קובץ

גם אני אודך

בעניני חנוכה

(חלק ט"ז)

קובץ מ"ה

עזרי מעם ה'

גמליאל הכהן רבינוביץ

מח"ס גם אני אודך

ופרדס יוסף החדש על המועדים

טבת תשפ"ו

© כל הזכויות שמורות

יו"ל ע"י

מכון "גם אני אודך"

הערות והארות יתקבלו בשמחה רבה
להרב גמליאל הכהן רבינוביץ
ת.ד. 539
בני ברק
טל: 052-7128536
7128536@gmail.com
פקס: 03-5201299

תוכן ענינים

הגאון רבי אביגדור הלוי נבנצל שליט"א
שו"ת בעניני חנוכה ..... א

הגאון רבי יצחק שמואל שכטר שליט"א
חינוך הקטן בהדלקת נ"ח גם בפי' המצוה בשלימות אי דינו כגדול ..... ז
הרב הוזמן לטקס ממלכתי מסיבת חנוכה בשעות אחר הצהריים
להדלקת נרות חנוכה עם ברכה ..... יד
המטוס ינחת לפנות בוקר ולא מגיע לביתו לפני עלות השחר
האיך יצא יד"ח מצות הדלקת נר חנוכה ..... כב

הגאון רבי שמעיה רוט שליט"א
מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל ..... לב

הגאון רבי דוב לנדאו שליט"א
סביבון בחנוכה ..... לד

הגאון רבי יואל ר. משדי שליט"א
יסוד מצות נר חנוכה הידור במצוות ללא קולות והיתרים
(40 קושיות ותירוץ אחד) ..... מ

הגאון רבי טוביה הלוי שולזינגר שליט"א
הערות בעניני חנוכה ..... עג

הגאון רבי פינחס סאמעט שליט"א
לעשות תמונה מנר חנוכה ..... עה
לשבת ליד נר חנוכה כשפניו לאחור מצד הנרות ..... עו

הגאון רבי אהרן מיטלמן שליט"א
מינה שליח להדליק נרות חנוכה והגיע באמצע ההדלקה ..... עז

הגאון רבי ישראל גברא שליט"א
פנינים נפלאים לחנוכה [ומהם ע"ד הרמז] ..... פו
ענין מאכלי חלב בחנוכה זכר לנס יהודית ..... צו
מיתוק הדינים הנעשה בחנוכה ..... צח
נרות לכבוד רבי מאיר בעל הנס בפרט בחנוכה ובר"ח טבת ..... ק

ענין זאת חנוכה ..... קא
דרוש לזאת חנוכה ..... קג
דרוש יקר במהות נס חג החנוכה ומשמעותו אלינו ..... קה
פנינים נפלאים לחנוכה ..... קיא
טעם יקר למה מרבים בצדקה בחנוכה
ג' פסוקים שראוי וכדאי לאומרם בחנוכה ..... קיג
בחנוכה מברכים זה לזה: "חנוכה שמח ומבורך" מצוות
חנוכה היא הכנת הכתר למלך המשיח ..... קטו
בטעם שנהגו היתר להפנות גבו לנרות החנוכה ..... קטז
מאמר "מיום הכיפורים עד חנוכה" - "לפני השם תטהרו" ..... קיח

הגאון רבי מאיר סויסה שליט"א

שו"ת בעניני חנוכה ..... קכג

הגאון רבי אהרן וקסלשטיין שליט"א

מהו הרשיון למלחמת החשמונאים ביוונים אם היתה
שעת הגזירה לדין יהרג ואל יעבור ..... קכד
תירוץ חדש בדרך הפשט לקושיית הבית יוסף בח' ימים דחנוכה.
יישוב כמה תמיהות בענייני חנוכה על יסוד המבואר.
כמה השגות על התירוץ, ותשובתן ..... קל
בין שמן נס לשמן ברכה ..... קלה
טעם הרמ"א שיש מצוה בסעודות חנוכה משום חנוכת המזבח ..... קלח
גדר 'רשות הרבים' בחנוכה ..... קמא
אורח שהשתתף בפריטי ונתבע ע"י בע"ב לשלם חלקו בנזקי שרפה ..... קמב

הגאון רבי אלון ארביב שליט"א

מה מקור לאמירת פרק צא שבתהלים שכתוב
לומר ז' פעמים בקול וא' בלחש ..... קמה

הגאון רבי שמעון אריאל הכהן שוורץ שליט"א

חידוש לחנוכה ..... קמז

הגאון רבי שלמה זלמן כהן שליט"א

צורת החלוקה לאחים שירשו מנורה של חנוכה ..... קמט

הגאון רבי שמחה בונים לונדינסקי שליט"א
דין שמחה וסעודה בחנוכה ..... קעח
אמאי משום נס השמן קבעו חנוכה ..... קפא
בערב שבת איזה נר מדליקין תחילה נר חנוכה או נר שבת ..... קפג
הגאון רבי אברהם מאיר הכהן קפלן שליט"א
אסור ליהנות מנר חנוכה דאסור ליהנות ממעשה ניסים ..... קפט
הגאון רבי יעקב יהושע בוים שליט"א
מזוזה או נר חנוכה מה קודם ..... קצו
הגאון רבי נתנאל אדרי שליט"א
ספק שמן ששהה תחת המיטה או שעווה מה עדיף להדליק נר חנוכה ..... קצז
הגאון רבי יהושע בן מאיר שליט"א
נר חנוכה שחלק מהשלהבת מעל לעשרים אמה ..... ריב
אם יבוא משיח באמצע חנוכה – האם ידליקו נרות כב"ש? ..... ריב
מקום הדלקת נרות חנוכה ..... ריד
מים אחרונים אחרי אכילת סופגניה
ברכת הרואה בבני עדות המזרח הנוהגים כמחבר
פטור בנזק כשרץ להדליק נרות 'מפני החשד' ..... ריח
קנה דירה וטרם עבר לגור בה, אם חייב להדליק בה ..... רכ
הדלקת נרות חנוכה במניינים בחצרות ..... רכ
עניה לקדיש באמצע הדלקת נרות חנוכה ..... רכב
הדלקת נרות חנוכה לחולה קרונה בבידוד ..... רכג
הגאון רבי ישראל פרידמן שליט"א
מה היה סופם של בית חשמונאי ..... רכה
הגאון רבי משה חליוה שליט"א
הדלקת נר חנוכה בכוס זכוכית שהושחרה ..... רלה
רמז דשמן פתילה וכלי דנר חנוכה מכוונים כנגד מחשבה דבור ומעשה ..... רלה
בענין מה שחנוכה הוא תיקון התהו ..... רלו
רמז לחנוכה במה שנראה ליוסף דמות דיוקנו של אביו בחלו"ן ..... רלז
ענינים שונים בהלכות חנוכה ..... רלז
שואל ומוכר כסותו לנר שבת וחנוכה ..... רמא

קניית שמן זית להדלקת נר חנוכה משמן שייצר נכרי . . . . . רמב
הדלקת גפרור שבו מדליק את נר חנוכה לאחר הברכה . . . . . רמג
הדלקת נר חנוכה בשני סוגי נרות דשמן ושעוה . . . . . רמד
הדלקת נר חנוכה בגחלים . . . . . רמה
המקפיד להתפלל מנחה עד השקיעה ורואה
כי אם יאמר על הניסים תשקע החמה . . . . . רמו
מכתב לקונטרס לשיח באמרתך – חנוכה . . . . . רמו
רמז לרפואה בחנוכה . . . . . רמז

הגאון רבי ישעיה ליבוביץ שליט"א

הנחת דבר היתר על כיסא לצורך הזזת המנורה כדי שיוכלו לעבור שם . . . . . רמח

הגאון רבי רפאל בנציון כהן שליט"א

רופא אשר בא לבית הספק אם יעשה פנאי
להדלקת נר חנוכה או לאמירת ההלל . . . . . רמט

הגאון רבי אביגדור הלוי נבנצל שליט"א
רבה של ירושלים העתיקה

שו"ת בעניני חנוכה

[נערך ע"י הגאון רבי אהרן אריה כהן שליט"א מח"ס אריה שאג ושא"ס]

למה 'כבית שמאי' ולא 'כדברי בית שמאי?

'**שני** זקנים היו בצידן, אחד עשה כבית שמאי ואחד עשה כדברי בית הלל'.

שאלה: וצ"ב, מדוע בבית שמאי לא כתבה הגמרא 'כדברי בית שמאי', ובבית הלל כתבה 'כדברי בית הלל'.

תשובה: אולי 'כב"ש' הוא ראשי תיבות כדברי בית שמאי.

להדליק בפתח ביתו מבחוץ, או בחלון?

'**תנו** רבנן: נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ, אם היה דר בעלייה - מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים'.

שאלה: משמע שעדיף להדליק בפתח ביתו מבחוץ, יותר מאשר בחלון, וצ"ב מה טעמא, הרי לפעמים בחלון יש יותר פרסומי ניסא.

תשובה: שכל הבית מודה על הנס.

'ודיו', וכי מה ביכולתו לעשות?

'**תנו** רבנן: נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ, אם היה דר בעלייה - מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים, ובשעת הסכנה - מניחה על שלחנו, ודיו'.

שאלה: אמאי לא שואלת כאן הגמרא מה ששאלה במסכת סוטה יד: מאי ודיו? ופירש רש"י: 'מאי ודיו - מאי תיסק אדעתיה דנבעי טפי'.

תשובה: היה צריך להניחו בחוץ.

למה 'בנר חנוכה פטור' והרי יכול להניחו בעששית?

'**הניח** חנוני את נרו מבחוץ - חנוני חייב, רבי יהודה אומר: בנר חנוכה פטור'.

שאלה: צ"ב מדוע פטור הרי יש באפשרותו להניח את הנר חנוכה בתוך עששית, כפי המנהג כיום, ולא היה נשרף, (וודאי שהיה עששית שקופה כמ"ש לגבי צואה בעששית).

תשובה: לא הטריחו בנר חנוכה.

וכי יסברו שיש לו שמונים ילדים?

'והמהדרין מן המהדרין, **בית שמאי אומרים:** יום ראשון מדליק שמנה, מכאן ואילך פוחת והולך; **ובית הלל אומרים:** יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך'

וכתבו התוספות: (ד"ה והמהדרין מן המהדרין) - 'נראה לר"י דב"ש וב"ה לא קיימי אלא אנר איש וביתו, שכן יש יותר הידור, דאיכא היכרא כשמוסיף והולך או מחסר שהוא כנגד ימים הנכנסים או היוצאים, אבל אם עושה נר לכל אחד, אפילו יוסיף מכאן ואילך ליכא היכרא שיסברו שכך יש בני אדם בבית'.

שאלה: וקשה דלכאורה זה סברא רחוקה, שאם למשל יש לו עשרה בני בית וביום השמיני מדליק שמונים, וכי מישהו יסבור שיש לו שמונים ילדים.

תשובה: אבל אם יש רק שני בנים, לא ידעו ביום הרביעי.

ביטול נר השמש ברוב

'אמר רבא: צריך נר אחרת להשתמש לאורה'.

שאלה: וצ"ב, מה עוזר שמדליק נר אחרת - שמש, בנרות חנוכה? הרי אורו בטל ברוב נרות שאסור להנות מהם, ו"אחרי רבים להטות".[א]

א. שו"ה דלכאורה מכח קושיא זאת הב"ח כותב לפרש אחרת את דברי רש"י, ואה"נ אוסר נמי להשתמש בשאר נרות אע"פ שיש את הנר הנוסף, וזה לשון הב"ח בסימן תרעג - ומפני שאסור להשתמש לאורה וכו' כתב בספר צידה לדרך ורגילין להוסיף נר א' ולא כסדר שאר הנרות כדי שלא ישתמש לאור של מצוה אם יבא להשתמש שם עכ"ל משמע דאסור להשתמש כי אם לאור אותו נר בלבד וזה שכתב מהרא"י דאם נתערב נר חנוכה אפילו באלף לא בטיל ואף על פי דהאלף כולן חול מכל מקום משתמש הוא גם לאור הנר שאסור להשתמש לאורו והא דאמרו בגמרא מניחה על שלחנו וכו' אין פירושו שמותר להשתמש לאור נר דחנוכה כיון דיש לשם נר של חול להשתמש בו דהא פשיטא דאסור אלא ה"ק תלמודא כיון דבשעת הסכנה היא וצריך להניחו על שלחנו כי היכי דלתחזי דהאי נר לאו דמצוה היא וכיון שכן דמניח' על שלחנו על כרחו משתמש לאורו באיסור ולא מהני ליה נר אחר ואפ"ה צריך לנר אחר לעשות היכר בדבר וז"ש רש"י דצריך נר אחר לעשות היכר לדבר ובר"ן מפורש להדיא כדפרי' אבל בלא סכנה אסור להשתמש לאורה אעפ"י שידוע שגם השמש בתוכם והכי משמע בהגה"ת לרי"ף שכתב יש מחכמי צרפת מצריכין שיניח הנר האחד למטה מנר חנוכה לא למעלה ולא כנגדה עכ"ל ודעתם דהנר שמונח מלמטה ממנו יתפשט האור למעלה וממנו עיקר התשמיש וכיון שאסור להשתמש אלא לאותו הנר בלבד על כן יניחו אותו דוקא למטה ובהגהת ש"ע כתב דאם ידוע שהשמש תוך הנרות מותר להשתמש אצלן כולן ושרי ליה מארי' דפשט התלמוד והפוסקי' לא משמע הכי כלל אלא כדפרי' ולענין הנחת השמש למטה יש חולקין וס"ל כיון דעיקר מצות חנוכה להעמיד' למטה מי' במקום שאין שם תשמישו של אדם וניכר שלצורך מצוה הדליקוהו א"כ

תשובה: אין כאן כל כך הנאה.[ב]

דף כב:

שימוש בנרות המנורה לאחר עלות השחר

'והא הכא כיון דקביעי נרות - לא סגיא דלא משקיל ואדלוקי, קשיא'.

שאלה: וצ"ע מאי קשיא, הא עבר זמן המצווה, ד"עד בקר" כתיב, וכבר שרי להשתמש.

תשובה: מי אמר שמותר?

אם הנס היה בהדלקה, למה שנאמר שהנחה עושה מצוה?

'דאיבעיא להו הדלקה עושה מצוה או הנחה'.

שאלה: מה ההו"א שהנחה עושה מצוה, הא הנס היה בהדלקה, ופשיטא שהיא עושה המצוה.

תשובה: גם במקדש עיקר הנס לא היה בהדלקה, אלא שאח"כ היה הנר דלוק.

צריך להעמיד הנר הנוסף למעלה מהם במקום תשמישו של אדם כדי שישתמש לאורו וכ"כ במהרי"ל שהי' מעמידן ונתן סימן "שרפי' עומדים ממעל לו" ונרא' שטעמו היה כמ"ש וכן נוהגין ולפעד"נ דמטעם זה נתפשט המנהג לעשות השמש גדול מנרות חנוכה דכשיבא לסדר הנרות בשוה זה א"ז אז כשישתמש לאורן יפגע תחלה בנר הנוסף הזקוף בגובה למעלה מנרות חנוכה מיהו מי שמעמיד השמש למעלה מן הנרות כמ"ש מהרי"ל א"צ לעשותו גדול יותר:

אמנם הביאור הלכה סימן תרעא מפרש את דברי רש"י כהכרעת המגן אברהם בסימן תרעג ס"ק יא שמותר להשתמש לאור נר חנוכה המאיר יחד עם נר אחר, ודלא כהב"ח הנ"ל שאוסר השתמשות כזו אלא אם הנר האחר גבוה ועיקר ההשתמשות לאורו ומפרש את כוונת רש"י בדרך אחרת. וזה לשון ביאור הלכה ד"ה וצריך וצריך נר אחר להשתמש לאורה - פי' רש"י משום הכירא ור"ל שאפילו אם לא ירצה כלל להשתמש לאורה מ"מ צריך נר אחר שיהיה היכולת בידו להשתמש לאורה ועי"ז מינכר שהנר הראשון הוא לשם מצוה דאל"ה כיון שעומד על השולחן יאמרו שלצרכו הדליקה. ונראה דוקא במניחה על שולחנו אבל כל שמניחה סמוך לפתח א"צ לנר אחרת אע"פ שעומד לו לשם הואיל ואינו בא להשתמש לאורה לאיזה תשמיש. אכן מנהג העולם וכן מנהג רבותינו דבכל נר חנוכה המודלקת בתוך הבית צריך נר אחרת אפילו לא היה צריך לתשמיש שלא יאמרו לצרכו הדליקה וכן אני נוהג למעשה כ"כ המאירי עי"ש ועיין בפמ"ג שכן משמע ג"כ מתשובת רמ"א. ועיין בסוף סימן תרע"ח סק"ג במ"א דאפילו מי שאין לו אלא נר אחד [ונר אחרת להדליק לשמש לאורה אין לו] מ"מ ידליק את הנר ויברך עליה. ומ"מ לכתחלה בודאי יזהר שלא להשתמש לפניה.

ב. כוונתו דגם בלעדי נרות המצווה היה יכול לראות.

סימן תרעא - סדר הדלקת נר חנוכה ומקום הנחתו

שאלה: שולחן ערוך סעיף ה "נר חנוכה מניחו על פתח הסמוך לרשות הרבים מבחוץ, מצוה להניחו בטפח הסמוך לפתח משמאל", האם עדיף להדליק בחלל הפתח, או דוקא בטפח הסמוך לפתח.

תשובה: אם אין רוח אולי השני עדיף.

שאלה: שולחן ערוך סעיף ה "נר חנוכה מניחו על פתח הסמוך לרשות הרבים מבחוץ. אם הבית פתוח לרשות הרבים, מניחו על פתחו; ואם יש חצר לפני הבית, מניחו על פתח החצר; ואם היה דר בעלייה שאין לו פתח פתוח לרשות הרבים, מניחו בחלון הסמוך לרשות הרבים", האם מש"כ השולחן ערוך "מניחו בחלון" זה בדוקא, או גם יכול להניחו על שולחנו באמצע ביתו ומי שעובר ברה"ר יכול לראות את זה.

תשובה: לא רבים בר"ה יציצו לתוך ביתו.

שאלה: שולחן ערוך סעיף ה "נר חנוכה מניחו על פתח הסמוך לרשות הרבים מבחוץ, מצוה להניחו בטפח הסמוך לפתח משמאל", מדוע לא אומרים בזה דין לבוד ויוכשר נמי בג' טפחים סמוך לפתח.

תשובה: לבוד לא מועיל לעיניים.

שאלה: שם: "מניחו בחלון הסמוך לרשות הרבים", האם יש עניין לשימו בחלון בצד ימין, כמו בפתח.

תשובה: כן.

שאלה: מה הדין בהדליק נר חנוכה והשלהבת שלו היתה למעלה מעשרים אמה, אבל אחר שתדלק כמב דקות תתמעט ותכנס לתוך עשרים אמה, האם יצא, משום דלמעשה לא שינה את מיקום ההנחה, או לא יצא - כיון דבשעת ההדלקה ממש היתה למעלה מעשרים. (שאלה מהרב משה כהן שליט"א).

תשובה: לא יצא.

שאלה: חצר עם ד' פתחים בד' רוחות האם צריך להדליק נרות חנוכה בארבעת המקומות.

תשובה: כן, אבל בזה"ז א"צ, כי לא כולם מדליקים באותה שעה.

שאלה: ראיתי שואלים מה הדין אם יבוא משיח באמצע חנוכה ואז תהיה הלכה כבית שמאי. מה יעשו מכאן ולהבא, האם ימשיכו כבית הלל ויעשו מוסיף והולך, או שיתחילו לנהוג כבית שמאי אף באמצע חנוכה.

תשובה: חנוכה יתבטל.

שאלה: שאלתי את הרב מה שראיתי ששואלים מה הדין אם יבוא משיח באמצע חנוכה ואז תהיה הלכה כבית שמאי. מה יעשו מכאן ולהבא, האם ימשיכו כבית הלל ויעשו מוסיף והולך, או שיתחילו לנהוג כבית שמאי אף באמצע חנוכה. וענה הרב: "חנוכה יתבטל", ולא הבנתי מדוע חנוכה יתבטל.

תשובה: מפני שכל המועדים מדרבנן מתבטלים חוץ מפורים.

שאלה: יש לחקור האם מצוות הדלקת נר חנוכה שמונה ימים זה מצווה אחת שחילקוה לשמונה ימים, או כל יום מצוה בפני עצמה.[ג]

תשובה: למאי נפ"מ.

שאלה: האם מי שיש לו ב' בתים בב' שכונות נפרדות, האם צריך להדליק בשניהם, ולא רק מפני החשד.

תשובה: לא.

סימן תרעב - זמן הדלקת נר חנוכה

שאלה: כתב התוספות יום טוב, במס' ע"ז פ"ד דאף בלילות אין רגל כל העולם כלה מרשות הרבים. וצ"ב, לפי זה - אמאי תיקנו בנר חנוכה להדליק עד שתכלה רגל מן השוק, שזה כחצי שעה, היה צריך לתקן להדליק כל הלילה.

תשובה: זה רגל בודדים במקומות בודדים.

סימן תרעג - שמנים ופתילות הכשרות לחנוכה

שאלה: סעיף א', "כל השמנים והפתילות כשרים לנר חנוכה". אמאי נפט כשר להדלקת נר חנוכה, והרי הוא מאוס, וא"כ לא גרע משמן שנפל לתוכו עכבר שכתב המשנ"ב שם דפסול משום דמאיס.

תשובה: נפט אינו מאוס, הוא רק אינו טוב לשתיה.

שאלה: אמאי לא הביא המחבר בשולחן ערוך בהלכות חנוכה, שמצווה להדליק בשמן זית, הא זה גמ' מפורשת (שבת כ"ג.).

תשובה: איני יודע.

שאלה: כתוב בפוסקים ששמן שנפל בו עכבר פסול לנר חנוכה, משום הקריבהו נא לפחתך. וצ"ב, אמאי לא חילקו בזה, דבגמרא ע"ז סח: מבואר, דיש עכברים שמלכים אוכלים אותם.

תשובה: לכן הם מאוסים.

ג. הכלי חמדה בפרשת מקץ הביא מחלוקת הראשונים אם שכח יום אחד להדליק אם ממשיך ומדליק, וע"ש שתלה זה אם הוא מצוה אחת או ח' מצוות נפרדות.

שאלה: האם אפשר להדליק נרות חנוכה ע"י גז, דלכאורה אין לו פתילה כלל, אלא רק שלהבת.

תשובה: לא רק שאין פתילה אין גם שמן.

סימן תרעה - שהדלקה עושה מצוה ולא הנחה

שאלה: קמ"ל דנר חנוכה הדלקה עושה מצווה, וצריך להדליק במקום הנחתה. וצ"ע לפי זה, כיצד שרי להדליק בפתיל צף, דבגמ' בשבת ה: איתא, דשמן שצף ע"ג יין, ועקר השמן והוציאו לרשות הרבים, פטור - דלא חשיב עקירה, כיוון שהשמן אינו מקרי מונח, וכן פסק הרמב"ם, וא"כ כשהפתיל צף ע"ג השמן - לא חשיב מונח.

תשובה: הם מונחים בכלי.

סימן תרעט - דין ערב שבת חנוכה

שאלה: שולחן ערוך סעיף א "בערב שבת מדליקין נר חנוכה תחלה ואח"כ נר שבת. הגה: ומברך עליהם כמו בחול, אף על פי שמדליקין בעוד היום גדול (ת"ה סי' ק"ב). וכתב בביאור הגר"א "אבל ברשב"א ור"ן משמע דוקא משתשקע חמה או קודם" (ופתחתי שם ברשב"א והוא קאי על ביה"ש של ע"ש), וצ"ע איך אפשר להדליק משתשקע חמה, הרי זה ספק שבת.

תשובה: לאו דוקא.

הגאון רבי יצחק שמואל שכטר שליט"א
מח"ס ישיב יצחק

חינוך הקטן בהדלקת נ"ח גם בפי' המצוה בשלימות אי דינו כגדול

טבת תשפ"ה
לכבוד מכובדינו מאוד נעלה הגאון הגדול המפורסם הרב חיים אבערלאנדער שליט"א רב דקהל שארית ישראל ווילעדניק מאנסי יע"א

אבוא שעריו בתודה על מתנתא דתורה דשדר לן ספרו הנפלא שאילת חיים על חנוכה והוא כרכא דכולא ביה בנוסף ציצים ופרחים על סגולת ימי חנוכה וקדושתה.

וכדרכו של תורה אמרתי אבוא בכתובים למען תת אותו שעיינתי בספרו.

בפתחי ספרו שתים ושלוש דלתות צד עיני מש"כ הדר"ג שם בסי' כ"ה בדיני חינוך קטנים בעיקר המצוה או גם בכל פרטי המצוה והביא שם מה שדנו ונחלקו בזה הפוסקים כגון קטן לצאת ביום א' דסוכות באתרוג שאול או באכילת קרבן פסח שלא למנויו המבואר בפסחים דף צ"ה ובנדרים דף ל"ו וכן דנתם שם בשיעור זמן הדלקת נ"ח ע"י קטן אי צריך חצי שעה בחול או בע"ש עד אחר צאה"כ וכדו'.

אמרתי אנקוט נפשי בקצירת האומר כפי משאת הפנאי היות שמחוסר זמן אנא משאלות קדומות.

הנה בעיקר הדבר האם חינוך הקטן במצות ובכל פרטי המצוות כמו גדול שדנו בזה הקדמונים לכאו' תליא ביסוד חיוב הקנים במצוות אי הוה מה"ת או מדרבנן וכ"כ ביסוד המחלוקת אי חיוב החינוך על האב או על הקטן שהאריכו בזה הקדמונים כידוע, וכן האריך בזה מו"ר בשו"ת דברי יציב חו"מ (סי' מ"ט) וכמ"כ דנתי בזה בנידונים שונים בספרי שו"ת ישיב יצחק ועיין בספרי חלק כ"ח סי' ז' מש"כ בזה ובשו"ת דברי יציב או"ח ח"א (סי' מ"ז).

האם דין חינוך הוא רק בקיום המצוה שלימות בכל פרטי המצווה או רק בעיקר המצווה

בעיקר דין זה מחלוקת הקדמונים בזה המקור לזה הוא מדברי הרשב"א בריש סוכה (ב' ע"ב) והוכיח כן מהא דהביא רבי יהודה ראיה לדבריו דסוכה למעלה מכ' כשירה מעובדא דהילני המלכה שהיו לה בנים שהגיע

לחינוך וע״כ דדין הקטנים כדין הגדולים, וסיים שהוצרך לכתוב כן לפי שראה חכמים טועים בזה, וכ״כ הר״ן ביומא (דף פ״ב).

חינוך שעות ביוה״כ

וברבינו מנוח על הרמב״ם בהלכות שביתת עשות (פ״כ ה״י) כתב לענין חינוך הקטנים ביוה״כ דאיכא תרי חינוכי אחד לשעות ואחד להשלמה, וז״ל לפי שאין חינוך שעות מדרבנן כלל שאין מדרבנן חיוב חינוך בלא השלמה כלומר שיעשה המצוה כתקנה וכמשפטה בשלימות.

והנה בספר מלוא הרועים (ערך רטן או״נ השני אות מ׳) נתקשה בדין זה האיך תיקנו חינוך לשעות והרי אין חינוך כשאינו מקיים המצוה בשלימות, ולא ראה דברי הרבינו מנוח שהוכיח מזה באמת דע״כ אין זה כשאר חינוך דרבנן רק חיוב אחר.

חילוק אי חיוב חינוך הוא על הקטן או על האב

בעיקר הדבר שכתבת שתליא במה שדנו הפוסקים האם יסוד חיוב חינוך הוא על הקטן או על האב. שו״ר שכן כתב בשו״ת מהרי״ץ דושינסקי ח״ב (סי׳ י״ח) דע״כ צ״ל דאין חינוך שעות משום המצוה דאורייתא של תענית יוה״כ רק הוא מצוה בפנ״ע שקבעו חז״ל על הקטן שיתענה לשעות והוסיף דזה שייך רק לסוברים דחיוב חינוך נובע מצד הקטן, אבל אם חיוב חינוך הוה מצד האב ממילא לא שייך לקבוע לקטן מצוה בפנ״ע, וביאר דבזה נחלקו האומראים ביומא (פ״ב ע״א) האם איכא חינוך לשעות.

שיטת שאר חלק הראשונים דסגי בחינוך הקטן בעיקר המצוה ולא בפרטי המצוה

מדברי המרדכי סוכה (סי׳ תשמ״ט) והגהות אשרי שם (פ״ד ס״ו) בשם אור זרוע הל׳ סוכה ולולב (סי׳ שי״ח) והראב״ן (סוכה דף קפ״א ע״א) דמשמע מדבריהם דאפשר לחנך את הקטן בלולב שאול, והובאו בברכי יוסף ובבגדי ישע בסי׳ תרנ״ח וביארו את טעמם דס״ל דכיון דחיובו רק משום חינוך לכן סגי בשאול, והשעה״צ (שם סקל״א) הוסיף לבאר דס״ל דמצות חינוך הוא רק על עצם המצוה ולא על פרטי המצוה. ובערוך לנר סוכה (מ״ו ע״א) הביא עוד חילוק ויסוד בחינוך הקטן בכללי המצוה

הטורי אבן חגיגה (דף ו׳) הקשה למ״ד מצוות צריכות כוונה ואם לא כיון לא יצא וא״כ כיון דקטן לאו בר כוונה הוא מה הועילו חכמים בתקנתם, כיון שאינו יכול לקיים המצוה כתקנה, ותירץ לפי דבריו דכל עיכוב המצוה שקטנותו גרם לו שאילו היה גדול בכה״ג היה חייב, תיקנו בו חכמים חינוך כדי שלכשיגדל ויהא בר כוונה יהא רגיל ומחונך במצוות ועיין בספר

אמרי בינה חל' או"ח (סי' י"ד). וכבר הבאתי בספרי וכן הארכתי בזה בספרי חלק כ"א (סי' ז') באריכות, ע"ש.

הדלקת נ"ח לקטן פחות מחצי שעה

בעיקר מה שכתבתם בזה דהקטן חייב מטעם חינוך בהדלקת נ"ח לכתחילה חצי שעה כבר דן בזה הגה"ק מבוטשאטש זי"ע בספרו אשל אברהם תנינא או"ח סי' תרע"ה (סעי' ג') וזל"ק אודות נ"ח לתינוקות שהגיעו לחינוך פשיטא שכ"ה נכון, ול"ש בזה התנגדות למנהג שהרי יש בזה מהדרין ומהדרין מהמהדרין לעשות נר לכאו"א. ואין קפידא בזה אם אין הנרות דקטנים שהגיע לחינוך דולקין חצי שעה כיון שהתינוק אין בו הבחנה בזה ויכול לסבור על פחות מחצי שעה, שהוא חצי שעה ובפתילה קטנה אפשר שידליק חצי שעה נר כזה כשיהיה הפתילה דקה לזה שייך בזה החינוך לטובה בלי חשש, גם קטנה שהגיעה לחנוך אם לא שמעה ברכות נר חנוכה מברכת ברכה שניה שמברך הרואה היטב, עכל"ק.

[וידוע מש"כ מרן הגה"ק משינאווא הובא בדברי יחזקאל החדש שאמר על הגה"ק מבוטשאטש שהוא בבחינת תנא ופליג].

י"פ דליכא חיוב חינוך בהדלקת נ"ח

בספר יד המלך על הרמב"ם (בסוף הל' חנוכה) כתב לתמוה על הא דפשיטא ליה לגמ' (שבת כ"ג ע"ב) דהדליקה קטן לא מהני, דהרי במגילה (י"ט ע"ב) ס"ל לר"י דקטן מוציא אחרים יד"ח, ומדוע לא מצינו דלדבריו ה"ה בחנוכה, ותירץ דשאני נ"ח דקטן לא הוי בר חיובא כלל מאחר ולהדלקה בעינן הוצאת ממון, והרי קטן לאו בר דמים הוא ולכן א"א לחייבו בהוצאה דמאין לו ממון לקיים המצוה, ולכן לא חל עליו שום חיוב עד שיגדל, וממילא הופקע מהמצוה שחכמים תיקנו ולכן אינו מוציא אחרים יד"ח לכו"ע אף בהגיע לחינוך.

והנה ביד המלך הוסיף לבאר ע"פ דרכו את דברי הרמב"ם שכתב (פ"ד ה"ט) נר חנוכה שהדליקו חש"ו או עכו"ם לא עשה כלום, דבא להורות לנו שדין חש"ו כעכו"ם שאין מצוין כלל, והוסיף דבזה ניחא שלא הזכיר הרמב"ם חינוך כלל גבי נ"ח.

וכבר תמה עליו בכ"ז בכלי חמדה בפרשת מקץ (דף כ"ו ד"ה ומדי דברי) דהרי גם בשאר כל המצוות שיש בהם הוצאות ממון איכא חיוב חינוך ואביו צריך לקנותם וא"כ מ"ש נ"ח.

אכן הכלי חמדה גופיה בהמשך דבריו (בד"ה ולולא) העלה בזה עוד סברא מדוע ליכא חיוב חינוך בנרות חנוכה, מפני שהקטנים לא היו באותו הנס, שהנס היה רק לעבור על המצוות קטן בלא"ה אינו מצווה ואין בו דין של יהרג ואל יעבור, וגם גדול שלא היה בנס אינו מחוייב, דרק משום הנס

תקנוהו, וממילא אין בזה חינוך בקטן כיון דגם גדול בכה"ג פטור.

וכן שיטת המאירי והשלטי גיבורים כמו שציינו המג"א וכ"ה המ"ב סי' תרע"ו (ס"ק י"ג) שדעת השה"ג והמאירי שא"צ לחנך בנו להדליק בפנ"ע כשהוא בבית אביו. ועיין מ"ב סי' תרע"ה (ס"ק י"ד) מש"כ בזה לדינא.

וכן האריך בזה מו"ר מרן זי"ע בשו"ת דברי יציב או"ח ח"ב סי' רפ"ו (אות ב') שדן שם בדברי השלטי גיבורים הנ"ל וציין ג"כ לביאור הלכה סי' תרע"ג סעי' ג' וכ' שם מרן דתליא אם החינוך על הב"ב להדליק נירות לבני הבית גם על הקטן משא"כ אם מחוייב כאו"א שידליק בעצמו גם הקטן שהגיע לחינוך צריך להדליק בבית האב.

האם רק קטנים שי"ל בבית מדליקין נ"ח

ובעיקר הדבר כבר הבאתי שדן בזה ג"כ מרן זי"ע בספרו שפע חיים על חנוכה ח"א (סי' ל"א) והביא שם מש"כ הרמ"א או"ח סי' תרע"ה (ס"ג) שלדידן דכל אחד מבני הבית מדליק בפני עצמו קטן שהגיע לחינוך צריך להלדיק ג"כ, ובמג"א סי' תרע"ז (סק"ח) על מה שכתב המחבר דקטן שהגיע לחינוך צריך להדליק אפשר דמירי שיש לו בית וכו', ואפשר דאפילו לדידן שכל אחד מדליק קטנים פטורים, וכן משמע בשלטי גיבורים עכ"ל, ובפרמ"ג העיר מדברי הרמ"א כאן שפסק בפירוש דקטן שהגיע לחינוך מדליק וכו'. וכבר ציינתי מש"כ בזה מרן זי"ע בשו"ת דברי יציב או"ח ח"ב סי' רפ"ו (אות ב') עיי"ש.

גדר חינוך בממון האב

וכ' מרן (שם בשפע חיים) דאף אם משום חינוך חל בו דינא דמהדרין, מ"מ מאין לו לקטן ממון עבור נרות (עי' סנהדרין ס"ח ע"ב תוד"ה קטן), מה גם להמבואר בא"ר (סי' תרע"ו ס"ב ובפרמ"ג שם בא"א סק"א) שהמדליק מחוייב ליתן ממונו כשיעור חצי שעה, והיכן מצינו שאביו חייב לקנות לו נר חנוכה כמו תפילין וציצית (עי' טור או"ח סי' י"ז ובב"ח, וע"ע לעיל סי' ל"ו אות ח-י). וכ"ה מש"כ בזה הכלי חמדה סו"פ מקץ בשם יד הלוי ובסוה"ס סקו"א אות ב').

ישוב שיטת הרמב"ם דבעה"ב מדליק בשביל אנשי ביתו כולל הקטנים

לפי זה בסמוכים על שולחנו, ולדעת האיכא מאן דאמר אף בגדולים, גם כאשר האב נותן להם ממון לא קנו, ומובן בזה שיטת הרמב"ם חנוכה (פ"ד ה"א) דבמהדרין בעל הבית מדליק נרות כמנין אנשי ביתו, ולא שהם מדליקים בעצמם (עי' שו"ת גליא מסכת או"ח סי' ו') מכיון שאין זה ממונם.

ולדעת הראשונים דרק מציאתו לאביו ולא שאר הרווחות, שפיר יתכן כשיטת רמ"א או"ח (סי' תרמ"א ס"ב) שכל אחד מבני הבית מדליק בעצמו

והיינו בממון של עצמו, עיי"ש עוד בשפע חיים חנוכה ח"א סי' ל"ג (אות ט') מש"כ עוד בדינים אלו.

שמן פחות מכשיעור בזמן הזה

ובעיקר הדבר דבקטנים י"ל שאין להקפיד שיהא שמן או נר על זמן הדלקה חצי שעה בחול או בשבת וכמו שהבאתי שכ"כ הגה"ק מבוטשאטש בא"א תנינא ביותר להסביר הדבר י"ל ע"פ מש"כ מו"ר זי"ע בשפע חיים חנוכה ח"א סי' פ"ט ענף ב' אות ה' (עמו' ש"ה) דאפי' לגדולים יש לומר דבזה"ז שמדליקים בפנים אין להקפיד בזה.

וול"ק שם יש לברר איך הדין בזמן הזה אם נתן שמן פחות מכדי שיעור חצי שעה וזה לשון הטור או"ח (סי' תרע"ב) והתוס' כתבו דלדידן אין צריך לדקדק בזמן שנתנו חז"ל שיעור שלא נתנוהו אלא להם שהיו מדליקין בחוץ ולאחר זה הזמן אין עוברין ושבין, אבל אנו שמדליקין בבית ואין היכרא אלא לבני הבית אין להקפיד על הזמן, וכתב בספר המצוות ומ"מ נכון להדליק בעוד בני הבית נעורין, ונראה שאף לדידן צריך לדקדק בשיעור, שאע"פ שמדליקין בפנים, כיון שמדליקין בפתח הבית והוא פתוח יש היכרא לעוברים ושבים עכ"ל. והיינו בזמנו שהיו מדליקים בפתח הבית, משא"כ עכשיו שמדליקין בפנים ממש (רמ"א סי' תרע"א ח, ט"ז שם ס"ק י' מג"א שם ס"ק י"ד ובפרמ"ג), וכן כתב הב"ח דעכשיו שמדליקין בבית החורף אין צריך לדקדק כלל בשיעור אלא שידלקין בעוד בני היבת נעורים וכו'.

ובדרכי משה סי' תרע"ב (ס"א) הביא מקובץ אחד בספרים אחרים מצאתי כתוב דבזמן הזה אין שיעור לנרות חנוכה, ומהאי טעמא אמר שמי שרוצה לוקח נרות קטנים אע"פ שאין דולקים כי אם זמן מועט, ואפילו הכי אין נכון ליקח מעט שיעור לזה עיי"ש (והובא גם בב"ח מדרשות מהר"ש). ובמג"א (שם סק"ג) הביא מתשובת רש"ל דאף עכשיו צריך ליתן בה כשיעור הזה, ודלא כיש מקילין בזה (ועיין מאמר מרדכי שם ס"ג).

ובפרי מגדים סי' תרע"ב (א"א סק"ו) דמי שאין לו שמן כשיעור חצי שעה ידליק בלא ברכה כי ספק הוה וכו' עיי"ש. ואולי דבזמן הזה יכול לברך, להנ"ל דיתכן שמעיקר הדין אין צריך היכר גם לבני הבית, ואם כן הוי כספק ספיקא שדן בזה הפרמ"ג לגבי ספק ברכת להקל.

עכ"פ אפי' לגדולים י"ל שאין לחוש בזה על שיעור חצי שעה בפנים והוה רק הידור, וודאי דבקטנים אין להחמיר בזה ובזה מובן ביותר שיטת הגה"ק מבוטשאטש הנ"ל, וכמ"כ אין לחוש משום חשש ברכה לבטלה כיון דהוה רק הידור וכ"ש בקטנים לא מבעיא לפוסקים דבדין חינוך לקטנים

א״צ שיהא בכל פרטי המצוה רק גם הראשונים הנ״ל דבחינוך לקטנים ג״כ צריך שיהא בכל פרטי המצוה כמש״כ הריטב״א והר״ן ועוד מ״מ בזה בשיעור זמן חצי שעה בזה״ז שמדליקין בפנים כיון דגם לגדולים לדידן הוה רק להידור בעלמא אין חשש.

וביותר מזה כבר הבאתי במק״א שכ׳ בשו״ת אבני צדק או״ח (סי׳ י״ח) לחדש בנידונו כשאין הציבור יודעים שיש חשש פסול בס״ת דאין בזה חשש ברכה לבטלה כיון שמכוונים לשם מצוה אין זה נקרא לבטלה ואי״צ כפרה וכ״ש בשוגג כיון שלא א׳ בחנם רק לשם שבח עיי״ש.

קטן להדליק נ״ח בע״ש אי צריך שיהא שמן שידליק חצי שעה בלילה

בעיקר הדבר מה שדן בזה מעלתו שיש לחוש לזה בע״ש למה אין מקפידים בזה בקטנים שיהא כ״כ שמן בשביל חשש הברכה אעתיק מש״כ בדין זה מו״ר מרן זי״ע בספרו שפע חיים על חנוכה ח״א סי׳ כ״ה (אות ג׳).

כבתה נ״ח בע״ש אי זקוק לה

וזל״ק ונסתפקתי כשכבה מבעוד יום בכה״ג שהיה טרוד והדליק אחר פלג המנחה, אם גם בזה שייך הא דקיי״ל כבתה אין זקוק לה. ובבה״ג הלכות חנוכה (ט׳) והיכא דאדליק לה קודם שקיעת החמה וכבתה קודם שקיעת חמה, הדר מדליק לה משתשקע החמה משום דאדלקה בלא זמנה עכ״ל.

בע״ש נתן שמן קצת ולא ידלק תוך לילה ח״ש

ומצאתי בפרמ״ג (בא״א שם סק״א) שכתב וז״ל, והנה בערב שבת אם לא נתן רק שיעור חצי שעה מצומצם ולא ידלוק בלילה חצי שעה יש לומר דיצא, דהא אם כבתה ע״ש קודם הלילה אין זקוק לה, משא״כ בחול כה״ג, עיין סי׳ תרע״ב בט״ז (אות ט׳). ומיהו כיון דהדלקה מצוה, אם כן ודאי מפלג בשעת הדחק הוה זמנה, אם כן יש לומר דיעבד כשנתן שיעור שמן חצי שעה לבד די ואין חוזר ומברך עכ״פ וצ״ע, עכ״ל.

למה יוצא בהדלקה שרגא בטיהרא

ודן שם מרן להסביר הטעם שיוצא בזה הגם שקצת יום והוה כשרגא בטיהרא ציין שם למש״כ המהרש״ם בדעת תורה או״ח סי׳ תרע״ב (ס״א) שהביא מש״כ הב״י סו״ס זה בשם א״ח ומהרי״א דמבואר שבדיעבד יצא מפלג המנחה ואילך, וכן כשהוא טרוד יכול לכתחילה לעשות כן, והוא דעת י״א שבשו״ע כאן, וכן הוא בב״ח ריש סי׳ זה והביא בשם ספר יראים דהמצוה להתחיל מבעוד יום קצת, וסיים שכדאי הוא לסמוך עליו בשעת הדחק, עכ״ד.

זמן פלג המנחה כמעט בתחילת השקיעה

וכ' מרן והנראה לומר בכוונת האורחות חיים, דהנה בזמן פלג המנחה הביא המג"א סי' רס"א (ס"י) מתורת האדם שהוא מהלך ד' אמות קודם תחילת השקיעה עיי"ש בהסבר שיטת האורחות חיים.

לפי זה לשיטת ר"ת הזמן דפלג המנחה הוא כמעט בתחילת השקיעה (ולהנ"ל גם דעת המג"א כן) דאז אין אור היום מאיר כ"כ ולא הוי כבר שרגא בטיהרא, אפשר ליישב מה שהתיר האורחות חיים להדליק מפלג המנחה למי שהוא טרוד.

ואפשר לומר דמה שכתב הרמב"ם עם שקיעתה היינו כשמתחיל העיגול לשקוע, וזמן ביו השמשות מתחיל משתשקע העגול לגמרי, ויש ביניהם זמן שני מינוט ושני שליש, שאז מדליקין בין בחול בין בערב שבת.

זמן הפלג לא הוי שרגא בטיהרא דתחילת השקיעה זמן ביהש"מ ולכן כבתה אין זקוק לה

בכן מובן שפיר הא דקיי"ל כבתה אין זקוק לה, כיון שמדליק כשכבר התחילה חמה לשקוע, ולא הוה שרגא בטיהרא. וביותר אתי שפיר להרמב"ם שפוסק כרבה, אם כן משתשקע החמה הוי כבר זמן בין השמשות, ושפיר יצא בזה ידי חובתו אף אם כבתה.

גם להפוסקים דשייך דין חינוך בקטנים בנ"ח אפי' שיהא שמן חצי שעה תוך הלילה

ובזה אתי שפיר גם להפוסקים דשייך דין חינוך במצות הדלקת נ"ח וגם להפוסקים דמדין חינוך יש להקפיד על כל פרטי המצוה מ"מ בשיעור זמן חצי שעה בחול או בע"ש שידליק חצי שעה בלילה כיון דגם בגדולים י"א דיוצאים בזה אפי' אין דולק בלילה כמו שהסבירו מרן וכ"כ לעיל דאין כאן חשש ברכה לבטלה ובלא"ה כ"כ הרמב"ם פ"א (מח' ברכות הט"ו) וז"ל התינוקת מלמדין אותן הברכות כתיקונן, ואע"פ שהן מברכין לבטלה בשעת הלימוד, ה"ז מותר, ואין עונים אחריהם אמן. ע"כ, וע"ע בכ"מ שם, וע"כ שהותר ד"ז משום צורך וכ"ש בניד"ד די"ל דגם לגדולים אין מעכב כנ"ל.

נהדר אנפין: הגם שיש לכתחילה להדר אם אפשר שהקטן יעשה מצוה בשלימות מ"מ באופנים מיוחדים אין להקפיד בזה כ"כ וביותר בהדלקת נר חנוכה דיש פוסקים דאין כ"כ חיוב ולכן אין להקפיד אם אין בשמן או בנר שיעור חצי שעה משא"כ הגה"ק מבושטאטש בא"א תנינא ואין חילוק בזה בזה בין בחול בין בשבת כמו שהסביר מרן זי"ע בספרו שפע חיים חנוכה די"ל דגם לגדולים אין מעכב כ"כ ויש פוסקים דגם בע"ש אם כבתה אין זקוק לה, ובלא"ה בע"ש הרבה נוהגים שרק הבעה"ב לבדו מדליק ולא

שאר בני הבית או הקטנים מכו״כ סיבות.

ואסיים מעיין הפתיחה שיזכה מעכ״ת להפיץ מעיינותיו חוצה ביתר שאת להגדיל תורה ולהאדירה ברוב נחת דקדושה כל הימים לרבות.

הנלע״ד כתבתי
המוקירכם מאוד
יצחק שמואל שכטר

הרב הוזמן לטקס ממלכתי מסיבת חנוכה בשעות אחר הצהריים להדלקת נרות חנוכה עם ברכה

בנידון השאלה שהוזמנתם בכבוד בטקס מסיבת חנוכה ממלכתית בקרית הממשלה אחה״צ וכובדתם להדלקת נרות חנוכה ולפי התקנון משתתפים שם שרים וח״כ ושאר מכובדי השלטון להדליק נרות חנוכה ולפי הכללים יש להדליק נרות כמו בליל שבא אחריו האם מותר להדליק בברכה ובסכום הנרות של הלילה שלאחריו, עכתו״ד השאלה.

הנה לענין מספר הנרות אין כ״כ חשש בזה כמה מדליקים רק עיקר הנידון לברך על הדלקתו ובפרט שלא בבית ובמקום פרסום.

הנה בעיקר הדבר יש לדון בה׳ דברים: א. הדלקת נ״ח מבעו״י. ב. עם ברכה ג. שלא בבית רק במסיבות ובפרסום. ד. סכום הנרות שלמחרת. ה. ומה״ד במוסיפים שמן שידלק חצי שעה תוך הלילה.

אמרתי אעבור פרשתא דא וזאת החלי בעזהשי״ת.

בעיקר הדין כבר דנו הפוסקים האחרונים האם יכולים להלדיק נ״ח בכל מיני מסיבות ואירועים שע״פ דברי חז״ל לא תיקנו הדלקת נ״ח חוץ מביתו רק בבית המדרש מכו״כ טעמים גם דאיקרי בית מקדש מעט וזכר למקדש, ובפרט בנידו״ד דמדליקים מבעו״י.

יש ג״כ לדון אם שמים שם שמן שידלקו עד תוך הלילה חצי שעה כמו בעש״ק האם מהני תקנה זאת להדליק בברכה משום חשש ברכה לבטלה.

הדלקת נ״ח במסיבות חנוכה או באולמות שמחה וכדו׳

הנה ראיתי מלכים מדיינים מרבני דורינו הי״ו אודות מסיבות הנערכות באולמי שמחות וכיו״ב בלילי חנוכה, עם המון חוגג, ומשמיעים בהם דברי תורה ומוסר לקרב את ישראל אל צור מחצבם, האם רשאים להדליק שם נרות חנוכה בברכות, משום פרסומי ניסא, ולברך את השם במקהלות, וכמו שפשט המנהג הזה בבית הכנסת, או שמא נאמר הבו דלא להוסיף עלה, ודי לנו לברך על הדלקת נ״ח בביהכ״נ, שהוא מקדש

מעט, ויש בו דמיון לנס שאירע בבית המקדש. וכן האריך בזה ג"כ בחזו"ע חנוכה (עמ' מ"ז-מ"ח) והביא שם שיטות האחרונים בזה.

הנה בעיקר הדבר כבר דן בזה ג"כ מו"ר בשו"ת דברי יציב או"ח ח"ב (סי' רפ"ו) בנידונו שם בדבר השאלה אי שרי להדליק הנר חנוכה בביהמ"ד ע"י קטן. והשיב בעיקר הדין להדליק נ"ח ע"י קטן, באו"ח סי' תרע"ה ס"ג, אם הדליקה חשו"ק לא עשה וכו', ויש מי שאומר בקטן שהגיע לחינוך מותר.

יסוד טעם הדלקת נ"ח בבית הכנסת - ובברכה

וכ' שם מרן (באות ב') ומ"מ בהדלקת ביהמ"ד ליכא בודאי שום מצוה וחיוב לקטן לכו"ע, וכבר תמה בשו"ת חכ"צ (סי' פ"ח) על גוף הברכה שעל הדלקת ביהכ"נ להשו"ע שאפי' על הלל ר"ח שמנהגא אין מברכין, ולהב"י אף בקידושא דבי כנישתא שהיא תקנה שהוזכרה בתלמוד טוב שלא לברך ולקדש דאין לנו אורחים וכו', וכ"ש בהדלקת נ"ח שלא הוזכרה בתלמוד עיי"ש, ומברכין רק מחמת שבמקהלות יתקדש שמו ית' ומשום פרסומי ניסא (שו"ת ריב"ש סי' קי"א, וכל בו סי' מ"ד דף ד' טור א'), ובב"י סי' תרע"א מהכל בו דכם מכח האורחים שאין להם בית. ואולי משום פרסום ניסא החמירו טובא לחוש ביותר שיש אחד שאין לו בית להדליק אפי' יותר מקידושא דבי כנישתא ודו"ק.

הדלקת נ"ח בראש כל חוצות

שו"כ שם מרן (אות ג') ומזה פשוט גם שאי אפשר לעשות מעצמנו להדליק נ"ח בראש חוצות בשוק, וכמו שהביא מכת"ה מהריב"ש סי' קי"א שחשש השואל שם לברכה לבטלה במדליק בביהכ"נ, וכתב הריב"ש שהוא מנהג ותיקין לפרסומי ניסא בביהכ"נ וכו' עיי"ש, וכן בכל בו (סי' מ"ד) ונהגו כל המקומות להדליק נר חנוכה בביהכ"נ, להוציא מי שאינו בקי ושאינו זריז בזאת, גם כי הוא הידור המצוה ופרסום הנס וזכר למקדש, ויש מקומות שאין חוששין סמוך לפתח אלא לפני ההיכל עיי"ש.

הדלקת נ"ח בבית הכנסת שאין בו מנין כל יום

שו"כ מרן שם (ד"ה ובאמת) ומסופקני טובא בביהכ"נ שאין מנין בכל יום אלא לפרקים אם יש מקום להדליק בלילה מן הלילות, שהמנהג היה להדליק בכל לילה ומוסיף והולך ודו"ק.

אין להדליק רק בביהמ"ד ומקום קובע לתפילה

וסיים מרן עכ"פ ברור שרק בביהמ"ד ומקום קבוע לתפילה היה המנהג ולא בשאר מקומות, ובפרט בזה"ז שרבו המתפרצים ולעשות איש ככל הישר בעיניו ולעשות עוד בשרירות לבו לדמות מילתא למילתא לאיזה נטפל למצוה רח"ל, מחוייבין להיזהר מאוד

שלא לנטות ח״ו כקוצו של יוד ממה שמבואר ומפורש בדברי רבה״ק, ואין להוסיף ואין לגרוע, ועיין בדברי חיים ריש פרשת ואתחנן דבה״ק והנפלאים בזה ודו״ק, עכל״ק בדברי יציב שם.

ובעיקר הדבר כבר ציינתי דבחזו״ע שם ציין לשו״ת מנח״י ח״ו סי׳ ס״ב (אות ג׳) ולשו״ת צי״א חט״ו סי׳ ל׳ ובשו״ת שבה״ל ח״ד (סי׳ ס״ח) שג״כ ס״ל דאין להוסיף על מה שתיקנו חז״ל שלא להדליק רק בבית הכנסת.

במסיבות ובאולמות לא בראש חוצות בשם בפרסום יותר ויש שם בנ״א שלא מדליקים בבית

אבל הגרע״י שם בחזו״ע פסק דנוהגים במסיבות הנערכות באולמות בלילי חנוכה, שמשמיעים בהם דברי תורה לקרב את ישראל לצור מחצבתם, להלדיק נרות חנוכה עם הברכות בשם ומלכות, משום פרסומי ניסא, ויש להם על מה שיסמוכו. כמש״כ כי פעמים רבות הפרסום במסיבות אלה הוא גדול ביותר, אפי׳ מן הפרסום של ביהכ״נ, מהקהל הרב הנוהר לשם, ע״ש.

ובפרט כשיש שם אנשים שלא הדליקו נרות חנוכה בבתיהם, שאז מצוה להדליק נרות חנוכה בברכה להוציאם ידי חובה.

בצירוף אם אפשר שיתפללו אח״כ תפילת ערבית

לכן סיים בחזו״ע שם נראה שהנוהגים לברך על הדלקת נרות חנוכה במסיבות כאלה, יש להם על מה שיסמוכו, כיון שיש בזה משום פרסומי ניסא ביותר. ומה טוב להתפלל שם תפילת ערבית בציבור מיד לאחר ההדלקה, וכפי שנוהגים בבתי הכנסת, וסיוע לדברי מצאתי בשו״ת משנה שכיר (סי׳ ר״ב) שג״כ דן ע״פ דברי הריב״ש, שאם אירע שלא הדליקו בבית הכנסת, ואח״כ נקבצו ובאו ללמוד שיעור, ושוהים שם שיעור חצי שעה, שידליקו בברכה, ע״ש.

הדלקת נ״ח מבעו״י ליום דלאחריו בדולק עד תוך הלילה גם למ״ד הדלקה עושה מצוה

בעיקר נידון שאלתינו להדליק נ״ח מבעו״י בסכום נרות של הלילה לשם מצוות נ״ח בדולק עד חצי שעה בלילה יש לדון ע״פ הלכה שאין חשש בזה ויוצא ידי הדלקת נ״ח ולחיבת הקודש אקדים מה שהאריך בזה מו״ר זי״ע בס׳ שפע חיים חנוכה ח״א (סי׳ ל״א) וזל״ק ולענין הלכה פסק בשו״ע (או״ח סי׳ תרע״ב, ס״א) אין מדליקין נר חנוכה קודם שתשקע החמה וכו׳, ויש מי שאומר שאם הוא טרוד יכול להדליק מפלג המנחה ולמעלה ובלבד שיתן די שמן עד שתכלה רגל מן השוק. ובמג״א שם (סק״א) הביא לשון המסכת סופרים. ובמחצית השקל דמ״מ בטרוד שמותר להדליק מפלג המנחה היינו בברכה עיי״ש. ויש לבאר כוונת המג״א במה שהוסיף מדברי המסכת סופרים.

האם שמונת ימי חנוכה הוי מצוה אחת או כל יום מצוה בפנ"ע

מרן זי"ע הביא שם חקירת הגאון מוהר"ר יאשע זצ"ל (צפנת פענח מהדו"ת סף נ"ט טור ג', ומשם בכללי התורה ומצווה חנוכה נ"ה) שעמד על המחקר אם שמונת ימי חנוכה הם מציאות אחת או נפרדים היינו אם זו מצוה אחת שאמרו חכמים להדליק שמונה ימים, או שהדלקת כל יום היא מצוה בפני עצמה.

וכתב שזה הנפק"מ מלשון גמרא שלנו (שבת כ"א ע"ב) דנקט וקבוע, ומלשון הרמב"ם (חנוכה ה, ג) והתקינו היינו א) דבלשון הגמרא קבעום ועשאום ימים טובים משמע שקבעו כל השמונת ימים כמצוה אחת, ב(אבל הרמב"ם כתב התקינו וכו' ומדליקין בהן הנרות על פתחי הבתים בכל לילה ולילה משמונת הלילות עכ"ל, והבין הגר"י בכוונתו שהתקנה היתה על כל לילה וליל בנפרד.

האם נס חנוכה הראשון היה בהדלקת אחת על כל הח' ימים ולא נכבו הנרות

וכ' מרן והנראה ביסוד הדברים, דהנה המפרשים האריכו למעניתם איך ובאיזה אופן נעשה הנס להדליק ממנו שמונת ימים, אם הפך חזר ונתמלא, או שנשאר שמן במנורה (עי' ב"י או"ח ובשו"ת פורת יוסף להגר"י ענגיל רמזתיו בספרי שו"ת ישיב יצחק ח"ג סי' י' ע' צ"ז ד"ה והשיב, במוסגר שם) ועוד כמה אופנים כתבו בזה, ויש שכתבו דמה שהדליקו בכ"ה בכסליו לא נכבה, ונשאר הנרות דולקות כל שמונת הימים ברציפות (עי' זית רענן על הילקוט בהעלותך תשנ"ו) על זה כוונת אמרם ז"ל (שבת כ"א ע"ב) נעשה להם נס והדליקו ממנו שמונת ימים (וכבר האריך מרן במקו"א שם סי' ט' אות ז' סי' קמ"ט) דאיך נתקיימה מצות הטבת הנרות ועריכתם בכל יום.

אם נס חנוכה הראשון דלק ברציפות כל הימים

שו"כ מרן בזה איכא מילתא בטעמא לומר שכל שמונת ימי חנוכה הם מצוה אחת, כמו בשעת הנס ומבואר היטב המשך לשון הברייתא, והדליקו ממנו שמונת ימים ברציפות כנ"ל אשר על כן קבעום ועשאום שמונת ימים, שלדברי הצפנת פענח הביאור בזה שקבעו כל הלילות כמצוה אחת, היינו זכר לאופן הנס שדלקו הנרות שמונת ימים ברציפות.

הדליק נ"ח בערב שבת לצורך נ"ח ודולקת עד מוצ"ש אי יוצא ידי נ"ח של מוצ"ש

הנה בעיקר הך דינא כ' הרמב"ם (חנוכה ז' א') עששית שהיתה דולקת כל היום כולו למוצאי שבת מכבה ומברך ומדליקה שההדלקה היא המצוה ולא ההנחה, עכ"ל.

ופלפל מרן בדברי הרמב"ם ע"פ חקירת הצפנת פענח הנ"ל שכל מצות נ"ח בשמונת הימים הוי מצוה אחת

חילוק בין הדליקה בע"ש לצורך נר שבת או להדליק לשם חנוכה דאז יוצא בהדלקה של ע"ש במוצ"ש בלי כיבוי

לכן כתב הרמב"ם בטעם הדבר שההדלקה היא המצוה ולא ההנחה, ומידי הוא טעמא לפי שתיקנו לזכר הנס שהדליקו בלילה הראשונה והיתה דולקת והולכת שמונת ימים, ומהאי טעמא גופא קבעו כל הימים כמצוה אחת, ואשר על כן דוקא בהדליק בערב שבת לצורך נר שבת במוצאי שבת מכבה ומברך ומדליקה, משא"כ בהדליקה לשם חנוכה, ואין הכי נמי שבעיקרא דהך דינא, בעששית שהיתה דולקת לצורך שבת, גם אם הנחה עושה מצוה צריך לכבותה, ולא נקט הרמב"ם דהדלקה עושה מצוה אלא מכוח דיוקא, שלפי טעם זה שפיר נוהג דין זה דוקא במדליק בערב שבת לצורך שבת ולא כשהיתה דולקת לצורך חנוכה.

גם למאי דקיי"ל דהדלקה עושה מצוה והדליק בע"ש לצורך חנוכה ונשאר דלוק עד מוצ"ש יוצא בזה מצות הדלקת נ"ח של מוצ"ש

וכ' מרן על זה הוסיף בצפנת פענח שם לציין נוסח הברכה בירושלמי (סוכה י"ד א) על מצות הדלקת נר חנוכה, ודלא כבש"ס דילן (שבת כ"ב ע"א) להלדיק נר של חנוכה, ור"ל דאף דהדלקה עושה מצוה אין עיקר המצוה במעשה דהדלקה אלא שיהא מודלק לשם חנוכה, ולכן גם לדידיה לא פסול אלא כשההדלקה היתה לצורך שבת (וע"ע שועה"ר סי' רס"ג קו"א ג').

המשך מהנ"ל - הדלקת נ"ח בע"ש מבעו"י הרבה קודם הפלג - מעשה רב ממרן הד"ח - בזה"ז שמדליקין בפנים יכולים להדליק קודם פלג וא"צ לדקדק בזמן - לא מבעי בע"ש רק גם בשאר ימי חנוכה בנותנין שמן שידלוק תוך הלילה ח"ש יכול להדליק גם מבעו"י - ולכן אין בזה חשש ברכה לבטלה וביותר כשמתכוין לשם מצוה כמש"כ האבני צדק

הדלקת נ"ח בע"ש מבעו"י בעוד היום גדול הרבה קודם פלג המנחה

ולגבי ערב שבת א) כתב רמ"א (סי' תרע"ט ס"א) ומברך עליהם כמו בחול אע"פ שמדליק בעוד היום גדול עכ"ל, סתם וכתב בעוד היום גדול, ב) והמ"א (ס"ק ב') הוסיף וכתב ונ"ל דוקא אחר פלג המנחה כמ"ש סי' תרע"ב, וכן ממשע דנ"ח עכ"ל. ואולם מפשטות דברי הרמ"א, לולי פירושו של המג"א יש במשמעות הלשון שמדליק בעוד היום גדול ואפילו בחצות היום וצ"ב.

וכ' מרן ואנא עובדא ידענא מאא"ז מצאנז זי"ע, שכידוע היה דרכו בקודש להתפלל מנחה קודם הדלקת נר

חנוכה בע"ש (עי' שע"ת סי' תרע"ט) ולמהר להדליק מוקדם מאוד, פעם אחת תיכף אחר ההדלקה התפלל קבלת שבת ומיד נכנס לעריכת שולחנו הטהור, וכשבא כ"ק אאמו"ר מבית הטבילה שמע שזקה"ק כבר מקדש על היין, והיו אורחים רביו שבאו על שבת קודש מעיירת גריבוב הסמוכה והגיע עם עגלותיהם אחר קידוש. וזה פשוט וברור שלא נסעו אלא בעוד החמה זורחת הרבה קודם פלג המנחה (ולפ"ז הדליק הד"ח נ"ח הרבה קודם הפלג)..

בנ"ח שמדליקים בפנים הבית יכולים להדליק מבעו"י הרבה קודם פלג

וכתב שם מרן בכמה אופנים ליישב שיטת מרן הדברי חיים ולבסוף כתב בדרך יותר מרווח להלכה ולא למעשה. דהנה כתב הטור (סי' תרע"ב) מצותה מסוף שקיעת החמה וכו', עבר כל הלילה ולא הדליק לא ידליק ביום המחרת דשרגא בטיהרא מאי אהני וכו' עיי"ש.

הטעם שאין מדליקין ביום דאין אורו ניכר ואין פרסום הנס

וחדית הוא לן דהטעם שאין מדליקין ביום הוא משום דאין אורו ניכר, וכן בב"י שם מלשון תשובת מהר"ם שבמרדכי, דביום אין פרסום הנס ניכר עיי"ש. [וזה יש לפרש הכוונה במסכת סופרים הנ"ל במה שכתב דאין ניאותין לאורו].

המדליקין בפנים יכולים להדליק גם ביום

וכ' שם לפי זה אפשר לומר במה שכתב הטור אח"כ והתוספות כתבו דלדידן אין צריך לדקדק בזמן שנתנו חז"ל שלא נתנוהו אלא להם שהיו מדליקין בחוץ וכו' אבל אנו שמדליקין בבית, ואין היכרא אלא לבני הבית, אין להקפיד על הזמן עכ"ל, שכוונתו להסמיך מזה גם לענין ההדלקה ביום, דכיון דעיקר הטעם משום שרגא בטיהרא מאי אהני, אם כן זה דוקא כשמדליקין בחוץ וצריך שיהא האור נראה וניכר לרמחוק, אבל במדליק בביתו לא שייך האי טעמא.

לא מיבעי בע"ש דחל חובת הדלקה מבעו"י בזה"ז שמדליקים בפנים יכול להלדיק גם קודם פלג המנחה

אם כן בערב שבת כשבא לקבל שבת עליו (עי' פנ"י ליקוטים ריש ברכות, וערוה"ש סי' רס"ג ס"ט) דשייך כבר חובת ההדלקה דנר חנוכה של ליל שבת, וכל החיסרון רק משום דשרגא בטיהרא מאי אהני, אפשר דהאידנא שמדליקין בפנים שפיר יכול להדליק גם קודם פלג המנחה. ולזה כתב הרמ"א וכתב בעוד היום גדול והכריע כן אא"ז כפשטות דברי הרמ"א ודלא כמג"א.

וחידש מרן בנותן הרבה שמן שידליק גם בלילה מהני הדלקה מבעו"י גם בשאר ימי חנוכה כיון שהדליק לשם מצות חנוכה

וכ' שם מרן אות י"א עוד נראה לומר דעיקר הפסול בזה אינו אלא כשמדליק ביום ואח"כ כבתה, (שעל זה הנידון בתרומת הדשן סי' ק"ב שם) מה שאין כן כשנותן בה הרבה שמן שתדלוק לתוך הלילה, דשוב ליכא החיסרון של שרגא בטיהרא שהרי אורו יהא ניכר כשדולק בלילה ויש פירסום הנס, אלא שמעשה ההדלקה היה קודם זמנו, בזה יש לומר דמכיון שהדליק לשם מצות חנוכה שפיר דמי.

וכמו שמבואר בתוספות הנ"ל דלמאן דאמר הנחה עושה מצוה אין צריך לכבות אלא כשהדליק מתחלתו לצורך שבת, אבל בהדליק בערב שבת לשם מצות חנוכה עלתה לו לקיום מצותו במוצאי שבת, וכנ"ל הביאור בזה שהכל מצוה אחת, הכי נמי אפשר לומר למאן דאמר הדלקה עושה מצוה (למה שביאר בצפנת פענח הנ"ל שהגדר רק שיהיו מודלקים לשם חנוכה, ואם כן כשהדליק מבעו"י לשם חנוכה הויא לדידיה נמי כמו למאן דאמר הנחה עושה מצוה, עיי"ש שביאר בזה לשון הרמב"ם הנ"ל.

וסיים מרן והכריע אא"ז דעכ"פ בער"ש אף שהדליק בעוד היום גדול שפיר דמי לצאת בזה ידי חובת הדלקת הלילה, כיון שמעשה ההדלקה היתה לשם מצות חנוכה (ועי' בהגרעק"א בשו"ע או"ח סי' רס"ד ס"ד) ובנוסף לכך יש גם קיום המצוה ופרסום הנס בשיהוי ההדלקה שלאחר חשיכה (ועיין היטב בלשון תרוה"ד שם), ולכיא החסרון דשרגא בטיהרא מאי מהני. כל זה אמרתי בדרך פלפול כמסת הפנאי, ואלם להלכה עדיין צריך להתיישב בדבר, עכל"ק של מרן זי"ע.

ולכן בניד"ד שמדליקים נ"ח בטקס הממלכתי הנ"ל אחה"צ מבעו"י יש תקנה אם יתנו הרבה שמן בנ"ח שידליק גם בתוך הליה אין חשש ברכה לבטלה ובזה מהני ג"כ סכום הנרות שמדליקים בלילה שלאחריו, ומ"מ אם אפשר שגם קודם או אחר ההדלקה יתפללו שם חלק מהקהל כמש"כ החזו"ע הנ"ל.

בנ"ד אין חשש ברכה לבטלה

בניד"ד בלא"ה אין חשש ברכה לבטלה כיון שמכוין לשם מצוה וגם יש מקום בהלכה לצאת בזה בהדלקת נ"ח של הלילה כנ"ל.

וביותר ע"פ מש"כ בשו"ת אבני צדק או"ח (סי' י"ח) שנשאל בזה במגיה א' ס"ת ומצא בו טעות ולא נמצא סופר לתקנו קודם שבת אם מחוייב להודיע לציבור שלא יקראו בו או שתיקתו יפה

וכ' שם האבני צדק לחדש בתו"ד וזל"ק

ואי לא מסתפינא מילתא חדתא קאמינא לנד"ד דאף בכל איסורי דאורייתא בשוגג צריכין כפרה משום דעבר עבירה הכא שאני דאפי' למ"ד דברכה לבטלה היא דאורייתא מ"מ בשוגג לא עבר עבירה וא"צ כפרה והיא דהתורה לא הזהירה אלא בלא תשא את שם ה"א לשוא ותרגומו למגנא ועי' במזרחי וכ"כ חכמים דאסמכי' אהך היינו במוציא ש"ש לשוא למגן והיינו אפי' בדרך ברכה ושבחה כיון שיודע שא"צ ה"ה יודע שמוציאו לשוא ומזלזל בכבוד השם.

אבל בניד"ד שהציבור לא עלה ע"ד שא"צ ברכה כיון שלא הודיעם והם סוברים שצריך ומחוייב ברכה ה"ה אינם מכוונים להוציא ש"ש לבטלה כ"א בתורת חיוב אם שאח"ז יודע שלא הי' צריכים לברך לא עברו עבירה דלא תשא כלל דזה בכוונה תלי' מלתא דדווקא מכוין לשוא עבירה אבל אם אינו מכוין לשוא לאו עבירה כלל אפילו כשנודע שא"צ וכו' ע"ש עוד צירופים בזה עכ"פ במכוין לשם מצוה ובצירוף שיטת הפוסקים הנ"ל דמהני בזה"ז הדלקה מבעו"י שפיר דמי.

זאת תורת העולה:

בעיקר ניד"ד כיון שמפאת כבוד הוזמן הרב לטקס ממלכתי הדלקת המרכזית במסיבת חנוכה בקרית הממשלה ויש שם שרים ונכבדי הציבור שהפרסום רב ביותר מהדלקת בית הכנסת ובפרט שיש שם הרבה שאינם מדליקים בכלל נ"ח בבית ועל סמך זה כתב בחזון עובדיה להתיר הדלקת נ"ח במסיבות בפרסום רב ולכן בניד"ד אין חשש ברכה לבטלה בזה והגם שמדליקים מבעו"י אם שמו שם שמן שידלק לתוך הלילה כשיעור כ"כ מרן השפ"ח דיש מקום להלכה דיוצא בזה ל"מ בער"ש כשכבר חל חובת הדלקה מבעו"י רק גם בשאר ימים וביותר ע"פ חקירת הצפנת פענח שכל שמונת ימי חנוכה הם מצווה אחת וגם למאי דקיי"ל דהדלקה עושה מצוה אם מדליק לשם מצוות חנוכה יוצא בזה ולכן יש פוסקים שאם מדליקים נ"ח בע"ש מבעו"י וידלק עד מוצ"ש יוצאים בזה חובת מצות נ"ח של מוצ"ש, וכמ"כ בנ"ח ביום חול כמו שהסבירו מרן זי"ע בשפע חיים הנ"ל.

ובלא"ה כבר חידש בשו"ת אבני צדק שאם מכוונים בברכה לשם מצוה אין כ"כ חשש ברכה לבטלה וביותר בניד"ד שיש מקום לומר שיוצאים בזה יד"ח כמו שהסביר מרן השפע חיים זי"ע, ובנסוף אם אפשר שיהא שם מנין להתפלל כמש"כ בחזו"ע הנ"ל.

המטוס ינחת לפנות בוקר ולא מגיע לביתו לפני עלות השחר האיך יצא יד"ח מצות הדלקת נר חנוכה

לכבוד מכובדינו מאוד נעלה הרה"ג ר' שמואל נטע זלמנוביץ שליט"א ר"מ בישיבת צאנז

בנידון שאלתכם בבנכם שמגיע עם משפחתו במטוס ביום ו' לפנות בוקר וע"פ החשבון אינו יכול להגיע לביתו קודם עהש"ח וכידוע היום במטוס א"א להדליק נ"ח וכן בשדה התעופה א"א מטעמי בטיחות וגם אינו ביתו האיך יצא יד"ח הדלקת נר חנוכה.

בעיקר הדין מה שדנתם שידלק אחר בביתו כאן בארץ, הלכה זו אינו שייך אלא באשתו כגופו וב"ב קיי"ל דיכול להוציא.

ובעיקר הדין י"ל ע"פ מה שפסק בשו"ת מהרש"ם ח"ד סי' קמ"ו בנוסע ברכבת או באוניה כיון ששילם עבור הנסיעה הו"ל כבית דירה שלו ולכן בנידו"ד היות שלוקח רכב משדה התעופה לביתו וכהיום דיש מתקן מנורה סגור שאפשר להדליק בשעת הנסיעה וכיון ששכר את המכונית הו"ל כביתו ועדיף שיאכל שם לכל הפחות מזונות עם משפחתו אז הו"ל כביתו. (ועיין בספר יומין דחנוכה להגר"י סופר זצ"ל סי' מ"ג).

אמרתי אעבור פרשתא דא וזאת החלי בעזהשי"ת.

בעיקר נידו"ד יש לדון בכוכ"ד:

א. הרואה במכשיר כשמגיע לארץ שיכול להגיע לביתו קודם עלוה"ש פחות מחצי שעה אי מותר להדליק אז בברכה הגם שסוף זמן חצי שעה הוא אחר עלות השחר.

ב. האם מהני להדליק נר חנוכה במטוס עם פנס חשמלי והאם עם ברכה.

ג. או אם רואה שהזמן דחוק ואין מגיע לביתו קודם עלות אי יש תקנה להדליק ברכבו שמגיע ונוסע לביתו והאם בברכה.

ד. והאם עדף או צריך שיאכל ברכבו אז כשמדליק שיהא לו דין ביתו.

ה. והאם יש חילוק מה שדן המהרש"ם שמותר להדליק ברכבת ששם יש לו חדר ונוסע הרבה שעות כחצי יום או יום משא"כ ברכב נוסע רק לשעה מועטת.

ועוד שאר דברים שיתבהרו בהמשך התשובה בעזרתו יתברך.

בעיקר הדין להדליק בשעת נסיעה במטוס כבר הארכתי בזה בספרי שו"ת ישיב יצחק ח"ה (סי' י"א) ושם התשו' כתבתי קודם שהיה עידן סכנה ביטחוני להדליק אש במטוס ולכן כתבתי שם בסוף התשובה אבל עכשיו שבשביל המצב הבטחוני הוחמרו מאד סדרי הביטחון בשירותי התעופה ובפרט

בזמן הנסיעה וכ"ש הדלקת אש ששירותי הביטחון מקפידים על זה מאוד ל"ש להדליק שם.

וא"כ אין עצה במוכרח לנסוע כל הלילה רק כמו שכ' הגאון מדברצין זצ"ל הובא בנט"ג הל' חנוכה בתשובה שם להדליק נר חנוכה בפנס אלקטריק בלא ברכה שיותר טוב לעשות כן כיון שיש פוסקים דיוצאים בזה והגם דלהלכה קיי"ל דאין לברך עליו מ"מ בכה"ג כיון דהוי שעת הדחק עדיף שידליק נר חנוכה באופן זה בלא ברכה מאשר שלא ידליק כלל.

וז"ל הבאר משה שם בתשו' (הובא בנטעי גבריאל חנוכה) העליתי דבודאי אין לברך על נר חנוכה עלעקטרי בשום אופן, אבל בכה"ג הרבה יותר טוב להדליק נרות חנוכה עלעקטרי שלדעת הרבה מרבותינו האחרונים יוצא יד"ח הדלקת נר חנוכה עם עלעקטרי, נהי דאני ביארתי שבוודאי אסור לברך, אבל ידליק בלא ברכה שהוא יותר ;קרוב שיצא יד"ח, ע"ש.

א) ובעיקר דין הדלקת נ"ח או נר שבת בחשמל כבר דן בזה בשו"ת בית יצחק יור"ד ח"א (סי' ק"כ) וכתב שם דבנר שבת יצא יד"ח ולא בנ"ח עיי"ש טעמו.

ב) ומרן זי"ע בשו"ת דברי יציב או"ח סי' קי"ט (אות ה') הביאו ופסק מרן זי"ע שם דבנר חשמל לא מהני לצאת יד"ח לא בנר שבת ולא בנר חנוכה כדלהלן [הבאתיו באריכות].

ובת' הגאון מדערבעצין בנטעי גבריאל שם, שם מדובר שכל הלילה נוסע במטוס אבל בניד"ד מדובר שמגיע לארץ זמן מה קודם עלות השחר רק בשדה התעופה א"א להדליק מטעמי בטיחות וגם לא הוי כביתו לכן עיקר הנידון האם יכול להדליק כשנוסע ברכב לביתו.

הדלקת נ"ח פחות מחצי שעה קודם עלוה"ש

זאת אומרת אם המכשיר וייז מראה כשמתחיל לנסוע שיכול להגיע לביתו קודם עלות אפי' פחות מחצי שעה עדיף להמתין ולהדליק בביתו שעוד יכול להדליק בברכה (כמש"כ בספרי שו"ת ישיב יצחק חלק כ"ה סי' ח' בתשו' לכ"ק האדמו"ר מראחמיסטריווקא שליט"א כדלהלן).

הדלקת נ"ח בנסיעה ברכב

רק עיקר השאלה כשרואה במכשיר וויז שאין הזמן שמגיע לביתו קודם עלות האם מהני להדליק מיד שננכס לרכב עם מתקן מיוחד סביב שאין חשש שיתכבה מיד.

הדלקת נ"ח בנוסע ברכבת גם בזמן נסיעה

כ"צ לעיל דבשו"ת מהרש"ם ח"ד (סי' קמ"ו) נשאל בזה אם מותר

להדליק נ״ח על הבאהן (רכבת) וכ׳ לא מצאתי הדבר מבואר אבל הלא מי ששילם בעד כל הלילה הוי כשכר לו בית דירה לאכול ולישן שם וחייב בנ״ח ומ״ש רש״י (עיין כוונתו בסמוך) ביושב בספינה י״ל שהיו אז ספינות פתוחות בלא קירוי והרוח מנשב ולא הי׳ בגדר בית כלל, ואף דהבאהן אינו עומד במקום א׳ ורכוב כמהלך לא נמצא בשום מקום שיהי׳ צריך בית קבוע למה שמצוותו בשביל פרסומי ניסא כ״נ מסברא, ע״כ.

חילוק בין ספינה בלי קירוי או עם קירוי

ובספר מועדים וזמנים (החדש) ח״ד (סי׳ שצ״ה בסופו) הביא המהרש״ם הנ״ל ביותר ביאור וז״ל (בהערה שם) ובשו״ת מהרש״ם ח״ד (ס׳י קמ״ו) מסיק שהנוסע ברכבת חייב להדליק שם שהרכבת היא ביתו שדר בה באותו הלילה ולהדלקת נ״ח א״צ בית שיהא דר בקביעות, ומה שפירש רש״י בשבת (כ״ג ע״א ד״ה הרואה) שהיושב בספינה מברך שעשה ניסים על ראיית נ״ח, ומבואר מדבריו שאינו מדליק בספינה, היינו דוקא באוניות פתוחות, אבל אם יש קירוי לספינה הוה כדירת עראי והנוסע בספינה מדליק שם, וכמו שלענין עירובי חצירות אמרינן דבית שבספינה חשיב בית וחייב בעירובי חצירות.

רק לענין חיוב מזוזה בעינן דירת קבע ולא לענין נ״ח נפק״מ בשוהה זמן רב בספינה

וכ׳ שם רק לענין מזוזה בעינן בית עשוי לדירת קבע, ובית שבספינה פטור ממזוזה כמבואר ברמב״ם פ״ו דמזוזה, ונראה דאם שוהה בבית בספינה ל׳ יום או שעשוי לדור בו לזמן ממושך הרי״ז עשוי לדירת קבע וחייב גם במזוזה.

הדלקת נ״ח לחיילים שאין להם בית

וכ׳ שם ולפי זה חיילים באימונים ששוהים לפעמים כמה ימים מחוץ לבית, וישנים בשדות כיון שאינו דר במקום מקורה אינו יכול להדליק שם ועליו לצאת בהדלקת אשתו ואם אינו נשוי יוצא בהדלקת אביו כדין ב״ב, (עמש״כ בזה בקובץ בית אהרן וישראל מהגרשז״א זצ״ל לענין הדלקת נ״ח בשוק.

הדלקת נר חנוכה בכותל המערבי או במקומות הפתוחים לציבור - כינוסי רבים גם בלי גג מדליקין בברכה

א) וכ׳ שם ונראה שכל זה הוא בחיוב הדלקה דכל אחד ואחד בביתו שלו, שלזה בעינן דוקא בית שיש לו קירוי, אבל כשמדליקין בברכה בבית הכנסת

יסודה לפרסם הנס גם במקום כינוס רבים שבאים להתפלל, וזה אפילו אם אין גג ג"כ מדליקין בברכה, ב) וזה דלא כמו ששמעתי בשם חכם אחד שליט"א שפירסם נגד המנהג להדליק בברכה אצל כותל המערבי, דכיון שאין שם בית זהו ברכה לבטלה, ולי נראה מאחר שמתפללין שם היום בקביעות, ומנהג הדלקת נ"ח בבית הכנסת הוא במקום תפילה וכינוס, ע"כ מדליקין שמה בברכה לפרסומי ניסא ואין לחוש כלל, ומיהו יש להדליק לשם מצוה לא בצורת טקס שהוא זר למנהגי ישראל (מוע"ז ח"ח).

הדלקת נר חנוכה סמוך לעלות השחר פחות מחצי שעה - סמוך לעמוד השחר ממש אי צריך שיהא בשמן כשיעור חצי שעה

בעיקר הדין שכ' לעיל דאם יכול להגיע לביתו קודם עה"ש גם פחות מחצי שעה ימתין להדליק בביתו הנה עיקר דין זה הוא בגמ' שבת (כ"א ע"ב) ושם וכבתה אין זקוק לה ורמינהי מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, מאי לאו דאי כבתה הדר מדליק לה, לא דאי לא אדליק מדליק, א"נ לשיעורא, ופרש"י לשיעורא שיהא בה שמן כשיעור הזה ומיהו אם כבתה אין זקוק לה.

הנפק"מ בין ב' תירוצי הגמ'

ובתוס' שם (ד"ה דאי לא אדליק מדליק) כ' אבל מכאן ואילך עבר הזמן, אומר הר"י פורת דיש ליזהר ולהדליק בלילה מיד שלא יאחר יותר מדאי ומ"מ אם איחר ידליק מספק דהא משני שינויי אחרינא, ולר"י נראה דעתה אין לחוש מתי ידליק דאנו אין לנו היכרא אלא לבני הבית שהרי מדליקין מבפנים, ע"כ.

ובשו"ע סי' תרע"ב ברמ"א שם סוה"ס כ' (הרמ"א) י"א שבזמן הזה שמדליק בפנים אינו צריך ליזהר להדליק קודם שתכלה רגל מן השוק ומ"מ טוב ליזהר גם בזמן הזה, ומיהו הני מילי לכתחילה אבל אם עבר זה הזמן ולא הדליק מדליק והולך כל הלילה ואם עבר כל הלילה ולא הדליק אין לו תשלומין.

בשכח אי יכול להדליק עד עמוד השחר ממש ולענין ברכה

א) בב"י שם כ' דהוי ספיקא דדינא וא"כ משמע שאין לברך, ב) אבל מדסתם בשו"ע משמע דעתו שיברך. ג) ורש"ל כתב דוקא עד חצות וא"כ אחר חצות אין לברך, ובהג"מ כתב כל זמן שבני הבית נעורים אפילו עד עמוד השחר, וכן נ"ל להורות אבל אם ישנים אין לברך עליהם (מג"א שם סק"ו).

הדלקת נ"ח קודם או אחר עלוה"ש - מדליק אחר הזמן אי צריך לתת שמן כשיעור ואי מדליק בברכה

הרה"ק הבני יששכר בספרו מהרצ"א על חנוכה כ' אם עבר זה הזמן ידליק כל הלילה (א) ולדעת התוס' אין צריך להקפיד אפילו לכתחילה אזמן הנ"ל לדידן רק מטעם זריזות וכל הלילה ידליק בברכה נ"ל, (ב) לא כהרא"ש דס"ל להדליק בלא ברכה, ולהטור מ"מ ידליק בעוד בני הבית נעורים, ה' לאחר עלות השחר ועדיין צריכין לנר נראה דמסתפק וידליק בלא ברכה (ו' נראה דעתו דמסופק אם מדליק לאחר הזמן אם צריך ליתן שמן כשיעור ונראה דעתו להחמיר) (עמש"כ בסמוך משו"ת התעוררות תשובה).

בשו"ת אבנ"ז או"ח (סי' תק"ד) האריך בשיטת הראשונים הנ"ל אי שיעור מעכב וכ' שם ועל כן נראה לי דאפי' עבר זה הזמן או בתוך הזמן לאחר שעבר קצת זמן צריך לתת בו שמן כשיעור כל הזמן ואף דעכשיו אינו ראוי לקיים בו המצוה בשלימות כיון שעבר הזמן מ"מ בנר עצמו אין בו חסרון רק מחמת הזמן, ע"ש עכ"פ להאבנ"ז גם במדליק סמוך לעה"ש צריך ליתן כשיעור דפחות מזה לא מיקרי נ"ח. וכן הארכתי בזה בספרי שו"ת ישיב יצחק חלק כ"ה (סי' ח') עיין ג"כ בשו"ת שבט הלוי ח"ח (סי' קנ"ו).

המשך מהנ"ל - הדלקת נר אחר עלוה"ש קודם שהאיר היום - הדלקת נר שבת או נ"ח עם חשמל לא נחשב כמדליק רק כמסיר המניעה וכגרמא - גם לא מתייחס משך ההדלקה לרגע ההדלקה רק להמפעיל בחברת החשמל - גם לא נחשב כשיעור דצריך להדלקה - הדלקת נר נשמה עם חשמל - אין בו טובה לנפש - שיטת הפוסקים דאין לברך על הדלקת נ"ח עם חשמל - בשעה"ד ידליק עם חשמל בלי ברכה ואם נזדמן לו אח"כ שמן ידליק שנית עם ברכה

להדליק נ"ח אחר עלות השחר כשעדיין לא האיר היום

בשו"ת התעוררות תשובה ח"ג (סי' תס"ג) נשאל מי שלא הדליק נר חנוכה כל הלילה אם מותר להדליק בברכה אחר עמוד השחר דלא שייך לומר שרגא בטיהרא מאי אהני כיון דאכתי לא האיר היום, והשיב ונ"ל דמותר דהא גם המנורה היה בודאי גם ביום שהיה דולק כל שמונת ימים בלילה וביום וכו'

ופשיטא דבשעת הנס שהיה חיבתן גדולה היה דולק מערב עד ערב, רק ביום אינו יכול להדליק נר חנוכה ששרגא בטיהרא מאי אהני וכדכתב הטור סי' תרע"ב, מ"מ אחר עמוד השחר שעוד לא האיר היום כולו ונהנים מאורו ושרגא אז מהני פשיטא שיכול להדליק בברכה לאותן שיטות שמצותן כל הלילה (וכ"ה מש"כ בחידושי המהרצ"א שיש מסתפקין בזה וכ' דידליק בלי ברכה כנ"ל).

הדלקת נרות שבת ונ"ח בנר חשמלי

ולענין מש"כ לעיל אי יש תקנה להדליק במטוס עם פנס חשמלי כמו שרצו כמה פוסקים לנהוג כן הנה בעיקר דין הדלקת נ"ח או נר שבת בחשמל כ"ה לעיל דכבר דנו בזה הבית יצחק וכן הביאו מו"ר זי"ע בשו"ת דברי יציב וכן הארכתי בזה בספרי שו"ת ישיב יצחק חלק ל"ג (סו"ס כ"ו).

לא נחשב הדלקה רק כמסיר המניעה וכגרמא דמיא

ואעתיק מש"כ מו"ר מרן זי"ע בשו"ת דברי יציב או"ח סי' קי"ט ושם (אות ה') וזל"ק ומ"ש לענין אור האלעקרטר"י כבר דשו בו רבים, א) ועיין בבית יצחק יור"ד ח"א (סי' ק"ב) וס"ל שמה שלגבי נר שבת יי"ח ולא לגבי נ"ח עיי"ש. ב) ולא הבנתי, שנ"ל באור האלעקטרי מה שמסובב הכפתור להדליק הוה רק כמסיר המניעה שמעכב הליכת כח האש מתחנת הכח למקום זה, וי"ל דהוי כגרמא, וכהך דסנהדרין (דף ע"ז ע"ב) בזרק חץ ותריס בידו ובא אחר ונטלו עיי"ש, וכי אם יסיר הוילון ועי"ז יאיר אל החדר מקרי הדלקת נר שבת ודו"ק, והגויים או המומרים העושים האלעקטרי המה המדליקים, ולא תליא בידו כלל, שהם צריכין להוסיף ולהסיק כח האש בכל רגע, ולכן אף אם ברגע ההדלקה מיחשב שהוא עושה המעשה, מ"מ לא מקרי שהדליק על שבת ורק הפועלים עושין שידליק בזה שמוסיפין הכח.

בהדלקה ע"י חשמל לא מתייחס משך ההדלקה לרגע ההדלקה רק להמפעיל בחברת החשמל

וכ' שם וגם להנמקו"י בכיצד הרגל (י' ע"ב מדפי הרי"ף) דאשו משום חציו שהכל מתייחס לרגע ההדלקה, וידוע האריכות בזה, מ"מ זה רק במדליק בנר שמן שמוכן לפניו שידליק בשבת, ולא בכה"ג שמכח הדלקתו יהיה רק לרגע ואחרים עושים שימשיך לדלוק, שאז בודאי לא מתייחס משך ההדלקה לרגע ההדלקה של מסובב הכפתור אלא להפועלים, ואיך יברך להלדיק נר שבת ודו"ק (ולכן גם בזה"ז שרוב הזמן המערכת פועלת אוטומטית מ"צ צריכים במשך כל היום גם פועלה אנושית אישית).

לגבי נ"ח בחשמל לא נחשב כשיעור הצריך להדלקה - ולא רק משום דצריך שמן זית

(עוד טעם) וכ׳ שם מרן ולא ידעתי מה הוצרך שמה הבית יצחק לומר לגבי חנוכה משום שבעינן שמן זית, שבפשיטות י"ל כיון דבעי שיעור כמ"ש בשבת (כ"א ע"ב) וא"נ לשיעורא, והכי איפסק באו"ח בסי׳ תרע"ב ס"א, והכא מדליק רק לרגע ודו"ק,והראוני שגם בשו"ת מהרש"ג ח"ב (סי׳ ק"ז) נשאל בזה אבל לא נחית שם לכל הנ"ל.

עיי"ש עוד מש"כ בזה לענין הדלקת נר שבת בחשמל בחדר הנוסף במקום שיושנים שם באיזה אופן מהני

הדלקת נר נשמה של אלעקטר"י

וכעת נדמ"ח שו"ת דברי יציב עם תשו׳ חדשה קנה מקומו בסוף יור"ד ח"ב (סי׳ רמ"ו) שכתב מרן זי"ע שם התשו׳ קודם השואה וזל"ק בדבר דשאילנא מחמת צוק העיתים שקשה למצוא שמן ונרות, אי שפיר דמי להדליק לנר של יארצייט, ובבית הכנסת לטובת נשמה, באור של הלעקטע"ר.

והאריך שם בזה וכ׳ דאין להדליק בחשמל לטובת הנשמה וכתב שם עפ"ד קבלה מדברי המעבר יבוק והמגלה עמוקות כו"כ טעמים למנוע להדליק נר נשמה עם חשמל.

בעיקר הדבר דאין להדליק נר שבת ונ"ח בחשמל

וכ׳ שם מרן (אות י"ג) וגם בשמן ושעוה י"ל דאיכא טעמא אחרינא לשבת, דמצינו בהו מעליותא שמן זית למנורה (בבית המקדש) ולנר חנוכה, ומבואר בספה"ק ענינים כמוסים וכן לנר שבת. ועיין בסידור האריז"ל אצל כוונת ערב שבת מה שכתב משמן זית כוונת ההדלקה, ובסדר מוצאי שבת קודש אבוקה של שעוה ומובא במג"א סי׳ רצ"ח (ס"ק ג׳) (עמש"כ בזה בספרי שו"ת ישיב יצחק חלק מ"ד (סי׳ ד׳) לענין נר תמיד בחשמל).

[ובהערות שם כ׳ וראה שם בכוונת חנוכה: ׳לכן עיקר מצות נר חנוכה בשמן זית, שהוא סוד וכו׳ כמו שהתבאר בשיר של הרב האריז"ל בשבת].

ההדלקה לא מתייחס למדליק החשמל

שו"כ שם בדברי יציב (אות י"א) לפי מה שכתב הנימוקי יוסף בפרק כיצד הרגל (ב"ק י׳ ע"א מדפי הרי"ף) דהאיך שרי להדליק (אש מערב שבת) לצורך שבת למאן דאמר אשו משום חציו, דהוה כמבעיר בשבת, וכתב דהוי כזורק החץ שבשעה שיצא החץ נעשה הכל ולא חשבינן ליה מעשה דמכאן ולהבא, דאי חשבינן ליה הוה לן למפטריה, דאנוס הוא שאין בידו להחזירה וכו׳, וכן הדין לענין שבת דכי

אתחיל מערב שבת אתחיל וכמאן דאגמריה בידים בההוא עידנא עיי"ש, ואם כן התינח בנר שמלדיק הוה כל הדלקה שמדליק חציו של ישראל וכמאן דאדליק ישראל, אבל בעלעקטער אשר העכו"ם ממשיכין כח העלעקטער בכל שעה להחוטי ברזל, ולולא הם היתה נפסקת ההדלקה הכרגע (עי' לעיל חלק או"ח סי' קי"ט אות ה'), וממילא מתייחסת ההדלקה לעכו"ם לא לישראל.

הדלקת נר נשמה בחשמל אין בו טובה להנפש כ"כ

עכ"פ זה ברור שאין שייך בזה אשו משום חציו, ולא הוה כמדליק ישראל לכל שעת ההדלקה כסברת הנמוקי יוסף, דהרי בלתי הפעולה מהעכו"ם להמכונות לא היה דולק, והיתה נפסקת ההדלקה, וממילא לית ביה טובה להנפש כמו בנדלק על ידי ישראל בכוונה שלימה ודו"ק, וכ"ה בספרי חלק מ"ד (ס"ד) מדברי הפוסקים סגולת נר נשמה להנפש ע"י נרות טבעיים.

והגם שעכשיו נשתנה סדר ההפעלה דהכל אוטומטית וע"פ רוב זמן רב בלי מגע יד מ"מ לא מתייחסת כל ההדלקה למדליק נר ובלא"ה כ"כ מר זי"ע בעינן דומיא דמקדש דעיקר מצות הדלקה בשמן זית כמו שהביא בספר הכוונות מהאר"י ז"ל.

וכן הארכתי בזה בספרי שו"ת ישיב יצחק חלק ל"ג (סי' כ"ו) ואעתיק מש"כ שם, ולענין הדלקת נ"ח בנר חשמל עי' מהרש"ג חלק ב' (סי' ק"כ) ובשו"ת פקודת אלעזר ובשו"ת הר צבי ח"ב (סי' קי"ד) ובספרו מקראי קודש חנוכה (סי' ב') ובשו"ת ציץ אליעזר ח"א (סי' ק"כ פרק י"ב) ובשו"ת באר משה חלק ו' קונטרס אלקטריק (סי' נ"ח) דלא יוצאים בזה, וכן העלה בשו"ת יביע אומר ח"ג חלק או"ח (סי' ל"ה) ועמש"כ בספרי שו"ת ישיב יצחק חלק א' (סי' א' בסופו) די"פ דלא יצא מב' טעמים (א) דהו"ל כשנים שעשאוהו (ב) או דהוי רק הסרת המונע ולא פעולת הדלקה.

וכן האריך בזה בספר חזון עובדיה חנוכה (עמ' צ"ג) וכ' שם כמה טעמים דאין יוצאים עיקר מצות הדלקת שבת או נ"ח ע"י חשמל או פנס.

יש להקפיד על שמן ופתילה דומיא דהדלקת המנורה במקדש

(טעם א') אין יוצאים ידי חובת הדלקת נרות חנוכה באור החשמל, שצריך להקפיד על שמן ופתילה, בדומה להדלקת המנורה בבית המקדש, שבה נעשה הנס.

לא נחשב הלחיצה בחשמל כהדלקה

(טעם ב') בשו"ת הר צבי חאו"ח (ס"ס קי"ד) הנ"ל הביא ששמע בשם הגאון רבי יוסף רוזין שכתב, שאין יוצאים ידי הדלקת נרות שבת בחשמל, שהברכה היא "להדליק" וזה לא נחשב

מדליק. ע״כ. וכיוצא בזה כתב בשו״ת דבר אליהו (ס״ס ס״ג), שלחיצת הכפתור של החשמל לא נקרא מדליק, ע״ש. וכ״כ בשו״ת ישכיל עבדי ח״ב חאו״ח סי׳ ט׳ (אות ט׳) בשם המלכי בקודש. וכ״כ בשו״ת פקודת אלעזר (סי׳ כ״ב), שאי אפשר לברך להדליק נר של שבת על אור החשמל, כי אין כאן מעשה הדלקה ממש, שאינו אלא רק לוחץ, עיי״ש מה שכ׳ להעיר על טעם זה.

בשעה״ד ידליק עם חשמל בלי ברכה ואם נזדמן לו אח״כ שמן ידליק שוב עם ברכה

שו״כ שם בחזו״ע להלכה לפי האמור שאם אין לו שמן או נר של שעוה למצות הדלקת נרות חנוכה, ידליק נרות חנוכה בחשמל, בלי ברכה. והטס במטוס, או נוסע ברכבת, ואין לו אפשרות להדליק נר חנוכה בשמן או בשעוה, טוב שידליק פנס חשמלי בלי ברכה, לזכר הנס.

א) וכ׳ שם שו״ר להגרש״ז אויערבאך בפסקיו שבהליכות שלמה (מועדים עמ׳ רפ״ג) שכתב, שיש להסתפק אם מאור החשמל כשר כשניכר שהוא לשם נר חנוכה, ולכן כשאין לו ברירה אחרת, ידליק פנס ויברך עליו, ע״ש (וכ״כ בספר שלמי מועד עמ׳ ר׳), ב) וכ׳ החזו״ע שם וליתא, דמשום ספק ברכה לבטלה היה לו לומר שידליק בלא ברכה. דספק ברכות להקל, ואם נזדמן לו אח״כ שמן ופתילה, ידליק שוב נרות חנוכה בברכה, והלום ראיתי להגרי״ש אלישיב בקובץ תשובות ח״ג (סי׳ ק״ג) שכתב בדין הדלקת נרות חנוכה בחשמל, שבמקום הדחק אם מסדר נרות החנוכה באופן שיהיה לו היכר שהוא נר חנוכה שפיר דמי. ע״ש. וגם עליו יש לתמוה, שהיה לו לומר שידליק בלא ברכה, דסב״ל, וכנ״ל, עכ״ל החזו״ע.

בעיקר זמן חצי שעה בנ״ח דן בחי׳ מהרצ״א אי אזלינן בתר שעות שוות או שעות זמניות שבלילות טבת הוא לפעמים יותר משעה

זאת תורת העולה:

בעיקר הדין אם נוסע במטוס ומגיע לפנות בוקר קודם עלות השחר אם יראה שיוכל להגיע למחוז חפצו או לביתו אפי׳ זמן מה גם פחות מחצי שעה קודם עלות השחר להלכה קיי״ל לדידן דיוכל להלדיק עד עלות השחר ימתין מלהדליק עד שיגיע לביתו.

אבל אם יבין שלא יוכל להגיע לביתו קודם עלוה״ש ובמטוס א״א להדליק באש וגם בשדה התעופה בגלל סדרי הביטחון לכן אם יש לו פנס מיוחד שניכר שעשוי להדלקת נר חנוכה ידליק במטוס בלי ברכה שזהו יותר קביעות הנסיעות כל הלילה כמו שכ׳ המהרש״ם דמהני הדלקת נ״ח ברכבת ומ״מ בלי ברכה כמש״כ מרן בדברי יציב וכן בשו״ת יבי״א ובחזו״ע.

ומ"מ אם מגיע לביתו מיד אחר עלוה"ש קודם שיאיר היום ידליק שנית עם שמן זית בלי ברכה וכמש"כ הבנ"י בסי' חידושי מהרצ"א שמהני הדלקה קודם שיאיר היום ומ"מ בלי ברכה משום חשש ברכה לבטלה

ומ"מ אן יש לו מתקן מיוחד להדלקה עם שמן ברכב עדיף שידליק ג"כ ברכב קודם עלוה"ש עם שמן זית שנית עם ברכה הגם שהדליק במטוס בפנס חשמלי המיוחד שמעיקר הדין אין יוצאין בזה כמש"כ הפוסקים הנ"ל. כמש"כ המהרש"ם וכ"ה במוע"ז והחזו"ע, ומ"מ יראה גם לאכול שם ברכב שיהא קצת קביעות.

הלע"ד כתבתי
המוקירכם
יצחק שמואל שכטר

* תשוח"ח לידידי **הגה"צ רבי יהושע נח הרשקוביץ שליט"א** מקרית צאנז נתניה שהמציא לנו תשובות נפלאות אלו ממרן בעל הישיב יצחק שליט"א לזיכוי הרבים.

הגאון רבי שמעיה רוט שליט"א
משגיח רוחני ישיבת שער אליעזר – קרעטשניף, רחובות

מזוזה מימין ונר חנוכה משמאל

המחבר תרע"א סעיף ה' כתב שנ"ח מניחו בפתח הסמוך לרה"ר עבור הפירסומי ניסא ובאין לו, כתב, מניחו בחלון הסמוך לרה"ר, וכאן לא כתב לפרש היכן מניחו בחלון, האם יש עדיפות על צד מסוים ובסעי' ז' כתב שמניח בפתח בטפח הסמוך לפתח משמאל כדי שיהיה מוקף במצוות ומוסיף המשנ"ב ובדיעבד שהניח בימין יצא, וממשיך שאם אין מזוזה מניחו לכתחילה בימין, ומסביר המשנה ברורה ב' טעמים א) דכל מצוות ימין עדיף ב) פירסומי ניסא בימין יותר גדול שכן הכל פונים לימין.

נמצא לפי זה בצירוף המחבר והמשנ"ב בסעיף ז' שיש לכתחילה להניח בחלון בצד ימין, שכן ליכא מוקף במצוות ועוד שיש חשיבות לימין ועוד משום פירסומי ניסא.

והקשה הרה"ג ר' גמליאל רבינוביץ שליט"א בספרו פרדס יוסף החדש על חנוכה שהרי פסק הרה"ק מבארדיטשוב זיע"א לכאורה שיש להניח בשמאל שכן כתב בתחילת קדושה חמישית ע"פ הגמ' בשבת כדי שיהיה מזוזה בימין ונר חנוכה בשמאל לכאורה אין לו הבנה דהרי אפי' בפתח שאין ראוי למזוזה נר חנוכה בשמאל ע"כ לה"ק. וזה בפירוש לא כפסק המחבר בסעי' ז' וצריך עיון.

ואולי אם אפשר לומר ולפרש בדרך אפשר, אמת שבכל המצוות מצאנו חשיבות לימין גבי שמאל, רציעה, והזאה, בימין ותפילין אילולא כתבה תורה ידכה יד כהה היה בימין ועוד רבות ע"כ פשיטא שתמיד יש להעדיף את הימין וע"כ באמת כתב המחבר שיש להניח בימין, אך כאשר גילתה לנו תורה חשיבות לשמאל על מנת שיהיה מוקף במצוות ע"כ יש להעדיף בשמאל מאשר ימין וא"כ הוי ממש אומר לך על שמאל שהוא ימין ולכן כאשר ליכא לטעמא שיהיה מוקף כבחלון וכדומה יש להעדיף את הימין והרה"ק מבארדיטשוב זיע"א סבירא ליה (אולי) מאחר ואוקימנא נ"ח בשמאל ע"כ הוי דין לכתחילה ממש, כאשר מרמזים חז"ל הק' בדבריהם נ"ח בשמאל, ובלילה, ומתחת לעשרה, ובימי החול, ועוד הכל לרמז גודל בהירות נ"ח וזה מעשה החנוכה, וע"ז אפי' דליכא לטעמא דנ"ח בשמאל שיהיה מוקף עדיין מוקמינא כדין התקנה, וכמו

שמצאנו לגבי תקיעת שופר שמפני הגזירה איחרו התקיעות דמיושב לאמצע התפילה ולא לתחילת היום ועדיין נשאר אע"פ שליכא לגזירה ויכולים היינו לחזור לעיקר הדין, ועם כל זה מאחר שגזרינן הוי השמאל מעיקר הדין ובדווקא ולא בדיעבד אלא מעיקר התקנה וע"כ המדליק בחלון פשיטא שיש להעדיף צד השמאלי, והמחבר כתב דעתו (אולי) כדין סנדל המסומר שגזרו בו חז"ל בשבת, שכן בשבת היה המעשה, ואפי' שאף בחול יש בו ג"כ סכנה, אך חז"ל הקדושים גזרו אך לפי אותו מעשה ואין לך בו אלא חידושו כאשר מדליק בפתח אבל לדידן שמדליק בחלון שפיר ידליק בימין שכן על זה לא תיקנו.

ולסיום נראה להביא בשם האבדרהם ע"פ שמברכין וציונו להדליק וכי היכן ציונו לשמוע ולא תסור מאשר יגידו לך ימין או שמאל ואפי' על ימין דהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין.

הגאון רבי דוב לנדאו שליט"א
מרבני ועדת מהדרין תנובה

סביבון בחנוכה

המנהג לשחק בסביבון הוא משחק עתיק יומין. אין זה משחק של נערים גרידא, משחק של מה בכך, ויסודתו בהררי קודש. וכמה טעמים נאמרו בדבר.

ולפני שנלמד את הדברים נזכיר שבקובץ הפרדס (שנה נ"א חוברת ח') מובא שבעבר נשאלו סטודנטים באוניברסיטת בר אילן מספר שאלות ותשובתם בצידם. מה זה הפטרה? ענו רבים מבין הנשאלים שהיא טקס הנאמר אחרי מת. מה זה שעטנז? ענו הלמדנים מביניהם שהיא עיר מקלט. ואילו סביבון לחנוכה נקרא על שמו של חוני המעגל.

בנטעי גבריאל על חנוכה (פרק נ"א) מביא בשם ספר אלף (אות שצ"ג) שהחתם סופר קיים מנהגו של ישראל ששיחק באחד מלילות חנוכה בטענדל של כסף שהיה לו, וכ"כ בן ביתי לחנוכה, וכן ראה כמה פעמים אצל אאמו"ר זלה"ה בימי נעוריו שיום אחד מימי חנוכה היה משחק בדריידיל עם התלמידים שלו, (אבל אח"כ לא התנהג בזה כלל, ולא שמע מעולם כוונתו בזה), וכן שמע מאיש כשר שהרב הצדיק רבי מאיר מפרימישלאן זצ"ל היה ג"כ משחק עם בניו ועם תלמידיו בימי חנוכה בדריידיל עכ"ד. וכן נוהג נכדו הרה"ק רבי אליעזר זאב מקרעטשניף, הגה"ק משינאווא, נכדו הרה"ק מקאלשיץ, בעל עטרת ישועה מדזיקוב, וכן הגה"ק מקאסאן וקאליב נהגו במשך ימי החנוכה לשחק איזה פעמים עם הדריידיל לקיים המנהג.

כל זאת כמובא בספר בני יששכר (מאמרי חודש כסלו מאמר ב' אות כ"ה). הסביבון עשוי מקובית עץ שעל פאותיה חקוקות האותיות נס גדול היה שם ר"ת גשנ"ה. העץ מתגלגל על נקודת קוטב מרכז אמצעי, להורות שהמלכויות המנוגדות בפירודן כולן סובבות על המרכז, הנקודה האמצעית - עַם ישראל, המאחדים את הקצוות, וכולם יתבטלו אל המרכז, ואז יתבטל חטא הנח"ש (שהוא בגימטריה גשנ"ה), ויתגלה אורו של משי"ח (שהוא בגימטריה גשנ"ה).

באמרי פנחס (שער ד' - שבת ומועדים אות רכ"ב): מה שנוהגים לרשום על הדריידיל נגה"ש אמר הרב שהוא מרמז על כל מצוות שהם בחנוכה, היינו הדלקה ואמירת הלל. וזה נ"ש - נ'רות ש'מונה, ה"ג - ה'לל ג'מור, ואמר הוא נ"י כיון שמנהג ישראל תורה

כשם שיש ע' פנים [לתורה] כך וכו' [יש ע' פנים למנהגים] ונ"ל רמז לזה [עפי' דברי הרז"ל שאמר שכל הניסים באים מהיכל משיח וגם בחנוכה יורד אור של משיח כנ"ל וזהו הרמז] שהד' אותיות בגימ' משיח.

בספר אמת ואמונה (קוצק) מסופר שהרה"ק מקאצק זצוק"ל אמר להרבי מאלכסנדר שהיה שם בעת שהרבי רבי בונם זצ"ל אמר 'נחש יחש שני משיחין', ואמר הרבי מאלכסנדר זצ"ל שעתה מבין הסוד הסביבון עם האותיות נגה"ש גי' משיח, דחנוכה הוא הכנה וסבוב לכח המשיח.

בחשבה לטובה (אמרות מהרה"ק ר"ח מאלכסנדר זצוק"ל): חנוכה הכנה לימות המשיח, וזה עניין הדריידעל נגה"ש גי' משיח. ואמר בשם הרר"ב זצ"ל ואת יהודה שלח להורות לפניו גשנה שהוא בגימ' משיח, עהר זאל פריער משיחען, וזה הסוד מדריידיל.

כ"ק אדמו"ר מגור הפני מנחם זצ"ל היה אומר: בפולין היה כתוב על הסביבון אותיות נגה"ש, ר"ת נס גדול היה שם, כאן בא"י כותבים אותיות נגה"פ, ר"ת נס גדול היה פה, אין זה דבר טוב שמשנים המנהג. ואמר בשם המגיד מקאז'ניץ זצ"ל על הנאמר (שמות ג, א.) אחר המדבר הכוונה לאותיות שאחרי האותיות מדב"ר, והיינו נגה"ש, בגי' משיח, הרי שצריך לכתוב נגה"ש, והוסיף שגם בעיני אביו אדמו"ר האמרי אמת זצ"ל לא מצא חן שמשנים מנהגים.

בספר צמח צדיק (לחנוכה) מובא: יש לומר רמז למה שנהגו הנערים לשחוק בחנוכה במה שקורין דרעדיל, וכותבין עליו ג' שנ"ה. דאיתא בספרים הק' (עי' בת עין לפר' וישב ד"ה ויהי כמשלש) כי בחנוכה הוא הגמר טוב מהשנה, כמו שכתוב (תהלים צ, ג) תשב אנוש עד דכ"א שגימ' כ"ה שהוא כ"ה בכסלו, ולכן כותבין ג' שנ"ה שהוא ר"ת ג'מר שנ"ה, שאז הוא הגמר מהשנה, וצריכין לשוב בתשובה שלימה שיהיה לטובה.

בשו"ת דברי יציב (או"ח סי' רפ"ג) נותן טעם שבזמן היוונים אלו שלא היו במדרגה למסור נפשם שמרו את המצוות בסתר, וכשהיו מתאספים בשבת או לברית מילה וכדו' היו משחקים כדי להטעות את היונים, ולזה משחקים היום להראות שלא זו הדרך, ועיקר ימי החנוכה מיוסדים להורות שחייבים להתחזק במצוות בכל המצבים בריש גלי ולא בהיחבא.

טעם זה מובא בספר אוצר כל מנהגי ישרון מהרב אברהם אליעזר הירשאוויץ בשם ס' עבודת עבד. וס' תפארת צבי: כי גזרו שלא ללמוד תורה

כמו שאנו אומרים בעל הניסים "להשכיחם תורתך" ובזמן ההוא למדו בעל פה ובאגודה אחת למען יזכירו איש את אחיו פן שכח דבר והיתה הגזירה שלא יתאספו במקום אחד אגודות אגודות. מצאו חכמים בעל הגזירה עצה נפלאה בזו שעשו משחק הדריידיל להראות את אויביהם אם ימצאו, ששחקו במשחק הגלגלן ולא למדו ובהמצאה זו יכלו ללמוד וללמד. לכן נשאר לנו המשחק לזכר הנס שבעבורו לא שכחו תורה ה' שעמדה לאבותינו ולנו.

עוד מובא בטעמי המנהגים (סי' תתנ"ט) בשמו (של הבני יששכר) שבפורים משחקים ברעשן כשאוחזים בו מלמטה, להראות שאז היתה ההתעוררות מלמטה, שכן היהודים גזרו צום ושק כדי לעורר רחמי שמים. משא"כ בנס חנוכה - כל ההתעוררות היתה מלמעלה, שכן אנו אומרים: רבת את רבם, נקמת את נקמתם; זוהי הסיבה שמשחקים בסביבון שאוחזים אותו למעלה.

וכפי שמובא שם מהספר אזור אליהו שזה החילוק שבנוסח על הניסים בחנוכה נאמר, רבת את ריבם, דנת את דינם, נקמת את נקמתם. ובברכה שאחר קריאת המגילה נאמר, הרב את ריבנו, הדן את דיננו, והנוקם את נקמתינו. לפי שבפורים היה הנס ע"י תפלת ישראל וע"י התעניות והיתה התעוררות דלתתא, לכך שייך לומר הרב את ריבנו. אבל גבי חנוכה לא מצינו שום התעוררות דלתתא כלל, רק הקדוש ברוך הוא בעצמו נתן בלב הגבורים שנלחמו בהיוונים ונצחום, לכך נאמר רבת את ריבם, שהקב"ה עשה מעצמו הריב עם השונא.

סביבון מעץ דווקא

להעיר שיש לדייק בדברי הבני יששכר שהסביבון עשוי מקובית עץ וכו'. וכן הקפידו בבית אדמו"י ויזניץ לשחק בחנוכה עם סביבון עץ דווקא.

ראיתי בשם הרב ר' נתן אורטנר שסיפר שכשהיה ילד בעת שהותו בבית המדרש של כ"ק אדמו"ר מהר"א מבעלזא זצוק"ל, באחד מלילות חנוכה חיפש משמשו סביבון מעץ עליו חרוט ש' ולא פ' בשביל האדמו"ר, כי מנהגו היה לסובב מספר פעמים בסביבון באחד מימי החנוכה. וממשיך המספר שבמקרה היה בכיסו סביבון כזה, ומסרו. בשעה מאוחרת יותר כאשר נכנס לקו"פ אמר לו האדמו"ר: היום שיחקתי בסביבון שלך. דע שהבני יששכר אומר שאם מסובבים למטה מסתובב למעלה.

ובכל זאת בספר מנהג ישראל תורה (סי' תר"ע אות ה') מביא בשם ספרא רבה דישראל בקונטרס המנהגים שהחתם סופר קיים מנהגן של ישראל ושחק בא' מלילות חנוכה בטערנדל של כסף שהיה לו. וכן ראינו לעיל בשם ספר אלף.

משחק בקוביה

עלינו להקפיד שלא נגיע במשחקים אלה לידי ביטול תורה ושריפת זמן. דבר נוסף הוא שאין לשחק במשחק זה על כסף לדוגמא: כשהסביבון נופל על האות נ׳ הוא מסמן את המלה נֶעם (בשפת האידיש), שמשמעותו לקחת. ואותו משַׂחֵק לוקח את כל הכסף שבקופה. וכשהוא נופל על האות ה׳, הוא מסמן את המלה הֶעלפט, שמשמעותו חצי, ואז המשחק לוקח חצי מהכסף. וכשהוא נופל על האות ג׳ הוא מסמן את המלה גֶעב, שמשמעותו תן.

ומדוע אסור לשחק באופן זה? משום שיש בזה חשש גזל ככל משחקי ההימורים האסורים לפי ההלכה. שכן מובא במשנה (סנהדרין כד:) שהמשחק בקוביה - פסול לעדות. וכפי שפי׳ הרמב״ם משחק זה הוא שמניחים כסף ומתנים שמי שיעשה כך או שלא יעשה - הוא יקח את הכסף, כפי שמסכימין באותו השחוק. אמנם נחלקו הדעות בגמ׳ ולאחריהם הראשונים באיסור המשחק בקוביה, אולם אי אפשר להתעלם מסיומו של הרמב״ם שם האומר: ״מיסודי התורה שהאדם - אין ראוי לו להתעסק בעולם הזה אלא באחד משני דברים או בתורה - כדי שתשלם נפשו בחכמתה, או במלאכה שתועיל לו התמדת המציעות או האומניות והסחורות. אלא שראוי למעט מאלו ולהרבות בתורה, כמו שאמרו רז״ל ״הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה״.

וראיתי בפסקי תשובות בשם הגה״ק מקלויזנבורג זצ״ל שאין חששא משום משחק בקוביא, דהלכה פסוקה שאב ובנו הסמוכים על שלחנו ליכא איסור, ובחנוכה מתעלים באהבת ישראל עד שכולם כאיש אחד ומשפחה אחת ולא איכפת מי ירויח ומי יפסיד.

משחק בשבת

כתב הרמ״א (סי׳ של״ח סעיף ה׳) מותר לשחוק בעצמות שקורין טשי״ך, אף על פי שמשמיעים קול, הואיל ואינן מכוונין לשיר (הגהות אלפסי סוף עירובין). וכל זה בשוחק דרך צחוק בעלמא (ב״י), אבל בשוחק כדי להרויח, אסור, אפי׳ שוחק בתם ובחסר, דהוי כמקח וממכר (אגור ורמב״ם פכ״ג). ומ״מ אין למחות בנשים וקטנים, דמוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין (תוס׳ וסמ״ג והגהות מיימוני פכ״א).

ועפי״ז כתב בשמירת שבת כהלכתה (פט״ז סעיף ל״ג) שלא לשחק בסביבון בשבת.

(אגב, נסביר מה זה תם וחסר: שנוטל כמה אגוזים בידו וסותם היד ושואל לחבירו: ׳תם או חסר׳? ומשיב – תם, או משיב – חסר! ופותח את ידו ומונים, אם הוא כפי מה שאמר השני זוכה השני בהם, ואם ההיפך על השני ליתן לו כך אגוזים כפי מה שהיה בידו).

בקובץ אור ישראל (חלק מ״ד) מובא שהגר״ח קנייבסקי נשאל אם סביבון הוא מוקצה בשבת? ותשובתו היתה שאולי הוא מוקצה משום שמיוחד לכסף.

הגר״נ קרליץ זצ״ל בספרו חוט שני כתב שסביבון בשבת חנוכה דינו כשאר משחקים לעניין מוקצה, ואין לומר שזה מלאכתו לאיסור להשתמש בו במשחק עם מעות.

בשו״ת משנת יוסף (ח״ז סי׳ קכ״ח) דן בשאלה אם סביבון הוא מוקצה. ולדעתו זה כלי שמלאכתו לאיסור, שאפילו אם המִּשְׂחָק הוא במיני מאכל כמו עדשים או סוכריות הוי כמקח וממכר בשבת, שזה לוקח וזה נותן, זה מרויח וזה מפסיד. חוץ ממה שהוי כמשחק בקוביא דהוי גזל משום שלוקח על ידי ריווח הקוביא שהוא אסמכתא בעלמא.

לאחר מכן כתב (חי״א סי׳ ס״ט) שהראו לו שאבני פלא ולגו שבונים צורות שונות התיר הגרש״ז אויערבאך זצ״ל בשמירת שבת כהלכתה (פט״ז) רק לילדים שאין מעשיהם לקיום ולמשחק בעלמא. ומבואר שלאנשים מבוגרים אסור משום שנחשב להם למעשהו לקיום. לפי זה אולי הסביבון יהיה מותר לילדים קטנים לשחק בו, משום שעדיין אינם בני מקח וממכר ולא יודעים להרויח ולהפסיק לקבל ולתת, וכל המשחק שלהם הוא שיש באפשרותם לסובב הסביבון, ואצלם הוא דווקא למשחק בעלמא. אלא שקשה לחלק בזה כשהילדים יושבים ומשחקים, שלקטן יהיה מותר, למי שגדול קצת יהיה אסור. לכן מהנכון להתאפק מלשחק בזה.

ויש להעיר שסביבון שנדלק בו אור כאשר מסובבים אותו וודאי הוא מוקצה בשבת.

בשבת משום יישור הקרקע

ובכל זאת בשו״ע (סי׳ של״ח ס״ה) פסק: אין שוחקין באגוזים ולא בתפוחים וכיוצא בו משום אשוויי גומות. ושם במשנה ברורה (ס״ק כ׳) כתב: אפילו היא מרוצפת דלא שייך אשוויי גומות ג״כ אסור דקרקע בקרקע מיחלף וגזרינן אטו קרקע שאינו מרוצף עכ״ל.

ולכן יש שרצו לומר שבמשחק הסביבון שצריך רצפה ישרה כדי שהסביבון יסתובב לכאורה יהיה אסור לשחק בו בשבת.

ובקובץ מבקשי תורה (ל״ו) מובא בשם הגרי״ש אלישיב זצ״ל שסביבון שונה לדין זה משום שאי אפשר לשחק בו על גבי אדמה אפילו לאחר שמשווים את הגומות, ולכן מותר לשחק בסביבון בשבת על רצפה מרוצפת.

מקח טעות

בספר בינת המשפט (ח"ט סי' תי"ג) דן בשאלה על אדם ששלח את בנו לקנות סביבון מזהב לחנוכה ועליו כיתוב נגה"ש (נס גדול היה שם) וכידוע בארץ ישראל נוהגים לכתוב פ ולא ג' (נגה"פ) ובחו"ל כותבים ש' אבל הרבה חסידויות נהגו גם בארץ ישראל לכתוב ש' כפי שנהגו בחוץ לארץ. אותו אדם טוען שהוא ליטאי וכל הליטאים נוהגים לכתוב פ', לפיכך הוא טוען לבטל את המכירה כי היא מקח טעות. המוכר אומר שאין בידו להשיג סביבון אחר עם פ' ואינו מעוניין לבטל את המכירה.

בתשובתו סבור: אם כבר שילם למוכר את דמי הסביבון אין להוציא ממנו את הדמים ולבטל את המקח. אבל אם לא נתנו למוכר את הדמים הוי ספיקא דדינא וייתכן שצריך לפשר.

חובת הבירור הוא על הלוקח, היה לו לומר למוכר שהוא רוצה דווקא פ'. ואפילו שיש חולקים ואומרים שידוע שאם לקונה זה טעות מקח, הוי מקח טעות אין להוציא ממון מיד המוחזק. ועוד טעם יש לומר שלא הוי מקח טעות, שיש אנשים גדולים משתמשים בסביבון שכתוב עליו ש'. ועוד טעם יש לומר שלא הוי מקח טעות שבדרך כלל סביבון זה מזהב אינו עשוי בדרך כלל למשחק אלא לקישוט בעלמא.

מדוע פרסם הגס על סביבון קטן

כ"ק אדמו"ר מויזניץ בעל דמשק אליעזר זצ"ל פעל ללא ליאות למען חיזוק הדת והצלת נפשות רוחנית וגשמית. פעם אמר: כידוע נוהגים לשחק בסביבון זעיר שרשומות עליו האותיות גשנ"ה, ונראה שתיקנו כן לפירסומא ניסא. ויש להבין כלום לא עדיף היה לרשום מילים אלו בפירוש על שלטים גדולים ולתלותם בראש חוצות כדי לפרסם את הנס? אלא על כרחך, מוטב סביבון זעיר ואותיות בראשי תיבות, ובלבד שיסתובב ויפעל, על פני שלט ענק התלוי בקיפאון ... וכשמסובבים ופועלים, מחולל השי"ת ניסים.

הגאון רבי יואל ר. משדי שליט"א
מח"ס אוצר דין רובו ככולו ועו"ס

יסוד מצות נר חנוכה הידור במצוות ללא קולות והיתרים (40 קושיות ותירוץ אחד)

הנה בענין מצות נר חנוכה יש לעיין ולעמוד על כמה ענינים וכדלהלן.

א. הנה במס' שבת (כב ע"ב) איתא, שנר המערבי בביהמ"ק היה דולק והולך בדרך נס גם לאחר שכבו שאר כל הנרות, אף שלא ניתן בו שמן בכל יום אלא באותה כמות שנתנה בשאר הנרות, (היינו שלא ניתן בו אלא כדי לדלוק בלילה, ובכ"ז דלק יותר שלא כפי דרך הטבע). וישנם מקשים, הלא רואים אנו שנס זה של נר מערבי כבר היה לעולמים, ואינו דבר חדש במקדש, ואם כן, מהי הייחודיות של נס פך השמן דחנוכה שנעשה נס ודלק שמונה ימים.[א]

ב. עוד יש לעיין, הלא במשך הדורות נעשו הרבה נסים לישראל, כגון נס דיהושע בהעמדת החמה (יהושע י יב), ונס דאסא, ויהושפט, וחזקיה וכיוצ"ב. ולא תיקנו לעשות זכרון לדורות - באותם ימים שאירע בהם ניסים הללו - כמו שתיקנו בחנוכה. והדבר אומר דרשני.[ב]

ג. עוד הקשו רבים, הלא כשעמדה מלכות יון הרשעה על עם ישראל, היו שני נסים, נס נצחון המלחמה, שהיו ישראל תחת יד היוונים, והוציאנו ה' מעבדות לחירות ונתן לנו נצחון על אויבינו על ידי בני חשמונאי. ועוד, נס פך השמן שמצאו להדלקת המנורה, והגדיל ה' יתברך את הנס שיספיק לשמונה ימים, ואם כן, למה עשו זכר רק לנס הנרות, ולא לנס ההצלה.[ג]

א. וע"ע בדברי רבינו הנודע ביהודה בדרושי הצל"ח (דרוש לג לחנוכה) דברים נפלאים בהאי ענינא, ובדבריו מיושבת גם הערה זו.

ב. כ"ה בבני יששכר (כסלו טבת, מאמר ד, הלל והודאה, ג, פג).

ג. עי' משנה שכיר - מועדים (נס חנוכה, לשנה אחרת קבעום ועשאום יו"ט וכו') שעמד בקושיה זו. ואמנם אי מהא לא קשיא, וכפי שציין שם, דהנה בענין קושית הבית יוסף המפורסמת (סימן תרע), למה קבעו הדלקת נר חנוכה שמונה ימים, הלא ביום הראשון לא היה נס, שהרי היה שמן בפך כדי להדליק לילה אחת, ונמצא שלא נעשה הנס ליום הראשון, אלא לשאר שבעה הלילות הנוספים, הנה כבר עמד בזה המאירי (בשבת כא), ותירץ, דאה"נ שההדלקה בליל א' לא נתקנה כלל על נס הנרות, אלא על עצם הצלת עם ישראל במלחמה. ע"כ. והיינו דיום ראשון דחנוכה

ד. ויתירה מזו יש לשאול, הנה מחמש צרות הצילנו ה' בימים ההם בזמן הזה, ראשית, נס נצחון המלחמה כאמור, ועוד, נס פך השמן כאמור. ועוד, שגזרו לבטל מהם שבת, ראש חודש, ומילה', והפליא ה' חסדו לנו

אכן הינו זכר בשביל נס דנצחון המלחמה. וכ"כ הפר"ח (בסי' תרע).

ואולם, יש לדון בזה, דהנה בגמרא שבת (כא ע"ב) מבואר שהעיקר הוא משום נס פך השמן ולא משום נצחון המלחמה, דהכי איתא שם, מאי חנוכה, דתנו רבנן, בכ"ה בכסלו יומי דחנוכה תמניא אינון דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון, שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול ולא היה בו אלא להדליק יום אחד נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים, לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה. והנה כל המפרשים עמדו על הקושי בקושית הגמ' "מאי חנוכה", וכי לא ידעו עד אז מה זה חנוכה, הרי לפני זה כבר הובא בגמ' שם דיני החנוכה, פלוגתתם של ב"ש וב"ה, ודיני הפתילות והשמנים וכו'. והרגיש בזה רש"י ופירש "על איזה נס קבעוה". והיינו האם קבעוה על נצחון המלחמה, או על נס פך השמן. ומבארת הגמ', שקבעוה על נס פך השמן שדלק שמונה ימים, ולכן עשאום ימים טובים בהלל ובהודאה, וכדמפרש רש"י שעשאום ימים טובים לקרות הלל ולומר על הניסים בהודאה. עי' בכ"ז בשו"ת ציץ אליעזר חלק כא סי' יז אות א'. (וע"ע בדבריו שם, דמדוע - אם כן - ב'על הנסים' לא מוזכר כלל נס פך השמן).

ואכן, מדברי הגמ' נראה לכאו' שאין שום התייחסות לנצחון המלחמה. וכבר העיר כן בס' משנה שכיר (שם, מאמר הנס בשמונת ימי החנוכה), על דברי המאירי וה'פרי חדש' שכתבו שיום ראשון נתקן בשביל נס הנצחון, שהרי בגמרא לא הזכיר כלל מנס דנצחון, רק אמר סתם 'וכשגברה מלכות בית חשמונאים וניצחום', ולא מסופר היאך היה הנצחון המתואר בנוסח ד'ועל הנסים'. ובשלמא אם כל שמונת ימי חנוכה הינם רק בשביל נס דשמן, לא קשה כלל למה לא הזכירו הנס דנצחון, כיון שרק בשביל נס פך השמן נתקן, אבל אם יום ראשון נתקן בשביל נס הנצחון, שפיר קשה. ועוד כתב להק' באו"א. עיי"ש.

ושו"ר בשו"ת דברי יציב או"ח סימן רפג (אות א) שביאר, שבגמ' אכן ישנה התייחסות גם לנצחון המלחמה, דהנה שאלה הגמ', מאי חנוכה, ופרש"י על איזה נס קבעוה. ור"ל על נס נצחון המלחמה או נס דמנורה כאמור. ומביאה הגמ' דת"ר בכ"ה בכסלו וכו', היינו דתרוייהו איתנייהו, גם שגברו מלכות בית חשמונאי ונצחום. וגם נעשה נס במציאת השמן. וזהו שסיימה הגמ' שם, דלשנה אחרת קבעום ועשאום יום טוב בהלל והודאה, היינו יום טוב בשביל הצלת הגוף במלחמה, והלל והודאה עבודה שבלב לזכר נס המנורה שהיא עבודת ביהמ"ק וכנ"ל. וכן בנוסח ועל הנסים, מסרת גבורים ביד חלשים וכו' היינו נס הנצחון, ואח"כ באו בניך לדביר ביתך וכו' ונעשה להם נס בהדלקת הנרות.

ד. הנה יש לנו לדעת, שהיונים לא התנגדו רק למצות חודש שבת ומילה בלבד, אלא התנגדו ג"כ לכלל לימוד התורה, וכמש"כ הרמב"ם בריש פ"ג מהל' מגילה וחנוכה, שבבית שני כשמלכו יון גזרו גזרות על ישראל ובטלו דתם "ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצות". והביאו המשנ"ב

שנתבטלו שלושתן. והנה מה שאין עושים זכר לנצחון המלחמה, אפשר לומר כי זה דבר הנוגע לגוף, ואין להחשיבו כל כך, ומשא"כ הנס הנעשה בשמן, שהוא דבר נוגע לשמור מצוותיו, ולפיכך ראוי לקבוע זכר לזה. ומעתה, יגדל התימה, מדוע אין זכר גם על נס ההצלה בשמירת מצוות אלו. שבת - שהיא שקולה ככל התורה כולה, מילה - שהיא שורש הכל, להיותנו חתומים באות ברית קודש לעבדו. וראש חודש - שהיא המצוה הראשונה שנצטוו בה ישראל.[ה]

ה. עוד יש לעיין בדברי הגמרא (שבת כא ע"ב), "כשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול, ולא היה בו אלא להדליק יום אחד...". ולכאורה, מדוע האריכה הגמ' בלשונה "בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן", היה לומר בקיצור "מצאו פך אחד של שמן", ומהו 'בדקו' בדוקא.

ו. עוד יש לציין הקושיה הידועה, הרי קי"ל שטומאה הותרה בציבור, והיו יכולים להדליק גם בשמן טמא, ומדוע טרחו כלל בהשגת שמן טהור[ו].

ז. עוד יש לברר, דהנה בגמ' שם איתא, שאותו פך שמן שלא היה בו אלא להדליק יום אחד, "נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים". ולכאורה, מדוע הוזקקו לנס באותם ח' ימים, הלא היה באפשרותם ליתן שמנים טמאים לתוך פך השמן הטהור, וכך היה מתרבה השמן הטהור מדין 'קמא קמא בטיל' - ברוב, וכמבואר בעבודה זרה (עג ע"א. וכ"נ בשו"ע יור"ד סימן קלד סעי' א).[ז]

ריש סי' תרע. ומשמע מדבריו, שגזירתם היתה על ביטול כל התורה והמצוות. וכמו שאומרים בנוסח על הניסים "להשכיחם תורתך וכו'". (ועי' בערוך השולחן יור"ד סי' רמו ס"ו). ומה שהוזכר דוקא ג' מצוות אלו, כנראה שהתנגדו בעיקר לאלו.

ה. כן הקשה בס' בינה לעיתים (להגאון בעל ה'גידולי תרומה' על ספר התרומות) דרוש יח. [והוסיף שם, שאמנם שערי תירוצים לא ננעלו, להרבות חילוקים בין עצם את הנס שהיה בפועל ממש בגוף השמן, לאלו ההצלות, שנמשכו ממילא לאחר הנצחון במלחמה. אבל מכל מקום, אפילו יהיו ניסים אלו קטנים בערכם למול נס פך השמן, "נראה שלא היה מן הראוי לפוטרם בלא כלום, אלא לעשות מהם איזה מזכרת, אף אם מעט הוא"].

ו. כן הקשה בפני יהושע במס' שבת (כא ע"ב). ודנו בדבריו האח', וע"ע בערוך השולחן אורח חיים סימן תרע סעיף ג.

ז. וכן הקשה בספר קובץ על הרמב"ם (פ"ג מחנוכה ה"ב), וציין שם, דבמין במינו אפילו נתרבה האיסור ג"כ בטיל לדידן דקי"ל כרבנן דמין במינו בטל. והו"ד בשו"ת להורות נתן חלק ד סימן ס (אות ז). וע"ע בנידון זה בשו"ת משנה שכיר חאו"ח סימן שיא אות ו.

ח. עוד יש לברר, מדוע הוזקקו לנס, הרי היו יכולים לעשות פתילות דקות ביותר, שתהיה הפתילה חלק שמינית ממה שהיה רגיל להיות בכל יום מקודם, ובכך היה מספיק לשמונה ימים, והיתה מתקיימת עיקר המצוה, שהרי אין שיעור לעובי הפתילות.

ט. עוד יש לחקור במצות נר חנוכה, שנתקנה לעשותה דוקא בפרסום, להדליק את הנרות מבחוץ ברשות הרבים, במקום שהעין שולטת, ולא למעלה מעשרים אמה, ומשא"כ בשאר מצות שהם לזכרון הנסים, אף כי הפרסום נאה להם, עם כל זה אינו מעיקר המצוה ואינו מעכב, וכמו שלא נצטוינו לאכול את המצה בחוץ, ולא לקרות את המגילה בשוקים וברחובות דוקא.[ח]

י. עוד יש לעמוד על לשון הגמרא במס' שבת (כג ע"ב), אמר רב הונא, הרגיל בנר - הויין ליה בנים תלמידי חכמים. [ופירש רש"י, דכתיב (משלי ו) כי נר מצוה ותורה אור, על ידי נר מצוה דשבת וחנוכה - בא אור התורה]. וכבר הקשו העולם, מהו לשון 'הרגיל', למה לא אמר 'הזהיר בנר' כדאמר להלן שם גבי ציצית וקידוש.[ט]

יא. עוד יש לעיין בלשון הגמ', הרגיל בנר 'הויין לו בנים תלמידי חכמים', ולכאורה, מדוע לא אמרו שהוא עצמו יהיה תלמיד חכם'.

יב. עוד אציין בזה קושית רבותינו האחרונים על עיקר הנס, דהנה כמו שטמאו כל השמנים, טמאו ג"כ שאר הדברים, ולא היה להם לא סולת טהור למנחות, ולא יין לנסכים, ולמה לא נעשה להם נס שימצא להם מעט סולת טהור למנחה, ויהיה הנס שיקריבו ממנו שמונה ימים, עד שיעשו בטהרה, וכמו כן יין לנסכים. ומדוע נעשה הנס הזה דוקא בשמן למאור.[יא]

יג. עוד יל"ע, בדברי הגמרא שם (כא ע"ב), מצות נר חנוכה משתשקע

ח. כן הקשה הגר"ש גאנצפריד בספרו פני שלמה עמ"ס שבת (כא ע"ב), ובס' אפריון בראשית חנוכה, סו"פ מקץ.

ט. ובפרט שכן היא כונת חז"ל לדעת הטור (סימן רסג), יעויי"ש שהכונה בזה שיהא זהיר לעשות נר יפה. וע"ע בב"ח משכ"כ על דבריו.

י. כן העיר הב"ח אורח חיים סימן תרעא (ס"ק ב). והא דלא קאמר איהו גופיה הוי צורבא מרבנן, כדקאמר התם אמאן דדחיל מרבנן. יש לפרש דקאמר אי לאו בר הכי הוא, מכל מקום זוכה לבנים תלמידי חכמים. ואולם, בלבוש תרעא סעיף א כתב, ולא שייך לומר שהוא עצמו יזכה לתורה, "כי עם האיש השלם ידבר, שכבר הוא בשלימותו".

יא. כן הקשה רבינו הנודע ביהודה זיע"א בדרושי הצל"ח דרוש ל"ג לחנוכה. יעויי"ש בדבריו הנפלאים.

החמה "עד שתכלה רגל מן השוק", וצריך ביאור, מדוע נקטו חז"ל בלשון זה, הלא מן הראוי היה לומר באופן ברור יותר, כגון עד שלא יהיו הבריות בחוץ וכדו'.[יג]

יד. עוד יש לעיין, דהנה בספר מקור חיים שנדפס מחדש מכת"י בעל החוות יאיר (סי' תערב ס"ב) כתב, שעיקר מצות נ"ח היא שיהיה המדליק אצל הנרות חצי שעה לראות אותם לשמוח בהם, וזהו שאומרים, אין לנו רשות להשתמש בהם אלא 'לראותם', ולכן הרואה גם כן מברך, "ולא סגי שידליק וילך לו למקום אחר". וכיוצ"ב כתבו עוד מן האחרונים[יג]. וצריך ביאור, מהי כל הקפידא הגדולה שלא לילך

יב. ושו"ר שכבר עמדו ע"ז, יעויין בבני יששכר (כסלו טבת מאמר ג נר מצוה אות כד), שמהראוי להתבונן מדוע לא אמרו סתם משתשקע החמה עד חצי שעה. וכענ"ז הקשה בס' משנה שכיר (מועדים, נס חנוכה, מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק) בשם הדברי חיים מצאנז (חנוכה, ד"ה הנה מצותה) שעמד על שיעור זה, דלכאורה קשה שמשער במידה שאינה ידועה לכל, הלא יותר נכון היה לבאר מהלך מיל או שני מילין, כדרך שרגיל לשער השיעור בכל הש"ס.

יג. וכן כתב בשו"ת שב יעקב (או"ח סימן כב), שאע"פ דקיי"ל שהדלקה עושה מצוה, היינו לאפוקי שאם הדליק שלא לשם מצוה שצריך לכבותן וכו'. אך מ"מ המצוה ג"כ לראותם, כדי שיזכור הנס, וזהו שאנו אומרים, "ואין לנו רשות להשתמש בהם אלא לראותם בלבד", והיינו שכל זמן שאין לנו רשות להשתמש בהם, מצוה לראותם, והיינו בשיעור זמן ההדלקה. וסיים, "ומזה הטעם אין נכון להדליק בביתו ולילך מיד אחר ההדלקה לביהכנ"ס לתפילת ערבית". עיי"ש.

וכ"מ בס' מנוחה וקדושה (להג"ר ישראל איסר מפוניבז', תלמיד מרן הגר"ח מוואלוז'ין) עמ' קס, "שהדין נותן להתעכב איזה זמן אחר ההדלקה עם בני ביתו, כדי לשמוח על פטרוננו העומד לנו בעת צרותינו, ולפחות כל זמן שהנרות דולקות". וכענ"ז מבואר ביסוד ושורש העבודה (שער יב).

וכיוצ"ב כתב בספר נפש דוד (הנהגות הגאון האדר"ת ב, יד): "מצות נרות חנוכה היתה חביבה עלי עד מאוד, ולולא שיחת הבריות הייתי מהדר שידלקו זמן רב כיכולתם, והתענגתי לשבת בחדר שבו הנרות, לראותם ולהסתכל בהם בכל רגע, ולא הלכתי מאותו החדר רק כשהייתי אנוס על פי עבודת הציבור, ובכל זאת ישבתי נגד פתח אותו החדר, כדי להסתכל בהם כפעם בפעם, והייתי שש ושמח בהם הרבה".

ויעויין עוד בשו"ת תורה לשמה (סימן קפו), דגבי נרות חנוכה, "הנה הוא חייב לראות את הנרות, ועכ"פ הוא נהנה ומשתעשע באורם של הנרות" וכו'. עיי"ש.

ועי' בתשובות והנהגות ח"א (סימן שצד) שציין, שבעיקר הענין הנה כבר כתב הרמ"א (סימן תרעז) שחייבין לראות הנרות, ויש בזה אור שהאדם ממשיך בראיית הנרות. וכן נראה שמצדד שם כדעה זו, ובפרט כשיש לו ילדים שראוי לשמחם באותה שעה. וסיים, שמ"מ "נר מצוה

אחר ההדלקה למקום אחר, הלא הדלקה עושה מצוה ותו לא.

טו. וכיוצ"ב יש לעיין, דהנה בשבת (כג ע"ב) איתא, הרגיל בנר - הויין ליה בנים תלמידי חכמים. וכבר הקשו, הלא כל אחד מדליק נר חנוכה כדת, ולא מצינו שכל אחד זוכה לבנים ת"ח. ואחד הביאורים בזה, ע"פ כתי"ק שנתגלה"ד מרבי יצחק בן הראב"ד, שקיבל מאליהו הנביא, בביאור דברי חז"ל אלו, שאמת הוא שכל העולם מדליקים, ורובא דרובא יוצאים יד"ח, אבל רק מיעוטא דמיעוטא זהירים להדליק בכל פרטי המצוה ודקדוקיה, וכונת חז"ל שרק הזהיר בכל פרטיה ודקדוקיה בשלימות, הוא ישיג בכח המצוה וסגולתה בנים ת"ח. והיינו שאין הכונה רק להדליק ותו לא, אלא יהא זהיר בנ"ח מבלי להכנס לספיקות כלל, אף שבודאי יוצא מעיקר הדין. כגון להדליק בזמן הראוי, וכן בשאר פרטי ההלכה. וצריך ביאור, מהי כל החרדה הגדולה דוקא במצוה זו שיש לדקדק בכל פרטי המצוה עד הקצה האחרון.

טז. עוד ראיתי שהעירו בעצם דברי הגמ', שהרגיל בנר זוכה לבנים תלמידי חכמים, הרי איתא בקידושין (לט ע"ב), דשכר מצוה בהאי עלמא

ותורה אור", ואין לך אור גדול המסוגל להמשיך לאדם קדושה כמו עסק התורה. וע"ע בזה בשו"ת שיח יצחק (להגר"י וויס הי"ד) סימן שלז.

שו"ר כענ"ז בס' בני יששכר (מאמרי חודש כסלו - טבת מאמר ח - מאורי האש) וז"ל: על כן נקבעו הימים האלה לזכרון לבני ישראל בנר מצוה, הרמוז לתורה אור, להאיר עיניהם בחכמת התורה, כי בכל דור ודור (גם בגלות החל הזה במלכות הרשעה הכלולה מכולם) עומדים עלינו בפיתויי החכמות החיצוניות לבטלינו מתורה ועבודה, והנה הנר מצוה הלזה הוא סגולה לתורה, זכרון לבני ישראל לפני ה' עד עולם, "ואם בעל נפש אתה, תן עיניך בנר מצוה בימים הללו, ויאיר אור שכלך בתורה, ותבין כי נר מצוה ותורה אור".

[וע"ע במה שכתב בס' קב הישר (פרק צו), וז"ל: בהרבה מקומות מצינו שחביבים לפני הקב"ה נרות של מצוה, כמו שאומר הכתוב, באורים כבדו את ה'. "וכל הנר הדלוק לדבר מצוה יש בו קדושה נפלאה גדולה אין שיעור", ואילו היינו זוכים להשגות רוח הקודש, היינו מברכים ומבינים ומשיגים ע"י מצות הדלקת הנרות של מצוה עתידות, דהנר של מצוה מתנבא כמו נביא המתנבא על פי ה'... הכלל העולה, בכל נר של מצוה נמשך בו קדושה עליונה ומעורר למעלה וכו'].

יד. והוא קונטרס 'סוד הדלקת נר חנוכה'. ומעתיק הקונטרס כתב בסופו, שהם דברים שמסר אליהו הנביא לרבינו יצחק סגי נהור בנו של הראב"ד, שהיה מראשוני המקובלים, וקונטרס זה נדפס בספר הזכרון להגר"י הוטנר (עמ' תלה). ודברים אלו נתפרסמו לראשונה בס' חסד לאברהם לרבינו אברהם אזולאי (מעין שני הנקרא עין הקורא אות נח). וע"ע בתשובות והנהגות ח"ב סי' שמ. וח"ג סימן ריח.

ליכא. [וכיוצ״ב יש להעיר בהא דמבואר בספה״ק שמצות נר חנוכה מסוגל להשפיע פרנסה].

יז. עוד יש לעמוד בדברי הרמב״ם (פ״ד מחנוכה הי״ב) שכתב, ״מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד, וצריך אדם להזהר בה כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הנסים שעשה לנו וכו׳״. וכבר העירו, הלא כל המצות חביבות הן, ומהי החביבות היתירה שישנה במצות נר חנוכה יותר משאר מצות.[טו]

יח. עוד יש לדקדק בלשון הרמב״ם הנ״ל, שכתב ׳ולהוסיף בשבח האל׳, מהי הקפידא ״להוסיף״ בדוקא, ולכאורה כך היה לומר, ׳ולתת שבח והודיה על הנסים׳.[טז]

יט. עוד צריך ביאור בדברי מרן השו״ע בסי׳ תרעא (סעי׳ ב) וז״ל: כמה נרות מדליק, בלילה הראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך אחד בכל לילה עד שבליל האחרון יהיו שמונה וכו׳. ולכאורה צ״ב, מדוע התעלם מרן מדין נר איש וביתו, ומשאר דרגות החיוב שמנה הרמב״ם פ״ד מחנוכה ה״א וז״ל: כמה נרות הוא מדליק בחנוכה, מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד בין שהיו אנשי הבית מרובין בין שלא היה בו אלא אדם אחד, והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנין אנשי הבית נר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים, והמהדר יתר על זה ועושה מצוה מן המובחר מדליק נר לכל אחד ואחד בלילה הראשון ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר אחד. עכ״ל. וכבר עמדו על זאת, מדוע השו״ע תפס לדינא את הדין של המהדרין מן המהדרין בלבד.[יז]

כ. עוד צריך ביאור, הנה דעת רבים מרבותינו הפוסקים שדין הידור בנר חנוכה איננו כשאר דיני הידור מצוה

טו. והיה מקום לומר ע״פ דברי הפני יהושע (שבת כא ע״ב), שיש לתמוה מדוע כל טורח הנס במציאת פך השמן הטהור, הרי קיי״ל דטומאה הותרה בציבור והיו יכולין להדליק בשמן טמא. וביאר שם, דעיקר הנס לא נעשה אלא ״להודיע להם חיבת המקום עליהם״. וע״ע בחתם סופר (שם). וכיון שמצוה זו יסודה מכח חיבת המקום עלינו, לפיכך גם קיומה לדורות יהיה בחביבות יתירה.

טז. כן העיר בס׳ משנה שכיר, חנוכה, בענין חביבות מצות נר חנוכה.

יז. ועמדו ע״ז באחרונים, ואציין בזה מן המקצת, הנה בשו״ת בנין שלמה ח״ב (חאו״ח סי׳ נח) דן בזה בדברי הטור והשו״ע (שם), מדוע השמיטו דין דמהדרין, דנפ״מ למי שא״א לו לקיים כמהדרין מן המהדרין, לכה״פ יקיים כמהדרין, ושכן כתב הרמב״ם בפ״ד מהל׳ חנוכה. וביאר, דצריך לומר דסבירא להו שלאחר שתקנו דין מהדרין מן המהדרין, אזי בטל דין מהדרין לגמרי.

וכעין זה ביארו רבים, שמרן השו״ע ס״ל שקיבלו עלייהו חובה להיות מהדרין מן המהדרין, ולכך כיון שהוא חובה גמורה, לא ראה מרן השו״ע צורך למנות כדברי הרמב״ם. ואין להקשות

דעלמא מדין זה אלי ואנוהו, אלא ההידור בנ"ח הוא ממש מעיקר המצוה.

וצ"ב, מה נשתנה ההידור בנ"ח משאר הידור מצוה דעלמא.[יח]

ממש"כ המשנ"ב שם ס"ק ו, שאם יש לו שמן בצמצום על כל השמנה ימים ולחבירו אין לו כלום, מוטב שידליק בכל לילה אחד ויתן גם לחבירו, דהא מדינא א"צ אלא אחד. ע"כ. ולכאו' אם הוא כחיוב גמור, היאך יפקיע חיובו ע"י שיתן לחבירו. ואולם, י"ל בזה, דאדעתא דהכי לא קיבלו עלייהו. ע"כ מדבריו. [וכעין זה ראיתי באגרות משה בתשובה (או"ח ח"ד סימן ד), בדבר לבישת בגד שחייב בציצית, דאף שמדינא ליכא חיוב ללבוש בגד החייב בציצית, מ"מ כיון שנהגו כל ישראל ללבוש בגד החייב בציצית אסור לשום אדם לעבור על זה, דלא גרע מכל מנהג, אף שאין בו קיום מצוה, שחייבין לקיימו משום שמע בני וגו' ואל תטוש תורת אמך, וכ"ש מנהג זה שיש בה גם קיום מצוה. עיי"ש].

ובשו"ת משנה הלכות חלק טו סימן רד הביא מס' יומין דחנוכה (סי' ט"ו), שתירץ, דלהדליק כמהדרין מן המהדרין אינו בגדר הידור מצוה, אלא כך היתה תקנת חז"ל להדליק מעיקר מצוה, רק מי שא"א לו לקיים ולהדליק בעיקר הדלקה שהוא מהדרין מן המהדרין, תקנו שגם באופנים אחרים אפשר לקיים המצוה, והביא ראיות רבות לזה כיעויי"ש.

וע"ע בשו"ת מנחת שלמה תנינא (סימן נח), שעמד בזה מדוע לא הזכיר בשו"ע את החילוק שבין נר הראשון שהוא עיקר המצוה לבין הנרות הנוספים בימים האחרים שהוא רק מצד המהדרין, ומדינא יוצא בנר אחד בכל לילה ולילה, (וציין שכבר הרגיש בזה הפרמ"ג שם). וביאר ע"פ דרכו שם, דהשו"ע בא לרמז, שגם המנהג וההידור הוא אצלנו כחובה אשר גם מברכים עליה, משום פרסומי ניסא. עיי"ש. וע"ע בשו"ת דברי יציב חלק אורח חיים סימן רפג אות ה' שעמד בזה. (ועי' בני יששכר מאמרי חודש כסלו טבת מאמר ד אות יט).

יח. יעויין בתשובות והנהגות ח"ה סימן רכג (אות ב), שדעת הגרי"ז מבריסק, שדין הידור שתיקנו בנ"ח מהדרין וכו' זהו כמו דין הידור בכל מצוה, והביא להוכיח כן מד' רבינו חננאל. אבל זהו דעת יחיד, שרוב הפוסקים ס"ל שחכמים דרשו במיוחד הידור בנ"ח, [ומיהו לשון רש"י (שבת כא ב), "והמהדרין אחר המצוות" משמע שהמהדר בכל המצוות מהדר בנ"ח, והיינו שאי"ז מצוה מיוחדת בחנוכה גופא]. וציין עוד שביאר בזה במק"א, בענין מה שפסק הרמ"א דלדידן שכל אחד מבני הבית מדליק בפ"ע, קטן שהגיע לחינוך צריך להדליק ג"כ. ואולם, בביאוה"ל הביא משה"ג ומהמאירי דפליגי וס"ל דמחויב לחנכו רק בדבר שיש בו חיוב על הגדול מצד הדין, אבל בזה דגם בגדול ליכא כ"א משום הידור מצוה אינו מחויב לחנכו. ע"כ. ואולם להאמור דבנ"ח אינו הידור ככל הידור מצוה אלא הוא מעיקר מצות נ"ח, א"ש שהקפידו שגם קטן יהדר.

וכיוצ"ב מבואר בדברי רשכבה"ג מרן זיע"א באבי עזרי (הל' חנוכה), שאינו דומה ההידור שנאמר בנר חנוכה להידור מצוה דעלמא, דבסוכה נאה ולולב נאה ההידור הוא בקיום המצוה של לולב וסוכה מדין זה אלי ואנוהו, וע"כ אין ברכה על ההידור. משא"כ בנ"ח ההידור הוא שידליק יותר, וזה ג"כ מעיקר מצות הדלקת נ"ח. עיי"ש. וע"ע בס' מועדים וזמנים ח"ב עמ' סט, בענין נרות ההידור, האם הינם כהידור מצוה בעלמא, או חשיבי מגוף המצוה.

כא. עוד יש לעיין בדברי הרמב״ם (שם) שפסק, שאפילו עני המתפרנס מן הצדקה, שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן ונרות ומדליק. וכן נפסק בשו״ע סימן תרעא סעיף א. וכבר הקשו, במה שונה מצות נר חנוכה משאר המצוות שאין חיוב לבזבז כל כך[יט]. דכתיב ׳כבד את ה׳ מהונך׳, דהיינו מחונך, דמשמע ממה שחננך, כלומר אם יש לו ממון חייב, ואם לאו פטור. (עי׳ קידושין לא ע״א, תוס׳ ד״ה כבד).[כ]

כב. וכעין זה העירו, דהנה בגמרא (שבת כא ע״ב) מבואר שמדינא סגי בנר אחד בכל לילה, והשאר רק מטעם הידור מצוה. וקשה, הלא מבואר בב״ק (ט ע״ב) ונפסק בשו״ע (סי׳ תרנו ס״א), דהידור מצוה לא הוי רק עד שליש, ואיך קבעו כאן להלכה הידור גדול כזה הרבה יותר משליש, שהרי מצד הדין סגי בשמונה נרות לכל חנוכה, וכאן מדליקין ל״ו נרות, שזהו יותר בשלשה רבעים. (ולשיטת הרמב״ם

יט. ובפרט שמצות נ״ח אינה חמורה יותר ממצוה דאורייתא, וכדאשכחן בשבת (כג ע״ב), דנר חנוכה וקידוש היום, נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא. והקשו שם הראשונים, הרי קידוש דאורייתא ונ״ח דרבנן, והיאך ידחה נ״ח לקידוש, ותירצו הר״ן והרשב״א ועוד, דאפשר לקדושי אריפתא. עיי״ש. ומשמע דבלא״ה קידוש היום דאורייתא עדיף ולא ידחה מפני נ״ח. אם כן, במה נתיחדה מצות נר חנוכה. וכבר האריכו בזה הפוסקים.

כ. ובשו״ת אבני נזר חאו״ח סימן תקא (אות ג), כתב ליישב, דשאר המצוות אינו מחוייב למכור כסותו, שהרי חשב לעשות מצוה ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה (ברכות ו ע״א). מה שאין כן פרסומי ניסא שעיקרו לפרסם לאחרים, אם כן, מה לאחרים במחשבתו, הלא בזה שחושב עדיין אינו מפרסם לאחרים.

וכיוצ״ב כתב ליישב בשו״ת מהר״ם שיק או״ח (סימן שלא), דבשלמא במצוה שחייב בציווי הקדוש ברוך הוא, אזי חשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה, אבל במצוה שהוא מחוייב נגד אחרים אי אפשר לומר כן, דמחשבתו הטובה לא תועיל לאחרים. והנה הטעם של פרסומי ניסא הוא לפרסם כבוד ה׳ יתברך שמו, וגם להראות חשיבות ישראל, כדאמרינן גבי מנורת המקדש, שנר המערבי הוא עדות לישראל שהשכינה שרויה ביניהם (שבת כב ע״ב), והוא כדבר שחייב נגד אחרים, על כן אמרינן בזה שאפילו כסותו צריך למכור ולעשות המצוה, ואפילו מגלימא דעל כתפיה. עיי״ש. ובמק״א הארכתי בזה.

[והנה גם גבי נר שבת, קיי״ל בשו״ע סי׳ רסג ס״ב, שאפילו אין לו מה יאכל שואל על הפתחים ולוקח שמן להדליק. אף שלא שייכים בזה כל הטעמים שכתבו הפוסקים גבי נר חנוכה. ואולם, הטעם בזה מבואר בדברי רבינו האור שמח (פ״ה משבת ה״א), דמשה״כ שואל על הפתחים להדליק נר שבת, דהנה איתא בשבת (כג ע״ב), דנר שבת עדיף מנר חנוכה, אע״ג דנר חנוכה הוא משום פרסומי ניסא, שלום ביתו עדיף. וא״כ אם בנ״ח שואל על הפתחים, כל שכן שבנר שבת שואל על הפתחים דעדיפא מיניה. ויעויין עוד בדברי אדונינו הגר״א ריש סי׳ רסג שם].

בפירוש והמהדרין מן המהדרין, הוי עוד הרבה יותר)[כא].

כג. וגדולה מזו יש לעיין - בשיטת האור שמח בפ"ד מחנוכה הי"ב, שכתב, שדין שואל ומוכר כסותו לנר חנוכה, אינו דוקא עבור הנר העיקרי, אלא גם בשביל נרות ההידור. וכבר העירו[כב], היאך יתכן שיהיה חייב לשאול ולמכור כסותו גם עבור נרות ההידור.

כד. עוד יש לציין לקושית הבית יוסף המפורסמת (סימן תרע)[כג], למה קבעו הדלקת נר חנוכה שמנה ימים, הלא ביום הראשון לא היה נס, שהרי היה שמן בפך כדי להדליק לילה אחת, ונמצא שלא נעשה הנס ליום הראשון, אלא לשאר שבעה הלילות הנוספים.

כה. עוד הקשו, מדוע נקטו במצוה זו בלשון 'מהדרין', ולא קראום מדקדקים או ותיקין וכדו'.[כד]

כו. עוד יש לעיין בנוסח 'על הניסים' בכמה אופנים, הנה ישנו נוסח - "...על התשועות ועל המלחמות שעשית לאבותינו...". וכבר הקשו, מהו ענין ההודאה "על המלחמות" - להודות על עצם המלחמה, וכי אוהבי מדון אנחנו, והלא אין אנו חיים על החרב, ובודאי שהננו חפצים שלא יהיו מלחמות כלל. ואין לומר שהכונה היא על הנצחון במלחמות, שהרי על זה הרי מודים בנפרד באמירת ועל התשועות[כה]. ואמנם ראיתי בשם מרן הרב מפוניבז' הגרי"ש כהנמן, לבאר, שענין ההודאה 'על המלחמות' ענינה שנתן לנו את

כא. כן העיר בס' משנה שכיר (מועדים, נס חנוכה, הידור בנר חנוכה יותר משליש), וכתב, שאולי לחיבוב פרסומי ניסא קבעו להלכה הידור זה. והוסיף שם עוד, שיותר נראה ע"פ מה דמבואר בספרים דנר חנוכה מרמז על אור תורה, וגבי תורה אמרו בביצה (טז ע"א), מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה ועד ראש השנה, חוץ מהוצאות שבתות ויו"ט והוצאות בניו לתלמוד תורה, שאם פחת פוחתין לו ואם הוסיף מוסיפין לו'. ולרמז על זה תיקנו הידור גדול כזה, להורות על זה שכאן אין להידור שיעור, שאם מוסיף מוסיפין לו.

כב. כן הקשה רבינו הקהילות יעקב זצ"ל, הובא בס' מעשה איש ח"ה עמ' קעח. ואכן, יעויין במשנ"ב סי' תרעא ס"ק ג בשם האחרונים, שכל האי דינא ששואל או מוכר כסותו ולוקח שמן להדליק, הינו רק בשביל נר אחד בכל לילה, ולא על נרות ההידור.

כג. וקושיה זו כבר נפתחה בראשונים, הלא המה ספר האשכול (חנוכה ח"ב סי' ו), וס' ארחות חיים (חנוכה סי' ב), וחידושי המאירי בשבת (כא ע"ב), ובתוספות הרא"ש למס' שבת הנדמ"ח (כא ע"א) עיין שם. וציין לדבריהם בשו"ת להורות נתן חלק ד סימן ס.

כד. כ"ה בבני יששכר (כסלו טבת, מאמר ד, הלל והודאה, אות סט ואות צג. ושם מאמר ג, נר מצוה אות יח).

כה. וראיתי שעמד בזה בשו"ת ציץ אליעזר חי"ב (סימן לג), שעיקר ההודאה בזה, שהמלחמות הללו היו באותו דור של קדושי עליון אשר מסרו נפשם בחירוף נפש. וז"ל: המכוון בזה הוא,

תעצומות הנפש והעוז להלחם כנגד מרשיעי ברית, למען כבוד ה' ותורתו. וזהו המכוון בהודאה זו, ולא על עצם המלחמה בפועל. ואולם, עדיין יל"ע, דכיון שאין הכונה על עצם המלחמה, אם כן, מדוע בכלל הוזכר ענין זה שלכאורה אינו שייך לעיקר ההצלה והנס.

כז. עוד יש להעיר, דהנה בנוסח על הניסים בחנוכה, אנו מזכירים "בימי מתתיה בן יוחנן כהן גדול", הרי שיחסו את מתתיהו אחר אביו יוחנן, ואילו בנוסח ההודאה של פורים לא יחסו את מרדכי אחר אביו, מרדכי בן יאיר וכו'. והלא דבר הוא.[כו]

כח. עוד צ"ב, דהנה בתחילה הנוסח הוא: "כשעמדה מלכות יון הרשעה על 'עמך ישראל'... לך עשית שם גדול וקדוש בעולמך, ו'לעמך ישראל' עשית תשועה גדולה... ואחר כך באו 'בניך' לדביר ביתך ופנו את היכלך, וטהרו את מקדשך, והדליקו נרות בחצרות קדשך". ולכאורה, מדוע בסוף נשתנה הנוסח בלשון 'בניך', ולא 'עמך ישראל' כדלעיל.[כז]

שנותנים גם הודיה מיוחדת על שהמלחמות נגד תוה"ק מהיונים והמתיונים גם יחד, קרו לאבותינו הק' שחיו בימים ההם, באותו הזמן ובאותו הדור שהיו בתוכם קדושי עליון כהחשמונאים, שידעו להתקומם וללחום נגדם בחרוף נפש כזאת שאין לתארו במלים. ולא עוד אלא לצאת מהם מחושלים עד כדי שקידה ונתינה אל הלב לרפאות חומת העם הרוחני, בחומה רוחנית כזאת שלא יוכלו יותר שועלים קטנים מחבלי כרמים לפרוץ בה פרצות. וחיזקו בתי המקדשות של התורה והמצוה בתיקוני מיני גדרים וגזירות שונות שנשארו חיים וקיימים לדורי דורות. והמה יסודי התורה שבע"פ, דאילו היה קורא זה בדור אחר מי יודע מה שהיה קורה לנו אז ח"ו (וכפי שכבר נגעו ברעיון זה קצת מבעלי הדרוש). [ויש בזה איפוא הודיה של מעין 'אודך כי עניתני ותהי לי לישועה', וכפי שמבאר הבית הלוי עה"ת (פר' בשלח), שיש בזה הודיה על העינוי הקודם, דעי"ז באה הישועה ונתקדש שמו ברבים ע"י כך, ועל שניהם כאחד (על העינוי ועל הישועה) מודים לו יתברך]. ויעויי"ש בסו"ד שסיים, "עלינו להאחז בדרכם דרך הקודש של דור החשמונאים להלחם בחוזק ועוז על קדושת יחודו של עמנו הכללי והפרטי גם יחד ולהשיב מלחמה שערה נגד כל הקמים מבית ומחוץ (יונים - ומתיונים) לקעקע את חומת הטהרה בישראל...". עכ"ל. וע"ע בבני יששכר (שם אות ז) שעמד בכיוצ"ב.

כו. כן העיר בבני יששכר שם (אות יח).

כז. כ"ה בבני יששכר שם (אות פז).

[ובעצם לשון ואחר כך באו 'בניך', כתב בבני יששכר שם אות פח, לבאר נפלא, דהנה עיקר מגמת מלכות יון היתה לבטל מישראל ג' מצוות, חודש מילה שבת, וביאר מרן החיד"א, משום שעל ידי ג' מצות אלו ניכר שישראל נקראים בנים, שבת - מוכיחה שישראל נקראו בנים, דהנה גוי ששבת חייב מיתה (סנהדרין נח ע"ב), והטעם משום שמשתמש בשרביטו של מלך, שה'

כט. עוד יש לדקדק בלשון 'מסרת' גיבורים ביד חלשים, ולמה לא תיקנו לומר בלשון 'נתת' גיבורים וכדו'.

ל. עוד צ"ב כפל הלשון "רשעים ביד צדיקים, וטמאים ביד טהורים". והלא טמאים בכלל רשעים, וטהורים בכלל צדיקים, ותרתי למה ליכה.

לא. עוד יל"ע בנוסח "ואחר כך באו בניך לדביר ביתך וטהרו וכו'", דלכאורה, מה הצורך להדגיש שבאו ונכנסו וכו', היה אפשר לומר בקצרה, ואחר כך טהרו בניך את מקדשך וכו'.

לב. עוד יש לעיין מדוע בנוסח על הנסים של חנוכה מסיימים בלשון "וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו בהלל ובהודאה" ואילו בעל הנסים של פורים לא מסיימים בלשון זה של "וקבעו" ימי הפורים האלה וכוכט. וכיוצ"ב יש להקשות, מדוע רק לגבי חנוכה נזכר בדברי הגמ' בשבת (כא ע"ב) לשון זה של "קבעום ועשאום ימים טובים בהלל

יתברך שבת מכל מלאכתו ביום הזה ויברך אותו ויקדשהו ונקרא קדש לה', והמשתמש בשרביטו של מלך חייב מיתה, אך ישראל שומרים את השבת משום שנקראו בנים. מילה - אות ברית קדש, אמרו בזוהר (ח"ג קסה ע"ב), דאי נטרין ברית, אקרון בנים. קביעות החדש - מורה שנקראו בנים, שהרי ה' בעצמו כביכול שומר הקביעות שקובעין הבנים, 'אתם' אפילו שוגגין, 'אתם' אפילו וכו' (ר"ה כה ע"א).

ובזה תירץ החיד"א מה שהקשו רבותינו הקדמונים, על מה עשו ככה בית דינו של חשמונאי לקבוע המועד ח' ימים, הלא לא היה הנס רק ז' ימים. ואולם, רצו בזה שיהיו נרמזין בימי הישועה הללו כל הג' מצוות שרצו היונים לבטל, דהנה יש בימים הללו ראש חדש ושבת, וקבעו שמונת ימים לרמז על מצות מילה שניתנה לשמונת ימים, ובזה תירץ ג"כ מה שהקשו למה לא תקנו ספיקא דיומא לגלויות לימי חנוכה, משום שבזה היתה נפסדת הכוונה שכיוונו לרמז דוקא ח' ימים. ע"כ תוכן דבריו.

ובזה יאיר לנו נתיב להבין הלשון ואחר כך באו 'בניך', רצונו לומר, בניך הם בני בחונין, נשארו על עמדם בתואר בנים כאמור. ואגב יתורץ בזה אומרו 'וקבעו שמונת ימי חנוכה', דקשה מנינא למה לי, גם אומרו ימי חנוכה 'אלו', תיבת אלו אין לו ביאור. ולהאמור, יתבאר כמין חומר, שהיונים רצו לבטל מישראל אלו הג' מצות בכדי שלא יהיה להם תואר בנים, ועל כן בעת הישועה אמר, ואחר כך באו בניך, נשארו על עמדם בתואר בנים, ואמר שבעבור זה קבעו שמנת ימי חנוכה אלו, 'שמונת' דייקא, בכדי לרמז מצות מילה, ו'אלו' דייקא שיש באלה הימים שבת וראש חדש. ע"כ.

כה. כן שאלני ועוררני על זאת בני היקר יוסף ראובן הי"ו (חנוכה תש"פ). ושו"ר שכבר עמדו על זה.

כט. כעין זה הביא להקשות בשו"ת ציץ אליעזר חלק יח סי' מב, [והוסיף שם בביאור השאלה, דלכאורה גם בפורים היה צריך לסיים בלשון זה "וקבעו ימי פורים אלה לשמוח ולהודות לשמך הגדול", שאומנם אין הלל, אך הרי ישנה הודאה וחיוב שמחה]. ועיי"ש כמה וכמה תירוצים לזה.

והודאה", ולגבי פורים לא נזכר מזה[ל]. ובכלל, מעיקרא יל"ע בנוסח זה של "וקבעו שמונת ימי...", הלא לכאורה אין זה שייך לכל פירוט הניסים שנמנו בנוסח ההודאה לעיל מיניה, שהרי אין זה חלק מהנס שנעשה באותו זמן, והיאך שייכת תוספת זו כאן.

לג. עוד יש לברר, בנוסח 'ועשית עמהם נסים ונפלאות ונודה לשמך הגדול סלה', ולכאורה, מהי התוספת במילת 'הגדול'.

לד. עוד הקשו האחרונים[לא] ע"ד הרמ"א בשו"ע סי' קפז (סעי' ד), שאם שכח בחנוכה לומר על הניסים בברכת המזון, יאמר בהרחמן, 'הרחמן הוא יעשה לנו ניסים כמו שעשה לאבותינו בימים ההם וכו'. וקשה מדברי הגמ' בברכות (ס ע"א), שאין להתפלל שיעשה לו נס.[לב]

לה. עוד הקשו, דהנה בנוסח 'הנרות הללו' אנו אומרים, "על ידי כהניך הקדושים". ולכאורה, מאי נפקא מינה

ל. צי"א שם.

לא. כן הקשה בפי' בכור שור בשבת (כא ע"ב). והו"ד בשערי תשובה (סימן קפז ס"ק ג). עיי"ש.

לב. ובבכור שור (שם) כתב לחלק, שודאי יחיד לא יתפלל על הנס, דמאן יימר דחזי לזה, אבל אם מתפלל שלרבים יעשה ניסים, כנוסח הרחמן יעשה 'לנו' ניסים, שפיר דמי. ועוד יש לחלק בין ניסים של טבע העולם (שמלחמות החשמונאים משמע שהיו ניסים דרך טבע העולם), לבין המבואר בברכות שם להתפלל על נקבה שתעשה זכר, ה"ז נס שלא כדרך טבע העולם כלל. וצריך ליזהר שלא יתפלל שיעשה לו נס היוצא מטבע העולם. [ואין ראיה מר' חנינא בן דוסא, דרב גובריה הוא, ומעשיו על דרך 'ותגזור אומר ויקם לך']. והו"ד בשערי תשובה (שם).

עוד ראיתי בשם הישועות יעקב שתירץ, שרק על נס נסתר אין מתפללים, שאז מנקים מהזכויות. אבל על נס גלוי, יש נגד זה קידוש שם שמים ברבים, ועל כן אנו מתפללים, שיעשה לנו נסים ונפלאות גלויים לעין כל כבימים ההם. עיי"ש. (ועי' שו"ת ציץ אליעזר חלק כא סימן יז אות ח).

ויעויין עוד בס' אורח נאמן (סי' קפז אות כב) שתירץ ע"פ המבואר בראש השנה (יא ע"א), בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל, שכיון שכבר נעשו נסים בחודש זה, קל הוא שיוכפלו בו עשיית הניסים. ועל כן אומרים גם בחנוכה, שהקב"ה יעשה עמנו נסים בימים אלו, כיון שכבר עשה נסים בימים ההם בזמן הזה. וע"ע בשו"ת צמח יהודה חלק ג (סימן רב) שכתב ליישב, שעיקר התפילה היא על שאנו מצפים לישועת ה' על עמו, שיקרב קץ הגאולה, וכמו שאנו מתפללים "את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח... מצמיח קרן ישועה". עיי"ש.

וע"ע במש"כ בעל המנחת יצחק בספרו על המועדים (עמ' קד) ליישב על פי מש"כ בבני ישששכר (מאמרי חודש כסלו טבת, מאמר ד, הלל והודאה, ג, פג).

ע"י מי נעשה הנס[לג]. ובכלל, מדוע הנס נעשה דוקא ע"י כהנים דוקא.[לד]

לו. עוד הקשו, מדוע תקנו לומר הלל כל שמונת הימים, הלא לא מצינו שתקנו לאומרו רק על הצלת גופות ונפשות, לא על ענין של מצוה, ומדוע יאמרו הלל בשביל שדלקה המנורה בנס ח' ימים.[לה]

לז. עוד יל"ע בדברי הגמ' בשבת (כא ע"ב), דהנה לדעת בית שמאי, ביום ראשון מדליק שמנה, מכאן ואילך פוחת והולך, ואחד הטעמים בגמ', כנגד פרי החג, כלומר, שביום הראשון של חג הסוכות היו קרבים יג' פרים, וכל יום מימי חול המועד פוחתים מספר הפרים עד שביום השביעי היו קרבים שבעה פרים. ועל כן גם בהדלקת נר חנוכה, ממעט והולך עד שביום האחרון ידליק נר אחד. וכבר הקשו, מה הדמיון בין חנוכה לסוכות.

לח. עוד יש להקשות, הנה איתא בשבת (כב ע"א), נר חנוכה מצוה להניחה בטפח הסמוכה לפתח משמאל, כדי שתהא נר חנוכה משמאל ומזוזה מימין. ובשאילתות דרב אחאי גאון פר' וישלח (סי' כו) הוסיף, ובעה"ב בטליתו המצויצת ביניהם, ואזי "החוט המשולש לא במהרה ינתק". וכ"כ המאירי (בשבת שם) בשם הגדה ועוד ראשונים, וכ"ה בחידושי הריטב"א (שם)[לו]. וכבר העירו, מה השייכות למצות ציצית עם מצות הדלקת נר חנוכה.[לז]

לט. עוד יש לעיין בהא דמבואר במסכת סופרים (פ"כ ה"א), אסור להדליק בנר ישן. והקשו[לח], דהנה אם הטעם הוא רק משום ביזוי מצוה, הלא נר שבת

לג. כן העיר בס' משנה שכיר (מועדים, נס חנוכה לא ניתנה לכתוב).

לד. כ"ה בבני יששכר שם (אות ל, לג, לו), ושם מאמר ו (אות א).

לה. עי' שו"ת ציץ אליעזר חלק כא סימן יז (אות ו).

לו. ובס' מועד לכל חי להגר"ח פלאג'י סי' כז (סעי' עה) כתב וז"ל: בשעה שבא להדליק נר חנוכה, בלילה הראשונה לפחות, יבדוק הציציות בעת ההיא אם הם כשרים, כדי שיקויים בו והחוט המשולש לא במהרה ינתק, דהם מזוזה מימין, ונרות חנוכה משמאל, ובעל הבית באמצע בטלית מצוייצת וכו'.

לז. עי' שם משמואל בראשית חנוכה (תרע"ו, ליל ה). וכן העיר בבני יששכר (כסלו טבת, מאמר ג, נר מצוה אות מו).

לח. עי' בני יששכר כסלו טבת מאמר ד, הלל והודאה (אות ט). ושם ביאר באופן נפלא ע"ד הרמז, ע"פ מה שביארו ע"ד הרמז בדין הקורא את המגילה למפרע לא יצא (מגילה יז ע"א), שמספר וקורא רק מעשה שהיה למפרע זה כמה שנים, ואינו מבין אשר זה הנס היינו התגלות האור שוב מתגלה בכל שנה, מי שאינו מבין זאת ואינו מאמין בזה, רק קורא למפרע מעשה שהיה, לא

ויו"ט גם כן מצוה היא ולא מצאנו בהם חומרא זו. וצ"ב.

מ. עוד יל"ע בדברי המחזור ויטרי (סימן רלט), שחנוכה מלשון חן וחנינה. וצ"ב, מדוע נתייחד חנוכה בזה יותר משאר המועדים.

***

והנראה ליישב בעזהי"ת כל הקושיות בחדא מחתא, בהקדים יסוד גדול במצות נר חנוכה, שמעיקרא כל כולו של נס חנוכה, היה מבוסס על הידור מצוה, שהרי היו יכולים להדליק גם בשמן טמא, אלא שרצו להדר במצוה זו, מבלי להסתמך על קולות והיתרים. ובזה כבר תירצו קושית הפני יהושע במס' שבת (כא ע"ב) שהקשה, הרי קיי"ל שטומאה הותרה בציבור, והיו יכולים להדליק גם בשמן טמא. והטעם בזה כאמור, שאף שמעיקר הדין יכלו להדליק בשמן טמא, מ"מ רצונם היה להדר במצוה ללא שום קולות.

ובס' דרכי מוסר להגר"י ניימן (עמ' רצו), הוסיף ביישוב הדברים, שהקב"ה רצה ללמדינו שלא נחפש לעצמינו היתרים, כי אם יתחיל האדם לחפש היתרים, ימצא על כל דבר היתר[לט]. ולכן עשה הקב"ה נס פך השמן, להראות לנו הדרך, שלא לחפש כל מיני קולות והיתרים, אלא לקיים כפי הציווי. וכעין זה כתב הרמב"ן (ריש פרשת קדושים), שכונת התורה בציווי 'קדושים תהיו' היינו פרישות, ועניינו להתרחק גם מדברים המותרים מן הדין, כמו הנאות ותענוגים יתירים, שאע"פ שהם מעשים שאינן אסורים לנו, ואדם אשר אינו נמנע מהם, אינו עובר איסור, מכל מקום נקרא נבל ברשות התורה[מ].

יצא ידי חובתו. והנה בפורים מתגלה אור הנס על ידי קריאת המגילה, ואמנם בחנוכה התגלות אור הנס נעשה על ידי הדלקת הנרות, והנה בכדי לרמז זאת תיקנו שיהיה אסור להדליק בנר ישן, לרמז "שאין להדליק רק בשביל מה שהיה, אלא צריך להדליק מחדש כדי שיתגלה האור גם עתה במצות ההדלקה".

לט. וזהו ביאור הנוסח "בהיתר ולא באיסור", וכמו שכתב רבינו החת"ס בתשובה (או"ח סימן נט), שמה שאנו מתפללים שתהיה פרנסתינו בהיתר ולא באיסור, אין הכוונה בלא גניבה וגזילה, שזו אינו בידי שמים, אלא הכוונה לדברים האסורים שנצטרך להתירם משום הפסד פרנסתינו, "לשיזבן רחמנא מאלו וכיוצא באלו". ע"כ. והיינו, באופן שאכן הוא איסור, אך יכולים להתירו ע"פ הלכה ומן הדין, שבכל זאת ראוי לחפש פרנסה בלי שום היתרים. כלומר, שלא שנצטרך "היתר" על האיסור... והביא לדבריו בנו רבינו הכתב סופר בתשובה (או"ח סו"ס מב), ופירש עוד על זה הדרך, הנוסח "בנחת ולא בצער", דפירושו, שהנה לפעמים מתירים משום הפסד מרובה או לעני, ולכן מתפללים שלא יהיה נדנוד איסור, ויהיה אך ורק בנחת ולכתחילה ולא בדיעבד מכורח הצער. ע"כ. וע"ע בשו"ת דברי יציב יור"ד סו"ס מה.

מ. ותו"ד הרמב"ן שם, דכונת התורה 'קדושים תהיו' כביאור התורת כהנים (פרשה א ב), דהיינו

[והוסיף שם, שהעצה בזה שהאדם לא יסמוך על שיקול דעתו בלבד, אלא יתייעץ בכל דבר עם חכמי ישראל מורי הדרך המופלגים בתורה]. וכענ"ז כתב בתשובות והנהגות (ח"ה סימן רכג).

וכמדומני שכן תירצו עוד כענ"ז.

ונראה להוסיף מעט על הדברים, שהנה כשראו בית חשמונאי שהיונים טמאו את כל השמנים, טרחו וחפצו בכל מאודם להשיג שמן טהור להדלקה, בכדי להדר במצוה, וכשראה ה' יתברך עד כמה ברצונם להדר במצוה, מדד להם באותה מידה, ועזרם ה' יתברך ועשה להם נס פך השמן שמצאוהו להדלקת המנורה, ואף הגדיל ה' יתברך את הנס שיספיק לשמונה ימים. שרצה הקב"ה להראות לנו, שאכן יש לאמץ את דרך החשמונאים, שלא לחפש היתרים, כי אם יתחיל האדם לילך בדרך זו, אזי ימצא על כל דבר היתר כאמור. ולפיכך הפליא הקב"ה את חסדיו עמנו בענין נס פך השמן.[מא]

ודע, שבית חשמונאי טרחו והחמירו לא רק בחיפוש אחר שמן טהור, כי אם גם בשאר חלקי מצות ההדלקה, שהדרו הן בשמן טהור והן בפתילות יפות ומהודרות, וכמבואר בדברי רבינו הבית הלוי (עה"ת, חנוכה, בד"ה והמהדרין מן המהדרין), שזה שמצינו במצות נר חנוכה הידור לפנים מהידור, משום שעיקר הנס תכליתו היה משום הידור מצוה, ולא רק לקיים את עיקר המצוה, שהרי היה בפך שמן להדליק בו לילה אחת, והיו יכולים לעשות פתילות דקות ביותר, שתהיה הפתילה חלק שמינית ממה שהיה רגיל להיות בכל יום מקודם, והיה מספיק לשמונה ימים, ובכך היתה מתקיימת עיקר המצוה, שהרי אין שיעור לעובי הפתילות, וכל הנס היה רק משום הידור מצוה שיהיו הנרות יפים כמו שהיו מקודם, ועל כן

פרושים תהיו. "והענין כי התורה הזהירה בעריות ובמאכלים האסורים, והתירה הביאה איש באשתו, ואכילת הבשר והיין, א"כ ימצא בעל התאוה מקום להיות שטוף בזימת אשתו או נשיו הרבות, ולהיות בסובאי יין בזוללי בשר למו, וידבר כרצונו בכל הנבלות, שלא הוזכר איסור זה בתורה, והנה יהיה נבל ברשות התורה. באלו ובכיוצא בהן באה המצוה הזאת הכללית... עד שיכנס בכלל זאת הצוואה, הנקיות בידיו וגופו, כמו שאמרו (ברכות נג ב) 'והתקדשתם' אלו מים ראשונים, 'והייתם קדושים' אלו מים אחרונים, 'כי קדוש' זה שמן ערב. כי אף על פי שאלו מצות מדבריהם, עיקר הכתוב בכיוצא בזה יזהיר, שנהיה נקיים וטהורים ופרושים מהמון בני אדם שהם מלכלכים עצמם במותרות ובכיעורים... וטעם הכתוב שאמר 'כי קדוש אני ה' אלהיכם' - לומר שאנחנו נזכה לדבקה בו בהיותנו קדושים".

מא. שו"ר בדברי הב"ח סימן תרע, שכתב, שבחנוכה עיקר הגזירה היתה על שהתרשלו בעבודה, ועל כן היתה הגזירה לבטל מהם העבודה וכו', וכשחזרו בתשובה "למסור נפשם על העבודה", הושיעם ה' על ידי כהנים עובדי העבודה בבית ה'.

תיקנו חכמים במצוה זו הידורים יותר מבכל מצוה.

כלומר, באמת לא היה צורך בעצם הנס, כיון שטומאה הותרה בציבור, ואכן היו יכולים להדליק בשמן טמא, אלא שרצו להדר במצוה, הן בשמן טהור והן במעשה ההדלקה, מבלי להסתמך על קולות והיתרים כאמור. ונראה שגם היתה כונתם בזה ללמד ולהורות, לשעה ולדורות, שאין להסתמך על היתרים וקולות[מב], אלא יש לעשות המצוה באופן שהינו לכתחילה ביותר.

וידועים דברי הריב"ש בתשובה (סימן שצ) בשם הר"ן שכתב וז"ל, "שאפילו בעסקי העולם, כל משכיל בוחר לנפשו הדרך היותר בטוח והמשומר מכל נזק ומכשול, ואפילו באפשר רחוק. ועל אחת כמה וכמה שיש לנו לעשות כן בדרכי התורה והמצות שהן כבשונו של עולם. ואיך נניח הדרך אשר דרכו בה רבותינו הקדושים ז"ל, ונכניס עצמנו במקום צר, ובמשעול הכרמים, שלא מדוחק כלל. אילו היה דבר שתהא השעה צריכה לו, על כל פנים החרשתי. אבל להניח את הודאי, ולתפוס את הספק בעניני המצות, איננו ראוי בשום פנים"[מג].

***

ומעתה, לאחר שנתבאר שעיקרו ויסודו של נס פך השמן נעשה מתוך מסירות נפש, וכל כולו של נס חנוכה מבוסס על הידור מצוה, להורות לדורות שכך היא הדרך בעבודת ה', יתיישבו בזה כל הקושיות בס"ד.

הנה מה שהקשינו בתחילה מהי הייחודיות של נס פך השמן של חנוכה, הלא גם נר המערבי בביהמ"ק היה דולק והולך בדרך נס, יש לומר, דלפיכך עשו זכר דוקא לנס פך השמן דחנוכה, כיון שעיקרו נעשה מתוך מסירות והידור מצוה. והיינו שאין זה רק זכרון לנס גרידא, אלא זכרון לנס שנעשה מתוך 'הידור מצוה', ועינינו להזכיר יסוד זה לדורות. וממילא, אינו דומה לנס נר המערבי שבמקדש.

וכמו כן יתיישבו בזה גם קושיות ב, ג, ד, ומשום שעיקר הזכרון לדורות בנר חנוכה איננו רק זכרון לנס גרידא, אלא זכרון לנס שנעשה מתוך מסירות והידור מצוה, ועיקרו להזכיר לדורות יסוד זה שיש להקפיד ולהדר במצוות,

---

מב. וכמובן כ"ז כשיש באפשרותו לטרוח ולהדר במצוה, אזי יעשה כל מאמץ לעשות כן. אך בודאי כשהשעה היא שעת הדחק, ואין לו שום אפשרות לקיים את הדין לכתחילה, בודאי שיעשה המוטל עליו לצאת ידי חובתו ככל שניתן, ואף בדיעבד, וכמו שמצאנו רבות בספרי הפוסקים להקל בכל מיני ענינים בשעת הדחק ובמצב של דיעבד.

מג. והביאו מרן בבית יוסף (או"ח סימן תרצ אות י) ורבים מהפו'.

ולפיכך אין לתמוה מדוע לא עשו זכר לנס ההצלה במלחמה, וכן לא עשו זכר על נס ההצלה בשמירת מצוות שרצו היונים לבטל, שבת, מילה, וראש חודש.

ובזה יתיישב קושיה ה, שזהו עומק דברי הגמרא (שבת כא ע"ב), "בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן", ולא אמרה בקיצור "מצאו פך אחד של שמן", להורות שמסרו נפשם על מציאת הפך הטהור, אף שיכלו להשתמש בשמן טמא. וזהו 'בדקו' וכו' היינו טרחו טירחא מעליא בבדיקת וחיפוש השמן הטהור בדוקא.

ובזה יתיישב קושיה ו, הרי קי"ל שטומאה הותרה בציבור, ויכלו להדליק גם בשמן טמא, וכבר נתבאר לעיל, שאף על פי כן, רצו להדר במצוה, מבלי להסתמך על קולות והיתרים כאמור.

ובזה יתיישב קושיה ז, מדוע לא נתנו שמנים טמאים לתוך פך השמן הטהור, וכך היה מתרבה השמן הטהור מדין קמא קמא בטיל. והיינו כאמור, שחפצם היה שיהיה הכל מהודר לכתחילה, ולא בדיעבד באמצעות קולות והיתרים, הגם שמעיקר הדין יכלו לסמוך על דין ביטול ברוב.[מד]

ובזה יתיישב קושיה ח, מדוע לא השתמשו בפתילות דקות ביותר, ובכך היה מספיק השמן בשופי לשמונה ימים, וגם היתה מתקיימת עיקר המצוה. ומשום שרצונם היה שיהיה הכל מהודר לכתחילה, בפאר והדר באופן המושלם ביותר.[מה]

ובזה יתיישב עוד קושיה ט, מדוע דוקא מצות נר חנוכה נתקנה לעשותה דוקא בפרסום רב, בשונה משאר מצוות. והביאור בזה, שדוקא מצוה זו אשר יסודה מתוך מסירות נפש בכדי להדר במצוה, מבלי להסתמך על קולות כאמור, היא המצוה אשר ראויה להתפרסם בפרסום רב, ובפרט שבעצם פרסום המצוה, הרי אנו זוכרים ומזכירים ביתר שאת את הייחודיות של שורש מצוה זו, שמהותה - 'הידור מצוה', ועל כן ראוי לפרסמה למען ידעו דורות הבאים שכך ראוי לנהוג תמיד, להדר במצוות ולא לחפש קולות שונות והיתרים.

ובזה יתיישב קושיה י, בביאור לשון הגמ' - הרגיל בנר וכו', ובהקדים דברי המשנה שכיר (מועדים, נס חנוכה), שכונת חז"ל דוקא להאדם 'הרגיל' - היינו שמורגל תמיד אצלו לשהות ליד הנרות ולהביט באורם כל משך ההדלקה, ולא שמניחו והולך אחר

מד. ובפרט להצד שדין ביטול ברוב הוא דין הנהגה ולא בירור, והארכנו בזה בס' אוצר דין רובו ככולו, מילואים סימן ב.

מה. וכענ"ז נתבאר לעיל בשם רבינו הבית הלוי.

ההדלקה, שבאופן זה דוקא זוכה להמשיך עליו אור תורה. וע״ז אמר רב הונא, שזוכה לבנים תלמידי חכמים. (ועיקר דבריו שם על הבטה בנרות לאחר ההדלקה. עיי״ש).

ולדרכינו יש לומר, שעל ידי ששוהה ליד הנרות, ומתחמם בקדושת אורם, אזי מראה בזה חביבות והידור מצוה, שזה עיקר מצות נר חנוכה, ולפיכך אינו מניח הנרות והולך לו, (אלא אם כן הולך לתלמודו, ועי׳ בזה בהערה דלהלן). ומכיון שמהדר ומחשיב את המצוה, זוכה לבנים תלמידי חכמים. וכמו שהמשיל מרן החפץ חיים זיע״א, את הנהגת הבית לחימום המקוה, דהנה כשה׳גוף חימום׳ במקוה פושר אזי המקוה קר, אך כאשר הגוף חימום רותח, המים מתחממים. וכן הוא בהנהגת הבית, כאשר ההורים פשרנים בעבודת ה׳, אזי הילדים קרים בעבודת ה׳ ר״ל. אך כאשר ההורים חזקים בעבודת ה׳ ללא פשרות, אזי יזכו שילדיהם יהיו יראי ה׳ אמיתיים. ואורייתא מרתחא להו. ועל כן גם בנידון דידן, כשרואה הבן את אביו, עד כמה מייקר הוא את מצות ההדלקה, ומהדר בה ע״י ששוהה ליד הנרות בחביבות יתירה, אף שמעיקר הדין יכול להדליק ולילך משם, אזי הידור מצוה זה של האב - בפרט במצוה שיסודה ע״י הידור מצוה - משפיע על הבנים, וזוכה לראותם תלמידי חכמים[מו]. [ועוד יש לבאר בפשיטות, דהרגיל בנר, היינו שמורגל תמיד אצלו לדקדק בכל פרטי

מו. והנה עיקר הענין באופן שהאב היה הולך לעסוק במילי דעלמא, או לשהות בביתו בסתמא שלא ליד הנרות, שבזה ודאי שעדיף שישהה ליד הנרות כאמור. אך אם טרוד בלימודו וחפץ לילך להגות בתורת ה׳, בודאי שלימוד תורה שהוא חיוב מעיקר הדין עדיף טפי. ואכן, כן שמענו על כמה מגדולי עולם ששבו לתלמודם מיד לאחר ההדלקה, ובאמת לא מצאנו בשאר הפוסקים שישנו חיוב לשהות ליד הנרות כל זמן שדולקים. וכן ראיתי בהליכות שלמה (חנוכה) שדעת הגרש״ז אוירבעך, שאין חיוב לאחר ההדלקה לשהות ליד הנרות. וכן נפסק באול״צ ח״ד פרק מו (אות י), שאינו חיוב מעיקר הדין כיון שהדלקה עושה מצוה. (ויתכן שגם דברי הפוסקים האחרונים - שהובאו לעיל בהערה לשאלת תשובה זו - שכתבו שיש לשהות ליד הנרות, אינם אלא ממידת חסידות, ולא מעיקר הדין).

ומ״מ גם הטרוד בלימודו וחפץ לשהות ליד הנרות לגודל חביבות המצוה, וכדעת הפוסקים האחרונים, בודאי שרשאי לנהוג כן כאמור, ואלו ואלו דברי אלוקים חיים.

[ואנא אמינא, דהנה הרי בלאו הכי חייב האדם למצוא זמן למשפחתו ולילדיו, לחנכם ולהנחיל להם את הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון, וכיון שממילא זוהי חובתו, על כן אפשר לנצל ההזדמנות של זמן הדלקת נרות חנוכה, ובזמן זה לשהות ליד הנרות ולהיות בחיק משפחתו, וכמו שכתב כיוצ״ב בס׳ יסוד ושורש העבודה (שער יב), שבזמן הדלקת נרות חנוכה ״ראוי לספר לבניו ולבני ביתו הנסים והנפלאות מפי סופרים וספרים שעשה לנו - עם קדוש - יוצרינו ובוראינו ית״ש ויתעלה, בימים ההם בזמן הזה, בכדי שיתנו שבח והודאה לה׳ יתברך שמו

המצוה ודיניה[מז], אזי גורם לבניו שיהיו תלמידי חכמים, בראותם דוגמא חיה מאביהם המייקר את המצוה, ועל כן ישאפו גם הם ללכת בדרך זו].

ובזה יתיישב קושיה יא, מדוע לא נאמר שהוא עצמו יהיה ת"ח, ובהקדים דברי אדונינו הגר"א מוילנא, שהמשיל את המחנך והמשפיע לאחרים, לכלי מלא וגדוש שעולה על גדותיו, וממילא כל אלו אשר נמצאים במחיצתו מושפעים לטובה. [עי' להמגיד מדובנא (בספרו אהל יעקב ריש פ' תזריע) בשם הגר"א, וז"ל, פעם בהיותי בוילנא אצל מורי, הוא רבנו הקדוש הגאון החסיד רבנו אליהו מוילנא זי"ע, שאלתי את פיו לאמר, איזה דרך יבא השפע ובאיזה אופן ישפיע הצדיק מיראתו גם לבני דורו. והשיב לי, משל לכלי גדול אשר כלים קטנים סובבים אותו מכל צד, ואתה תעמוד ותשפוך אל הכלי הגדול בלי הפסק, בע"כ כאשר הכלי הגדול מתמלא על כל גדותיו, אז כל מה שתשפוך עוד, יגיע אל הכלים הקטנים אשר אצלו. אבל כל עוד אשר הוא בעצמו לא מתמלא, כ"ש שלא יגיע אל

על זה". ע"כ. (ומה שמצינו לכמה מגדולי ישראל שהדליקו ומיד חזרו לתלמודם כאמור, הנה מי יעמוד בסוד קדושים, ובודאי שאין להשוות מידותם למידותינו. ויש לחלק עוד בכמה אופנים). ועל כן נראה שבודאי עדיף וראוי לשהות בצוותא עם בני ביתו לאחר ההדלקה כאמור, ובזה גם מרויח את מעלת השהיה ליד הנרות וכפי שכתבו הפוסקים הנ"ל. (אלא אם נזדמן לו להיות ביחידות בביתו, שבזה אם חשקה נפשו לילך לביהמ"ד וללמוד, יעשה כחפצו). וכל ערום יעשה בדעת].

מז. וכגון שממהר להדליק מיד בתחילת הזמן, בכדי שלא לאבד את זמן המצוה, וכיוצ"ב. ויעויין בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' תצט אות יא, וסי' תקד אות ג'), שכשהגיע הזמן, כל רגע ורגע שאינו מדליק מאבד חלק מהמצוה, "ואין לך מצוה עוברת גדולה מזו". ועי' בתשובות והנהגות (ח"א סי' שצ), שהתריע כנגד איחור זמן ההדלקה, "שהרי נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד, עד שמחוייב לשאול על הפתחים לזכות להמצוה, ואעפ"כ רבים מדליקין לכתחילה אחר חצי שעה אפילו מצאת הכוכבים, ולא חשו שלכמה מגדולי עולם (המהר"ל מפראג, הגר"א ועוד) לא קיימו מצות נ"ח כלל. ואף שיש פוסקים המקילין בזמן הזה, הלוא ברכושו ונכסיו לא יכנס אדם לספיקות, ולמה יגרע הרכוש שזוכה לקיים מצות אלקינו, שבזה לא חושש כלל שיפסיד שכר מצוה דנ"ח, מעין מצות הדלקה במקדש". עיי"ש. [ובנותן טעם לציין מדברי בעל סדר היום (סדר חנוכה והקריאות), וז"ל: וענין מצות חנוכה זו, אל תהי קלה בעיניך מפני שהיא מד"ס, כי היא מן הגדולות ונוראות, כי בזמן הזה הקדוש ברוך הוא גמלנו רב טוב, והציל את נפשינו ממות, ולא נתן למוט רגלינו ביד מבקשי רעתינו. "וכל המזלזל בענין זה, נראה שכופר בטוב שהטיב עמנו אלקינו יתעלה ויתברך, ואינו משמח בשמחת ישראל ואינו חושש בגאולתם ובנחמתם חס ושלום". וכן הענין בענין מצות פורים שהיא מד"ס. עכ"ל].

הכלים הסמוכים לו מאומה. (חידושי הגר"ח הוספות, נספחים אות ד)[מח].

והנה נתבאר לעיל שעצם הדבר כאשר רואה הבן את אביו שמייקר את מצות ההדלקה ומהדר בה, ע"י ששוהה ליד הנרות בחביבות יתירה וכו', אזי בזה זוכה לבנים ת"ח, המושפעים ממנו כאמור. והיינו בבחינת כלי גדוש העולה על גדותיו ונשפך מאורו על בניו. ומעתה, מובן מדוע הובטח על בניו בדוקא, ומשום שהוא עצמו הרי זה פשוט שזוכה, ואינו צריך להאמר. שאם זוכה להלהיב לבבות קרוביו, וכ"ש בניו, על כרחך שהינו מלא וגדוש בעצמו, וכבר משמיא קא זכו ליה[מט].

ובזה יש ליישב עוד קושיה יב, מדוע נעשה הנס הזה דוקא בשמן למאור, ולא בסולת טהור למנחה, או ביין לנסכים. דהנה לאחר שנתבאר שכל כולו של נס חנוכה מבוסס על "הידור" מצוה, להורות לדורות שכך היא הדרך בעבודת ה', להדר במצוות ולא להסתפק במועט, אם כן, יש לומר שלפיכך נעשה הנס דוקא בשמן, ומשום שלשמן ישנה תכונה של 'הידור', ונבאר הדברים בס"ד, הנה איתא בחז"ל, "נמשלה התורה לשמן... מה השמן הזה עליון על כל המשקין, כך הם ישראל עליונים על כל האומות". (מדרש שיר השירים פרשה א אות ב). "ומה השמן צף על כל המשקים, אף הצדיקים עליונין על כל בני אדם". (פסיקתא זוטרתא, לקח טוב, שיר השירים פ"א אות ג). מבואר, שהשמן אינו מתערב עם שאר המשקין, אלא תמיד שואף ונמצא למעלה מעל לכולם, ואפילו אינו מסתפק להיות בשוה עם השאר. וזהו ענין 'הידור', היינו לא להסתפק במועט אלא לשאוף ולקיים עוד ועוד אף מה שמעבר לשורת הדין, [וכמו שהמליצו, 'בשמים ממעל' - בעניני שמים, ברוחניות, אל תסתפק במועט, אלא תשאף להיות כמו אלה

מח. ובזה ביארו הנוסח בברכת התורה, והערב נא ה' אלוקינו את דברי תורתך בפינו ובפיפיות עמך בית ישראל, ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל כולנו יודעי שמך ועוסקי תורתך וכו'. והיינו שאם ד"ת ערבים בפיו, על כרחך שיהיו ערבים אצל צאצאיו הסופגים אהבת תורה מאביהם. ולכן אין מזכירים ענין עריבות בתורה אצל צאצאיו אלא לצאצאי עמך בית ישראל. ורק כשמתפלל על ידיעת ה' יתברך ועל לימוד התורה לשמה, צריך להזכיר על צאצאיו, שזה אכן אינה בירושה, עי' נדרים (פא ע"א). וזהו שאומרים בובא לציון גואל וכו', הוא יפתח ליבנו בתורתו, וישים בליבנו אהבתו ויראתו לעשות רצונו בלבב שלם, למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה וכו', וכתב השל"ה (הובא במשנ"ב סימן מז ס"ק י) ד'למען לא ניגע' וכו' הכונה על חינוך צאצאיו. ועל כן זהו הסדר, שע"י שיעשה רצונו ית"ש שיקיים תורה ומצות באמת ובכל לב, אזי ממילא יראה נחת מיוצ"ח, שיהיו מושפעים ממעשיו.

מט. וכדברי הלבוש שהובאו לעיל. (ושוב התבוננתי שגם במשנ"ש שם כתב לבאר כענ"ז ע"פ דברי הגר"א).

שמעליך. ו׳על הארץ מתחת׳ - בעניינים ארציים תביט על אלה שמתחתיך, שיש להם פחות ממך, ותסתפק בחלקך]. ונראה להוסיף בזה עוד, הנה איתא בסוטה (טו ע״א), מפני מה אין קורבן החוטא טעון שמן ולבונה, כדי שלא יהא קרבנו של חוטא מהודר. וכתב החינוך (פרשת נשא, מצוה שסו), דהנה התורה צותה אותנו שלא ליתן שמן בקרבן סוטה, שנאמר (במדבר ה, טו) והביא את קרבנה וגו׳ לא יצוק עליו שמן. ומשרשי המצוה, אמרו רבותינו זכרונם לברכה (מדרש רבה נשא ט יג), כדי שלא יהיה קרבנה מהודר. שהשמן קרוי אור והיא עשתה בחושך, ועשתה מעשה בהמה וכו׳. ״כי השמן עליון על כל המשקין, שהוא צף על כולן, ועתה הסוטה שקלקלה מעשיה ויסירה בעלה מגבירה ונתנה למטה בשפל ובזיון, אין ראוי להביא בקרבנה השמן הנכבד, שהוא נכון לאורה ולגדולה, למשחה בו המלכים והכהנים הגדולים״.[ג] ומעתה, מן הראוי לעשות נס זה - המבוסס כולו על ׳הידור׳ - דוקא על שמן המסמל תכונה זו של עליונות והידור, וכדברי החינוך ״השמן הנכבד, שהוא נכון לאורה ולגדולה״. והבן.

[ובאו"א יש לבאר ע״פ מש״כ בשם משמואל (בראשית, חנוכה תרע״ד, ליל ג), שכאשר גברו מלכות בית חשמונאי ונצחום, נתלהבו נפשות ישראל ביותר להימשך אחר ה׳ יתברך, כרשפי אש שלהבתיה המתלקחת ומתלהבת למעלה, בניגוד למה שרצו היונים לטמטם את לבם שלא יהיו נמשכים ומתלהבים אחר השי״ת. ומן השמים רצו להראות להם שנתקבלו מעשיהם לרצון למעלה, על כן הראו להם אות וסימן הדומה למעשיהם, ולפיכך בא הנס דוקא בנרות, שענין הנר שהשלהבת עולה מאליה, ונמשכת למעלה. עיי״ש. ולדברינו יתבאר היטב, והיינו שלפיכך נעשה הנס דוקא בשמן למאור, שענין הנר לעלות ולשאוף תמיד, ולא להסתפק במועט, כענין הידור מצוה].

ובזה יתיישב קושיה יג, בביאור לשון הגמ׳ - מצות נר חנוכה משתשקע החמה ״עד שתכלה רגל מן השוק״, שבאו לרמוז לנו שלא לשכוח את יסוד מצות נר חנוכה, והיינו נס פך השמן, שעיקרו ויסודו מכח הידור מצוה ללא הסתפקות במועט. וזהו הרמז ׳עד שתכלה רגל מן השוק׳, ד׳רגל׳ היינו

ג. וע״ע בברכות נג ע״ב, שמן מעכב את הברכה... דאמר רב יהודה אמר רב, ואמרי לה במתניתא תנא, והתקדשתם - אלו מים ראשונים, והייתם קדשים - אלו מים אחרונים, כי קדוש - זה שמן, אני ה׳ אלהיכם - זו ברכה. וברמב״ן (ריש פר׳ קדושים) ציין לד׳ הגמ׳ וכתב ע״ז, שאף על פי שאלו מצות מדבריהם, עיקר הכתוב בכיוצא בזה יזהיר, שנהיה נקיים וטהורים ופרושים מהמון בני אדם שהם מלכלכים עצמם במותרות ובכיעורים... וטעם הכתוב שאמר ׳כי קדוש אני ה׳ אלהיכם׳ - לומר שאנחנו נזכה לדבקה בו בהיותנו קדושים.

דרגה פחותה וירודה, במקום נמוך. ובא לומר שמצות נר חנוכה תשפיע עליך לשאוף לגדלות, לעליה רוחנית ולהידור במצוות, ע״י ש׳תכלה רגל׳ היינו שתכלה הדרגה הפחותה והנמוכה ממך, כלומר, שתסיר מעליך את מדת ההסתפקות במועט בעניני מצוות, ותשאף לגדלות, להוסיף ולהדר במצוות, להיות לראש ולא לזנב. וזהו גם הענין של עד שתכלה רגל מן ה׳שוק׳, וענינו לאפוקי מאנשי העולם בשוקים וברחובות אשר לא זכו למעלת עמלי התורה אשר לבם טהור יותר בחפצם להדר ולהתעלות עוד ועוד. וכמו שהמליצו, ׳בשמים ממעל׳ וכו׳ כדלעיל. [ובאו״א נראה לומר, דהנה אחד הדברים המעכבים את האדם מלהתעלות ולהדר במצוות, הוא השגרה וההרגל, מצות אנשים מלומדה (ישעיהו כט יג). וזהו עד שתכלה ׳רגל׳, לומר תכלה את ההרגלים ותשנה את חיי השגרה, שלא יהיה בבחינת ׳מלומדה׳].

ומכלל הדברים יתיישב קושיה יד, בביאור דברי החוות יאיר בספרו מקור חיים ודעימיה, שעיקר מצות נ״ח היא שיהיה המדליק אצל הנרות חצי שעה לראות אותם לשמוח בהם, ולא מספיק שידליק וילך לו למקום אחר. ומשום שאף שמעיקר הדין הדלקה עושה מצוה, מ״מ כיון שיסוד מצות נר חנוכה מכח הידור מצוה, לפיכך צריך האדם לשהות ליד הנרות, שבזה מראה שמחשיב את המצוה ומהדר בה[נא].

ובזה יתיישב קושיה טו, במה שביארו בכונת חז״ל שרק הזהיר בכל פרטיה ודקדוקיה של מצות נ״ח בשלימות, הוא ישיג בכח המצוה וסגולתה בנים ת״ח. כיון שיסוד מצוה זו מכח הידור מצוה, לפיכך רק המהדר בה עד הקצה האחרון, הוא הזוכה לכל ההבטחות מכח מצוה זו[נב].

ובזה יתיישב קושיה טז, היאך זוכה בשכר הזהירות בנ״ח לבנים ת״ח, הלא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא. ויתבאר בהקדים היסוד הידוע, שרק על קיום עיקר הדין נאמר בקידושין (לט ע״ב) ששכר מצוה בהאי עלמא ליכא, אך על הידור מצוה, חומרות וסייגים, אדם מקבל שכרו גם בעוה״ז. דהנה איתא בבבא קמא ט ע״ב, עד שליש משלו, מכאן ואילך משל הקדוש ברוך הוא. ופירש רש״י, דהיינו אותו שליש שיוסיף בהידור מצוה, משלו הוא, שאינו נפרע לו בחייו, כדאמרינן בע״ז (ג ע״א), היום לעשותם ולא היום ליטול

נא. ועיין לעיל ביישוב קושיה י, בהערה, הבהרה לדין זה.

נב. וכתב בפלא יועץ (ערך נר שבת ונר חנוכה) וז״ל: אם בכל המצות ראוי לאדם להתחזק לקיים מצוה מן המובחר לעשות נחת רוח ליוצרו, על אחת כמה וכמה במצות כאלו שבא בשכרו שכר טוב כי יתן איש את כל הון ביתו באהבה לזכות את בניו לכתרה של תורה.

שכרם. ומה שיוסיף בהידור יותר על שליש, יפרע לו הקדוש ברוך הוא בחייו. (וכ"ה בתוס' שם). מבואר, שאותם המצוות שהאדם מחויב לעשותן, לא יבא על שכרו בחייו, רק אותם המצוות שעושה יותר מכדי חיובו, אזי יפרע לו השי"ת בחייו. וכ"כ הנצי"ב בהעמק דבר פרשת עקב (יא ח), ע"פ דברי הגמ' בסוכה לח ע"א. עיי"ש.

ועי' בספר חסידים (סימן רו) שכתב, אם ראית ת"ח שהאריך ימים, דע לך שהוסיף דקדוקים על חבירו דברים שאינם כתובים בתורה, שהרי בפירוש אמרו במסכת מגילה, במה הארכת ימים וכו' ואין שם דבר אחד מן התורה, אלא דקדוקים של סברה שאינן של תורה. ובהגהות מקור חסד (שם) כתב, דלכאורה שכר מצוה בהאי עלמא ליכא (קדושין לט ע"ב), דמי הקדימני ואשלם (ויק"ר פ' כז כ). ואולם, זהו במצוה חיובית, אבל על מה שהוסיף בהידור מצוה, שכרו אתו גם בעוה"ז, עי' ב"ק (ט ע"ב) עד שליש משלו ואינו נפרע לו בחייו, מכאן ואילך משל הקדוש ברוך הוא, שאוכל פירותיהן בעוה"ז, ולכן אמרו עשר בשביל שתתעשר (שבת קיט ע"א), כיון שהיה יכול לפטור עצמו מהחיוב בהכניסו דרך גגין, ואם הוא מביא עצמו לידי חיוב, מקבל שכר גם בעוה"ז. ראה מהרש"א (סוטה יד ע"א) על אמרם שנתאוה משה לכנוס לארץ ולקיים המצות התלויות בה לקבל אגרא. ובזה יאיר לנו אמרם בברכות (כח ע"א), ר' זירא כד הוי חליש מגירסיה, הוה יתיב אפתחיה דר' נתן בר טובי', אמר כי חלפו רבנן איקום מקמייהו ואקבל אגרא, שלכאורה הוי כעושה על מנת לקבל פרס, ואמנם הביאור בזה, דמ"מ אינו מחויב בהשתדלות כדי להתחייב בקימה (עי' ויק"ר פ"ט ומס' דרך ארץ פ' השלום), וההשתדלות הזו יכול לעשותה בכדי לקבל אגרא, דר"ז לשיטתו בב"ק שם, וכן אמרם בע"ז (ט רע"ב), ניזל אפיתחא וכו' ונכפיה ליצרן ונקבל אגרא.[נג]

נג. ועיין בשו"ת הרב"ז ח"ג סימן מד שביאר בזה את הפסוק "ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלמה וגו' אשר באת לחסות תחת כנפיו". (רות ב יב). ואיתא במדרש (רות רבה פ"ה ד), אמר ר' חסא, תחת אשר באת לחסות. וכל העובר ישתומם באין מבין, על מה ירמזון מליו. והביאור בזה בהקדים העולה מדברי הגמ' בב"ק הנ"ל, שרק על המצוות שהאדם עושה יותר מכדי חיובו, נפרע לו הקב"ה בחייו. וכיון שכן, רות שלא היתה מחוייבת רק בשבע מצות בני נח, והיא קיבלה על עצמה לקיים תרי"ג מצות (יבמות מז ע"ב) יותר מכדי חיובה, אם כן מגיע לה שכר בהאי עלמא כאמור. ומעתה יעלה ויבא על נכון דברי ר' חסא, כי גם הוא התפלא על המקרא הזה "ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלמה", הלא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא. ואשר על כן בא לתרץ התמיהה הזאת, כי בדין הוא שתטול שכרה "תחת אשר באת לחסות" תחת כנפי השכינה, וקיימה וקבלה על עצמה תרי"ג מצות, יותר מכדי חיובה, שפיר מגיע לה שכר בעלמא הדין. עיי"ש.

ומעתה יתבאר בפשיטות, כיון שכל ענינה ומהותה של מצות נר חנוכה היא הידור מצוה, ונעשית בהידור רב, מהדרין מן המהדרין, ועוד הידורים וחומרות שנהגו בהם רבים במצות הדלקת נ"ח. על כן מקבל שכרו גם בעוה"ז כאמור.

ובזה יתיישב קושיה יז, בביאור עומק דברי הרמב"ם ש"מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד", שהגם שכל המצות חביבות הן, מכל מקום החביבות היתירה שישנה במצות נר חנוכה יותר משאר מצות - מחמת שמצוה זו נתייסדה מכח מסירות נפש והידור מצוה, וזכר לאותו הידור מצוה שהיה בעבר להדלקת המנורה, מקיימים אנו מצוה זו בהידור רב ככל האפשר, וזוהי החביבות המיוחדת למצוה זו.

ובזה יתיישב קושיה יח, בביאור דברי הרמב"ם שיש "להוסיף בשבח

שו"ר שהביאו משו"ת מהרי"א הלוי ח"ב (עמ' פה) שהביא בשם הריטב"א (ואינם לפנינו בחידושי הריטב"א), שפירש את דברי המשנה של תחילת מסכת פאה, 'אלו דברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה, והקרן קיימת לעולם הבא', דהנה אם אדם עושה מצוה כתיקונה על פי משפטיה לא פחות ולא יותר, על זה אמרו 'שכר מצוה בהאי עלמא ליכא', אבל אם מקיים יותר ממה שמחויב ומדקדק בה ומפארה ומהדרה, זהו פרי המצוה, ושכרן אוכל בעולם הזה. לפי זה בעשה מצוה אחת יתירה על זכויותיו ששנינו במשנה (קידושין לט ע"ב), שמטיבים לו, היינו גם כן שעשה אותה בכל מיני הידור. עיי"ש.

ובזה ביארו דברי הגמ' בברכות (כב ע"א), אמר רבי ינאי, שמעתי שמקילין בה ושמעתי שמחמירין בה, וכל המחמיר בה על עצמו מאריכין לו ימיו ושנותיו. ולכאורה, הרי שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, אלא זהו דוקא במצוה של חובה, אבל כאן שמחמיר לפנים משורת הדין, מודדין לו ג"כ לפנים משוה"ד מדה כנגד מדה.

וע"ע בדברי המהרא"ל צינץ בפי' מלא העומר עה"ת (נשא, ו כו), שהנה חסד עשה לנו ה' יתברך אשר הניח לנו להוסיף משמרת למצוות התורה מדעתינו, שזהו המבחן אם נקיים מצוותיו מאהבה, ולא מצד מורא שמים. וכמו שאנו מקיימים את מצוותיו אף במה שהוא לפנים משורת הדין, כן לעומת זה מתנהג עמנו ה' יתברך לפנים משורת הדין. ובזה יתבארו טפי דברי הגמ' בברכות (כ ע"ב), אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, כתוב בתורתך "אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד", והלא אתה נושא פנים לישראל, דכתיב "ישא ה' פניו אליך". אמר להם, וכי לא אשא פנים לישראל, שכתבתי להם בתורה 'ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך', והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה. והנה "מדקדקים על עצמם" היינו שעובדים אותו מאהבה, והעובד מאהבה נקרא עובד ה', הויה, שהוא מדת רחמים, (והעובד מיראה נקרא עובד אלקים), שכיון שעובד את ה' מאהבה, נרמז בו מדת הרחמים, ולכך נקרא בדוקא עובד ה' כאמור. ומעתה, יתבאר היטב הפסוק שהזכירו מלאכי השרת - "ישא ה' (הויה) פניו אליך", והיינו מכיון שמדובר באופן שמחמירים על עצמם ועובדים מאהבה, לפיכך ישא ה', הויה, כאמור. עיי"ש.

האל" וכו', היות ויסוד המצוה נתייסדה על תוספת הידור מצוה, ולא סמכו על עיקר הדין להדליק בשמן טמא, ולפיכך גם בימי החנוכה שנתקנו לדורות יש להוסיף בדוקא בשבח האל יתברך.

ובזה יתיישב קושיה יט, בביאור דברי מרן השו"ע שהזכיר לדינא את הדין של המהדרין מן המהדרין בלבד, והתעלם לחלוטין מדין נר איש וביתו. וטעמא דמילתא משום שמצוה זו יסודה מתוך מסירות נפש בכדי להדר במצוה, וזכר לאותו הידור נתקנו נרות ההידור, וכיון שההידור היה חלק עיקרי בנס פך השמן, לפיכך גם נרות ההידור הינם חלק עיקרי מקיום המצוה, וכחובה נינהו.

ובזה יתיישב קושיה כ, בביאור דעת רבים מהפוסקים, שדין הידור בנר חנוכה איננו כשאר דיני הידור מצוה דעלמא מדין זה אלי ואנוהו, אלא ההידור בנ"ח הוא ממש מעיקר המצוה. ומשום שעיקרו ויסודו של נס פך השמן נעשה מתוך הידור מצוה, ובודאי שבדבר שהוא זכר לזה יש לקיים ההידור באופן הנעלה ביותר כעיקר המצוה ממש. וכן ביאר בתשובות והנהגות ח"ה סימן רכג (אות ב), שהטעם בזה, מפני שבאמת לא היה צורך בכל הנס, כיון שטומאה דחויה בציבור, ויכלו להדליק בשמן טמא שנמצא, אלא שהקב"ה עשה להם נס כדי שיוכלו להדר להדליק בשמן טהור, ולכן גם אנו מצווין להדר במצות נ"ח, ולפיכך זהו ענין מיוחד בנ"ח שרק בזה שמהדר מקיימה כמצותה, אף שיוצאין מעיקר הדין בנר אחד.

ובזה יתיישב קושיה כא, דלפיכך נפסק להלכה שאפילו עני המתפרנס מן הצדקה, שואל או מוכר כסותו ולוקח נרות ומדליק, ודלא כשאר המצוות שאין חיוב לבזבז כל כך. ומשום שמצוה זו נתיסדה מכח מסירות נפש והידור מצוה, ולפיכך אופן קיומה לדורות יהיה גם באופן של מסירות נפש עד כדי מכירת כסותו לצורך ההדלקה.

ובזה יתיישב קושיה כב, והלא קיי"ל דהידור מצוה לא הוי רק עד שליש, ואיך נקבע להלכה הידור גדול משליש, שמדליקים ל"ו נרות אע"פ שמצד הדין סגי בח' נרות לכל החנוכה. והיינו כאמור שמצוה זו נתיסדה מכח מסירות נפש והידור מצוה, ולפיכך אופן קיומה לדורות יהיה גם באופן שונה משאר המצוות, שההידור יחשב כעיקר המצוה, ולפיכך הידור מצוה בזה אפילו ביותר משליש.

ובזה יתיישב קושיה כג, בביאור שיטת האור שמח, שדין שואל ומוכר כסותו עבור נר חנוכה, הוא גם עבור נרות ההידור, ולהאמור יש להטעים דבריו, דלפיכך מחמירים טפי אף בנרות ההידור, כיון שמתחילה כשנתקנה המצוה, לא נתקנה רק זכר לנס גרידא, אלא זכר לנס שנעשה מתוך מסירות והידור, ולפיכך יש להחמיר גם בנרות

ההידור שהינם כחלק מגוף המצוה כאמור.[נד]

ובזה יש ליישב עוד קושיה כד, מדוע קבעו הדלקת נר חנוכה שמונה ימים, הלא ביום הראשון לא היה נס, שהרי היה שמן בפך כדי להדליק לילה אחת, ונמצא שלא נעשה הנס ליום הראשון. ולהאמור ניחא, שגם ביום הראשון ראוי לקבוע זכר על עצם הדבר שזכינו שאבותינו מסרו נפשם והידרו ביום הראשון להדליק בשמן טהור לכתחילה, ללא שום פשרות. שבזכות מסירות נפש זו עשה עמם ה׳ יתברך נס מציאת פך השמן המהודר. ועל עצם המסירות נפש ותעצומות הרוח של בית חשמונאי - ראוי לקבוע זכר לדבר.

עוד יתיישב בזה קושיה כה, מדוע נקטו במצוה זו בלשון ׳מהדרין׳, ולא קראום ׳מדקדקים׳ או ׳ותיקין׳, ומשום שיסוד המצוה מתחילה להדר במצוה עד למאד כאמור. וכיון שעיקר המצוה נתייסדה באופן של הידור, בודאי שעל שם זה ראוי להקבע לדורות.

עוד יתיישב בזה קושיה כו, מהו ענין ההודאה ׳על המלחמות׳, הלא היה עדיף שלא היתה מלחמה כלל, ומה שביארו שענין ההודאה ׳על המלחמות׳ היינו שנתן לנו את תעצומות הנפש והעוז להלחם כנגד מרשיעי ברית, עדיין יקשה, מדוע בכלל הוזכר ענין זה שלכאורה אינו שייך לעיקר ההצלה. ואולם, להאמור שמצות נ״ח נתיסדה מכח מסירות נפש והידור מצוה, בודאי שראוי להזכיר ענין זה של מלחמה ומסירות נפש למען קיום המצוות וכבוד ה׳ יתברך.

ובזה יתיישב קושיה כז, מדוע בנוסח על הניסים דחנוכה, אנו מזכירים ״בימי מתתיה בן יוחנן״, ובהקדים מה שכתב בס׳ מועו״ז (ח״ב עמ׳ עג), שמתתיהו ובניו דקדקו טפי אף בדרבנן, ולא רצו להשתמש בשמן טמא אפילו רק מדרבנן, וכן הוסיפו במצוה זו מהדרין, ומהדרין מן המהדרין. בכדי לתקן חטאו של יוחנן כהן גדול, אביו של מתתיהו[נה], על שנעשה לבסוף צדוקי, והיינו שלא היה מין מצד עצמו, (שהרי לא נאמר שלבסוף ׳נהיה׳ צדוקי, אלא ׳נעשה׳, היינו שהחכמים פסקו עליו כן), אלא מרוב גדלותו דימה שאינו צריך לקבל עליו כל דברי חכמים, וגרם שהנמשכים אחריו פקרו טפי. ולזה באו לתקן ולהדר אף במצוה דרבנן, לעורר

נד. ויש להוסיף בזה, מדין ברכת הרואה, (דקיי״ל בסי׳ תרעו ס״ג, דמברך על ראית נ״ח), דהנה גם אם כבה הנר העיקרי, יכול לברך על נרות ההידור, לדעת רבים מן הפו׳, (וכן השיבני הגר״ח קניבסקי זיע״א), ולהאמור יתבאר היטב, כיון שההידור נחשב כחלק מהמצוה כאמור.

נה. ויעויין בענ״ז בארוכה בשו״ת דברי יציב חלק אורח חיים סימן רפב. (וע״ע בשו״ת יביע אומר ח״ח סימן נג אות ג).

בנו חשיבות מצוה דרבנן לחבבה ולהדרה. עיי"ש. והיינו שמרומז בהזכרת אביו עד כמה יש להזהר בדברי רבותינו, להחשיב דבריהם ולהדר בתקנותיהם כאמור.

ובזה יתיישב קושיה כח, מדוע בתחילה הנוסח הוא בלשון 'עמך ישראל', ובסוף הנוסח הוא בלשון 'בניך'. דהנה עיקר הדבר המבטא את מסירות נפשם למצוה באותה תקופה, היה במה שטרחו במצות ההדלקה, להדליק באופן הנעלה ביותר, וכפי שנתבאר שהרי טומאה הותרה בציבור, והיו יכולים להדליק בשמן טמא, אלא שרצו להדר במצוה, הן בשמן טהור והן במעשה ההדלקה, מבלי להסתמך על קולות והיתרים כאמור לעיל. ועל כן דוקא גבי ענין ההדלקה הנוסח הוא, "ואחר כך באו 'בניך' לדביר ביתך ופנו את היכלך, וטהרו את מקדשך, והדליקו נרות בחצרות קדשך...", לומר, שבזה התנהגו כבנים כלפי אב הטורחים ומהדרים בכבודו ובמילוי משאלותיו יתר על המידה, ולא רק כעם ואומה בלבד. והבן.

ובזה יתיישב קושיה כט, בביאור הנוסח 'מסרת' גיבורים ביד חלשים בדוקא, שיש לומר שבא לרמוז על 'מסירות נפשם' לקיום מצות ההדלקה כאמור, ועל כן מדד להם ה' יתברך במידה כנגד מידה ומסר בידם את גיבורי יון שבאו להלחם מולם. מסירה כנגד מסירות נפש.

ובזה יתיישב קושיה ל, מהו כפל הלשון "רשעים ביד צדיקים, וטמאים ביד טהורים". והלא טמאים בכלל רשעים, וטהורים בכלל צדיקים. ולהאמור יש לומר שבא לרמז על ההידור בטהרת המזבח כאמור, שלא הסתפקו רק בצדקות כפי שורת הדין, שטומאה הותרה בציבור, אלא הידרו שיהיה בטהרה באופן המהודר ביותר.

עוד יתיישב בזה קושיה לא, בנוסח "ואחר כך באו בניך לדביר ביתך וטהרו...", ומה כל האריכות שבאו וכו', דיש לומר שהתוספת "באו בניך" מורה על הרצון העז והדביקות במטרה לבא ולעשות כל מאמץ לקיים מצות ההדלקה באופן הנעלה והמהודר ביותר, בשלימות וללא הסתמכות על קולות והיתרים.

ובזה יתיישב קושיה לב, מדוע בנוסח על הנסים של חנוכה מסיימים בלשון "וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו בהלל ובהודאה" ומשא"כ בעל הנסים של פורים לא מסיימים בלשון זה של "וקבעו", שהנה בענין קביעה זו טמון ג"כ קביעת חז"ל הקדושים שקבעו לקיים מצות נר חנוכה בהידור רב, ובאים אנו לומר שהננו מבטלים דעתינו לא רק לדיני התורה, אלא גם לקביעתם של חכמי ישראל, ואף בדברים שהם הידור מצוה. (ויסוד זה יותר שייך

בחנוכה כאמור).[נו] ובזה מובן מדוע רק לגבי חנוכה נזכר בדברי הגמ׳ בשבת

נו. א] ובמק"א כתבתי לבאר באו"א ע"פ דברי האבני נזר ועוד (עי' שם משמואל בראשית, חנוכה), שהנה טבע הבריאה תלוי בדיני התורה, כידוע. וזה היה עיקר כעס היונים, שהחכמים שולטים כביכול על הבריאה, ע"פ פסקיהם והכרעותיהם, ולא יכלו לסבול זאת. ולכן התנגדו גם למצות החודש, כיון שמצוה זו מהותה שהטבע משועבד כפי שיפסקו חכמי ישראל בקביעת החודש. ונתבאר בארוכה במק"א.

ומעתה, יש לבאר בס"ד, שעל כן דוקא בחנוכה מסיימים בלשון "וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל לשמך הגדול", משום שדוקא בחנוכה יש להדגיש זאת, ההפך ממה שזממו היונים לקעקע את סמכותם של חכמי ישראל אשר בכוחם לפסוק ולקבוע, ולהכריע בכחם הגדול אשר ניתן להם מהבורא יתברך. ומשא"כ בפורים שלא היתה גזירה על ענין זה להפריך 'קביעתם' וסמכותם של חכמי ישראל, לכן לא ראו צורך להדגיש זאת. ובזה מובן מדוע רק לגבי חנוכה נזכר בדברי הגמ' בשבת (כא ע"ב) לשון זה של "קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה", ולא נזכר כן גבי פורים.

[והיה מקום ליישב זאת עוד ע"פ מה שהבאנו לעיל (ביישוב קושיה כב) מדברי המועו"ז (ח"ב עמ' עג), וכנגד זה תקנו לומר 'וקבעו' וכו', לבסס ולחזק את דברי החכמים בתקנותיהם ובפסקיהם, ההפך ממחשבת יוחנן שחשב שאינו צריך לקבל כל דברי חכמים כאמור. וע"ע בזה בשו"ת ציץ אליעזר חלק יח סי' מב, תירוצים נוספים על קושיה זו].

ב] עוד יש ליישב בזה בס"ד מה שראיתי מקשים בענין שינויי הלשון ב'על הניסים' בין חנוכה לפורים, דבחנוכה הנוסח הוא - כשעמדה מלכות יון הרשעה על "עמך ישראל" וכו', ואילו בפורים, הנוסח הוא - כשעמד "עליהם" המן הרשע וכו'. ולכאורה, מדוע בחנוכה דוקא הודגש 'עמך ישראל'.

ולהאמור יתבאר היטב, שהנה נתבאר שמה שביקשו היונים הארורים לבטל מצות קידוש החודש יותר מכל המצות, משום שחרה להם אשר יהיה תלוי קדושת הזמנים בישראל, ע"פ קביעת החכמים, כדקתני "ישראל דקדשינהו לזמנים", (עי' שפת אמת בראשית, חנוכה). ולפיכך זהו הדגש - כשעמדה מלכות יון הרשעה על "עמך ישראל", היינו שעמדו עלינו לקעקע מעלת ישראל המיוחדת הזאת, אשר מעלה זו הינה רק מכח היותם 'ישראל' כאמור. ומשא"כ בפורים שאינו ענין לכל זה. והבן.

[ובעצם קושיה זו חשבתי ליישב עוד באו"א, דבהודאה דפורים הנוסח כשעמד 'עליהם', היינו על אבותינו בלבד, שהרי המן הרשע עמד לאבד הגופות ח"ו, ולפי תוכניתו לא חשב לפגוע אלא באבותינו, שהרי עדיין לא היינו אנו הצאצאים בעולם, והרי עמד על אבותינו בלבד. משא"כ מלכות יון עמדו בעיקר לבטל תורה ומצות ולא לאבד הגופות, והנה הגם שלא היינו בעולם, מ"מ תוכניתם היתה לפגוע ברוחניות בכללות, היינו לקלקל את העם באופן שמעשה אבות יהיה סימן לבנים, והיינו שגם הצאצאים יהיו מקולקלים ח"ו. וכיון שנתכונו לפגוע גם בדור העתיד, כלומר, גם בנו כהיום הזה, א"ש הנוסח 'על עמך ישראל' הכולל את כל הדורות מאז אותה תקופה. והדברים נפלאים בס"ד. ועי' בזה עוד בבני יששכר, כסלו טבת, מאמר ב - אור תורה, אות יז.

(כא ע"ב) לשון זה של "קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה", ולא נזכר כן גבי פורים. [וזהו הטעם שמעיקרא נזכר ענין זה ב'על הניסים' אע"פ שאינו שייך לכלל פירוט הניסים שנמנו שם, היות וזהו מהותו של הנס - הידור מצוה כקביעת חז"ל הקדושים כאמור].

ובזה יתיישב קושיה לג, בביאור הנוסח 'ועשית עמהם נסים ונפלאות, ונודה לשמך הגדול סלה', שהתוספת במילת 'הגדול', באה לרמוז על הדברים האמורים שעלינו לילך בדרך החשמונאים אשר לא חסכו שום טורח בכדי להדר במצוה, אע"פ שיכלו לעשות כפי שורת הדין, ועל כן גם אנחנו נודה לשמך 'הגדול' סלה. כלומר, נטרח ונשתדל להגדיל ולפאר את כבוד ה' בעולם, בתוספת הידור כאמור.[נה]

ובזה יתיישב קושיה לד, היאך שייך לומר 'הרחמן הוא יעשה לנו ניסים כמו שעשה לאבותינו בימים ההם וכו''. הרי מבואר בברכות (ס ע"א), שאין להתפלל שיעשה לו נס. וע"פ האמור יתבאר היטב ובהקדים דברי מרן הגרש"ז אוירבעך, שהנה תרי"ג מצוות כנגד רמ"ח איברים ושס"ה גידים, וכל מצוה מתקנת ומחיה את האיבר שלה כנודע[נו]. ועל דרך זה הוא קיום העולם, אשר יונק ומתקיים מכח קיום המצוות, (כדכתיב 'אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי'). ואמנם כל זה לענין קיום העולם באופן הרגיל, אך הניסים שישנם בעולם, עיקר יניקתם מכך שמוסיפים יותר מהחיוב של המצוות, ולפיכך גם בשמים עושים יותר מסתם קיום העולם באופן הרגיל. והנה גם הידור מצוה בכלל זה שהוא יותר מהמצוה עצמה. וזהו ענין נס חנוכה שכתב הרמב"ם שמצוה "חביבה היא עד מאד", והיינו משום שכל המציאות של נס חנוכה היא מהחביבות של המהדרין. (ס' חכו ממתקים ח"א עמ' שי).[נז]

ושם במאמר ד - הלל והודאה, עוד כמה וכמה תירוצים ע"ז, עיי"ש באות מט והלאה].

נה. וע"ע בזה בבני יששכר (כסלו טבת, מאמר ד, הלל והודאה אות קי).

נו. הנה בגמ' מכות כג ע"ב, דרש רבי שמלאי, שש מאות ושלש עשרה מצות נאמרו לו למשה, שלש מאות וששים וחמש לאוין כמנין ימות החמה, "ומאתים וארבעים ושמונה עשה כנגד איבריו של אדם". וכ"ה במדרש (משלי פרשה לא): רמ"ח מצות עשה, כנגד רמ"ח איברים שבאדם, כל אבר ואבר אומר לו לאדם, בבקשה ממך עשה בי מצוה זו, ושס"ה מצות לא תעשה כנגד ימות החמה, וכל יום ויום אומר לאדם אבקש ממך שלא תעשה בי עבירה זו. ובמדרש (תהלים מזמור לב): אמר הקדוש ברוך הוא, רמ"ח איברים יש בך, ורמ"ח מצות עשה יש בתורה, אם קיימת את התורה אני מקיים את גופך. ע"כ. ובזוה"ק (ח"א, דף קע ע"ב) איתא, כי רמ"ח מצוות עשה נגד רמ"ח אברים, ושס"ה מצוות לא תעשה כנגד שס"ה גידים.

נז. ולכאורה יש להוכיח כענ"ז מברכות (כ ע"א), אמר ליה רב פפא לאביי, מאי שנא ראשונים

ומעתה, יתבאר היטב, שהרי כל בית ישראל בימים אלו מהדרים יותר ויותר במצות נר חנוכה, הידורים על הידורים כאמור. ועל כן בחנוכה מותר לבקש על ניסים יותר משאר ימות השנה, שכל הקפידא בזה דוקא באופן שמבקש על נס בזמן רגיל, (שאמנם רבים מהדרים כל השנה גם בשאר מצוות התורה, אך חלקם מקיימים רק כפי שורת הדין). אך בחנוכה שכל מהותו הידור מצוה, וכל הציבור כולו מהדר במצוה זו, הרי שהוא זמן של השפעת הניסים בעולם, וכדברי הגרש"ז הנ"ל, שהניסים שישנם בעולם, עיקר יניקתם מכך שמוסיפים יותר מהחיוב של המצוות, ולפיכך גם בשמים עושים יותר מסתם קיום העולם באופן הרגיל כאמור[ס]. ועל כן אין לך זמן יותר מתאים לבקש על ניסים כמו בימי החנוכה, אשר הניסים אשר מבקשים עליהם יונקים מכח הידורי המצוה אשר מתקימים על ידי עם ישראל בימים אלה.

ובזה יתיישב קושיה לה, מדוע נעשה הנס ע"י כהנים בדוקא, ואף מדגישים זאת "על ידי כהניך הקדושים", שהנה בכהנים מצאנו הקפדה מיוחדת על פרישות וטהרה יותר משאר ישראל, (כשמירה מכל חשש טומאה שימנע מהם לעבוד בביהמ"ק), וכן מצאנו בכמה מקומות בש"ס, כהנים זריזים הם, וענין הזריזות היינו דקדוק בהלכה בלא להתמהמה ולהשתהות בעשיתה. (ועי' פסחים פט ע"א, מעשה וקדמו בנות לבנים, ונמצא בנות זריזות ובנים שפלים). ואין לך ראויים להדר במצוות יותר מאלו הפרושים והטהורים ביותר, וממי שזריז וממהר לעשותה ללא שהות.

ובזה יתיישב קושיה לו, מדוע תקנו לומר הלל כל שמונת הימים, הלא לא תקנו לאומרו רק על הצלה, ולא על ענין של מצוה כהדלקת המנורה בנס ח' ימים. ולהאמור יש לומר, שאין זה מצוה ככל המצוות, כי אם מצוה שעיקרה ויסודה מתוך מסירות נפש והידור מצוה כאמור. ועל כן מן הראוי להודות לה' על כך ביותר שזכינו לדבר נשגב זה, שאבותינו מסרו ע"ז את נפשם, ולא הסתפקו לקיימה בדיעבד. [ועוד י"ל, שתקנו ע"ז אמירת הלל,

---

דאתרחיש להו ניסא, ומאי שנא אנן דלא מתרחיש לן ניסא וכו'. אמר ליה, קמאי הוו קא מסרי נפשייהו אקדושת השם, אנן לא מסרינן נפשין אקדושת השם. והיינו לזכות ל"אתרחיש להו ניסא" אינו אלא על ידי מסירות נפש.

ס. ובפרט שיסוד מצות נר חנוכה אינו רק מצד הידור מצוה גרידא, אלא אף מתוך מסירות נפש וכדלעיל בשם הב"ח סימן תרע, שמסרו נפש על העבודה. ויעויין בס' אמרי אמת (פרשת פינחס, תרע"ז), שמסירות נפש הוא שמתעלה על הטבע, וכפי מה שאדם עושה שלא כדרך הטבע כן מסייעין לו מן השמים שלא כדרך הטבע, ואז יש לזה קיום לתמיד, וכדאיתא בסנהדרין (עב ע"א), בדמים קננהו. עיי"ש.

בכדי להגדיל את חשיבות מצוה זו ככל שניתן, שהרי נתקנה מצוה זו להורות לדורות שכך היא הדרך בעבודת ה' כאמור].

עוד יתיישב בזה קושיה לז, מה הדמיון בין חנוכה לסוכות. דהנה כידוע סוכות הוא זמן תשובה מאהבה[סא], והעובד את בוראו מאהבה מוסיף ומהדר בקיום מצוותיו עוד ועוד, מרוב אהבתו לקונו. ובפרט שישנם הרבה עניני הידור בסוכות, שרבים מהדרים לרכוש ד' מינים מהודרים בדוקא, לצאת ידי חובת כל השיטות, ומשלמים על זה הון רב. וכן מהדרים במצות סוכה אפילו בדברים שפטורים מעיקר הדין. וכידוע. ואין לך דמיון גדול מזה לחנוכה, שההידור במצות נ"ח הוא היסוד הגדול במועד זה כאמור.

וכיוצ"ב יש ליישב קושיה לח, מה הקשר בין מצות ציצית למצות נר חנוכה. דהנה גם במצות ציצית מצאנו חומרות והידורים, שהרי מצות ציצית אינה אלא מצוה קיומית, שדוקא אם יש לו בגד של ד' כנפות חייב, ומ"מ רבים מהדרים ללובשה כל היום, ולחייב את עצמם במצוה זו. וכמבואר ברמב"ם (פ"ג מהלכות ציצית הי"א), שאין ראוי לאדם חסיד שיפטור עצמו ממצוה זו, אלא "לעולם ישתדל להיות עטוף בכסות המחוייבת בציצית כדי שיקיים מצוה זו". ויתירה מזו, הנה כמו שמצאנו בנר חנוכה שההידור הינו חלק מהמצוה וכחובה דמי וכדלעיל, כענ"ז גם במצות ציצית, יעויין באגרות משה בתשובה (או"ח ח"ד סימן ד), דהנה אף שמדינא ליכא חיוב ללבוש בגד החייב בציצית, מ"מ "כיון שנהגו כל ישראל ללבוש בגד החייב בציצית, אסור לשום אדם לעבור על זה", דלא גרע מכל מנהג, אף שאין בו קיום מצוה, שחייבין לקיימו משום שמע בני וגו' ואל תטוש תורת אמך, וכ"ש מנהג זה שיש בה גם קיום מצוה. ובכלל לא חסר טעמים למנהג זה, שהרי כמה ענינים ישנם במצות ציצית כדאמרינן במנחות (מג ע"ב), שקולה מצוה זו כנגד כל המצות כולן, וראיה מביאה לידי זכירה, וזכירה מביאה לידי עשיה. ורשב"י אומר, כל הזריז במצוה זו זוכה ומקבל פני השכינה. וראב"י אומר, שהוא חיזוק שלא יחטא. ובעידן ריתחא ענשינן, כדאמר מלאכא לרב קטינא במנחות (מא ע"א).

ויתיישב עוד קושיה לט, בהא דמבואר במסכת סופרים, שאסור להדליק בנר ישן. שלא מצאנו חומרא זו

סא. עי' קדושת לוי (דברים, שבת תשובה). ושם משמואל (מועדים שבת חול המועד סוכות, תרע"ד).

בשבת ויו״ט. ולאור כל האמור שעיקרו ויסודו של נס פך השמן נעשה מתוך מסירות נפש, וכל נס חנוכה מבוסס על הידור מצוה, להורות לדורות שכך היא הדרך בעבודת ה׳, אזי אכן בעיקר בחנוכה יש להדר ולהחמיר ביותר גם בדין זה, וכפי שמחמירים במצות ההדלקה בעוד כמה פרטים נוספים.

וכן יש ליישב קושיה מ, בביאור דברי המחזור ויטרי (סימן רלט), שחנוכה מלשון חן וחנינה. דהנה חנינה היא הנהגה לפנים משורת הדין ולא כפי מעשי האדם. ודוקא בחנוכה שיסוד מצות הדלקת נ״ח בהידור מצוה, לפנים משורת הדין כאמור, על כן מדה כנגד מדה נוהג עמנו הקב״ה לפנים משורת הדין, ומשפיע עלינו מתנת חינם מידו הרחבה. ויה״ר שנזכה לחן וחנינה ורפואה שלימה מאת הבורא יתברך שמו אכי״ר.

הגאון רבי טוביה הלוי שולזינגר שליט"א
מח"ס "טוב הארץ"

הערות בעניני חנוכה

בס"ד נר ב' דחנוכה תשפ"ו
מע"כ ידידי הגאון הגדול דרופתקי דאורייתא המאיר לארץ ולדרים עליה בספריו וחיבוריו רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א רב ודומ"ץ בעיר רחובות

שלום ורב ברכה למעכת"ר

א) ב"ק (סב:) רבי יהודה אומר בנר חנוכה פטור.

יש לעיין אין לו שמן כשר, והדליק בשמן פסול, אי אמרינן דפטור, והנה בסוכה (לא) לא מצא אתרוג, לא יביא לא פריש ולא רמון, ובתוס' שם: יש לדקדק מכאן דאם לא מצא כשר, מברך בפסול, מדנקט פריש או רמון.

ב) יש לעיין גמל שהיה טעון פשתן ומחמר אחריו בשבת, והוזק בנר, והנה בב"ק (כ) כל המשנה, ובא אחר ושינה בו, פטור.

ג) בשבת (כב): "נר של חנוכה שהניחה למעלה מעשרים אמה פסולה, כסוכה וכמבוי,

יש לעיין אי בתקנת הדלקת נר חנוכה היה שיהיה תוך כ' אמה, או דגזירה זו היתה לאחר תקנת נר חנוכה.

ד) בשבת (כג:): "א"ר יהושע בן לוי כל השמנים כולן יפין לנר, ושמן זית מן המובחר".

יש לעיין הדליק בשמן, ולאחר שהדליק מצא שמן זית, אי יש לו לכבות ולהדליק בשל שמן זית.

ובמנחות (סד) היו לפניו שתי חטאות אחת שמינה ואחת כחושה, כחושה ואח"כ שמינה, פטור, ולא עוד אלא שאומרים לו הבא שמינה לכתחילה, ושחוט.

ה) יש לעיין עשה שליח שידליק עבורו נר חנוכה, והשליח לא ידע שחנוכה היום, אי יצא המשלח. והנה הביאור הלכה (סימן ס') כתב דנטל לולב ביום א' דסוכות, וכסבור ערב סוכות היום, לא יצא ידי חובתו, גם למ"ד מצוות אין צריכות כוונה.

ו) יש לעיין ביום ד' דחנוכה הדליק ד' נרות ולא ידע שהיום כ"ח כסלו, ובמדליק ביום א' דחנוכה ולא ידע שכ"ה כסלו היום. וכן מי שנטל לולב וידע שחג הסוכות היום, ולא ידע שט"ו

תשרי הוא, העושה מלאכה ביום הכיפורים, ידע שיום כיפור היום, ולא ידע שעשירי בתשרי הוא, עשה מלאכה ביו״ט ראשון של סוכות, ידע שיו״ט, ולא ידע שט״ו תשרי.

ז) יש לעיין הדליק נר חנוכה, ונר נוסף כדי להשתמש לאורו, ונמצא שנר חנוכה שהדליק היה שמן פסול, והנר הנוסף היה שמן כשר, אי אמרינן דיצא ידי חובתו בנר הנוסף.

ח) שבת (כב.) נר של חנוכה שהניחה למעלה מכ׳ אמה פסולה, כסוכה וכמבוי, וברש״י: דלא שלטא בה עינא למעלה מכ׳ אמה, וליכא פרסומי ניסא.

והנה בשו״ת מנחת אלעזר (ח״ב סי׳ ע״ג) ובשו״ת מנחת יצחק (ח״ד סי׳ פ״ז) כתבו להתיר להסתכל על שעון שיש על בית תפלתם, ולא חשיב נוי של עבודה זרה, והנה אי גבוה למעלה מכ׳ אמה י״ל דלא שלטא ביה עינא, וא״כ הוי ליה שלא כדרך הנאתו.

בברכת התורה

טוביה הלוי בלאאמו״ר מרן הגר״ש זצ״ל

הגאון רבי פינחס סאמעט שליט"א
מח"ס פירות הדר ועו"ס

לעשות תמונה מנר חנוכה

בס"ד, חודש כסליו תשפ"ו לפ"ק

שלום וברכה וכט"ס, לכבוד מע"כ המופלג בתורה ויראת שמים ותיק מלא עתיק, הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א, בעמח"ס "גם אני אודך" ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים

אחדשה"ט וש"ת באה"ר, הנני בזה על דבר השאלה, האם מותר לעשות תמונה מנר חנוכה, או לא.

הנה בשו"ת שבט הלוי (חלק י"א סי' קס"ד) כתב, כי היות שרואים שאסרו ליהנות מנר חנוכה, ואפילו שימוש קל אסרו, וכן אפילו תשמיש מצוה אסור, וסגרו השער לגמרי, לכן גם לעשות תמונה נכלל בכלל איסור זה, ולכן אסור לעשותו לכתחילה, מלבד הבזיון שבדבר.

ובעניי לא זכיתי להבין דבריו בזה, דאיזה שימוש עם הנרות עושה, ואין זה כי אם להעתיקם לזכרון בתמונה, ורק נהנה מהתמונה, ומשתמש עמה בתדירות.

אמנם מה שסיים בתשובות שבט הלוי שם, דאיכא בזה משום בזיון למצוה, ודאי שהאמת כן הוא, שיש בזה משום ביזוי מצוה, ועל כן ודאי דלכתחילה יש להיזהר בכך.

והנה מה שיש מקילים בזה, היינו מפני שאין הכוונה ליהנות מהנרות שבו, רק הכוונה לעשות תמונה מהמדליק הנרות או היושב אצל הנרות, ולא את עצם הנרות.

לשבת ליד נר חנוכה כשפניו לאחור מצד הנרות

בס"ד, חודש כסליו תשפ"ו לפ"ק

שלום וברכה וכט"ס, לכבוד מע"כ המופלג בתורה ויראת שמים ותיק מלא עתיק, הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א, בעמח"ס "גם אני אודך" ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים

אחדשה"ט וש"ת באה"ר, הנני בזה על דבר השאלה, האם מותר לשבת ליד נר חנוכה, כשפניו לאחור מצד הנרות.

הנה תוך חצי שעה מההדלקה, בודאי הוי בזה כביזוי מצוה, אבל לאחר חצי שעה הגם שכבר אינו מוכרח לשבת ליד הנרות, אבל עם כל זה אם נראה מתוך ישיבתו דהוי בצורת זלזול, לא אריך למיעבד הכי.

וכל זה ביושב סמוך אצל הנרות, אבל לא ביושב בביתו עם בני ביתו על השולחן.

דושה"ט

פינחס סאמעט

הגאון רבי אהרן מיטלמן שליט"א
מרא דאתרא קרית אבי עזרי - חפציבה, מודיעין עילית

מינה שליח להדליק נרות חנוכה והגיע באמצע ההדלקה

מעשה באחד שהלך עם בני ביתו לבית החולים ביום הראשון של חנוכה [לא בערב חנוכה], והוא חשש שכנראה הוא ישאר שם גם בלילה דהיינו בלילה השני של חנוכה, ולכן מינה שליח שידליק בביתו.

והנה לבסוף סמוך לשקיעה הוא קיבל שחרור, והוא לקח מונית לנסוע לביתו כדי להדליק בעצמו, וכשהגיע לביתו, הוא ראה שהשליח כבר הדליק את הנר ראשון, והוא הסתפק האם הוא יכול לברך ולהדליק את הנר השני או מאחר שהשליח כבר הדליק את הנר הראשון הוא כבר לא יכול לברך על השני.

עד כאן המעשה!

הנה כשבאים לדון בשאלה זו, יש לדון בכמה וכמה נידונים.

דברי הרמב"ם שבכל המצוות שליח מברך

הנידון הראשון הוא, מה הדין כאשר ממנים שליח להדליק בבית, האם השליח יכול לברך על ההדלקה או לא.

דהנה בכל התורה מצינו ששלוחו של אדם כמותו, והשליח מברך, וכמו שכתב הרמב"ם (פי"א מהלכות ברכות): "כל העושה מצוה - בין שהיתה חובה עליו בין שאינה חובה עליו - אם עשה אותה לעצמו מברך לעשות, עשה אותה לאחרים מברך על העשייה. כיצד אם קבע מזוזה לביתו מברך לקבוע מזוזה, עשה מעקה לגגו מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות מעקה, הפריש תרומה לעצמו מברך להפריש, מל את בנו מברך למול את הבן, שחט פסחו וחגיגתו מברך לשחוט.

אבל אם קבע מזוזה לאחרים מברך על קביעת מזוזה, עשה להם מעקה מברך על עשיית מעקה, הפריש להם תרומה מברך על הפרשת תרומה, מל את בן חבירו מברך על המילה וכן כל כיוצא באלו. עכ"ל.

מפורש להדיא ברמב"ם ששליח שעושה מצוה עבור אחרים, השליח עצמו מברך, אלא שהרמב"ם סובר שיש הבדל בנוסח הברכה, ויש חולקים על כך וסוברים שהנוסח הברכה לא משתנה, אבל אין חולק שהשליח עצמו מברך.

ולפי זה היינו צריכים לומר שגם בחנוכה הדין כן, שהשליח להדליק יכול לברך.

חידושו של הב"ח ששליח לנר חנוכה לא יכול לברך אם המשלח לא עומד לידו

אלא שדבר חידוש גדול מצינו בב"ח (בסו"ס תרע"ו) שכתב וז"ל: מצאתי כתוב בהגה"ה (הגהות המנהגים לרבינו אייזיק טירנא מנהגי חנוכה אות י"ח), אדם שהדליק נר חנוכה, יכול להדליק לאשה ולברך, וכגון שעומדת אצלו בשעת הברכה, אבל בענין אחר נראה למהר"ח שאין לברך, ע"כ. ונראה לי דדוקא דבר המוטל על גוף האדם, ולא על דבר הנתחייב ברכה, וראיה מחלה ותרומה שהשליח מברך בלא המשלח, ע"כ מצאתי. עכ"ל הב"ח.

ודין זה הובא להלכה ב"מגן אברהם" וכן פסק המשנ"ב בסי' תרע"ה סק"ט, דדוקא אם עומדת שם ושומעת הברכה יוצאת יד"ח, וכן איש יכול לעשות אותה שליח להוציאו, אם עומדין בשעה שמדלקת ושומעין הברכה.

הוספת המשנ"ב שבאכסנאי צריך לעמוד לידו לשמוע הברכות אחרת אי אפשר לברך

ובמשנ"ב הוסיף וכתב (סי' תרע"ז סק"ד) בשם האחרונים, דאכסנאי המשתתף עם בעה"ב בפרוטה צריך לשמוע הברכות מבעה"ב.

וגם זה הוא עפ"י דעת הב"ח הנ"ל דמדין שליחות אין לברך בשבילו, ואף דהתם בעה"ב בלא"ה מברך בשביל הדלקת עצמו, מ"מ אין האכסנאי יוצא בברכה זו ואין הברכות מתייחסות אליו, אלא דכששומע הברכה ומכוין לצאת והמברך מכוין להוציאו הוי כמו שמברך בעצמו ויוצא.

הרי לפנינו שכאשר שליח מדליק עבור משלחו, אם המשלח לא נמצא לידו, השליח לא יכול לברך! ודלא כמו בשאר המצוות. וצריך להבין מאי שנא חנוכה משאר מצוות.

ביאור היד אפרים שבנר חנוכה השליח עשה מעשה קוף של הדלקה בבית שלי

וכתב בהגה' יד אפרים (סימן תלב) לבאר, שבהדלקת נר חנוכה מה שמדליק לו חבירו, אין זה מתורת שליחות, [דלא שייך שליחות על מעשה המצוה שמוטלת על גופו, ומצוות הדלקת נר חנוכה המצוה היא על הבית והיא מוטלת על גוף האדם, ולא שייך בזה שליחות כלל],

אלא שעיקר המצוה המוטלת על האדם בחנוכה הוא, שיודלק בביתו נר חנוכה, ואין חילוק בזה בין אם הנר נדלק ע"י עצמו או ע"י אחר, וכשמדליק ע"י שליח - הרי זה כאומר לחבירו הנח

לי תפילין על ידי, וא"כ כיון שאין על המדליק שם של שליח, שוב אין לו לברך, כיון שאין מצוה זו מוטלת עליו.

כלומר, כיון השליח לא עושה את מעשה המצוה מדין שליחות, אלא שהוא מדליק את הנרות בלא שליחות, וקיום המעשה מתייחס לבעלים שהוא מקיים מצוה בזה שמודלק בביתו נר חנוכה ע"י בר חיובא, והדבר דומה למי שמניח תפילין ע"ג יד חבירו, דחבירו מקיים המצוה, ולא שייך שהשליח יברך אם חבירו אינו שומע הברכה, כיון דהשליח לא עביד מצוה כלל.

משא"כ כשהמצוה מוטלת על גוף הדבר, כגון בהפרשת תרו"מ, דאין זה חיוב המוטל אקרקפתא דגברא לעשות מעשה הפרשה, דבאין לו פירות אינו חייב במצוה, א"כ כשיש שליח ושלוחו כמותו הרי השליח מצד עצמו עושה מעשה מצוה אחרי שקיבל כח מן המשלח להפריש, רק שמתייחס המצוה גם למשלח, ובזה שפיר מברך השליח, עכת"ד ה"יד אפרים".

מבואר בדבריו שבהדלקת נר חנוכה עיקר החיוב הוא על הבית שיהא דלוק בו נ"ח ע"י בר חיובא, וא"צ שהבעה"ב עצמו ידליק, ואף אם אחר מדליק בלא שליחות מקיים בעה"ב את עיקר המצוה, דאין צריך שליחות במעשה ההדלקה אלא כיון שהודלק ע"י בר חיובא שפיר דמי, וחובת הבעלים היא רק לראות שיהא דלוק נ"ח בביתו ע"י בר חיובא.

ביאור הפמ"ג איך אשה יכולה למנות שליח להדליק אחרי שקיבלה שבת

וכן מצינו בפמ"ג (בסי' תרע"ט בא"א סק"א) שביאר את הדין שאשה שהדליקה נרות שבת וקבלה שבת יכולה להדליק נר חנוכה ע"י אחר, וקשה, אמאי ליכא בזה חסרון דכל מילי דאיהו לא מצי עביד לא מצי משוי שליח, וכיון שקיבלה שבת לא תוכל ג"כ לשלוח שליח להדליק בשבילה, וע"ז כ' דאחר המדליק אין זה מדין שליחות.

חידוש הרב פלמן שלפי היסוד הנ"ל גם בשליח לנר שבת אי אפשר לברך

וכתב הרב פלמן שלפי דברי הב"ח לכאורה צריך להיות שגם בנר שבת השליח לא יוכל לברך, מכיון שגם שם המצוה היא לא להדליק נר, אלא המצוה היא שיודלק נר בבית, ואם כן לא יוכל השליח לברך אם אין המשלח עומד על ידו בשעת ברכה, כמו גבי נ"ח. [וכ"נ ממש"כ המ"ב בסי' רס"ג סק"ל].

קושיית הרב פלמן על יסוד היד אפרים שמשמע שיש חלות בהדלקת הנרות

אלא שמקשה הרב פלמן על עיקר יסודו של ה"יד אפרים" בביאור דברי

הב״ח, דבהדלקת נר חנוכה ליכא חיוב על בעה״ב בעצמו לעשות מעשה ההדלקה, אלא צריך שיהא בביתו הדלקה של בר חיובא, וכל שהודלק ע״י בר חיובא אפי׳ שלא בשליחותו קיים המצוה, דבפשוטו דבר זה צ״ע, דכיון דקיי״ל דההדלקה עושה מצוה, ואם הדליקה חש״ו לא עשה ולא כלום, משמע דמעשה ההדלקה היא המצוה דרמיא על בעה״ב, ואם מדליק ע״י אחר בעינן לדין שליחות כדי שתתייחס מעשה ההדלקה לבעה״ב, ובלא״ה לא סגיא במה שנדלק ע״י בר חיובא.

עוד צ״ע על דברי ה״יד אפרים״ דטעמא דאין השליח מברך כשאין בעה״ב שומע הברכה הוא משום דליכא דין שליחות בהדלקת נ״ח דהויא מצוה שבגופו, ומ״מ מהני הדלקתו משום דהמצוה היא על הבית שיודלק בו נ״ח וכנ״ל,

דהנה הרמב״ם הנ״ל בהלכות ברכות כתב שגם במזוזה ומעקה, שהשליח מברך כשקובע ועושה לאחרים. ומשמע דאף שאין בעה״ב שומע הברכה מברך,

וקשה שהרי מזוזה חובת הדר ועיקר חיובה היא שתהא מזוזה קבועה בביתו, אלא שצריך לקובעה ע״י מעשה, וכן מעקה עיקר חיובה היא על הבית, וא״כ אם בנ״ח לא מהני שליחות, והדלקת חבירו מועלת רק משום דהמצוה היא על הבית וכנ״ל, כ״ש במזוזה ובמעקה דלא יהני שליחות, כי מצד מעשה קביעות המזוזה היא מצוה שבגופו כמו מעשה הדלקת נ״ח, ומעשה השליח יכול להועיל רק מצד דעיקר המצוה היא על הבית שיהא שם מזוזה ומעקה ולא מדין שליחות כדאמרי׳ גבי נ״ח, וא״כ לא יברך השליח אם אין בעה״ב שומע הברכה כמו נ״ח, והרי מזוזה ומעקה הוי טפי מצוה על הבית ועיקר המצוה היא שתהא מזוזה קבועה בפתח ביתו,

וכיון שמבואר ברמב״ם דשליח הקובע מזוזה ועושה מעקה מברך גם כשאין בעה״ב שומע הברכה, ה״נ גבי נר חנוכה דמעשה הדלקה היא עיקר המצוה ואם כבתה אחר ההדלקה אינו זקוק לה, דיועיל דין שליחות ויברך השליח.

ביאור הרב פלמן בב״ח שהשליח לא מברך כי כל המצוה מתייחסת למשלח

ולמעשה מבאר הרב פלמן את הטעם דבנר חנוכה אין השליח מברך אם אין בעה״ב שומע הברכה, דבאמת אין הטעם משום דלא שייך שליחות בהדלקת נר חנוכה, אלא הטעם הוא משום דס״ל דדוקא במצות שיסוד חיובן הוא מחמת החפצא, כמו בהפרשת חלה ותרומה שהוא כדי להתיר ולתקן את החפצא, או כדי לתת המתנות לבעלים, בזה אף השליח שייך במעשה המצוה ומברך, דכיון שקיבל

מהבעלים כח שליחות להפריש, הרי שהשליח הוא זה שמתיר את החפצא ומייחד המתנות לבעליהם, ואף דודאי גם לבעלים מתיחס המצוה, מ"מ גם השליח יש לו קיום מצוה בזה המעשה ושייך בהא, דיסוד המצוה היא משום סיבת האיסור והתיקון שבחפצא, ולהכי מברך על מצוה זו שהוא עושה.

אבל במצות נר חנוכה שהוא חיוב על בעה"ב ומוטל אקרקפתא דגברא, ואין לשליח שייכות בקיום מצוה ובעשיתו, אלא עושה עבור בעה"ב ומייחס מעשיו לבעה"ב מדין שליחות, והמשלח הוא דמקיים המצוה, בהא ס"ל דאין השליח מברך אם אין המשלח שומע הברכה, דאיך יאמר וצונו כיון דאין זה מצוה דיליה, ולא שייך שליחות על הברכה עצמה, ורק כשבעה"ב שומע הברכה יוצא מדין שומע כעונה, אבל שלא בפניו אף על גב דשייך שליחות לבעה"ב על קיום המצוה, אבל לברך אינו יכול. והוא מאריך בזה.

עכ"פ בפשטות הלכה מוסכמת היא ששליח בנר חנוכה לא יכול לברך בעצמו.

מכיון ששליח לא מברך אז חסר במצוות ההדלקה

ואם כן יש לדעת שלכאורה כל הדלקה על ידי שליח היא מצוה חסרה.

שהרי קיי"ל שלכתחילה אין לקיים מצוות בלי ברכה, ואם מקיים בלי ברכה חסר במצוה עצמה, וכמו שמצינו במשנה בתרומות שמי שלא יכול לברך אין לו להפריש תרומות ומעשרות לכתחילה כי הוא לא יכול לברך, הרי שאם חסר בברכה חסר במצוה עצמה.

ואם כן כל אדם שיכול להדליק בעצמו, אין לו להדליק על ידי שליח, לא רק בגלל המעלה של מצוה בו יותר מבשלוחו, אלא גם בגלל שחסר בברכה. וכשאין ברכה חסר במצוה עצמה.

והנה לברכה לכאורה יש עצה, שהשליח יברך בביתו ומיד ילך וידליק בבית המשולח. ואם כן אולי זה נחשב שיש כאן קיום מצוה עם הברכה.

אכן לפי מה שנתבאר לא ברור שזה פותר את הבעיה, שהרי בעצם כל שליח שמקיים מצוה עבור משלחו יכול לברך, אלא שבנר חנוכה מאיזה שהוא טעם אי אפשר, מפני שלפי הגדרים של המצוה הזו השליח לא יכול לברך ולא שייך לברך על המצוה של המשלח, ואם כן גם אם למעשה השליח בירך בביתו והלך מיד להדליק בבית המשלח, אין הברכה תופסת לבית המשלח. וחסר במצוה.

חידוש גדול של הרב פלמן שאם הדליק על ידי שליח אפשר לברך ברכת הרואה

אמנם מצינו חידוש נפלא ברב פלמן בדין ברכת הרואה, והוא שאחרי

שנתבאר שיש הבדל מהותי בין הדלקת אשתו עליו, שזה מועיל גם בלי שיעמוד לידה, לבין הדלקת שליח, הרי שאם השליח הדליק עבורו והמשלח לא עמד שם ולכן לא בירכו, נראה שלכו״ע המשלח יוכל לברך ברכת הרואה, שאמנם הוא יצא ידי חובה בעצם ההדלקה, אבל את קיום המצוה של הברכה הוא לא קיים אפילו על ידי שליח, ולכן כשהוא יראה נרות הוא יוכל לברך ברכת הרואה לכו״ע!

מה שאין כן כשאשתו הדליקה עליו שאז היא הוציאה אותו גם בברכות ובזה אי אפשר לברך ברכת הרואה.

עכ״פ בענייננו שהמשלח חשב שהוא לא יוכל להדליק בכלל, ברור שהיה עדיף למנות שליח. למרות שיהיה חסר לו הברכה.

באופן רגיל אפשר לבטל שליח שלא בפניו

וכעת נפן לדון בשאלה האם הוא יכל לבטל את השליחות שלא בפני השליח או לא.

דהנה מצינו מחלוקת בין רבי יוחנן וריש לקיש בדין של אתי דיבור ומבטל דיבור, אבל מוסכם בגמרא בבבלי בקידושין שמי שמינה שליח להפריש תרומה שהמשלח יכול לבטלו בדיבור בלבד דאתי דיבור ומבטל דיבור.

ואם כן לכאורה פשוט שבענייננו אפשר לבטל את השליח.

חידוש הרמב״ם שאי אפשר לבטל שליח להפריש תרומה

אלא שיש לציין לחידוש גדול שנמצא ברמב״ם (פ״ד מתרומות ה״ט) שם הוא כתב שאם אחד מינה שליח לתרום, וביטל את שליחותו קודם שיתרומו, אם לא שינה השליח תרומתו תרומה, ואם שינה כגון שאמר לו תרום מן הצפון ותרם מן הדרום הואיל וביטל שליחותו מקודם אינה תרומה.

הרי שמבואר ברמב״ם שאם מינה שליח להפריש תרומה, הרי שכל זמן שהשליח להפריש לא שינה משליחותו, אי אפשר לבטלו. ומקורו בירושלמי שכך כתב.

ואם כן לפי דברי הרמב״ם יש לדון בענייננו אם אפשר לבטל את השליח להדליק נרות חנוכה או לא.

תמיהת הפרשנים על הרמב״ם

אכן כבר תמהו כולם על הרמב״ם, הרי דברי הירושלמי אמורים לשיטת ריש לקיש שלא אתי דיבור ומבטל דיבור, ולשיטתו אומר הירושלמי שרק אם השליח שינה אפשר לבטל, אבל לרבי יוחנן משמע שם שבפשטות תמיד אפשר לבטל דאתי דיבור ומבטל דיבור, ובפרט שבבבלי משמע שגם לריש לקיש אפשר לבטל שליח להפריש.

ביאור הגר"ח קניבסקי שזה דין מיוחד בתרומה

וביאר הדרך אמונה באריכות (וציין שכן כתב אביו הקה"י) שזה דין מיוחד בתרומה מפני שיש בזה חיוב מיתה באכילת תרומה, ולכן החמירו בזה יותר מאשר בשאר שליחויות כמו שהחמירו בגט מפני חומר של עריות.

וכמו כן הוא מבאר שם שכל החומרא שלא לבטל את השליח היינו שלא בפניו, אבל בפניו בוודאי שאפשר לבטל את השליח גם בתרומה.

איך שלא יהיה מבואר שהלכה מסוכמת שבכל התורה אפשר לבטל שליח גם שלא בפניו, ורק בתרומה יש נידון אם אפשר לבטל שלא בפניו, אבל בחנוכה פשוט שלכו"ע אפשר לבטל את השליח שלא בפניו.

בכל שליח רגיל עדיף לא לבטל שלא בפניו שלא להכשילו בברכה לבטלה

והנה בשליח רגיל בכל שאר המצוות, נראה שלכתחילה יש בעיה לבטל את השליח שלא בפניו, מפני שהוא גורם לו לברך ברכה שאינה צריכה או ברכה לבטלה, שהרי נתבאר שבכל המצוות השליח עצמו מברך, ואם ביטלו אותו הרי שזה ברכה לבטלה, ואין ראוי לבטלו.

אבל בנר חנוכה בלאו הכי השליח לא יכול לברך, נמצא חומרו קולו, שאפשר לבטלו אפילו לכתחילה, כי בלאו הכי הוא לא מברך.

יתכן שבחנוכה אי אפשר לבטל את השליחות שלא בפניו כי זה שליח למעשה ולא לחלות

אלא שיש לדון על מה שכתבנו בפשיטות שאפשר לבטל את השליחות שלא בפניו, מדברי ר' שמואל רוזובסקי,

דהנה ר' שמואל כתב בתוך מכתב דזה ברור דביטול בלא ידיעת השליח אינו שייך אלא בשליחות קניניים ומעשה חלות, דהוי מינוי השליחות וכח לעשות מעשה חלות עבור המשלח, ובזה יכול לבטל את השליחות גם שלא בידיעת השליח, אבל בשליחות מעשה גרידא, כגון לשמאי הזקן האומר שיש שליח לדבר עבירה שאם אמר לשליח צא הרוג את הנפש, דלא הוי שליחות של חלות, אלא רק לענין שיתייחס המעשה אל המשלח, ברור דבזה לא שייך ביטול שלא בפני השליח, דאם יאמר צא הרוג את הנפש ואח"כ ביטלו שלא בפניו אטו יפטור שולחו?!

ומעתה יש להסתפק אם אפשר לבטל שליח להדליק נר חנוכה שלא בפניו, שהרי הבאנו לעיל את דברי היד אפרים שביאר את דברי הב"ח מדוע שליח לא יכול לברך עבור משלחו.

והוא ביאר שבחנוכה המצוה היא שיהיה נר דלוק בביתו, וכאשר

ממנים שליח להדליק בבית הכוונה שהשליח עושה מעשה קוף בעלמא, וזה כמו שליח להניח תפילין על היד שלי, שפשוט שהשליח לא יכול לברך, כי הוא לא עושה שום מצוה ושום חלות, והוא בסך הכל מניח את התפילין על היד שלי ואני זה שמקיים את המצוה, וכך זה בחנוכה, שכאשר הוא מדליק את הנר בבית שלי, המצוה היא רק שלי ולא של השליח, והוא רק עשה מעשה קוף של פעולת ההדלקה.

נמצא לפי ביאור היד אפרים, שליח להדליק נר חנוכה אינו שליח של חלות כלל, אלא זה שליח של מעשה הדלקה וצריך שהמעשה הזה יתייחס אלי, אבל אין כאן שליחות על החלות, ולפי יסודו של מרן הגר"ש רוזובסקי שבשליחות על מעשה שאינה עושה חלות, אי אפשר לבטלה שלא בפניו, לכאורה גם בחנוכה אי אפשר לבטל את השליחות שלא בפניו.

ואמנם ביאורו של היד אפרים אינו מוסכם, אבל עכ"פ לפי הביאור שלו למעשה יתכן שאי אפשר לבטל שליח להדליק נר חנוכה שלא בפניו.

לברך על ההידור אחרי שהדליקו את הנר הראשון

והנה בענייננו, השליח באמת כבר התחיל להדליק את הנר הראשון, ואז הגיע הבעל הבית, וכעת הוא רוצה לבטלו בפניו שלא ידליק את שאר הנרות, והשאלה היא האם המשלח יוכל לברך על שאר הנרות אחרי שהשליח כבר הדליק נר אחד וקיים בזה את המצוה מעיקר הדין.

והנה כתב הגרע"א (בתשובה מהדורא תנינא סי' י"ג) שמי שהדליק נר חנוכה בליל שני, ושכח לברך על הדלקתה, ונזכר לאחר שהדליק נר אחד קודם שגמר את כולן, יש לו לברך ברכת "להדליק נר של חנוכה".

אבל אם כבר הדליק שני הנרות, וגמר מצותו, אינו יכול תו לברך. וכ"כ הפמ"ג (בסי' תרע"ו במשב"ז סק"ב) וכ"פ המשנ"ב (בסי' תרע"ו סק"ד). [וע"ש דלענין ברכת "שהחיינו" ו"שעשה ניסים" יברך כל זמן שדולק, כדין רואה נ"ח.

וע"ש ברע"א שכתב, דבנזכר לאחר שהדליק נר אחד בלבד איכא ג' טעמים שיכול לברך ברכת "להדליק",

חדא דשמא על התוספת שהוא משום הידור נמי מברך,

ותו דשמא כל משך הדלקתו חשיב שעדיין מצותו קיימת ונמשכת, והוה כעוסק עדיין במצוה, ודמי למי שלבש טלית ולא בירך בשעת עטיפתו, דמברך כל זמן שהוא עטוף, ומיקרי עדיין עובר לעשייתן,

ותו דאיכא קמאי דס"ל, דמי שלא בירך קודם עשית המצוה מברך אח"כ,

וא"כ בצירוף כל הני טעמי יכול לברך.

ולפ"ז כתב דהיכא שכבר כבו הנרות הראשונות קודם שהדליק נרות הנוספות, לא יברך, דבזה ליכא סניף הנ"ל דמכח שיהוי מצוה מיקרי עובר לעשייתן, כיון דכבתה ואזדא מצותה לגמרי, עכת"ד. ובמשנ"ב שם בשעה"צ סק"ה העתיק דבריו להלכה.

ומעתה יש לדון בענייננו שלכאורה עדיין יש נר של הידור להדליק אז אפשר לברך לפי כל התירוצים.

והנה אם הדין היה שהשליח יכול לברך על הדלקת הנרות של המשלח, הרי שבענייננו יתכן מאוד שהמשלח כבר לא היה יכול לברך, וזה לא היה דומה לרע"א, כי הרע"א דיבר באופן שעדיין לא בירכו על המצוה הזו כלל, אבל אם השליח כבר בירך על המצוה הרי שאחרי שכבר בירכו לא פשוט שאפשר לברך על הידור בלבד. ואין את שלושת הטעמים.

אבל מכיון שהעלנו שלמעשה שליח לא יכול לברך, וגם אם בירך בביתו נראה שהברכה לא מועילה לנר הזה, הרי שזה דומה ממש לרע"א שיש כאן נרות שלא בירכו עליהם כלל, ואפשר לברך עליהם!

הגאון רבי ישראל גברא שליט"א
מח"ס גביע הכסף ועו"ס

פנינים נפלאים לחנוכה [ומהם ע"ד הרמז]

הדלקה החנוכיה בשמן זית הטעם והסגולה לבנים ת"ח גדולים:

בגמ' שבת כג. ריב"ל הוה מהדר אמשחא דזיתא, ויש מהראשונים שביארו דקאי אנר חנוכה, וטעמו דריב"ל שמלבד הא דשמן זית "צליל טפי" משאר שמנים ואורו נאה ומהודר, ומלבד הא דנמשך טפי אחר הפתילה שזה יופי וגם יתרון לנר שבת שלא יצטרך להטות, עוד יש לשמן זית מעלה מיוחדת שהוא בדומה למנורת המקדש שמן התורה מדליקים בה בשמן זית, ובשמן זית נעשה הנס.

והטעמתי הענין להידמות בנר חנוכה שלנו אל מנורת המקדש, דהנה באמת כן הוא, כי אור מנורת המקדש שנחנך ונדלק אז ע"י אהרן, בכל שנה ושנה חוזר האור ההוא ומאיר בנרות חנוכה דכל יחיד מישראל, ועל כן אנחנו מבקשים להתייחס ולהידמות לאותה מנורת המקדש.

והנה אמרו חז"ל שם "הרגיל בנר הוויין ליה בנים תלמידי חכמים". ושם בגמ' 'תרי גברי רברבי נפקי מהכא'. וכתבו הראשונים שזה דווקא כשמדליק בשמן זית, כי ה'שמן' רומז על חכמה, ו'זית' דווקא כמו שכתוב בניך כשתילי זיתים.

ומקום הניחו לי מן השמים למצוא רמז נפלא מאוד שהתיבות "שמן זית" עולות בגימ' 807 = כמנין "בנים תלמידי חכמים גדולים", (807) בדיוק.

בנוסח ברכת ההדלקה (אשכנז):

"**ברוך** אתה הויה אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה" - עולה בגימטריא 3524 וכנודע ג' אלפים חוזר לג' והרי"ז תקכ"ז. וזה כמנין 'בהעלותך'.

וכנודע שבפסוק זה שם נרמז מן התורה הדלקת נר חנוכה, ששלך גדולה משלהם, כי קרבנות הנשיאים רק לחנוכת המזבח שנגנז ובטלה העבודה בארץ, ואילו נרות המנורה מאירים בארץ בנרות החנוכה לדורות.

והנה צא וחשוב התיבות "להדליק נר של חנוכה" 848 ותראה שהן עולות בדיוק כמנין "יהללו את שם הויה" 848 והענין כמבואר אצלינו במקו"א שהנרות בחנוכה הם מתקנת ההלל גופא, כי הנפש שמחה בראיית הנרות, ואכמ"ל.

בנוסח ברכת ההדלקה (עדות המזרח וספרד):

"**ברוך** אתה הויה אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר חנוכה" – עולה בגימטריא 3194 וכנודע ג' אלפים חוזר לג' והרי"ז קצ"ז כמנין 'אל עליון' .

והענין, בסוד נר חנוכה שהוא להמשיך חסדים ממדת 'אל' לבחינת 'שד"י', ודוק.

סגולת קדושת המחשבה בברכת נר חנוכה

"**אשר** קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר חנוכה" עולה 2191 וכנודע ב' אלפים חוזר לב', והרי"ז קצג, כמנין שם הקדוש 'טפטפי"ה'. שהוא סגולה לטהרת המחשבה. [וראה בשער רוח הקדוש יחוד "כה", מיוסד על שם טפטפי"ה, עיי"ש].

כי כנגד מה שיון מחשיכים עיניהם ולבם של ישראל לקלקל מחשבתם, כנגד זה בא נר חנוכה אשר 'קדשנו' במצוותיו הקב"ה וממשיך עלינו קדושת המחשבה משם קדוש הנ"ל.

נס חנוכה בזכות יוחנן כהן גדול וליתן צדקה לטובתו והקשר לפרשת מקץ

"**נס** חנוכה" עולה בגימטריא 199 כמנין "יוחנן כהן" (גדול). ועולה ג"כ כמנין "צדקה", לרמז ליתן צדקה בזה החג לכבוד ולטובת נשמתו. וראה עוד שבדרך כלל נמשכת ישועת חג החנוכה בפרשת מקץ, וזהו ויהי לשון שמחה מ-קץ, ק"ץ גימטריא "נס חנוכה" וכנ"ל.

נס חנוכה בזכות אברהם אבינו

הנה נודע לאברהם בנבואת בית הבתרים על ארבע גלויות בניו, ובכללן 'וחשכה – זו מלכות יון'. ולא גלה ה' סודו לעבדיו הנביאים כי אם בעבור שיתפללו על זה, ובוודאי שכן עשה והמשיך הישועה להמתיק אותה הגזירה לעשותה נס להאיר לדורות.

וראה כי "לו נרות חנוכה" עולין בגימטריא 781 כמנין "זכות אל אברהם אבינו". וראה גם כי התיבות "חשיכה זו מלכות יון" עולות בגימטריא "שחרית", זו תפילה שתיקן אברהם אבינו עליו השלום, וזה גם גימטריא "אל מלך יושב על כסא רחמים", שזו הבקשה להמשיך י"ג מדות של רחמים, סוד הח"ן, שהוא סוד נ"ח – נר חנוכה.

וראה כי חנוכה באטב"ח יוצא בנדפה, אותיות נדיב פה, וזה רומז על אברהם שנקרא נדיב, ונצטווה על המילה שמניינה פ"ה. [אברהם נקרא נדיב וכדדרשו חז"ל עה"פ נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם, ועה"פ עמך נדבות ביום חילך, ועה"פ מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב, ובפשטות זה ע"ש נדיבותו להיטיב לבריות וכ"פ רבינו יונה באבות ה, ועי' רש"י תהלים מז, י,

שזה ע״ש נדיבות ליבו לעבוד את ה׳ שהיה ראשון לגרים].

ונרמז כאן דווקא ׳נדיבותו׳ של אברהם, כי נדיבות היא זריזות, ואברהם היה כהן זריז, [והזריזות היא שמחה בכל מקום כמ״ש בגו״א למהר״ל במדבר יח, ט], וממנו באה לנו מצוות מילה שהיא בשמחה כמ״ש שש אנכי על אמרתך.

שוב מצאתי לאליהו הנביא שמסר לרבינו יצחק סגי נהור בנו של הראב״ד, סודות עצומים בין מצוות מילה של אברהם לסוד שמונת ימי חנוכה, ששניהם אחים תאומים בסוד החותם עיי״ש ובין שאר דב״ק שח׳ פעמים א״ל יעלה רמ״ח כחשבון אותיות ׳אברהם׳. ואברהם היה כהן, דכתיב נשבע ה׳ ולא ינחם אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק, כמו כן סוד נס חנוכה ניתן לבני חשמונאי כהנים, שהכהנים הם ממדת החסד [לאברהם]. ועיי״ש היטב.

ובס׳ מאור עינים פ׳ מקץ כתב שאברהם אבינו רמז על חנוכה באמרו ״ואני והנער נלכה עד כ״ה״. דהיינו חנוכה בכ״ה כסליו, עיי״ש, ולפי דרכו מצאתי שהתיבות ״עד כ״ה ונשתחוה״ עולות 874 ורומזות על כ״ה בכסליו, כמנין ״זה בנס נרות החנוכה״ 874 בדיוק. והנה דיבר שם אברהם על השתחוויה שלו ושל יצחק יחד, כי אכן בנס ישועת חנוכה הלכו שניהם יחד.

נס חנוכה בזכות יצחק אבינו

נס חנוכה עם האותיות והכולל - יצחק. (כדאיתא שיוסף הצדיק שהמשיך נס חנוכה הוא נשמת זקנו יצחק אבינו) ויש אצלי אריכות בדרושי חנוכה ואכמ״ל. וראה מש״כ לגבי אברהם ולהוסיף שהתיבות ״נלכה עד כה״ גימטריא צדיק 204 ועם הכולל של ד התיבות [נלכה עד כה צדיק] יעלה ״יצחק״ 208 לרמז שזכות יצחק עמדה לישראל בנס חנוכה.

עוד: ראשי תיבות מ׳אי ח׳נוכה ד׳תנו ר׳בנן – ראשי תיבות מחד׳ר גימטריא ״דם יצחק״ והיינו שבזכות העקידה נמשך זכות לנס חנוכה, א״נ ד״ם היינו מ״ד נרות דחנוכה שהם הנס של יצחק [ל״ו נרות וח׳ שמשים הוו מ״ד].

נס חנוכה בזכות יעקב אבינו

ידוע הא דאיתא בספה״ק ומפורסם מספה״ק מגלה עמוקות עה״פ ויותר יעקב לבדו – לכדו, שידע והכין כל העתידות ורצה להציל כד השמן בטהרה לימי חנוכה, ע״כ.

ומצאתי לזה רמז נפלא כי התיבות ״להדליק נר של חנוכה = 848 עולין כמנין ״ויותר יעקב לבדו״ (עם ב׳ הכוללים).

עוד: ראשי תיבות מ׳אי ח׳נוכה ד׳תנו ר׳בנן – ראשי תיבות מחד״ר, גימטריא ״סוד יעקב״.

והלום ראיתי בכתבי פרדס אליעזר אשר העלה שיעקב אבינו המשיך ישועת חנוכה בדין אלהי"ם לעשותו רחמים עיי"ש. ומצאתי לזה רמז: "חת נון ויו כף הה" 646 "אלהי"ם" 646 [כי ם מרובעת עולה 600]. 'יחל ישראל אל הויה' = 646 והיינו כנ"ל שישראל סבא עשה חיל להמשיך ישועות ישראל בתוקף אל הויה שיאר לנו גם לזמני יעקב הירודים, שתהא ההנהגה עלינו ברחמים וייעשה לנו ניסים, ודוק.

נס חנוכה בזכות יוסף הצדיק

הארכתי בדרושי חנוכה וכן בחידושים עה"ת דברים יסודיים מאוד האיך יוסף הוא המשביר לכל עם הארץ נס חנוכה הקדוש, ושזה פשר החלום הנרות הראשון אשר לא נתפרש בכתוב, ושעל על כן קדם והתקין סעודת חנוכה לאחיו כמ"ש וטבח טבח והכן, אותיות חנוכה, וכן 'וטבוח טבח' גימטריא מ"ד כנגד מ"ד נרות חנוכה. (כנודע ממטה משה אות תתקצג). וכאן אין לכפול.

ומצאתי כעת בס' פרדס יוסף (סקוסובסקי) עה"פ וימצא הגביע באמתחת בנימין, "הגביע" 90 גימטריא "חנוכה" עה"כ 90, שרמז לו שימצא נס החנוכה באמתחת בנימין דהיינו במקום המקדש שהיה בחלקו של בנימין, ודפח"ח.

ואני מצאתי רמז לזה דהנה "כ"ה כסליו" 151 עולה "יסף" עה"כ 151 וכן "ח' ימי חנוכה" עולה 151 ודוק.

נס חנוכה בזכות משה רבינו

בברכת משה רבינו לבני לוי כתיב (דברים לג, יא) 'ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה מחץ מתנים קמיו ומשנאיו מן יקומון'. ואיתא בבראשית רבה צט, ב. לוי, כנגד מלכות יון וכו' באו מרובין ונפלו ביד מועטים. באיזה זכות, מברכתו של משה רבינו שנא' מחץ מתנים קמיו ומשנאיו מן יקומון.

וכך פירש רש"י ראה משה רבינו שעתידין חשמונאי ובניו להלחם עם היוונים, והתפלל עליהם, לפי שהיו מועטים י"ב בני חשמונאי ואלעזר, ילחמו כנגד כמה רבבות, לכך נאמר ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה. מחץ מתנים קמיו ומשנאיו מהיות להם תקומה, עיי"ש.

ומצאתי רמז לזה, שראשי תיבות מ'חץ מ'תנים ק'מיו ו'משנאיו מ'ן י'קומון, עולין ממקומ"י (236), גימטריא "לו נס חנוכה" עה"כ (236) ודוק.

ועוד תראה כי כל הפסוק יש בו י"ב תיבות כנגד י"ב בני חשמונאי, ועם אלעזר הם י"ג כמנין י"ג מדות רחמים שנמשכו עליהם מחן משה רבינו. לכן ראשי תיבות כל הפסוק הנ"ל, יעלו 672 כמנין "ח"ן משה רבינו" 672, וח"ן רומז על י"ג מדות

רחמים שנתגלו למשה כנגד י״ג פרצות היוונים, להכניעם עד לנס חנוכה שהוא ר״ת ח״ן.

ומפסוק זה רמז לגילוי האלהי שהודיע מרן החת״ס זי״ע שביומי חנוכה נתגלו למשה רבינו סודות התורה, שהם בחינת ״ברך ה׳ חילו״ דמשה רבינו גופיה, שהוא בן לוי, וראשי תיבות הפסוק ״חן משה רבינו״, ח״ן היינו ח׳כמת הנ׳סתר.

עוד תראה כי ראשי תיבות כל הפסוק עולין בגימ׳ 672 ומנין ״נצחון החשמונאים״ עם ח׳ ימי חנוכה, יעלה 672 להודיעך שכל שמונת ימי חנוכה נמשכו מברכתו של משה רבינו, ולא רק הנצחון.

וזהו שבכל שמונת ימי חנוכה קוראים הלל שלם מכוחו של משה שביקש מחץ מתנים קמיו ומשנאיו מן יקומון, שלא תהיה להם תקומה, ואיתא בפסיקתא רבתי פ״ב אין קורין הלל אלא על מפלתה של מלכות, ויון שכלתה ולא נשארה, אפשר לומר, משא״כ פורים דאכתי עבדי אחשוורוש אנן. ודוק

זכות שמואל הנביא בנס חנוכה וזכרונו בשמש שעוה

ידוע מש״כ המקובלים דהס״מ פגם בירך יעקב שנא׳ ויגע בכף ירכו, ונצח והוד הם תרין ירכין. והנה שמואל הנביא שהיה שקול כנגד משה ואהרן, התחיל תיקון ההוד, ורצון היוונים כשגזרו על המילה היה לפגום במדת ההוד לעשות דו״ה וכנגדם מתתיהו ובניו חמשה כנגד ה׳ חסדים היוצאים מן היסוד לסלק אחיזת הסט״א בהוד. על כן שמונת ימי חג החנוכה הוא בנצח והוד שהיא הספירה השמינית, וי״א דעיקרו בהוד.

ומצאתי בס״ד רמז לזה כי ״שמואל״ גימ׳ 377 ״בל״ו נרות חנוכה״ גם כן גימ׳ 377 ונראה לי דעל כן עושים השמש להדליק הנרות בשמש שהוא נר שעוה, לרמוז על השע״ו דשמואל הנביא.

סגולת ימי חנוכה לפרנסה טובה

ראה בתפילת הבא״ח לימי חנוכה שכשם שעשית ניסים בשמן המנורה ושלחת בו ברכה, כן תמלא כל חסרונותינו ותמלא ידינו מברכותיך ומעושר מתנת ידיך ותתן לנו עושר גדול והון רב מידך הרחבה והמלאה והעשירה והפתוחה ויהיה בתינו מלא ברכת הויה.

וזה מצאתי בשם ס׳ בני שלשים שהתיבות ״להדליק נר חנוכה״ עה״כ 519 כמנין שמות קודש הפרנסה ״פא״י חת״ך״ 519 והרמז כנ״ל.

ובשם חידושי הרי״ם שחנוכה סגולה לעשירות, והסמיך כן על דברי ותקנת חז״ל שנר חנוכה בשמאל, ונאמר ״בשמאלה עושר וכבוד״.

והוספתי על תהילתו דזה נרמז גם כן בשם החג עצמו כשהוא במילואיו כזה: חת נון ויו כף הה = 646 ומדליקים "לו" נרות. "פאי סאל חתך ירת" עם ל"ו נרות, עולה 646. [וכנ"ל כאן ועוד במקו"א שזו הישועה המשיך יעקב בתפילתו 'ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש' שכן יהיה לכל זרעו, וכאשר חזר על הפכים קטנים ויותר יעקב לבדו – לכדו דשמן חנוכה, בזה המשיך הפרנסה בשפע ג"כ כשישראל לא יהיו ברום המעלה, כי נותן להם שכר יסוריו ומה שלא נהנה מהעוה"ז וזו היא ההמשכה בדין אלהי"ם שכן יהיה לזרעו אע"ג שהם אינם ראויים, וזהו ששם "אלהי"ם" ג"כ עולה כנ"ל 646 (ם סופית 600).

ותראה עוד בברכה השניה של הדלקת הנרות שהיא "שעשה ניסים" שזה עולה בגימטריא 845 כמנין "שפע פרנסה" 845 בדיוק. וכן הם התיבות "ויאהב יעקב את רחל" 845 בדיוק, וכמבואר שבאהבת יעקב לרחל עקרת הבית אם הבנים המרחמת על בנה גם כשלא רוחץ מצואתו עדיין, והבן.

ותראה עוד רמז לפרנסה בחג הקדוש הזה, כי בראשונה נרמז בתורה ענין גלות יון אצל אברהם אבינו בברית בית הבתרים שנא' שם 'והנה אימה חשכה גדולה נפלת עליו', ודרשו חז"ל "חשכה זו מלכות יון" 908, ואלו התיבות בגימטריא שם הקדוש חת"ך, (ם מרובעת = 500) הרי 908, ודוק.

ותראה עוד רמז לפרנסה בחג הקדוש הזה כי שם החג 'חנוכה' במילואיו כזה: "חית נון ויו כף הי" עולה 661 וכגימטריא "הנרות", וכגימטריא "צדיק הויה דיקרנוסא" 661 וכן "בני חיי מזוני הויה דיקרנוסא" עולה 661 וכן "פאי סאל חתך" 610 עם שם "ב"ן", והכולל, יעלה 661. ודוק.

ואגב לפי דרכי מצאתי רמז בציווי ואכלת ושבעת, כי "ואכלת" גימ' "הויה דיקרנוסא", ללמדך שכשבא אליך שפע הפרנסה ואתה מקשר אותו למקורו בשם הויה, אז תאכל ותשבע "ושבעת". והבן.

סגולת חנוכה לרפואה ניסית

מאי חנוכה דתנו רבנן גימטריא 902 וזה גם מנין 'בורא רפואות', 902 והענין, שממדת הוד אהרן אשר זכה להעלות נר תמיד ושלו קיים לדורות להאיר הודו בנרות חנוכה, ומשם נמשך מדת ארך שהיא ארוכה ומרפא לכל שמונת ימי חנוכה, ורפואה בשמינית. לכן זמן חנוכה מסוגל להמשיך רפואה וישועה.

וגדולה זכות חנוכה להמשיך רפואה [ובפרט לרגליים מדת נצח והוד] גם כשהרופאים בשר ודם מתייאשים, כי זמן נס הוא לכל ולהמשיך רפואה ניסית גם כן.

והגם שבעלמא אין סומכין על הנס ואין מתפללים לבקש דבר שהוא ניסי, מ״מ בחנוכה עם זה שמבקשים שייעשה לנו לכלל ישראל ניסים ונפלאות, אזי בכלל מאתיים מנה ויכוין על בקשתו בפרטות, ובזה יזכה בדרך תפילה להמשיך רפואה ניסית ליחיד והבן.

מאי חנוכה דתנו רבנן

בגמ׳ שבת ״מאי חנוכה דתנו רבנן״. ראשי תיבות מחד״ר גימטריא ׳הולך ורב׳ כדנפסק שבנרות חנוכה מוסיף והולך כבית הלל (ועי׳ מאור ושמש רמזי חנוכה).

א״נ מאי חנוכה דתנו רבנן. ראשי תיבות מחד״ר, גימ׳ ׳בנר׳. וי״ל הרמז דרמזו לן חז״ל מאי חנוכה? דתנו רבנן גם כאשר הנר דולק, דלא להתבטל יותר מזמן המצווה ובכללה חינוך הילדים.

א״נ מאי חנוכה דתנו רבנן ראשי תיבות מחד״ר גימ׳ ׳אור גאולה׳ כדאיתא שבנ״ח מאיר אור הגנוז לגאולה.

א״נ מאי חנוכה דתנו רבנן ראשי תיבות מחד״ר גימטריא ביום ההוא יהיה צמח הויה (ישעיהו ד, ב). וכנודע צמ״ח ר״ת ציצית מזוזה חנוכה, והיינו שביום ההוא דחנוכה כשישראל מוקפין במצוות אלו מאיר אורו של משיח.

חשכה זו מלכות יון

אמרו חז״ל עה״פ שנאמר באברהם בברית בין הבתרים והנה אמה חשכה גדולה נפלת עליו, ״חשכה זו מלכות יון״ 908, והנה אלו התיבות עולות כמנין ״והנה עלה זית טרף בפיה״, לרמז שהתיקון לחשכת יון הוא יהיה בפך שמן זית שנשמר טרף בפינו ויך ויחבשנו ויחיינו [שו״ר שכיוונתי בזה לספה״ק צרור המור פ׳ נח, שהתיבות והנה עלה זית טרף בפיה מכוונות על נס חנוכה], וזה גם מנין ״רוחו של משיח״, שכנודע מאיר אורו בנרות החנוכה, וזה גם מנין שם הקדוש של פרנסה ״חת״ך״, (ם מרובעת = 500), וזה גם מנין ״כי מלאה הארץ דעה את הויה״.

כי כנגד חשכת יון באה רוחו של משיח, האירה אורו עם נרות החנוכה שהם זכר לפך שמן זית שנמצא חתום, ובאור הזה ממשיכים פרנסה לישראל להרבות תורה כי שמעתתא בעיא צילותא, ולכן שמן אל ראשך אל יחסר, ובזכות התורה נגאל ותמלא הארץ דעה את ה׳, והבן.

סוד הקשר בין ״חנוכה״ לגדליה בן אחיקם.

חנוכה באתבש עולה סטפלצ כמנין גדליהו בן אחיקם. ונלענ״ד הקשר, כי הנה גלתה שארית הפליטה על שלא צייתו לחכם ופגעו בו, והארכתי בדרושים מה נענשו כל שארית הפליטה וכל ישראל, להפסיד ישוב ארץ ישראל בגלות, בעוון חטא של יחיד אשר הרג את גליה בן אחיקם ועיי״ש.

וי"ל שנתבעו על כך שלא היה בהם כבוד וביטול לחכמים, וחטא היחיד הוא סימן לחטא שקינן בלב הרבים, ובעבורו הפסידו ישוב הארץ. והנה נענשו כל כך יען כי היה להם ללמוד מנס חנוכה ומצווה זו שהחזיקה בידם היא המלמדת כח דרבנן להמשיך אור דאורייתא אל בית דכל יחיד ויחיד אפילו העני בדעת והיותר פחות שבישראל, גם לו מאיר נר החנוכה דאהרן ממקדשו, ומשום שלא עשו כן הגיע מה שהגיע עם גדליה בן אחיקם ונהרג והפסידו ישוב הארץ בגלות.

ומבואר שתחילת תיקון הגולה והעליה והשיבה לארץ ישראל להיות עליה בקדושתה, היא בעבור שנאיר בקרבנו אור הביטול והדבקות בחכמים, ואור חביבות מצוה דרבנן, ובעבור זה נזכה לשמור וללמוד וללמד כל התורה ולהגאל ושתגאל אכי"ר.

חנוכה זמן הלל לה', וכן זהו הזמן להלל את עבדי השם

חנוכה באתבש 'סטפל"צ' וגימטריא שלו עולה "הללויה הללו עבדי הויה", כי הם ימי הלל ושמחה דכל עבדי ה' נאספים במקהלות להללו.

א"נ באלו הימים דחנוכה דכל עניינם מדרבנן, זה הימים הנכונים לדבוק בחכמים ועבדי ה' הנאמנים, ולהלל אותם ולהשבח השביח כל שמן וטוב, כי טוב שם משמן טוב, וזמן גרים שיועיל השבח שיאזור צורבא דרבנן כוחו וחילו להיות מוסיף והולך בעבודה, עד שתהא השלהבת עולה מאליה, ודוק.

והנה חנוכה באטב"ח יוצא בנדפה, וי"ל דאלו הם תיבות "נד[י]ב פה", לרמז כהנ"ל שאלו ימי הלל ושבח לעבדי השם, בין צעירי הצאן ובין גדולים וטובים, לעודדם ולחזקם במקהלות ובמסיבות ת"ח, ולהיות נדיב פה שלא לקמץ בשבחים והילולים, ולידבק בזה בדרכי הקב"ה כי כשם שניתנה ברכה בשמן המקדש, להוסיף אורו, כן נעשה אנחנו להוסיף אורות באורן של עבדי ה', כדי שיאירו אורם לעולם, והבן.

חנוכה באתבש סוד צדקה

חנוכה באתב"ש וגימטריא שלו עולה "סוד צדקה", וללמדך הא דאיתא בספה"ק דזה החג הקדוש הוא כנגד נצח והוד ובחיזוק לומדי התורה מתקנין רגלי הקדושה כדאיתא בזוה"ק ח"א קעא.

ועי"ע בקדושת לוי שבהיות שחנוכה סוף הניסים בסוף המדרגה, שהיא מכוסה, לכן צריכים ליתן בחנוכה צדקה הרבה.

חנוכה זמן טהרה במקוה ותשובה

הנה נודע מנהג כשרי ישראל חסידים ואנשי מעשה להקפיד לטבול ולהרהר בתשובה לפני הדלקת נרות

חנוכה לפי רוב קדושתן וטהרת הכנת הלב הנצרכת להשיג באורן יותר ויותר.

ובס"ד מצאתי רמזים נפלאים לזה דהנה התיבות "ח ימי חנוכה", 151 וכן "כ"ה כסליו", 151 עולות בגימטריא קנ"א וזה כמנין "מקוה", וזה כמנין שם אהי"ה במילוי כזה "אל"ף ה"ה יו"ד ה"ה" 151 וכיחוד אדנ"י אלהי"ם 151 וכמנין "יסף" עה"כ, ודוק.

מנהג הסופגניות זכר ליצחק ויוסף

ידוע במנהג אכילת הסופגניות, שהוא ענין גדול וכמו שכתב רבינו מימון הדיין אביו של הרמב"ם זלה"ה, ע"כ, ומצאתי בס"ד דעל כן מאת ה' נסתבב כן כי יש בו טעם פנימי כי "ספגניה" 208 גימטריא "יצחק" 208, וגימטריא "בנו יוסף" 208. וכנ"ל שישועת נס חנוכה בזכותם.

עוד "סופגניה" 214 גימטריא "חסד אל כל היום". וגימטריא "ניצחון". גם "הויה ילחם לכם" 204 שעם האותיות 215 עולה כמנין סופגניה עה"כ. גם "הויה - מלחמה - יון" עולה 215 כמנין הנ"ל. גם "פחד הויה ימלך" 215. גם "ביום ההוא יהיה מזבח להויה" 215 (ישעיהו יט, יט)

והנה בזו הגימטריא מצאנו סיוע וחיזוק לטעם שאמר מרן הגרש"ז אויערבאך זלה"ה בטעם אכילת הסופגניה שהיא מזונות ועל המחיה בכדי להזכיר בברכה אחרונה "מזבח", לרמוז על חנוכת המזבח, משא"כ בברכת המזון. וראה בשאילתות דרב אחאי (בענייני חנוכה, מכת"י. נדפס בקובץ ישורון יט, טו – מה) שתחילת גזירות היוונים היתה בעצת משומד אחד, שיעץ תחילה לטמא את המזבח, ולפי"ז מובן העיקר הגדול לזכור המזבח דווקא, עיי"ש.

והנה גם המילוי לבד של כל אותיות תיבת סופגניה כזה: ס "מך". ו "ן". פ "ה". ג "ימל". נ "ון". י "וד". ה "א". [מכ ו ה ימל ון וד א 218] – גימטריא "הניצחון" 218. וגימטריא "כן יאבדו כל אויביך הויה" 218. כי יצחק ובנו יוסף המשיכו נס הנצחון "בגבורה", 218. וזהו פלא.

עוד תחשוב במשקל "סופגנייה" בשתי יודי"ן, שהיא "דרך" 224 כמנין "הויה אלהי"ם הויה אלהי"ם".

ונ"ל טעם שעושין הסופגניה שהיא עגולה, מאחר שנתבאר שהיא רומזת לנס הניצחון שהיה כגלגל החוזר, וזה זכר לנס הפלאי שהקב"ה שלח מלאכים שיחזירו החיצים והקשתות של היוונים, שיחזרו ויבואו בליבם, כדאיתא בשאילתות דרב אחאי [שם], וישראל עומדים ורואים כבודו של הקב"ה ונוראותיו שהיה עושה להם, עיי"ש.

מנהג המשחק בסביבונים

ידוע טעם המשחק בסביבונים לזכר הנס שהיו ילדי ישראל לומדים תורה בסתר, וכאשר התקרבו ובאו המתיוונים והיוונים הרשעים, תיכף היו משחקים יחד בסביבונים להסיח דעת הרשעים כאילו אינם אלא משחקים כילדים.

ותראה רמז נפלא לזה: כי התיבה "סביבון" היא נוטריקון 'סבב יון' דהיינו לסבב דעתם של היוונים, ובגימטריא 'סביבון' עולה ק"ל כמנין "לומדים", וכמנין "הצלה".

ואפשר עוד טעם נפלא לזה דהנה סביבונים בגימטריא ק"פ, והיינו שהילדים הטהורים הללו עשו מעשה שיש בו פועל דמיוני לשים קץ לחושך מלכות יון, ואכן שלטה רק מאה ושמונים שנה 180 כמנין סביבונים 180. והיינו כצורת המשחק הזה שהוא מסתובב במרץ על עמדו ושוכח שמקור כוחו הוא מהמסובב העליון, וכתום בכח שהכניסו בו, יפול מוטל לצידו.

והנה ראוי לידע שהאותיות האמיתיות שיש לחקוק בארבע צידי הסביבון הם: נ'ס ג'דול ה'יה ש'ם, ולא כהאווילים שבאו לתקן 'היה פה', כאילו החקיקה נתייסדה בחוץ לארץ ובארץ ישראל צריכים לתקן פה, וכל המשנה במנהגי ישראל ידו על התחתונה, כי ראשי תיבות הנ"ל נגה"ש עולות בגימטריא "משיח", וכל זה ידוע.

ומצאתי עוד בס"ד כי המילה "סביבונים" באתב"ש עולה "חשמשפטמ"י", כמנין "ישועה לנו בקרוב" 787, וכמנין "הנותן בים דרך" 787, וכמנין "בן דוד בא עני ורוכב על חמור" 787. וכמנין "לא ישכב עד יאכל טרף" 787, וזהו גם מנין "משיח בא וגאולה שלמה" 787.

ויש בזה גם רמז לשורש וטעם המנהג, כי הגימטריא 787 כנ"ל, עולה כמנין "חיי עולם נטע בתוכנו", [דהיינו הודאה על נתינת התורה ושהננו יכולים ללמוד בלי גזירת היוונים].

ותדע שיש יחוד נפלא בסביבון, ואינו רק מנהג בעלמא לילדים, וכנודע על מרנא החתם סופר זי"ע שבמשך כל ימי החנוכה היה מחזיק בכיסו סביבון, וסוד ה' ליראיו, והנראה בס"ד דהנה "סביבון" בגימטריא 130 מנין ה' הויות [ה' פעמים כ"ו הוי ק"ל 130]. ויש בזה קשר מיוחד לחנוכה שהרי בו מאיר בו אור הגנוז מיום הראשון דמעשה בראשית דכתיב שם ה' פעמים "אור". והבן.

לכל בני ישראל במושבותם מאיר אור חנוכה לגרש חושך יון

יש שמונה פעמים בכל התורה את המילה "אור". [וכנגדם שמונת ימי החנוכה] ה' פעמים ביום הראשון ועוד אור שישי במעשה בראשית. פעם השביעית בפרשת מקץ שלעולם היא

אצל חג חנוכה [הבוקר אור והאנשים שולחו].

הפעם השמינית היא במכת חושך "ולכל בני ישראל היה אור במושבותם", [הרה"ק ר' אברהם שמחה מבראנוב זלה"ה כתב דלפי הדעה במדרש שבין כל מכה ומכה היתה הפסקה ג' חדשים, וא"כ מכת חושך שימשה בשבוע דחנוכה בדיוק, ודפח"ח]

והנה התיבות "ולכל בני ישראל היה אור במושבתם" עולה בגימטריא "בימי מתתיהו בן יוחנן כהן גדול חשמונאי ובניו", וזה פלא. [זה מגיסי הגה"צ ר"ד יעקוביאן שליט"א, ודפח"ח].

ענין מאכלי חלב חלב בחנוכה זכר לנס יהודית

מצאתי בס"ד רמז נפלא למאכלי חלב בחנוכה "חנוכה" שהוא באטב"ח יוצא בנדפ"ה, גימטריא 'מאכלי חלב'. וכמ"ש בפוסקים לקיים מנהג מאכלי חלב בין הסעודות דחנוכה, כדי לעשות זכר לנס יהודית.

סיבת ההעלם והגירסאות השונות לנס יהודית

והנה בעיקר נס יהודית יודעים הכל שרב ההעלם והגירסאות, די"א שהיה זה בימי יון מוקדמים, וכבר אז גזרו שכל כלה תבעל להגמון תחילה, וכשנדרשה לחטא השקתה את הרשע אליפורני ממלכי יון בחלב ונרדם, ואז כרתה ראשו, ובזה הצילה עם רב.

וי"א שהיה זה בעיר בתול אשר ביהודה, ויהודית זו היתה נשואה ויצאה לקראת הולופרנש בעת המצור ופיתתה אותו לאכול חלב ותבשילי גבינה עד שנרדם וכרתה ראשו והחביאה עימה ויצאה ותלו ראשו וחייליו ברחו ונפוצו ובטל המצור.

והנה י"א שיהודית היתה בתו של יוחנן, וי"א אשה אחרת שעימה, וי"א דהנס היה מוקדם בהרבה שנים ולא היה בימי מתיתיהו בן יוחנן כה"ג ונס פך השמן [והיינו דתרי יוחנן (כה"ג) הוו]. ובשאילתות דרב אחאי מפורש שבתו של יוחנן 'חנה' שמה, וזו שנעשה לה הנס היה שמה יהודית, ואשה אחרת היא, ולא כתוב יחוסה, אך מוכח שהיה זה באותו הזמן של מרד החשמונאים ונס זה היה החותם למלחמות שמאותה שעה רפו ידי היוונים ועוזריהם ופנו ללכת איש לארצו והרגום.

ובזה צ"ב איך יתכן שנעלם מכמה מדרשים זמן הנס ויש בו בו שמועות סותרות, וחס ושלום לא דבר ריק הוא כסיפורי העמים ובדיותיהם שמרוב הגירסאות אתה יודע שאינם

כלום, רק נלענ"ד האמת כנ"ל שהיה זה בזמן נס חנוכה, והסיבה שהעלימו החכמים עד שגם בספרים מאז יחסו הכל לשנים קודמות, כי הנה האשה הזאת היתה צדקת מופלאה ויפת תואר ובניה חשובים ומיוחסים, ואם היו יודעים שהמעשה היה עימה היו ליצני הדור המתיוונים אומרים שמאותו רשע נתעברה, כדרכם תמיד להוציא שם רע על הצדיקים, לכן העלימו והרחיקו שהיה אותו מעשה בשנים קדמוניות, ודוק.

טעמים למנהג מאכלי חלב החנוכה

הנה כבר ציינתי דדבר זה במחלוקת, די"א שיהודית היתה בתו של יוחנן, וי"א אשה אחרת שעימה, וי"א דהנס היה מוקדם בהרבה שנים ולא היה בימי מתיתיהו בן יוחנן כה"ג ונס פך השמן, ובזה צ"ב להסוברים שהיה בזמן אחר, מה ראו על ככה להסמיך זכרון נס דיהודית אצל מאכלי חנוכה.

א. וראה מה שנתבאר בבני יששכר שאברהם אבינו האכיל חלב עם הבשר למלאכים בכדי להתקילם לעתיד לבא כשירצה הקב"ה לתת למשה את התורה והמלאכים יעכבו אז יטען כנגדם שאינם ראויים לתורה, ע"כ. לכך בימי חנוכה שחזרו לדת הוא כעין נתינת התורה, רצו רמז שתחילת הנס מכח התורה שבאה לנו וזכינו בה בזהירותנו על בשר וחלב, לכן הסמיכו מעשה חלב דיהודית לנס חנוכה, עכת"ד מוטעמים.

ב. עוד י"ל דאז היו רוב העם עמי הארצות כי יון החשיכה עיניהם של ישראל, וחששו שאם יעשו סעודות בבשר ויין, יאכלו נבילות וטריפות באין מי שילמדם שחיטה כהלכתה, לכן תיקנו לשמוח בסעודות חלביות דווקא.

ג. ולפענ"ד לבאר עוד, דמאחר וחנו בכ"ה בכסליו, וראו שם הקדוש של החג "חנוכה" שהוא באטב"ח יוצא בנדפה, גימטריא 'מאכלי חלב'. לכן קיימו וקיבלו להסמיך איזה נס קדמון שנעשה בחלב אצל ימי הלל והודאה על הנצחון, דסוכ"ס מלך יווני היה.

ד. עוד נלענ"ד טעם חדש ואמיתי להא דנוהגים לאכול מאכלי חלב בחנוכה, דהנה היוונים גזרו עלינו "כיתבו לכם על קרן השור אין להם חלק באלהי ישראל", וידוע בטעם הגזירה כי בזמנם קרן השור היה כלי להשקות בו חלב לתינוקות, ורצו הרשעים שכבר מזמן חינוך וינקות, תהיה השפעה של כפירה רח"ל, לכן כשנעשה נס לשושנים אוכלים בדווקא מאכלי חלב, לחינוך כל בני המשפחה, שיהיו מאכלי חלב דווקא עם זכרון ההלל וההודאה, לאפוקי ממחשבתם הרעה, ואדרבה בהם לתקן ולהשפיע אמונה טהורה. ודוק.

מיתוק הדינים הנעשה בחנוכה

מנותר קנקנים נעשה נס

בפיוט הקדמון "מעוז צור" – 'ומנותר קנקנים נעשה נס לשושנים'. שאלתי דרך פשט מהו 'מנותר קנקנים', וכי היו עוד קנקני שמן כמו זה שנמצא, הרי דרך כלל קנקני השמן היו גדולים, וזה היה קנקן מיוחד וקטן שהספיק ליום אחד, וענינו מיוחד ופלאי, שהרי לא מצינו שכה"ג יחתום על קנקני שמן, ואי"ז מסדרי עבודתו. וא"כ הול"ל "ומקנקן הנותר נעשה נס לשושנים", וצ"ב למה ישנה בשביל יופי החרוזים.

והו"כ גיסי הר"ד יעקוביאן שליט"א הראני מציאה כשרה בס' "קושיות" לחד מן קמיא בעלי התוס', שעל פיה יתיישב הנ"ל כי ביאר אותו קדמון דהנה איתא בחז"ל עה"פ 'ונקה לא ינקה' ונקה – לשבים, ולא ינקה – לשאינם שבים. ע"כ, ועוד איתא באבות 'אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו', והיינו אל תסתכל בקנקן דהכתוב ונקה לא ינקה, [לטעות לחשוב שאין עוד רחמים לאותם שאינן שבים] אלא 'במה שיש בו' כי תוציא את האותיות ק"ן ק"ן מ"ונקה לא ינקה", ותמצא רחמים גנוזים מכח שם: ["אל"] "הוי"ה", [והיינו "אל הויה ויאר לנו", אור החנוכה, שהאיר ה' ברחמיו גם על שאינן שבים, כנודע שבזמן הנס רוב הדור ההוא היו מתיוונים], ובזה השם נעשה נס לשושנים, בני ישראל הנמשלים לשושנה, עכת"ד [מוטעמים ומבוארים].

הנס לשאינן שבים נמשך מכח הצדיקים

ובעניי הטעמתי עוד, היאך נעשה זה הנס לשושנים, גם כשבעוה"ר ותוקף חשכות יון שונים ופורשים מדרך התורה רח"ל, כי כולנו בני איש אחד נחנו, בני יעקב שנותר לבדו – לכדו ונלחם כל הלילה עם שרו של עשיו, להמשיך ישועה בשם אלהי"ם מכח מה שנתייסר כל ימיו, ונתן שכרו על צער עוה"ז, לבניו הגם ששונים מדרך הישר והם בחינת 'יעקב' ל' עקבה ומרמה.

וזהו שרמז הפייט, שכן הוא בכל דוד ודור, שמנותר "קנקנים" הם ל"ו הצדיקים שלא פחות עלמא מהם בכל דר ודר, שהם כלים וקנקנים להמשיך אור ה' וחכמתו גם בתוקף החשיכה, עליהם מסתכל ה' ומכחם מרחם על בני הדור הזה, עד שנעשה נס לשושנים.

וזה שאמר דוד המלך "פדה" [גימטריא "חנוכה"] "בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי", [ח' תיבות כנגד שמונת הימים] שנס חנוכה בא מכח זה שרבים היו עמדי.

וזהו שנאמר 'אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה', שהזריעה היא בסתר ותחת העפר ואין הבריות מרגישים בה, אבל כך התפשטות אור הצדיקים, והם הממשיכים לישרי לב את השמחה בישועת ה', כי 'ישרי הלב' יודעים לייחס ההצלה אל הצדיקים ולא תולים בהבלים הנדמים.

ה' פעמים נ"ו בברכות הדלקת נר חנוכה - להמתיק הדינים

והנה נודע מרבינו האריז"ל שסוף וקצה של כל דבר בו שורים הדינים, וזה סוד מנצפ"ך שהם סוף האותיות היורדות עד עקב ושם נאחזים "פ"ר" דינים כמנין "מנצפ"ך". והנה פ"ר הדינים הללו מחולקים לה' פעמים נ"ו, כנגד כל אות ממנצפ"ך.

וכתב האריז"ל דבפורים נעשה מיתוק הדינים ע"י קריאת המגילה, וזהו שבברכה שאחר המגילה אומרים ה' פעמים "נו": הרב את ריבנו. הדן את דיננו. הנקם את נקמתנו. הנפרע לנו מצרינו. המשלם גמול לכל אויבי נפשנו, הרי הם ה' פעמים נ"ו כמנין פ"ר דינים שנמתקו, עכת"ד.

והנה נודע שפורים וחנוכה הם כנגד נצח והוד, תרין רעין דלא מתפרשין. וא"כ הדין נותן שגם בחנוכה נמצא אותו מיתוק הדינים. [גם שמות החגים האלה עצמם, רומז על הענין, כי פורים גימטריא "פר נו". וחנוכה יש באותיותיו כ"ה שכינה וח' ימי אורה, הממתיקים את נ"ו. מגיסי נר"ו].

וי"ל שזה שאנחנו אומרים בברכות הדלקת נרות חנוכה ה' פעמים נ"ו. ג' בברכה ראשונה: ברוך אתה י' אלהי"נו" מ"ה אק"ב וצו"נו" להדליק נר ח"נו"כה. וב' בברכה שניה: בא"ה אלהי"נו" מ"ה שעשה ניסים לאבותי"נו" בימים ההם בזמן הזה.

ותראה עוד שבתשלום ימי החנוכה קוראים ביום השמיני "זאת חנוכת המזבח" וגם בו יש ה' פעמים נ"ו: זאת חנוכת המזבח. אל מול פני המנורה. אל מול פני המנורה. וזה מעשה המנורה. כן עשה את המנורה. [ואמנם בקרא כתיב חסר מלבד שניים, וי"ל שהם כנגד הדינים התקיפים שבמנצפ"ך אותיות נ"ן שהם משעטנ"ז ג"ן המתויגין ומורים על תוקף הדינים, ו"יון" משולים ל"נ"ן" העוף הטורף, כי הם פוגמים בי' דשם הויה ע"י חכמה יוונית, וכנגדם כנסת ישראל משולה ל"יונה" להמשיך החכמה למלכות דה' אחרונה. מגיסי שליט"א]. והבן בכל זה.

נרות לכבוד רבי מאיר בעל הנס בפרט בחנוכה ובר״ח טבת

ידוע ומפורסם הענין והמנהג בכל תפוצות ישראל להדליק נר לישועה לכבוד ולע״נ רבי מאיר בעל הנס זי״ע, בכל זמן הנצרך בכל ימות השנה, בבית ובפרט בביהכנ״ס, אך בחנוכה ביותר, וכתב בבא״ח מנהגנו להדליק שמן למאור לכבוד נשמת רבי מאיר בעל הנס זיע״א ביום ראש חודש טבת, ע״כ. ולא נתבאר שם טעמא מאי וסוד ה׳ ליראיו.

והלום ראיתי בקונ׳ חדש אור למאיר [לידידי הרמ״א שבתאי נר״ו] טעם כללי להדליק נרות לרבי מאיר דווקא, כי הואיל וזקנו דרבי מאיר נרון קיסר ברח ונתגייר כי לא רצה להחריב אורו של עולם הוא המקדש מחמד כל עין, לכן זכה ויצא ממנו רבי מאיר שעסק בתורה וכתנות אור והיה נהוראי שהנהיר עיני חכמים בהלכה, ע״כ.

ולפי דרכו השלמתי הענין שזה הטעם להדליק נר לרבי מאיר בימי החנוכה דווקא שהם התעוררות דלתתא שלא יכבה נר ישראל ולא יכבה אור המקדש ואדרבה לחדש הודו וזיוו בימי חנוכתו, על כן ביום טובה דהנרות היה בטוב להאיר אורו דרבי מאיר.

והנה ידוע המעשה בע״ז יח: דרבי מאיר אמר לשומר לומר אלהא דמאיר עננ ובזה ניצול והקשה המהרש״א איך יחד רבי מאיר שם ה׳ עליו בחייו, ותירץ דהייתה כוונתו ״אלהא דמאיר לנו בימי יון בנס חנוכה, הוא יעננו״.

נמצא שהזמן היותר מסוגל להמשיך זכות רבי מאיר ותפילתו היינו דווקא בימי החנוכה שנזכרים ונעשים הניסים שעשה לנו הקב״ה בימי יון, ומכח זה יעננו בעת ובעונה הזאת לכל אשר נשאל לטובה. [וציין לזה שם].

עוד ציין למש״כ הגה״ק רבי שמשון מאוסטרופולי זי״ע בס׳ קרניים (מאמר ו) כי ״אלהא דמאיר עננ אלהא דמאיר עננ״ עולה בגימטריא תתקמ״ד 944, כמנין רש״ת ד״ם הכלבים עזי הנפש היונקים מהכלב בעל צפון ונדבקים תחת קליפות טבת, שהיא סוד הטובה.

ולפי זה יש להבין סוד הענין שהזמן היותר מיוחד להדליק נר ולהאיר אורו דרבי מאיר הוא דווקא בראש חודש טבת, כי הראש הוא הכל, והיינו שר״ח טבת [שהוא גם חנוכה] זה הוא הזמן הכי מסוגל להכניע את הקליפות ההם בהדלקת נרו דרבי מאיר ובתפילתו בלשון זו ״אלהא דמאיר עננ אלהא דמאיר עננ״, ודוק.

והנה הראנו ה׳ יחוד נפלא בהדלקת נר לכבוד רבי מאיר בעל הנס בחנוכה, כי התיבות ״ח׳ ימי חנוכה לכבד רבי מאיר בעל הנס זי״ע״ וכנ״ל, עולין 1230 והנה נודע שאלף חוזר

לאל"ף והרי"ז רל"ב עה"כ, והנה רל"ב זה הוא "יהי אור" כדאיתא בזוה"ק, כי רל"ב ממשיך כל אורות שם הויה בד' מילואיו "ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן", ובזה נכנעים כל הקליפות ההם, ודוק.

עוד מצאתי בס"ד רמז לזה דהנה "ח' ימי חנוכה נר לכבד רבי מאיר בעל הנס זי"ע" עולה 1230 כמנין "ראש חודש טבת" 1230 וכמנין "נר מקוה לכבוד רבי מאיר בעל הנס זי"ע" 1230.

ועוד נראה דהנה הקליפות ההם עזי הנפש מבקשים להפיל את ישראל ברש"ת ד"ם רח"ל, כמו שביארו המקובלים שהיונים ביקשו להפוך הוד חנוכה, לטמאת הנדה כל היום דו"ה, ולכן מנעום ממקוה, וכנגדם באים באים מ"ד נרות חנוכה שלנו [ל"ו נרות וח' שמשים] להמשיך ישועה בשם קדוש רש"ת, ר'חום ש'ומר ת'ומך, אשר זה הוא שמסר יעקב לבניו לפני מיתתו, וסגולת שם זה בעת צרה להזכירו במקוה, והבן מאוד.

ותלי"ת אשר זכיתי האי שתא אחר כתבי הנ"ל לנסוע ביום טובה ר"ח טבת על ציונו הקדוש דהתנא האלהי רבי מאיר בעל הנס זי"ע, והגענו סמוך לשקיעה והתפללתי שם מנחה בעת רצון עניתיך, בעדי ובעד ביתי ובעד כל אוהביי בשם כל ישראל. ואחר התפילה כיבדוני להדליק החנוכיה בהיכל קדשו והיה אצלי לסימן טוב ששמח בדברים האלה. וברוך נותן האורה זו תורה ושכרה עין לא ראתה.

ענין זאת חנוכה

במהות גמר חתימה דזאת חנוכה

ידוע מכל ספרי החסידות ענין זאת חנוכה שהוא גמר חתימה, וכל ישראל מאמינים בלב שלם שהתורה המסורה בידינו מדור דור היא שנמסרה למשה רבינו, ואך לתוקף החשיכה שירדה לעולם, נצרכנו לגילוי בפועל דיומי החנוכה, ולאריכות אפיים הנוספת הזו דזאת חנוכה. אך יש מתפלאים על זה היאך פשר דבר, ומה ענין חתימה אחר חתימה דיוהכ"פ וליל הוש"ר שהיא חותם בתוך חותם.

וביארתי הענין בס"ד דהנה ממתינים לאדם שישוב מר"ח אלול עד יום הכיפורים ומגמר החתימה ומסירת הפתקין בהוש"ר ושמ"ע, עד זאת חנוכה שאז הוא גמר החותם, והיינו שאמנם כבר נמסרו הפתקין לממונים, ויתכן שכבר התחיל להענש, אבל יש ענין של תחילת הדין ככולו, שאז יכולין מלאכי רחמים שנולדו מאור הגנוז במצוות הדלקת נרות חנוכה, לאבד מהמזיקים את הפתק הרע, כי מעט מן האור דוחה הרבה מן החושך, וגדולה הארת י"ג מדות רחמים בימים הללו, ובזה י"ל החותם דזאת חנוכה לעשות נפלאות

להמתיק הדינים, כי הוא יתברך ׳אדון הנפלאות׳ כנלענ״ד.

וכתבו בעלי רוה״ק שיש תבנית יד פשוטה למעלה בשמים לכל המאחרים מלשוב, ׳וב׳זאת׳ יכופר עון יעקב׳ (עדות בני בנימין בן אחיו של הבני יששכר שכן אמר בשם צדיקים) וזהו תשב אנוש עד דכ״א גימ׳ כ״ה בכסליו, (צמח צדיק ויזניץ) והסמיכו כן על מאמרם במשנה שקלים ה, ה, מי שאבד לו חותמו ממתינין לו עד הערב, אלו ל״ו נרות ערבי חנוכה, ופירש״י שם שהולכין אצל הממונה ששמו יוחנן, ע״כ, וזה רמז ליומיה דיוחנן כהן גדול (עטרת ישועה).

רמזי תפילה וצדקה בזאת חנוכה - אדון הנפלאות

הנה נודע מה שכתב רבינו האריז״ל שבכל יום מיומי חנוכה מאיר א׳ משמונת השבחים בברכת יוצר אור, [וביארתי הענין משום דהם ח׳ פעמים אור בתורה, וכנגדם כל יום שבח מהם] ולפי זה אור היום השמיני הוא מכוון כנגד ׳אדון הנפלאות׳.

ומצאתי רמז בס״ד היאך לעורר אדון הנפלאות ביום זאת חנוכה, ע״י קול תפילה וע״י ממון לצדקה, לכן ״קול זאת חנוכה״ עולה בגימטריא 634 וכן ״ממון זאת חנוכה״ עולה בגימטריא 634 בדיוק כמנין ״אדון הנפלאות״.

עוד מצאתי בס״ד כי התיבות ״זאת חנוכה״ גימ׳ תצ״ז 497, גימטריא ״עץ חיים היא למחזיקים בה (עה״כ) 497 וגימ׳ ׳פך השמן׳ (עם ב׳ כוללים) 497 וגימ׳ ״בזאת אני בוטח״ עה״כ.

והנה יום זה מסוגל לעורר מלכות שמים לכן ׳זאת חנוכה׳ גימ׳ ׳מלכות׳ (עה״כ שהוא המלך אלופו של עולם). ועי׳ עוד להלן.

בסוד הסגולה לומר בזאת חנוכה ׳שובו שברו לנו מעט אוכל׳ ש״ח פעמים

וידוע מנהג הספרדים המקובלים בירושת״ו ביום זה לומר ש״ח פעמים את הפסוק ״שובו שברו לנו מעט אוכל״. והטעם על פי סוד ה׳ ליראיו (הובא באלף כתב פז).

ואני מצאתי בס״ד שגימטריא הפסוק הזה ׳שובו שברו לנו מעט אוכל׳ 1084 היא ״אור שבעת הימים״. 1084 וש״ח 308 הוא גימטריא ״ימלוך הויה לעולם״ וכן ״רכב אלהי׳ם״. ואולי זאת הכוונה שבתשלום החנוכה שבו האיר עלינו הארה מאור הגנוז, לעשותינו מרכבה לשכינה ולעורר אור הגנוז במלואו שיהיה לעתיד לבוא ובו ימלוך הויה לעולם ככתוב והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים, ודוק.

עוד מצאתי כי כאשר נכפיל שובו שברו לנו מעט אוכל 1084, ש״ח פעמים 308, יעלה 333,872 והיינו רל״ג אלפים ותתע״ב, ואם נצרפם כך רל״ג עם

תתע"ב, יעלה אלף מאה וחמש 1105, כמנין "חודש שבת מילה" 1105. כי הנה בזאת חנוכה השלמנו הכנעת היוונים אשר גזרו על חודש שבת ומילה, וזה הזמן לפתוח "שערי תפילה" 1105, ולעורר "הגאולה השלישית" 1105 ולהחיש "קץ הימים" 1105 בקרוב אכי"ר.

וענין 'קץ הימים' מיוחד ליום 'זאת חנוכה' כי 'זאת חנוכה' גימ' תצז, וקץ הימים במילוי גם כן עולה כך: "קוף צדי הא יוד מם יוד ממ", גימטריא "מלכות" ועה"כ 'זאת חנוכה', וזה פלא.

שמונה גימטריות פלא בענין זאת חנוכה שכולן עולות 888

לחביבות היום הקדוש זאת חנוכה השתשעשתי בגימטריות על היום הקדוש מול הנרות, וזה אשר זיכני הי"ת שמונה גימטריות פלא בענין זאת חנוכה שכולן עולות 888:

1. "היום הזה מלכות שדי" - עולה בגימ' 888
2. "דהדליקו לנר ל"ו של חנכה" - עולה בגימ' 888
3. "עד אז יד פשוטה בשמים" - עולה בגימ' 888
4. "קול דודי דופק פתחי לי" - עולה בגימ' 888
5. "קץ שם לחשך" - עולה בגמ' 888
6. "כי הגדיל לעשות" - עולה בגימ' 888
7. "וכפר בעדו ובעד ביתו" - עולה בגימ' 888
8. "על 'זאת' שבחו אהובים" - עולה בגימ' 888

ואיני כופל לפרש כל שורה כאשר נתבארו למעלה תורף הדברים היטב מפי ספרים וסופרים ומאשר חנני השם יתברך, ובזאת תוושעון.

דרוש לזאת חנוכה

הנה נודע שיש ה' פעמים 'אור' ביום הראשון דמעשה בראשית. וזה האור ששימש ל"ו שעות ונגנז. והנה ה' פעמים 'אור' עולה אלף שלשים ושש, האלף חוזר לאל"ף והם ל"ז, כי נגנז בשעה הל"ז ומקצת אור גם כן נחשב. והנה נודע שבל"ז נרות חנוכה [ל"ו נרות ושמש] יורדת הארה מאותו האור ששימש ביום הראשון ונגנז.

והנה דוד המלך ע"ה יסד ספרו מכוון כנגד ספר התורה, ובזה י"ל דכנגד ה' אורות ההם על כן בספר ראשון שבתהילים יש ה' פעמים 'קומה ה'. א. קומה ה' הושיעני אלהי. ב.

קומה ה׳ באפך. ג. קומה ה׳ אל יעז אנוש. ד. קומה ה׳ א״ל נשא ידיך. ה. קומה ה׳ קדמה פניו.

ואיתא במדרש בראשית רבה (ע״ה אות א) אמר רבי פנחס ה׳ פעמים ביקש דוד שהשם יקום. אמר לו הקב״ה אפילו אתה מקימני כמה פעמים, איני קם, ואימתי אני קם? לכשתראה עניים נשדדים ואביונים נאנקים. וזה מה שנאמר ״משוד עניים מאנקת אביונים עתה אקום יאמר הויה״.

כיון ששמע כך עמד דוד וביקש לבטל גזירת גלות הרביעית דמלכות אדום, [ג׳ הראשונות בבל מדי יון], אך סירב הקב״ה לתפילתו. וצ״ב האם ח״ו שבה תפילתו ריקם, ולמה סירב הקב״ה לתפילתו.

והנלענ״ד בביאור הענין דהנה צפה דוד ברוה״ק על גלות השלישית שהם מלכות יון וראה שפשטו ידם בממונם כדאיתא (רמב״ם חנוכה ג, א), על כן כאשר שמע מפי הקב״ה שאם יראה נאנקים ונשדדים אז יקום השם, לכן ביקש שתיכף עם מרד החשמונאים יקום ה׳ להפיץ אויבי ישראל שהם אויבי השם, ולגאול את ישראל גאולה השלימה, כי הא קמן שישראל עניים ואביונים נשדדים ונאנקים.

אבל י״ל דסירב הקב״ה לתפילתו להחשיב השוד והאנקה דאז, כי בזה תהא כל ישועת ישראל מאת קימת ה׳, באיתערותא דלעילא לבד, ובזה חלילה יאבדו הנדחים מתוך הקהל, והרי באהבתו ובחמלתו רצונו יתעלה שיאירו אפילו החשוכים והנפולים והרחוקים ביותר, כמ״ש כי לא ידח ממנו נדח.

ואמנם לא שבה תפילת דוד ריקם, כי י״ל שזה פעל דוד בתפילתו שיאירו ה׳ אורות דאור הגנוז מיום הראשון, בכל שנה ושנה ביומי החנוכה, ותהא לנו קימה אחר קימה עד זאת חנוכה דעתה אקום יאמר השם, לכן זאת חנוכה גימ׳ מלכות, כנגד מלכות דוד, ולכן זהו יום מסוגל לפרנסה טובה כי עולה זעקת ואנקת העניים הנשדדים והאביונים הנאנקים.

והנה אור הגנוז הזה מעט אורו דוחה הרבה מן החושך להשיב וללקט מהמקומות הנפולים את הנשמות הרחוקות והנדחות ביותר, שגם הם יאירו וישובו באיזו איתערותא מלתתא, והקב״ה יסייע בידינו כמ״ש פתחו לי פתח כחודו של מחט ואני אפתח לכם פתח רחב שאפילו קרוניות עוברות בו, ואין ישראל נגאלים אלא בתשובה בשובה ונחת ורחמים בב״א.

דרוש יקר במהות נס חג החנוכה ומשמעותו אלינו

ענף א: סיבב הקב"ה הנס באופן של מציאת פך שמן טהור שמספיק ליום אחד ולא חבית שמספיקה לשמונה

להראות למכבים שיש להם שכר על שהם חיפשו נקודה קטנה של טהרה שבקרבם

הלקח מנס החנוכה שכל יחיד מישראל אם יבקש ויתבטל לנקודת טהרה שבלבו, יתרחשו לו ניסים

טעם שנס מציאת הפך שדלק שמונה הוא העיקר, ונס הנצחון טפל לו

בשבת כא: מאי חנוכה דת"ר וכו' וכשגברה מלכות בית חשמונאי וניצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כה"ג.

יש להקשות לפי היסודות שכבוד הנס לבוא בהצנע, ושאין הקב"ה נס לחינם, מדוע כך סיבב הקב"ה שיהיה הנס באופן כזה שכל שמנים יטמאו, וישאר פך אחד קטן שמספיק ליום אחד, וממנו ידליקו שמונה ימים. הרי היה יכול להעלים מעיני היוונים איזה חבית אחת שיש בה לשמונה ימים, ובהכי יהיה הנס על עצם המציאה. ואי תימא שרצה לעשות נס מפורסם דווקא, יכול היה לעשות שהמנורה תתמלא מאליה, בלי מציאת הפך כלל.

ויש לתרץ שביקש הקב"ה לקבוע הנס על מציאת הפך קטן דווקא, להורות להם שיש שכר על מה שהיו מבקשים בעצמם נקודה אחת פנימית של טהרה, ומשום הא לא עשו קולא בעצמם לדון היתר מצד שטומאה הותרה בציבור.

כי השמן רומז על החכמה, ויש לך אדם שיש בו כמה וכמה ידיעות טומאה וטהרה, ואפילו יש בו הרבה ידיעת התורה, אם אין הידיעה אחוזה בו בפנימיותו להתבטל אליה ולהתנהג על פיה, הרי"ז כחמור נושא ספרים. וזה ביקשו המכבים מבית חשמונאי להאיר דווקא בפך שמן טהור שבהם, מצד הנקודה הפנימית והאמיתית שבה הם מתבטלים אל היראה והטהרה, ולא שמבקשים קולא כמו אנוסים דרחמנא פטר אותם.

לכן סיבב הקב"ה לצדיקים ההם להשלים חפצם 'ותאוות צדיקים יתן', שאע"פ שלא מצאו שום שמן טהור, כי טימאו 'כל' השמנים, מכל מקום אחר 'שבדקו' וחיפשו בהשתוקקות, האיר להם האור הגנוז במחילות המקדש פך אחד קטן של שמן נס שאינו בגדרי הטבע והיה חתום בחותם כה"ג ובו נעשה נס לדלוק כל שמונה.

וביסוד זה נתחדש לנו שיש סדר לניסים, כי הנה הכל יודעים

שהנהגת סדר הטבע, צריך האדם שיעשה איזה השתדלות מצידו, ואז הקב״ה ישלים ויסייעו על המעשה, וכמ״ש ׳וברכך ה׳ בכל אשר תעשה׳ וביארו בספרי ש׳בכל אשר תעשה׳ שם יברכך ה׳, והתנאי - שתעשה.

והנה כאן בנס חנוכה נתחדש שיהיו ניסים למי שאין תפארתם על היותם גדולים בתורה ובמעשים טובים, [ולא נמלכו בבית דין, ותפסו מלוכה שלא כדין], אכן זו תפארתם על היותם חסידי עליון בכך שהיו מבקשים באמת את הטהרה, לכן נעשו להם ניסים.

וזהו לקח לכל יחיד ויחיד הנלמד מהנס הזה, שבידו הוא לבקש הנקודה הפנימית שבקרבו, את ניצוץ האור הגנוז בנשמתו, ולהפיח בו רוח חיים וחיות בכל כוחו עד שתהא שלהבת עולה מאליה.

כי מאחר שכן יעשה לפתוח פתח קטן לחזר ולחפש הקדושה שבקרבו ולהתבטל אליה, הקב״ה ישלימנו לו בסדר נס למעלה מן הטבע, להמציא לו דעת אלוקים בתורה ובתפילה ובמעשים טובים, עד שגם הוא יהיה כאחד הגדולים באומתנו להיות קרוב להשי״ת ויתרחשו לו ניסים מופלאים, ויתגדל ויתקדש שמיה רבא בעבורו ועל ידו [וזה עומק הענין שבחנוכה הזמן גרם ואור הגנוז נוצץ לכל יחיד מישראל אפילו השפל ביותר]. והבן.

וביסוד הזה יובן היטב בס״ד למה נס פך השמן הוא עיקר, ונס הנצחון במלחמה הוא טפל לו, וכלשון חז״ל: ׳שכשגברה מלכות בית חשמונאי וניצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד׳, ויש להקשות על זה דלכאו׳ הנצחון במלחמה והסרת עול השיעבוד וההקלה מעול האוייבים, הוא נוגע לכל יחיד מישראל בפועל, שיוכל ללמוד ולקיים חודש שבת ומילה, משא״כ נס הפך לכאו׳ הוא גילוי חיבה ותו לא, שהרי אם לא היה נמצא הפך, עדיין היו מדליקים במקדש בשמן טמא כפי הדין של טומאה הותרה בציבור, עד שיכינו שמן בטהרה. וא״כ קשה כנ״ל למה לא החשיבו את נס הנצחון, והעמידוהו כענין טפל מול נס השמן.

ולהנ״ל אתי שפיר, שבאו להראות שסיבת כל הנצחון וההקלה מעול האויבים, לא הייתה באה לולי המסירות נפש של המכבים לבקש את נקודת הטהרה, הרי שאכן נס פך השמן הוא הוא העיקר, והנצחון טפל לו.

ענף ב: ענין מה שהמתין משה לחנוכת המשכן לחודש שנולד יצחק והקב"ה פרע לכסליו בימי חשמונאי

מדוע לא קבעו חנוכה בשנה הראשונה, והמתינו עד שנה האחרת

עומק הפיוס לכסליו שגם הוא ראוי לחנוכת המשכן בגלל יצחק [אלא שזכות שהיתה כבר, עדיפה]

נשמת יצחק - יוסף עוררה גבורת המכבים שלא להתפשר בקולות אלא לבקש נקודת ציון בטהרה

והנה איתא בפסיקתא רבתי (ו - ותשלם כל המלאכה) מה רבו מעשיך ה' וגו'. מהו מאד עמקו מחשבותיך אמר רבי חנינא בעשרים וחמשה בכסליו נגמרה מלאכת המשכן ועשה מקופל עד אחד בניסן, שהקימו משה אחד בניסן כמ"ש וביום החודש הראשון באחד לחדש תקים משכן אהל מועד (שמות מ' ב'), וכל זמן שהיה מקופל היו ישראל מלמלאין [רוטנין במלמולי דברים] על משה לומר למה לא הוקם מיד? שמא דופי אירע בו? [והטעם שלא הקימו מיד] שחשב לערב שמחת המשכן בחודש שנולד בו יצחק, שבניסן נולד יצחק, וכו', כיון שבא ניסן והוקם המשכן עוד לא לימלם אדם אחר משה, ומעתה הפסיד כסליו שנגמרה מלאכה בו? לאו, מהו ותשלם אמר הקדוש ברוך הוא עלי לשלם לו, מה שילם לו הקדוש ברוך הוא חנוכת בית חשמנאי, עכ"ל.

והענין תימה, מה טעם עשה כן משה רבינו לעכב המצוות במשכן וכל סדרי העבודה שלא היו כמותם מיום ברוא שמים וארץ, עד חודש שנולד בו יצחק, והא שהויי מצוה לא משהינן, ועוד מאי אולמיה דיצחק דווקא גבי משכן.

גם צ"ב מדוע כאשר הקימו בניסן, שוב לא היו ממלמלין בו, הרי טענתם עודנה קיימת לכאו', למה עיכב את קיום הרבה המצוות ההם מאז כסליו ועד ניסן.

ויש לומר ששקל משה בדעתו להבין בפשר ציווי הקב"ה לעשות לו מקדש 'ושכנתי בתוכם' שאין התכלית הבנין, ולא ההקמה, ולא העבודה, רק התכלית היא שתהא שכינה שורה בישראל.

והנה מצינו שכבר התחיל אהרן את עבודת המשכן, ובכל זאת לא ירדה אש מן השמים, והיה בוש, וכן משה הוצרך לתפילות, ונדב ואביהו בחשקתם הביאו אש מן ההדיוט ודווקא אז ירדה אש של שמים לשרוף אותם, ומוכח משם שלא די במשה ואהרן ושבעים זקנים וכל ישראל צדיקים, אלא צריכים מסירות נפש, אפילו שלא כדת!! כי נקודת ציון בעיא דרישה בשביל שתהא שכינה שורה בישראל.

וזה השיג משה מדעתו כאשר עיכב הקמת המשכן מכסליו, והמתין עד חודש ניסן שבו יש לכל ישראל זכות יצחק אבינו שמסר נפשו על קדושת השם, ואפרו צבור ומונח על גבי המזבח.

[ו'אפרו' היינו שנחשב כמו שנשרף, א"נ אפר אילו של יצחק שנשרף בפועל לאחר שקיבל נשמת הנוק' שהייתה ליצחק עד אז ופרחה מבהלת השחיטה. ויצחק קיבל אז נשמת דכור' ונעשה ראוי להוליד, והנה ידוע שיוסף שהיה נשמת יצחק, ונ"ל שבא להשלים עבודת הנשמה הנוק' שפרחה מיצחק ולא השלימה ימיה, ועל כן היה יפה תואר כרחל אמו ונטה לסלסל בשערו בשביו ובכ"ז שמר על קדושתו בראותו יעקב זרעו]

והנה יש שני דרכים להשפיע לכל קומת ישראל, או מצד האבות, דברא כרעא דאבוה, או מצד הצדיקים שהם ראשי בני ישראל וכל ישראל גוף אחד, הרי שהראש ישפיע בכל האברים.

וסבר משה שיש עדיפות להשפיע מצד האבות, מאשר מצד הצדיקים מוסרי הנפש שבכל דור, כי זכות אבות היא בטבע, דברא כרעא דאבוה גם אם אינו מקושר בדעתו עימו, משא"כ זכות הצדיקים רוב כוחה הוא כשאוהבים אותם ודבקים בהם, וכמו זכות נדב ואביהוא שדווקא אם מתעוררים בבכייה עליהם, אז מועילה זכותם לכפר.

על כן עיכב משה הקמת המשכן ליומי דיצחק, בכוונה להועיל כי כאשר היסוד של המשכן יהיה בזמנו של יצחק [חודש שנולד בו, ובפרט בר"ח שבו גנוז יום הולדתו בפסח] אזי תאיר זכותו לכל קומת ישראל להחשיב לכולנו כאילו גם אנחנו מוסרי נפש כמותו.

והגם שעשה משה מדעתו, כיוון לדעת הקב"ה שהסכים עימו ופייס את כסליו שגם הוא יזכה לשמחת חנוכת המשכן בימיו, וזה באופן השני, שזכות הצדיקים מוסרי הנפש [המכבים] תעמוד לכל ישראל.

והנה בשנה הראשונה עדיין לא ידעו האם תועיל זכות מסירות הנפש של המכבים להשרות שכינה במקדש גם לשנים הבאות, דשמא עשה הקב"ה דרך חן ותחנונים להשרות שכינתו, ולא מצד עבודתם. קמ"ל לשנה האחרת ששוב שרתה שכינה [במדה שנהגה בבית שני], למרות שהדור לא היה זכאי לכך, אז ידעו שהועילה מסירות נפש החשמונאים - לדורות, [וכענין שעקידת יצחק הועילה לדורות] וזהו שהתעכבו מלקבוע אותם ימי הלל והודאה, עד שהגיע השנה האחרת, והיינו דאיתא 'לשנה האחרת - קבעום ועשאום', ודוק.

ויש להקשות מדוע הוא פיוס לכסליו ששבו לחנוך בו את המקדש בימי יוונים, סוכ"ס בחינוך הראשון, נטלו ממנו הכתר והעטרה והעניקוהו לניסן.

ויש לתרץ בס"ד דהנה האמת שגם זכות הצדיקים מוסרי הנפש המכבים, לא באה להם מאליה, אלא זכו לה מכח מסירות נפשו של יוסף הצדיק, שהאיר אור ה' בעומק חשכת גלותו בטומאת ערוות מצרים, [וכאשר האריכו בספה"ק בסוד זכות "יוסף" 156 להציל מאנטיוכוס "מלך יון" 156]. ולפי המבואר בספה"ק שיוסף הוא נשמת יצחק, הרי שזכות יצחק שמסר נפשו בעקידה על קדושת השם, שבה ועוררה את יוסף למסור נפשו על הקדושה בערוות מצרים, ושבה נשמת יצחק - יוסף ועוררה רוח המכבים שלא להתפשר בקולות, אלא להאיר עצמם לבקש את נקודת ציון שכינתי בקרבם ובזה זכו מן השמים למצוא את פך השמן הטהור וממסירותם זכו לסדר הניסים לשעה ולדורות, וכמבואר.

וכד נעיין בה נמצא שחנוכת המשכן שנעשתה ע"י משה בניסן בגלל יצחק, שבה להעשות בכסליו גם כן בגלל יצחק, וזהו הפיוס השלם שעשה הקב"ה לחודש כסליו, שהראה לו שאינו נופל ממעלת חודש ניסן וגם הוא ראוי שייחנך בו המשכן בגלל יצחק [רק שמשה עמד בשעתו וביקש זכות קיימת, שהיא עדיפה על זכות שתהא בעתיד].

ענף ג: מה פרע הקב"ה למשה על שעשה לעכב חנוכת המשכן לשם שמים והיו ממלמלין נגדו

גילוי החת"ס זי"ע בסוד ה' ליראיו שבחנוכה נמסרו סודות התורה למשה רבינו

מה ענין מסירת סודות התורה למשה בחנוכה הרי כבר קיבל הכל בהר סיני

משה ביקש להקים את המשכן במסירות נפש עצמו, וזה נתן כח לבני לוי המכבים למסור נפש

גם הזמן גרם כי זמן קבלת התורה הוא בחודש השלישי וכסליו שלישי לתשרי

והנה יש להתבונן בהא דחודש כסליו קיבל פיוסו, אבל קשה מה פיוסו של משה רבינו על שעשה לעכב לשם שמים והיו ישראל ממלמלין נגדו.

ואמנם כאשר ראו ישראל מיתת נדב ואביהוא ובושת אהרן שעדיין לא ירדה אש, הבינו למפרע גדולת משה שלא על חינם עיכב, כי צריכים זכות מסירות נפש וכמבואר, אבל עדיין כל אותן הימים מכסליו ועד ניסן היה משה בחשד שווא, ומה פיוס ויקר וגדולה נעשה לו על זה.

ויש לומר ע"פ המקובל בשם החתם סופר (ס' מנהגי החת"ס) שהיה

מזרז בישיבתו על לימוד התורה ביומי החנוכה יותר משאר ימים, כי הלימוד ביומין דחנוכה הוא ענין גדול מאחר שבהם היה הקב״ה מלמד למשה רבינו ע״ה את סודות התורה, ע״כ, ואמנם לא נודע מקור נוסף לדברי החתם סופר הללו, ובהכרח שרוח ה׳ דיבר בו בסוד ה׳ ליראיו להודיעו הענין הגדול הזה.

ולו יש רשות י״ל שזכה לכך משה כפיוס על כך שעיכב הקמת המשכן לטובת השראת השכינה בישראל ונתבזה על כך שהיו ממלמלים כנגדו, וכענין יחזקאל בן בוזי שזכה שהביאו המלך חדריו לראות במרכבה על שביזה עצמו על כבוד שמים ועל כבודן של ישראל (תנדב״א רבה פ״ז), ע״כ, וע״ז הדרך י״ל דלכך זכה משה לפיוס שדווקא בחודש כסליו ילמדהו השי״ת סודות התורה, להראות שטוב עשה.

ובעיקר חידושו של החת״ס יש להתבונן ביתר עומק - הן כבר קיבל משה מסיני בימי הגבלה את סודות התורה, ובמתן תורה קיבל את כל התורה כולה וכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש בפשט ורמז ודרש וסודות התורה, ומה איפה חזר הקב״ה ללמדו בימי חנוכה?

ובפשטות יש ליישב דאה״נ חזר עימו על סודות התורה שנתן לו בסיני, וחזרה עושה רושם כי התורה פרה ורבה והקב״ה עצמו משתעשע ומחדש בה תמיד.

א״נ י״ל דהנה יסד בגדלו אז שיוכלו חכמי ישראל לשאוב מהאור הגנוז המתגלה בחנוכה, להשיג בסודות התורה, ומצינו שהקב״ה משתבח במתיבתא דרקיעא כך בני אומר וכך הכריעו למטה, וזה י״ל מה שלמד הקב״ה עם משה ביומי דחנוכה הקדושים, מה שתלמידי החכמים בכל דור זכו לחדש בסודות התורה בימי חנוכה מכח גילוי האור הגנוז, ואמר הקב״ה למשה כך וכך יחדשו בניי בימים האלה, ודבר בעיתו מה טוב.

והנה לא נתבאר הטעם למה זכינו לגילוי סודות התורה מהאור הגנוז המתגלה בו דווקא בימים האלו, ולפי המבואר בדרוש כאן למעלה, שבני לוי מסרו נפשם לגלות הנקודה הטהורה בצפונה וגנוזה בנשמתם ומכוחה זכו לנס מציאת פך השמן הטהור, וגילוי אור הגנוז, י״ל שזה מכוחו של ראש בני לוי הוא משה רבינו, כי כן עשה משה בימי כסליו כאשר נגמרה מלאכת המשכן בכ״ה כסליו, וביקש להקימו בזכות זו כבר בכסליו, [דהיינו שיתאמץ להתקדש מאוד להתבטל לנקודה השרשית הצפונה בו], אלא שהקב״ה הניחו להמתין עם זה להעמיד הדבר על חזקתו ושרשו הראשון בעקידת יצחק, אבל הביקוש עשה רושם, [וי״ל שכן עשה עימו אהרן] ולכך בימים האלה מסר הקב״ה למשה את סודות התורה שיתגלו מאור הגנוז מאז ימי המכבים

ובזכותו, [ולאהרן נתן בכסליו זכות הארת נרות המנורה לעולם מזרעו].

גם י"ל שהזמן גרם, דהנה אמרו רבותינו בשבת פז. בריך רחמנא דיהב אורייתא תליתאי, בירחא תליתאי, ביום תליתאי, לעם תליתאי, [ע"י משה שהיה תליתאי משבט תליתאי], והנה ידוע שהעולם נברא בניסן במחשבה, ובתשרי בפועל, והיתה קבלת התורה בחודש בשלישי במחשבה, [ובדין הוא, כי התורה קדמה לעולם].

והנה קבלת התורה בסיון בשרשה הייתה ברצון האלוקי ובאיתערותא מעילא [כמ"ש בשביל ישראל שנקראו ראשית, ונאמר תעבדון את האלוקים על ההר הזה], ובזה נותר כסליו זמן המעותד לקבלת התורה העליונה יותר שתהיה באיתערותא מתתא, וזה נעשה ע"י משה כשביקש להקים את המשכן בגמרו בכסליו בהתעוררות הרצון, [אלא שהעמיד דבר על חזקתו בניסן דיצחק מהטעם המבואר], לכן שם נמסרו לו סודות התורה, שיתגלו מאז ימי המכבים ובזכותו, וכמבואר בס"ד, והוא פיוס למשה שעשה לכבוד שמים ולכבוד ישראל למרות הממלמלים נגדו, וזה הפלא ופלא למתבונן.

פנינים נפלאים לחנוכה

דבר פלא נמצא כתוב במדרש תהילים (מז, יח) עה"פ (בעמוס ה, יט) 'כאשר ינוס איש מפני הארי ובא הבית', 'ובא הבית' זו יון, שהיה בית המקדש קיים בימיה, ולא היה עליהן כעס, [מפני] שהיו רואין את שמעון הצדיק, ועומדין לפניו.

ומבואר בזה דבר מפליא ממש, למרות שמלכות יון החשיכה עיניהם של ישראל וטימאה כל השמנים, וגזרה על חודש שבת ומילה ועל לימוד התורה ועוד טימאו בני ישראל לעשותם מתיוונים בחכמות זרות ועוד רעות רבות וצרות. בכל זאת היה להם קיום "והיה בית המקדש קיים בימי מלכות יון", [והיינו שהם היו ניזונים ממנו, וכמאמרם שאילו היו הגויים כמה ריווח בא להם מהמקדש לא היו שולחים ידם בו] "ולא היה עליהם כעס", [למרות שהיו ראוים שיכעסו עליהם] מפני שנהגו כבוד לעמוד מפני שמעון הצדיק.

וגם אם תרצה לומר שבתחילה בימי שמעון הצדיק, לא היו כך מצירים לישראל ולוחמים בדת, וכל זה קרה בימי המלכות האחרונים, זה אינו דהרי מוכח שהיו ראויים לכעס, וגם אם נימא כן עדיין הוא פלא שנתנו להם קיום ולא היה עליהם כעס על כל שיעוללו, רק מכיון שנהגו כבוד בצדיק.

ולחומר הקושיא יש לומר שנהג עימם הקב"ה בהנהגה של חסד

לטובת ישראל, והיינו שמכאן תהא תשובה למדת הדין להציל את ישראל בכל הדורות מכח טענה זו, שהנה היוונים הרשעים קיבלו שכר עצום כל כך שיהא מקדש בימיהם, וחסך עליהם שלא יהא עליהם כעס, רק מכח הנהגת כבוד לעמוד מפני שמעון הצדיק. ועל אחת כמה וכמה שישראל עם קדושים ראויים לרחמים בלא״ה, על כל המצוות שאחוזים בהם במסי״נ, ועל היותם בני אברהם יצחק ויעקב, שגם אם מדה״ד תבקש לעורר עליהם כעס, לא יעלה ולא יבוא, מהטעם הזה שהם נוהגים כבוד בצדיקים.

ב. והנה נתבאר מיניה וביה, סוד כמוס שגילו לן חז״ל מהי סגולת קיום של קליפת יוון ׳שהם נהגו כבוד בצדיק׳, כדי להודיענו וללמדנו דעת בעצה יקרה זו שבה נוכל להמשיך רחמים על ישראל ולגזול החנית מיד המצרי, ובפרט ביומי דחנוכה ׳להוסיף כבוד לתלמידי חכמים וצדיקים׳, וכן הוא בכל דור שאם מתעוררת קליפה זו של חכמות זרות [ובאמת ידוע לנו שאחד הסימנים לנגועים בחכמות זרות שהם מפקפקים במופתי הצדיקים וכיו״ב], העצה לבטל אותה הקליפה, להשתדל דווקא לפרסם המופתים האמיתיים ולהשתדל שיגיעו אל אותם הטועים, עד שיזוע ליבם וינהגו כבוד בתלמידי חכמים, וזה יציל אותם מהקליפה ההיא, והבן למעשה.

ג. עוד יש להתבונן בזה היטב, מדוע הקב״ה המציא ליוונים זכות זו, הרי פשוט שגאוותני החכמה היוונית לא הגיעו להבנה זו ששמעון הצדיק ראוי ליקר וגדולה מצד עצמם, אלא רק מפני שהקב״ה הראה להם ששמעון הצדיק הוא המסייע להם לנצח במלחמותיהם, וכדאיתא (ויק״ר יג, ה ועוד) שאלכסנדרוס מוקדון נשאל למה הוא קם מפני שמעון הצדיק, וענה ואמר, בשעה שאני יוצא למלחמה אני רואה ׳דמות דיוקנו׳ של שמעון הצדיק לפני ונוצח, ע״כ, [כלומר הצלם שהוא מלבוש נשמת שמעון הצדיק, היה מרחף על אלכסנדרוס ומסייעו לנצח במלחמות].

ובפשטות י״ל שהסיבה שהראה הקב״ה לאלכסנדרוס את דמות שמעון הצדיק מסייע לו, זה היה בעבור הטובות שעשה אז אלכסנדרוס לישראל, וכדאיתא ביומא סט שביום כ״ה טבת, וי״ג ע״פ מג״ת בכ״א כסליו] עשאוהו יום טוב על שאלכסנדרוס ביטל גזירתו להחריב המקדש, ונתן רשות להפרע מהמלשינים והרגום במיתה משונה וחרשו בית ע״ז שלהם בהר גריזים וזרעו כרשינין כאשר בקשו לעשות לבית אלוקינו.

ואמנם יש להקשות דאי משום הא היה הקב״ה מסובב שרק אלכסנדרוס יידע לכבד את שמעון הצדיק, ויגזור טובות על ישראל, ולמה כך ארע שכל היוונים נמשכו אחרי אלכסנדרוס מלכם לכבד את שמעון הצדיק [באופן שזכות

זו עמדה להם שתמשך מלכות יון וכמבואר].

ויש לתרץ בס"ד ע"פ מה שנתבאר בס"ד שהיה זה בעבור ללמד זכות על ישראל, שאם לרשעים כך יש זכות מכבוד שעשו לצדיק [אפילו כשחדלו] עאכו"כ ישראל שעודם דבוקים בחכמי התורה ומכבדים הצדיקים באמת.

ד. עוד י"ל שסיבב קורא הדורות מראש עצה זו שהיוונים יכבדו את שמעון הצדיק וזו תהיה סיבת קיומם, בכדי שכאשר יגיעו ימי החשיכה בישראל, בימי מתתיהו בן יוחנן ובניו, שהיה פתח פתוח למדת הדין לומר הללו והללו עובדי ע"ז ולמה תדחה אלו מפני אלו, אז יעמוד שמעון הצדיק ויאמר: הן כל קיומה של מלכות זו היא מכח מה שכיבדוני, ועכשיו שמבזים קרוביי זרע הכהונה, ומקדש ששירתתי בו, אין להם עוד קיום, ובזה ניצחו החשמונאים, והיינו שכל נס חנוכה שלנו הוא מכוחו של שמעון הצדיק, ודוק.

ה. וכבר נהגו רבים ושלימים לעלות ביומין דחנוכה שהם עת רצון, אצל מערת קברו של שמעון הצדיק זי"ע להתפלל ולהעתיר לטובת הכלל והפרט להמציאם תשועה גדולה, ולהנ"ל שנס חנוכה הוא בזכותו, א"כ דבר בעתו מה טוב, וכשם שעשה עמהם פלא וניסים, כך יעשה עמנו בעת ובעונה הזאת.

ובפרט עת רצון היא להתפלל על הצאצאים הצפיעים והצפיעות שינצלו ממבול החכמות הזרות וישמר פך השמן הטהור בחותמו של כהן גדול, כי ע"י כבוד לשמעון הצדיק, שומטים את הזכות והקיום לקליפת יון, והבן.

טעם יקר למה מרבים בצדקה בחנוכה ג' פסוקים שראוי וכדאי לאומרם בחנוכה

כתבו הפוסקים שיש ענין להרבות בצדקה בחנוכה, וכ"כ במג"א סי' תרע שנוהגים הנערים העניים לסבב בחנוכה על הפתחים, וכתב שבס' חנוכת הבית כתב טעם לזה. ובפמ"ג א"א כתב שהיוונים ביטלו ג' עמודי עולם תורה ועבודה וגמ"ח, לכן אנו מחויבים ללמוד בחנוכה [תורה] ולהלל ולהודות [עבודה] ולגמול חסד בממון וגוף [גמ"ח].

ונ"ל טעם אמיתי ונכון ע"פ המבואר בפסיקתא דרב כהנא (פיס' כ"ב שוש אשיש) בעשרה מקומות נקראו ישראל כלה, שש ע"י שלמה, ושלש ע"י ישעיה, ואחת ע"י ירמיה.

וכנגדן לבש הקב״ה עשר לבושין: א. הוד והדר [ביום בריאת העולם]. ב. גאות [ליפרע מדור המבול]. ג. עוז [ליתן תורה לישראל]. ד. לבן [ליפרע מבבל]. ה. נקמה. ו. קנאה [שניהם ליפרע ממדי]. ז. צדקה ח. כובע ישועה. [שניהם ליפרע מיון] ט. אָדום [ליפרע מאֱדום]. י. הדור [ליפרע מגוג ומגוג]. עיי״ש הפסוקים.

ועיי״ש העולה מהכתוב שהפעם השביעית והשמינית שקרא הקב״ה לישראל ׳כלה׳, זה ע״י ישעיה הנביא (והיינו שהוא התנבא על ישועת ישראל בימי החשמונאים) בפסוקים: ״שוש אשיש בהויה תגל נפשי באלהי כי הלבישני בגדי ישע מעיל צדקה יעטני כחתן יכהן פאר וככלה תעדה כליה״, [והיינו שמחת הנצחון על היוונים אע״י החשמונאים ע״פ שלא היו ראויים ומציאת פך השמן שבכך יכלה הכלה להתעטר בכלי המנורה במקדש וחזרה העבודה לכהנים לובשי הפאר]

והשמינית: ״כי יבעל בחור בתולה יבעלוך בניך ומשוש חתן על כלה ישיש עליך אלהיך״, [והיינו שמחת החידוש בחנוכת המזבח בימיהם].

וכנגדם לבש הקב״ה לבוש מעיל צדקה וחבש כובע ישועה ליפרע ממלכות יון וכמ״ש ״וילבש צדקה כשירין וכובע ישועה בראשו״.

והבאתי ג׳ הפסוקים הללו לפרסמם שיאמרום בימי חנוכה, כי הקורא דבר בעיתו ופסוק בעונתו מקיים מצוה, וחשוב כבונה מזבח והקריב עליו קרבן, ומביא טובה לעולם (סנהדרין קא. ועוד).

ועכ״פ נתבאר שישועת ישראל והנצחון על היוונים היה בכך שלבש הקב״ה ״מעיל צדקה״, ועימו חבש ״כובע ישועה״, הרי שהננו מחוייבים לילך בדרכיו בימי החנוכה בפרטות בענין זה לתת צדקה גם לנערים [שבדר״כ סמוכים על שולחן אחרים], ולהושיע זולתינו בגמילות חסד בגוף, כי במלבושים אלו נגאלנו בפלא וניסים, אע״פ שלא היינו ראויים, ודוק.

בחנוכה מברכים זה לזה: "חנוכה שמח ומבורך" מצוות חנוכה היא הכנת הכתר למלך המשיח

נשאלתי מה הברכה הנכונה לאחל זה לזה ביומי החנוכה, והנלענ"ד שנכון לברך "חנוכה שמח ומבורך", כי הנה כתב הרמב"ם על ימי החנוכה שקוראים בהם הלל, ודלא כר"ה ויוהכ"פ שהם ימי תשובה ולא ימי שמחה יתירה, ודקדק מזה המהרש"ל בביאור הטור דמשמע שימי חנוכה ימי שמחה נינהו, וכ"כ מרדכי הארוך, עיי"ש.

ואמנם נתנו טעמים בפוסקים למה אינם ימי 'משתה' ושמחה כבימי פורים, (כגון במחב"ר לחיד"א) ולהלכה י"א שמרבים בסעודת קצת, אך גם השוללים משתה בקביעות, לא אמרו שאינם ימי שמחה, וא"כ כן נכון לומר חנוכה "שמחה". וכעת ראיתי בשם הבא"ח לברך חנוכה שמח, כי זה רומז על ג' הגזירות שגזרו היוונים וניצלנו מהם: ש'בת ח'ודש מ'ילה.

ונ"ל שכן נכון לומר שמח "ומבורך", כי הנה איתא בנבואת חגי (ב, יט) שנאמרה בכ"ד כסליו "מן היום הזה אברך", ומבואר שימי חנוכה הם ימי ברכה לישראל, ונבואה לטובה קיימת לעולם. ועוד, שביום הראשון של חנוכה קוראים מברכת כהנים, ודוק.

ויכוין בברכתו זו לזרז הגאולה, כי התיבות "חנוכה שמח ומבורך" עה"כ 712 עולות בגימטריא "תשבי" 712, "אליהו הנביא מבשר הגאולה" 712, "משה רבנו דוד המלך" 712, ושם אהי"ה בהכאה כזה "אלף, אלף למד, אלף למד יוד, אלף למד יוד הא" 712.

והענין, כי שם אהי"ה שייך לגאולה ככתוב 'אהי"ה אשר אהי"ה שלחני אליכם', ושם אהי"ה הוא בכת"ר וחנוכה היא המצווה הכת"ר בתרי"ג המצות וז' דרבנן, [גם עי' היטב בפסיקתא דר"כ כ"ב, שישועת חנוכה באה ממש"כ שהקב"ה חבש כובע ישועה בראשו, (והוא הכת"ר), ודוק], כי חנוכה הוא ימי הכשרת הלבבות באור הגנוז של המשיח להכינם לבואו, וכענין "ערכתי נר למשיחי", ובאיתערותא דלתתא יאיר לנו מלעילא אורו של מלך המשיח בב"א, והבן.

ועם מה שנתבאר שמצות חנוכה היא הכת"ר שאנחנו מכינים למלך המשיח, וכל נס חנוכה נתעורר ע"י שהקב"ה חבש כובע ישועה בראשו, בזה מצאתי טעם יקר למנהג הסביבון האמיתי שיש לו ד' רוחות, ואותיותיו נ'ג'ה'ש' גימטריא משיח, ועיקר המשחק בו עם הילדים, [לחבב עליהם מצוות חנוכה], ולעורר זכות תשב"ר שלא טעמו טעם חטא להחיש ביאת המשיח בימים האלו והוא יגאלנו מד' רוחות וד' מלכויות בב"א.

בטעם שנהגו היתר להפנות גבו לנרות החנוכה

שאלה: רציתי לשאול לאחר שגמר האדם לשבת ליד הדלקת נרות חנוכה, ורוצה כעת לשבת עם בני ביתו בבית בשולחן לאכול, וכדומה, האם מותר וראוי להם לשבת עם הגב נגד הנרות חנוכה ?

בברכת כהנים באהבה כעתירת גמליאל הכהן רבינוביץ מח"ס "גם אני אודך" ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים.

תשובה:

נר שלישי חנוכה פ"ו יאיר באור גנוז בתורה משולשת למברך בברכה המשולשת רומעכ"ת הרה"ג המאיר עיני ישראל בחקירותיו הנפלאות להגדיל תורה ולהאדירה כמוהר"ר **גמליאל רבינוביץ** שליט"א

במענה לשאלתך. הנה יש להדגיש תחילה שכל הנידון הוא בתוך החצי שעה הראשונה של קיום מצוותן, וכמ"ש הבן איש חי (שנה ראשונה חנוכה יד) שהאיסור להשתמש לאורה והפגם הגדול הנעשה בזה שנותן אחיזה לחיצונים באור העליון רח"ל, כל זה הוא רק בזמן שיעור המצווה, ע"כ.

והעולה מזה לנידו"ד שרוב ככל ישראל הכשרים יושבין אצל הנרות חצי שעה ופניהם אל מול פני המנורה יאירו באהבה וחיבה ותחנונים, וכל מה שעושים מסיבות חנוכה וערבי לביבות וכיו"ב, הכל הוא אחר זמן שיעור המצווה, שאז אין איסור להשתמש לאורה, [והגם שיש זכות שהנרות דולקים, וכמ"ש המאירי בשבת כא: שאם הוסיף מוסיפין לו, ע"כ, מ"מ אין בהם הזהירות והאיסור כמו בשעת החיוב], וא"כ אין גם נידון ופשוט שמותר להפנות גבו אליהם.

ואמנם יש לעיין בזמן שיעור המצווה אי שרי, ולבקש מקור להנהגת קדושה ליד הנרות, ולזה בהקדם נביא שבחידושי הריטב"א שבת כא: כתב לבאר טעם דברי רבא שצריך נר אחרת [שמש] כדי שלא ישתמש לאור נ"ח כלל, ואפילו לשוח, וכן היה אוסר מורי הרב ז"ל לשום אדם לדבר עם חבירו בפתח, לאור הנר חנוכה, ע"כ. ובפשטות כל הענין מצד שימוש באור הנר, אך יש ללמוד מזה גם זהירות לנהוג בהם בקדושה, כי מה שימוש לאורה יש כאשר הוא מדבר ואינו עושה מעשה, ומבואר מזה שיש לנהוג בנרות הללו בחרדת קודש.

וראה במאירי שם דפליג בזה"ל: יראה לי מכח הסוגיא שלא אמרו צריך נר אחרת אלא במניחה על שלחנו אבל כל שמניחה סמוך לפתח אינו צריך לנר אחרת אף על פי שעומד לו לשם הואיל ואינו בא להשתמש בפרט לאורה לאיזה תשמיש, וכבר ראיתי קצת רבנים נוהגים לעמוד שם ולדבר עם חבריהם בלא נר אחרת, אלא שלמעשה אני נוהג להדליק נר אחרת אף בלא צורך תשמיש ומנהג

אבותינו ורבותינו בידינו, עכ"ל. ומדבריו יש לדקדק כנ"ל שאע"פ שלדבר לאור הנר אינו נחשב תשמיש, מ"מ הדיבור לאור הנר הוא הנהגה דומה לשימוש באור הנר, ואינו כבוד הראוי לנרות הללו קודש הם.

אך זו לא שמענו גם לא מצאנו ראינו שיזהירו שלא להפנות גבו אל הנר, ומשמע דעד כדי כך לא הזהירו. ואל תאמר לחלק בין נכנס לביתו, דרך העברה בעלמא, שבזה לא הקפידו אם גבו אל הנר, לבין מי שמדליק בביתו (מאז הסכנה וכיו"ב) שבזה נכון יותר להקפיד שלא להפנות עורפו אל הנר. דסוכ"ס כל הדורות היה מצוי הדלקה בבית ומדלא הזהירו על זה משמע שאין זו אזהרה.

והטעם י"ל משום שאין זה דרך הלל והודאה שיישב האדם במאסר בתוך ביתו, והימים הללו להלל והודאה נתקנו ולא לעינוי.

ואחר כל הנ"ל נראה עוד עניין שרשי להבינו, שהרי המקור שלא להפנות גב לקודש הוא מן המקדש, ומבואר ברמב"ם שזה הדין יוצא ממצוות 'מורא' מקדש, וז"ל הרמב"ם (פ"ז מהל' בית הבחירה הלכה ד'): כל שהשלים העבודה אינו יוצא כשאחוריו להיכל, אלא מהלך אחורנית מעט מעט, ומהלך בנחת על צידו עד שיצא מן העזרה. וכן אנשי משמר ואנשי מעמד, ולויים מדוכנם, כך הם יוצאים מן המקדש כמי שפוסע אחר תפלה לאחוריו. 'וכל זה ליראה מן המקדש'. עכ"ד.

הרי שכל הענין הוא מצד 'יראה', ואיננו מצד 'כבוד' והיינו דאי מצד כבוד היה אפשר ללכת כשאחוריהם אל היכל ה', דכל הכרח לא יגונה, אבל היראה מחייבת יתירה מזו, שלא יהיה נדמה שיכולתי לעשות יותר והתעצלתי, לכן אני מפנה פניי אל הקודש כמו שאני כורע עוד ומשתחווה שם, וזה מצד יראה וכמבואר.

נמצא אם כן, שבנרות חנוכה לא שייך כלל ענין זה, דלא נצטוינו לירוא מנרות המנורה, רק מכללות המקדש שכולו מקום מעון השראת השכינה. [וי"א לנהוג כן גם במקדש מעט, ולמעשה אין מקפידים בזה, ורק בכותל נשארה חסידות זו למנהג מפורסם]

והכי מסתברא שכאשר יצאו מן המקדש ופניהם אל ההיכל, היו אחוריהם אל המנורות שעשה שלמה בחצרות בית אלהינ"ו, וכן בכל סטרין, דלא נהגו בהם יראה, רק כבוד, ודו"ק. והנלענ"ד כתבתי והיעב"א.

והנני בכל חותמי ברכה שיאיר בכם אור הגנוז להתענג על ה' ולהנות מזיו שכינתו

תמיד אכי"ר

ישראל גבראא

מח"ס שו"ת גביע הכסף ה' חלקים ושא"ס

מאמר "מיום הכיפורים עד חנוכה" - "לפני השם תטהרו"

בפסוק "כי ביום הזה יכפר עליכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו" מתעוררת שאלה: מדוע נאמר "יכפר עליכם" ולא "יכפר לכם"? ועוד, מדוע נאמר "מכל" חטאותיכם, ולא "על" כל חטאותיכם.

והביאור בס"ד דהנה לכאורה, הכפרה היא חסד עליון שעושה לנו הקב"ה, מחילה, סליחה, ניקוי. אך הלשון "עליכם" רומזת למשהו עמוק בהרבה: הכפרה אינה פעולה חיצונית בלבד, אלא תהליך שבו החטא עצמו נהפך לחומר הגלם שממנו נבנית הטהרה. החטא עצמו נעשה כבורית, כחומר ניקוי לנפש.

חז"ל מלמדים ש"אין הרע נמתק אלא בשרשו". כלומר, הדרך האמיתית לתקן אינה רק למחוק את החטא, אלא להפוך אותו, להחזירו לשורשו, למקום שבו גם הנפילה יכולה להפוך למנוף עלייה.

לפי זה, "יכפר עליכם" פירושו: הכפרה נעשית על ידי החטאים עצמם. הם הופכים להיות ה"בורית", חומר הניקוי שמזכך את הנפש ומלטש את צלם האדם.

והענין, כי כאשר אדם מתוודה באמת, הוא מתבונן שהחטא היה סיבת ריחוקו מהשם, ואז הוא מתחרט ושב, ולא רק שהוא מתרחק מן החטא, אלא שהוא מעלה אותו. הוא לוקח את אותה נקודה חשוכה ומחזיר אותה אל האור, שהיא תהיה סיבת קירובו אל השם. החטא שהיה פעם כתם, הופך להיות מקור של מודעות, של צמיחה, של התחדשות ודבקות רוחנית.

האדם ששב באמת מתבונן שהריקנות משכה אותו לתענוג מזוייף, אז הוא לומד למלא את חייו, לסדר מחדש את ההרגלים החיצוניים שאינם טובים, הוא לומד לא להיות לבד בלי מקורות מזון קרובים שהנשמה שלו צורכת, תורה תפילה מעשים טובים. כי כשהוא מתמלא אינו צורך את המים המלוחים המביאים אותו שוב לצימאון ושתיית מים מלוחים שוב ושוב.

וכאשר האדם עושה את עבודתו הפנימית, הקב"ה גוזר עליו טוב: החטא שהיה מכביד, נהפך לכלי שמטהר. המעידה שהחלישה, הופכת למדרגה שמרוממת. העבר שאיים להאפיל, נהפך למקור של בהירות. כי כך דרכו של הקב"ה במדת "ישוב ירחמנו" לקרב את החוטא ששב יותר ויותר מקודם.

וזהו החסד העצום של יום הכיפורים: לא רק שמוחלים לנו, אלא שהקב"ה הופך את החולשות שלנו למנועי טהרה. לא רק שמנקים אותנו, אלא שהלכלוך עצמו נהפך לסבון. אותה

המשיכה שהייתה, נעשית המנוע להתמלא יותר ויותר במים חיים.

לכן מסיים הפסוק: "לפני ה' תטהרו". הטהרה אינה רק תוצאה של פעולה אלוקית חיצונית, אלא מצב שבו האדם מקורב באהבה להיות "עומד לפני ה'", עומד באופן שלבו חלל ונכנע ומרוצה, 'לפני השם', כי גם חובותיו נתהפכו לזכויות.

והנה המעמד ביום הכיפורים הוא מורכב בנפש, מצד אחד אנחנו רק רוצים טהרה, לשוב לעמוד לפני השם, מצד שני מקנן בנו רצון החיים והחיים הטובים ומעמד התשובה הזה נוטע בנו תקווה שהנה בעבור תשובתנו יהיו לנו חיים טובים.

ולכאורה הם שני רצונות שסותרים זה את זה, כי אם רצוננו בחיים הטובים הרי זו משיכה אל החומר, והרצון לטהרה הוא רצון דווקא אל האלוקות והפרישות.

ונראה שה' יתברך אוהבנו הוא יודע יצרנו ורצונו להיטיב איתנו שלא תהיה לנו סתירה בין הרצונות הללו, ולכן מאז הכפרה ביום הכיפורים מתחיל אצלנו מסע בנפש שעניינו חינוך לחיי מעשה כאלו שהם לפני השם.

לכן תיכף אחרי תשובה מיראה הנעשית ביום הכיפורים, באים עלינו ימי השמחה בסוכות שבהם הננו נזהרים בקדושה ובאהבה לעבדו בשמחה, להתענג בסעודות ושמחת בית השואבה, להודיע גודל החיבה שלנו לעבודתו ית' והוא משפיע עלינו רוח הקודש להראות חיבתנו לפניו.

וזה הענין ידוע מהספרים הקדושים שעצם המחילה נעשית ביום הכיפורים, ואמנם מסירת פתקי גזר הדין זה בהושענא רבא, וגמר החותם נעשה בחנוכה. ותמיד שואלים - מה הם כל התהליכים הללו.

ויש לבאר שזהו עומק החסד של יום הכיפורים הנמשך ברחמי השי"ת עלינו, כי הנה כל עוד 'גדול עומד על גבינו': עשו כך ועשו כך, אלו הם ימי יראה ואלו הם ימי אהבה, עדיין לא הוכחנו בעצמנו האם המח שלנו והנשמה שבו שליטים על הלב או להיפך. ולכן נצרכים חמישים ימי מעשה של חשוון וכסליו, כנגד חמישי שערי בינה שמשם התשובה, או שבעים יום מהושענא רבא כנגד שבעים כוחות הנפש, שבהם נותנים לנו לצעוד לבד במשעולי החורף הבוציים, בלי הכוונה צמודה, ובהם הננו נבחנים.

והנה איתא בירושלמי (שבת ב, ו. וכן בב"ר ו, ה) שהפסוק 'הנותן בים דרך ובמים עזים נתיבה', קאי על הימים

מאלול ועד חנוכה, [והביאור בס״ד כי התשובה נמשלת ל׳ים׳ שאין בו דרך אחת, ולמרות כל הרוחות והמים העזים המלח יודע לנתב הספינה דווקא מתוך הרוחות ובכוחם צולח את המים העזים, וכך עושה עמנו הקב״ה חסד לתת בנו כח וסיוע ולהראותינו האיך דווקא ע״י הרוחות השולטות בנו, נוכל לפלס דרך אליו במים הזידונים העזים].

והנה האריז״ל הפליג בסודות חודש אלול איך השמות המאירים בו כלולים בשם ׳דרך׳, ואכמ״ל, והמקובל רבי חיים הכהן מארם צובה תלמיד תלמידו המהרח״ו, כתב [עפ״י כתבים שבידו או שמועה מהאריז״ל] שבימים הללו יד פשוטה לקבל שבים. ומהרצי״א מזידיטשויב הראה פנימיות הענין באריז״ל וברמ״ק שהארת אמא נמשכת עד הוד, והרי אימא עילאה מתגלית בר״ה וביוהכ״פ, ונמשכת עד הוד ימי חנוכה שבהם ההודאה, וע״ז נאמר אם יהיו חטאיכם כשנים וגו׳ לכו נא ונוכחה אותיות חנוכה. ובס׳ מאמר מרדכי מקוזמיר רמז על הנודע בפסוק אתם נצבים היום דדא ראש השנה, שכנגדו ימי מנין נצבי״ם שעות בשמונת ימי חנוכה, וכ״כ הרבה צדיקים שיש המתקה לגזירות הפתקים עד זאת חנוכה, מהטעם הנ״ל.

והרה״ק ר׳ ברוך ממזיבוז׳ זי״ע אמר בזה טעם נפלא דהנה בכ״ה אלול הוא יום הרת עולם, וההריון ניכר לג׳ חדשים, הרי שבכ״ה כסליו ניכר העובר, ועל כן אז מדליקין נרות בסוד ׳בהילו נר עלי ראשי׳, עכ״ד, ולהשלים דבריו דהנה חיבת השב היא מזכרון ימי קדם בסוד המדה הי״ג, והרי כשניכר העובר מתגברים עליו רחמי האם, וכל הרחמים נזקפים להתחלה זו, לכן בחנוכה יש גילוי חיבה והתשובה מקובלת ביותר עד אז. (המקורות על חנוכה מס׳ פרדס אליעזר חנוכה ח״ב).

ולפי מה שביארנו אתי שפיר, למה נצרכים התהליכים הללו, כי רצונו יתברך לקבל שבים ותמיד הוא מחזר אחר הטבתינו, ואחר שעשינו מה שנצטוינו בר״ה וביוה״כ ובסוכות ושמ״ע, נותן לנו לראות בעצמנו האיך נמצא ונפלס דרכנו במים העזים להכיר בו ובגדולתו, וזו היא התשובה האמיתית, ולכן היד פשוטה לקבלה עד גמר חנוכה, [וכ״כ הגר״א באור יהל שזאת חנוכה מכון כנגד יום הכיפורים], והבן.

וזהו שהתנבא חגי בנבואתו הידועה שנאמרה בכ״ד כסליו שם מתואר שכלל ישראל לא נוהגים כשורה והטבע מתנכל אליהם והם מתבוננים שהכל תוצאת החטאים שהרעו מהם את השפע.

ואז מבטיח להם הקב״ה ׳ושמתיך כחותם׳, שיאיר בכם - בכל אחד ואחד מכם האור הגנוז, להכיר את נפשו

וטהרתה הפנימית, שכל הרע שדבק בו אינו משלו אלא הוא זר וטפל לו, כי מעט מן האור דוחה הרבה מן החושך, ואז הוא כוסף להידבק בשרשו.

וזהו תהליך נחוץ להשלמת התשובה שיכיר האדם בעצמו את מקומו האמיתי, וכמאמרם "לית נהורא אלא מגו חשוכא", [ביאור: לא תתגלה מעלת האור, אלא אחר ההעדר והחושך], נמצא שהחשיכה שהייתה לו היא סיבת גילוי מעלת האור

לכן דווקא שם בחנוכה מתגלה בנשמת ישראל האיך היא מאירה, כמו חותמת שאינה ניתנת לזיוף, ולכן נאמר שם בחגי שתיכף מכ"ד כסליו בהגיע ימי חנוכה "למן היום הזה אברך" [כי ימי חנוכה מסוגלים לכל הברכות הרפואות והישועות].

ותדעו, שהכיבוס הזה לנשמה בחנוכה הוא נעשה ע"י האבות הקדושים וכל שבעת הרועים, כי הם שיצרו וגילפו את החותמת הראשונה של נשמות ישראל המתגלים בכם אחרי הזיכוך שנעשה בכל הימים עד חנוכה, וזהו שמדליקים הנרות שמונת ימים כנגדם, וכנגד נשמתכם עצמה שהיא כוללת בה הארה מכל שבעת הרועים.

וכעי"ז מצאתי בתולדות אהרן זיטאמיר שעד חנוכה הוא גמר חתימה, ושם מתחילה ירידת שפע ובהירות חדשה לנשמות ישראל, ובתחילה היא באה לנשמת השבעה רועים והם שבע ימי הבנין ושבע קני המנורה שהקב"ה מאיר בהם, וכנגדו הנר השמיני.

והנה למדנו [במקו"א] שעיקר התשובה היא ששורש הנפש בעליונים נכנסת לפני המלך, וכאשר אדם מכבס לבושו הגופני העכור בעולם הזה, אזי נשמתו חופשית מהמעכבים ויש לה עמידה לפני המלך.

ובזה יש לבאר הפסוק שכאשר ביום הזה יכפר עלינו מכל חטאותינו, אזי נעמוד 'לפני השם' כלומר הצלם העליון ביותר שלנו יהיה לו עמידה לפני המלך, וזו הטהרה הגדולה ביותר.

ונראה בס"ד עצה נחוצה לזכות לטהרת העליונה ההיא, והיא ע"פ מה שאמר דוד בתהילים "כי אתה מחסי עוז, עליון שמת מעונך", וביארתי הפסוק בס"ד שאמר דוד: הנני מודה לך שאתה מחסה לי ולגופי בזכות התורה המאירה בי, ועל ידי זה 'עליון' הצלם העליון ביותר שלי, שמת אותו במעונך, נתת לו עמידה וקיום שמה, שזה הוא העונג הגדול ביותר.

וזו צריכה להיות הקבלה למעשה לקראת היום הקדוש, להיות אחוזים בתורה הקדושה דבר יום ביומו. בשיעורים קבועים בחוק לישראל ובהלכה, וכן בנ"ך, ובמשניות ובתלמודים ובמדרשים, בשאיפה להיות

דבוקים בגירסא ובהבנה בכל חלקי התורה, וכל עמל האדם - לפיהו, שע"י עמלו בפה לקרוא ולשנן מתקן כל העמל ואוון, וכמאמרם ז"ל שזה ענין התשובה שאם היה למוד ללמוד בכל יום דף אחד, מעתה ילמד שני דפים, וכו', והענין כנ"ל כי בדבקותינו בתורה יש לנו מחסה בהשי"ת, ונזכה שהקב"ה יקרב ויכניס הצלם העליון שלנו במעונו כביכול, ובהיותינו בצילו לא יקרבו אלינו כל המסטינים והמדיחים ורק עלה נעלה להתקדש ולהתברך יותר ויותר, ולהיות תדיר במעונו זהו העידון הגדול ביותר. והבן בכל זה.

הגאון רבי מאיר סויסה שליט"א
ראש מוסדות "משכן החיים" אשדוד

שו"ת בעניני חנוכה

בס"ד, ד טבת, הילולת רבינו הק' מקראלי זצ"ל

לכבוד ידיד נפשי, מזכה הרבים, המנחינו במעגלי צדק הגאון רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א. תלמידם של רבינו הגה"ק מקראלי זי"ע ויבלט"א מרן אדמו"ר שליט"א מו"צ בבית הוראה "זכרון משה" קראלי ומרבני רחובות ומחבר הספרים הנפלאים גם אני אודך ופרדם יוסף החדש ועוד בס"ד, מעלה אני לפני מעכ"ת תשובות, לשאלות שבאו לפנינו, בבית ההוראה הנ"ל.

שאלה א: אחד הדליק בנר ז דחנוכה 6 נרות חנוכה, ורק אחר חצי שעה של תפילות ומזמורים, שם לב שחיסר נר אחד מה דינו?.

תשובה: יכול להוסיף את הנר הנוסף אך כיון שעברה חצי שעה הראשונה לא יברך עליו אע"פ שלא הדליקו בתחילה

שאלה ב: אחד נתקע או שכח לקנות שמן ופתילות לחנוכה האם יכול להשתמש שוב בפתילות והשמנים של ימים או שנים קודמות?

תשובה: להשתמש בשמן של הימים הקודמים אפשר והוא הדין בפתילות שאדרבה נדלקות יותר יפה ושמן משנים קודמות גם אפשר להדליק בו

אך לעניות דעתי זה פחות הידור במצוה כשמדליק בשמן משנים קודמות משא"כ בפתילה שכל יום היא פתילה חדשה שבזה בעצם זוכה לקיים את הנעשה בבית המקדש שבכל יום היו מיטיבים את הנרות מחדש ועיין עוד מה שכתבנו בזה בספר לב המועדים גבי השמנים והפתילות.

שאלה ג: האם יכול להשתמש בשמן שנותר מימים קודמים להדלקת השמש?

תשובה: יכול להשתמש דזה לא נר מצוה, וגם לא הידור והראיה שיכול ליתן לקטן מגיל חינוך, להדליקו אף ללא סיוע.

שאלה ד: אחד נעמד להתפלל מוסף וכבר היה זמן מנחה והתבלבל והחל בתפילת שמונה עשרה רגילה מה יעשה האם ישוב לויצרת או יכוין שזה מנחה ואח"כ יתפלל שוב מוסף?

תשובה: אם לא עקר רגליו יחזור לאתה יצרת או ראשי חודשים תלוי מתי חל ר"ח, אך אם עקר רגליו יתפלל שוב מנחה, בתור תפילת נדבה ובזה יצא יד"ח.

הגאון רבי אהרן וקסלשטיין שליט"א
מח"ס 'לב אהרן' ועו"ס

מהו הרשיון למלחמת החשמונאים ביוונים אם היתה שעת הגזירה לדין יהרג ואל יעבור

בספר 'מצות נר איש וביתו' למו"ה אליהו שלזינגר שליט"א (כרך ב, סי' א במהדו' תשע"א), הביא דברי הלבוש (סי' תרע סעי' ב, הובא במ"ב שם ס"ק ו) הטעם דלא קבעו שמחה בחנוכה כמו בפורים, ותורף הדברים דמפני שלא נמסרו ישראל בימי חשמונאים להריגה כמו שהיה בימי המן, כי היוונים לא בקשו מהם אלא ההכנעה ולהעלות להם מס וגם לכפור בדת, כדרך הממלכות כובשי ארצות שכופים הנכבשים על המס ועל דתם, על כן אחר שנצחום קבעו הלל והודאה על שהיה לנו לאלהים ולא עזבנו מעבודתו, אבל בימי המן שהיתה הגזירה להשמיד ולהרוג גם הגופות ולא רק הנפשות, שאפילו המירו דתם ח"ו לא היה מקבל אותם, לכך כשנצלו ממנו קבעו גם משתה ושמחה על הצלת הגופות, הלכך ריבוי הסעודות שעושין בחנוכה אינן אלא סעודות הרשות (והוא דלא כהמבואר במאמרי אדמוה"ז זלה"ה, ספר תקע עמ' לז, וכיו"ב בכמה מקומות בדא"ח: "..ענין פורים בכלל, הוא מ"ש הפיל פור הוא הגורל לפני המן כו', וביקש להשמיד ולהרוג את כל היהודים כו', וכ"ז להיות כי דתי המלך אינם עושים, ונמצא שאם הי' רצונם אז להמיר דת ח"ו לא היו מתייראים כלל, ונמצא שהיה להם אז מס"נ בתכלית כו'").

ותמה שם מאחר שבחנוכה לא היתה עיקר הגזרה אלא על הדת, ובשעת הגזרה הא קיי"ל דיהרג ואל יעבור על כל מצוה, א"כ "נשאלת השאלה על מה שכתב הרמב"ם 'וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום' וכו', ולמה הרגום, הלא הם עצמם היו צריכים למסור את נפשם כיון שהיו אלה גזירות על דתם ולא על גופם". ונושא ונותן שם ומסיק דכיון שהיתה גזרה על הכלל וסכנה לעם ישראל אז אין הדין שצריכים למסור נפשם אלא חייבים להלחם בעוז ובכל הכח.

ומביא שם שהציע תמיהתו בפני הג"ר יוסף ליברמן (זצ"ל, בעל 'משנת יוסף' ורב קהל סדיגורא ירושלים), ואת מכתבו שהשיב לו, ונביא קטע ממנו: "לענ"ד י"ל בפשטות עפ"ד הרמב"ם (שם) שהיוונים גזרו גזירות על ישראל ויבטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצוות, ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות, וצר להם

לישראל מאד וכו' עכ"ל. וא"כ מדיני בן נח הגיע להם דין מיתה כמפורש ברמב"ם (פרק ט ממלכים) בן נח שהרג נפש נהרג עליו, ועל אשת חבירו, ועל הגזל אפילו פחות משוה פרוטה וכו' עיי"ש. – והם הרי פשטו ידיהם בממונם ובבנותיהם ונהרגים על זה משום גזל".

ויותר ממה שהבאתי כאן יש שם, ולא הבאתי אלא תורף הדברים הנצרך למה שאביא להלן, והוא מו"מ עם המחבר הגר"א שלזינגר שליט"א, שהואיל להדפיס דברינו שם, וזה אשר כתבתי לו:

"לא נהירא מלשון הקושיא שכתבתם - דלפי דברי הרמב"ם שהגזירה היתה על הדת, למה הרגום, והיה להם לחשמונאים ליהרג ולא לעבור, - האם כוונת השאלה איך הותר להם שלא למסור עצמם למיתה ויצאו למלחמה, או איך הותר להם להרוג את היוונים.

ומן התירוץ שכתבתם דשאני גזירה על כל ישראל שאין בה הדינים של יהרג ואל יעבור, משמע שהקושיא היא איך הותר להם שלא למסור עצמם למיתה ולצאת למלחמה. ולענ"ד אין כאן צד שאלה, דודאי הדין של יהרג ואל יעבור לא בא לאפוקי שלא לעשות מלחמה, אלא לאפוקי שלא יבוא ח"ו לעבור בשביל להציל עצמו מן המיתה, אבל לצאת בחרב ובחנית היא גופה דרך מסירות נפש על קידוה"ש, שהרי הוא יוצא במעטים נגד הרבים וחלשים נגד הגבורים א"כ מדרך העולם הוא עתיד להיהרג וזה הוי יהרג ואל יעבור מעלייתא. והלשון הנאמר בסתם יהרג ואל יעבור, משום דאירי ביחיד שהוא תפוס ושבוי בידי השונאים ואסור בזיקים ואין בו שום אפשרות לעשות מלחמה, וגם אם אינו אסור וירצה להשיב מלחמה נגד מעניו הרי ברגע כמימרא יתקעו בו חניתותיהם לפני שיהיה בידו סיפק להזיק אחד מהם, אם כן מה לו להחמיץ את השעה בדברים בטלים ועליו לכוין דעתו לקדש את השם ברבים. וכן מצאנו בגזירות תתנ"ו שנהרגו אלפים על קידוש השם בקהילות שו"מ, וכפי שנמסר ברשימות שכתבו ראשונים מימי הגזירה, שהזקנים נאספו יחד וישבו בחצר לכוין דעתם לקדש שם שמים, והצעירים בעלי הכוח נטלו חרב וחנית ומקלות ואבנים והתבצרו בחדרים כנגד השונאים להלחם בכל כוחם.

ואולם מדברי הגר"י ליברמן (שליט"א) [זצ"ל] בתשובתו שכתב אליכם, נראה שהבין שהשאלה היא היאך הותר לחשמונאים להרוג את היוונים ובאיזה חטא נגזר עליהם משפט מוות, ויצא לדון מדיני בן נוח שנידונים במיתה על הגזל או מדין בעלי תועבות וכו'. והדברים מתמיהים, דהא במלחמה עסקינן ומלחמת מצוה של עזרת ישראל מיד צריהם (רמב"ם מלכים ה, א), ומלחמה היא על מנת לנצח ולהרוג את האויב, וכתב הרמב"ם (שם ז, טו) דכל

המתחיל לחשוב ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו עובר בלא תעשה ולא עוד אלא שכל דמי ישראל תלויין בצוארו, ואם לא נצח ולא עשה מלחמה בכל לבו ובכל נפשו הרי זה כמי ששפך דמי הכל, ועליו נאמר (ירמיה מח, י): ״אָרוּר עֹשֵׂה מְלֶאכֶת ה׳ רְמִיָּה וְאָרוּר מֹנֵעַ חַרְבּוֹ מִדָּם״, עיי״ש כל דבריו.

ועוד דכל הדינים שבני נוח נידונים עליהם אין דנים אלא בסנהדרין של דיני נפשות, וכי עלה על דעתינו שהחשמונאים במלחמתם עם חיל אנטיוכוס כל סרדיוט וקלגס שבא כנגדם בשביל להורגו היו צריכים לכפות ידיו מאחוריו תחילה ולהביאו בפני סנהדרין לדונו ואם יצא חייב יהרגוהו, אלא ליתא לכל הני מילי בשעת מלחמת מצוה, ואפילו במלחמת הרשות, אמנם צריך רשות מבי״ד כשבאין לצאת למלחמה, אבל אחר שנתנו בי״ד רשות ודאי שעת מלחמה כמלחמה, ואין דנים את השונאים אלא הורגים בהם כמה שאפשר עד שינוסו או יכנעו״.

ע״כ דברי שם בהערה להמחבר, וזה אשר השיב עליהם:

״א.ה. אכן כוונתי היתה בשתיים, למה הרגום וגם למה לא נהרגו בעצמם. ובתשובה לדברי ידידי, הנה בכל ההיסטוריה שהיו צריכים למסור נפשם על קידוש ה׳, לא מצאנו שנלחמו נגדם. כך כשנזרק אברהם אבינו לכבשן האש באור כשדים, או חנניה מישאל ועזריה מסרו נפשם ולא נלחמו. וכן בפורים לא נלחמו אלא למדו והתפללו. ויתירה מזו, לא מצאתי בפוסקים מאן דהו שיכתוב על מי שכופה על השני לעבוד ע״ז, ואם לאו - יהרגהו, ואם כן יש לו דין רודף, ויהיה מותר לשני להורגו מדין רודף, שהרי בגללו הוא יצטרך למסור את נפשו. ולא מצאנו כעין זה בשום מקום. וע״כ היה עלינו לחפש טעם אחר כמו שכתבנו שיש הבדל בין יחיד לכלל ישראל, וכן כמוש״כ הגר״י ליברמן שליט״א למה היה מותר להרגם״.

ע״כ תשובת המחבר, וזה אשר טענתי לו שנית, כפי שהואיל להדפיס שם:

״**ושוב** חזר ידידי הנ״ל וטוען בטוטו״ד:

מה שכתב כבודו לראיה מדברי ימי ישראל, הנה רושם מוטעה הוא, כי אדרבה, לא תמצא שהיתה שעת השמד והיתה שעת הכושר להשיב מלחמה, ולא עשו כן. ואברהם אבינו שמסר עצמו לאור כשדים מה בידו לעשות והוא מעבר אחד וכל העולם כולו מעבר אחר, אבל לאחר שנים כשכבר היה סיפק בידו להשיב מלחמה קצת בימי אמרפל, אזי כשמוע שנשבה בן אחיו מיד וַיָּרֶק אֶת-חֲנִיכָיו כו׳. וחנניה מישאל ועזריה מה בידם לעשות והם עומדים לפני המושל בכיפה ומוטלים כפותים לתוך המוקד, ככתוב (דניאל ג, כא): בֵּאדַיִן גֻּבְרַיָּא אִלֵּךְ כְּפִתוּ בְּסַרְבָּלֵיהוֹן וגו׳ וּרְמִיו לְגוֹא-אַתּוּן נוּרָא יָקְדְתָּא, אבל

במה שבידם, בחרב שבפיהם, היכו את נבוכדנצר הרשע בכל כוחם, שאמרו לו (ויק"ר לג, ו ותנחומא בהעלותך ט): "אם למיסים וארנוניות מלך אתה, ואם לעבודה זרה אתה והכלב שוים". ומצאנו בפוסקים דיון, גבי מי שרודף אחר חברו לכופו לע"ז שיהא לו דין רודף שמותר להרגו, בשו"ת מהרשד"ם חו"מ סי' שלא וכנה"ג הגהות הטור יג, דדבר פשוט שמותר.

אך בנין אב למנהג שנהגו אבותינו בשעת השמד, יש ללמוד מגזירות תתנ"ו, שנעקדו אלפים על קידוש השם, והיתה הנהגתם מופת בכל הדורות, כי מימי דור השמד של רבי עקיבא לא מצאנו כדוגמת מסירות נפש של קהילות אשכנז באותו הדור, לא לפניהם ולא לאחריהם, ונשתיירו בידינו מקצת רשימות מגדולי הדור שתיארו את המאורעות, ואביא כמה שורות מדבריהם, וכך כותב ראב"ן (רבינו אליעזר בר נתן): "...ואז עמד בחור אחד ושמו שמחה הכהן, כשראה שמוליכין אותו לבית חרפתם, ושתק עד בואו לשם, ויהי בבואו שמה הוציא סכין מבית יד שלו, והרג שר אחד נכדו של ההגמון, ומיד עשו גופו חתיכות, ועליו ועל כיוצא בו נאמר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו, ועל אלו הצדיקים אתאונן קינים נהי והי כו'".

וברשימת ר' שלמה ב"ר נתן כותב אודות השחיטה במגנצא: "ויהי בחצי היום ויבא אימכו הרשע צורר היהודים הוא וכל חילו כו', וכאשר ראו בני ברית קודש שהיו שם, הקדושים יריאי עליון, המון הרב, חיל גדול כחול אשר על שפת הים, ודבקו בבוראם, ואז לבשו שריונים וחגרו כלי מלחמתם מגדולים ועד קטנים, ור' קלונימוס ב"ר משולם הפרנס בראש, ומרוב צרות ותעניות שעשו לא היה בהם כח לעמוד כנגד האויבים, ואז באו כתות ובולשת שוטפות כנהר כו' ואיש ישראל חלצו איש כלי זיינו בחצר הפנימי של ההגמון, ויקרבו כולם אל השער להלחם עם התועים ועם העירונים וילחמו אלו כנגד אלו אל תוך השער, וגרמו העוונות ונצחום האויבים ולכדו את השער ותכבד יד ה' על עמו ויאספו כל הגוים על היהודים שבחצר להכרית מהם שם כו' וכו', ואין להאריך בדבר המבהיל, ויש עוד תיאורים כיוצ"ב, והנקודה ברורה, כי כל מי שהיתה בו רוח וכוח להשיב מלחמה שערה מצוה וחובה עליו לעשות".

ואותן גזירות של שנת תתנ"ו לא היו על כלל ישראל אלא על העיירות והמדינות שהיו בדרכם של הפורעים מצרפת ועד ארץ ישראל, ואולי נחשב לכם כגזירה כללית, אך לענ"ד פשוט, שגם ביחיד, אם יכול להציל עצמו ע"י

שיהרוג אחד או רבים מהשונאים, והדבר לא יביא בקרוב לודאי סכנת נפשות לאחרים מישראל, אז אין לו לעמוד על דם חבירו כל שכן עצמו, ורשאי ומחוייב להציל נפשו בנפשם של רודפיו.

***

אך שוב באתי לדברי רבה"ק רבי מנחם מענדל מליובאוויטש זי"ע (לקו"ש חלק לה, וישב-חנוכה עמ' 173 ובכ"מ) בדברים מאירי עיניים במהלך אחר, דמביא שם דברי הרמב"ם (ריש הל' חנוכה) בתיאור גזירות יוונים שגזרו גזירות ובטלו דתם ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם וכו', וכתב ע"ז, ונביא לשה"ק:

"**והנה** מפשטות לשונו נראה שדינו של מצב ימי חנוכה הוא כשעת גזירה, שכתב הרמב"ם בהל' יסוד"ת, שהחילוקים בין שאר מצות וג' העבירות, בפרהסיא או בצנעה וכו' — הם רק שלא בשעת השמד, 'אבל בשעת השמד, והוא שעומד מלך רשע כנבוכדנאצר וחבריו ויגזור שמד על ישראל לבטל דתם או מצוה מן המצות, יהרג ואל יעבור אפילו על אחת משאר מצות'. ולפ"ז נמצא שאז היו ישראל חייבים למסור נפשם, ובפרט שנוסף על הגזירות על מילה שבת וחודש (כמובא בכ"מ) אמרו 'כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל'.

"**אבל** יש מקום לעיון בזה. דאע"פ שבשעת שמד 'יהרג ואל יעבור' בכל אופן — הרי זהו רק שאם כופים אותו לעבור על מצות התורה חייב למסור נפשו ולא לעבור, אבל לכאורה אין לומר שיש חיוב לצאת במלחמה נגד המלכות הרשעה שגזרה גזירות אלה.

"**ועוד** זאת: בנדו"ד הרי בני חשמונאי היו מעטים נגד רבים וחלשים נגד גיבורים (שע"פ טבע אין מקום שינצחו), ולא שייך לומר שהיו חייבים בזה ע"פ דין. דאף את"ל שהליכה למלחמה בכלל אינה בגדר מס"נ, כיון שזהו תוכן כל מלחמה, שמעמידים א"ע בסכנה (וא"כ בזה גופא שהתורה התירה הליכה למלחמה (אפילו מלחמת רשות) הופקע דין מלחמה מדיני מסירת נפש), מ"מ, באופן זה, שאין מקום כלל בטבע שינצחו, הוי סכנה ודאית, ולכאורה אין היתר לצאת למלחמה כזו".

ומיישב שם בלקו"ש: "אלא שאצל בני חשמונאי היתה מסירת נפש בלי מדידה ושיעור, ובמילא הלכו במסירת נפש גם בענינים שע"פ חיובי התורה אין מקום לזה, כנדו"ד, שיצאו למלחמה (לסכנה ודאית) נגד היוונים [נוסף על עצם קיום מ"ע דמילה וחודש, להדיעות שלא אמרו יהרג ואל יעבור אלא לעבור על מצות ל"ת ולא אם גזרו לבטל מצות עשה, כנ"ל]", עכלה"ק.

אם כן קוטב השאלה כפי שמבאר רבה"ק אינה האיך הותר להם שלא לקיים דין יהרג ואל יעבור ויצאו למלחמה, וגם לא האיך הותר להם להרוג את היוונים (דע"ז נראה די"ל נמי דהופקעה מלחמה מדין הבאת נידון לבי"ד כמ"ש לעיל), אלא השאלה היאך הותר להם לצאת למלחמה, כיון שהיציאה למלחמה אינה בשעת מעשה שבאו להעבירו על דתו אלא שמתתיהו אסף עמו בניו ואנשי מלחמה לצאת נגדם בחרב ובחנית ואין זה הדין הרגיל שנאמר עליו יהרג ועל יעבור, ואם כן קשיא לן ד"לכאורה אין לומר שיש חיוב לצאת במלחמה נגד המלכות הרשעה שגזרה גזירות אלה". ומכל מקום יש לדייק לשון זה שכתב 'אין לומר שיש חיוב לצאת במלחמה' משמע דאם רוצים לצאת במלחמה רשאים, ומה שמסיים "ובמילא הלכו במסירת נפש גם בעניינים שע"פ חיובי התורה אין מקום לזה", היינו אחר שהוסיף ענין שהיתה מלחמה של מעטים נגד רבים וחלשים נגד גבורים, שע"פ טבע אין סבר וסיכוי לנצחון, ולולי זה, אלא במקום שיש סבר וסיכוי להצלחה, אזי אף שאין חיוב מעיקר דין יהרג ואל יעבור יכולים לקנא לכבוד ה' ותורתו ולהילחם.

אך לכאורה יש לשאול, דבתחילת דברי רבה"ק כתב דמפשטות לשון הרמב"ם נראה דבימי יוונים הוי כשעת הגזירה, ושוב כתב דיש לחלק מלחמת חשמונאים מדין יהרג ואל יעבור דשמא אין חיוב לצאת במלחמה בחרב ובחנית, ולכאורה למה לן לחפש חילוק ואמאי לא נימא דממעשה חשמונאי ובניו גופא, ושנעשה להם נס וקבעו חכמים יו"ט לדורות, מהא גופא נשמע דאין לחלק. וי"ל דהואיל ומלתא דברבא היא לא היה לרבותינו לשתוק בדבר זה, ומדשתקי רבנן שמע מינה דלא ניחא להו.

ועוד נראה דיש לחלק בין להשיב מלחמה מול שונא או בולשת ואפילו מול חיל ועם ומדינה הבאים בכוונת מכוין לכופם נגד התורה, דאז רשאים להשיב מלחמה כנגד שונאיהם, וכדאשכחן בימי הגזירות בימי הראשונים שהבאתי לעיל, לבין הכרזת מלחמה על עיקר המלכות, דמלחמת חשמונאים לא היתה רק להדוף הצר הבא לאנוס ובשעת מעשה האינוס, אלא מלחמת תנופה להכניע המלך השונא וצבאו, ובזמן שאין יד ישראל תקיפה וניכר דמן השמים המליכוה לאומה זו, דאז "אין לומר שיש חיוב לצאת במלחמה נגד המלכות הרשעה שגזרה גזירות אלה", אבל נגד החיל הבא עליהם לאונסם על שמירת התורה רשאים וחייבים.

תירוץ חדש בדרך הפשט לקושיית הבית יוסף בח' ימים דחנוכה. יישוב כמה תמיהות בענייני חנוכה על יסוד המבואר. כמה השגות על התירוץ, ותשובתן

דומה כי זו הקושיא היותר מפורסמת בעולם התורה וכבר נאמרו כל הדברים שאפשר לומר בה, מ"מ מעין התורה אינו פוסק ובכל דור מתחדשים חידושים על פי גזרת הרחמן יתברך ויתעלה, והשי"ת יעזרנו לכוין לתירוץ אמיתי.

והקושיא, אמאי קבעו שמונה ימים חנוכה והלא הנס לא היה אלא ז' ימים. והנראה, הנה במצוות הדלקת הנרות במקדש כתיב (שמות כז, כ): לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד. וי"ל דבהדלקת הנר במקדש איכא ב' ענינים, א' ההדלקה של כל יום ליומו, והב' ע"י ההדלקה של כל יום מתקיימת מצות העלאת נר תמיד, היינו שע"י ההדלקה של כל יום ויום מתקשרים הימים שעברו עם הימים הנכנסים כאחד להיעשות נר תמיד הדולק בכל לילה ולילה.

מעתה נמצא שלולא הנס דחנוכה ח"ו, הנה באמת גוף ההדלקה אמנם לא היה נחסר אלא ז' ימים, אבל הענין השני שבנרות המקדש 'העלאת נר תמיד' היה נחסר ח' ימים, שהרי הדלקת נר ביום א' דחנוכה אין בה המעלה של הדלקת 'נר תמיד' עד שתתחבר עם הדלקת שאר הימים, ואדרבה, ביותר היה ניכר חסרונו ביום הראשון שהיתה נעשית הדלקתו תלושה וקרועה משאר הימים. ובחסד העליון בחיבתו לעמו ישראל עשה נס להציל את הדלקת היום הראשון לקשרו בשלשלת העלאת נר תמיד, ונמצא שהיום הראשון הוא הוא "בעל הנס" ושפיר עבדינן ציון לזכר נס זה (ור' בסוף המאמר תשובה לטענה דסו"ס לא התרחש נס ביום הראשון).

***

וע"פ האמור מצינו לתרץ את קושית הפנ"י (שבת כא,ב), שהקשה דכל הני טעמי של כנגד ימים הנכנסים והיוצאים, או מעלין בקודש ופרי החג אין נותנים טעם אלא אמאי להוסיף או לפחות אבל מנלן הא גופא שצריך להוסיף או לפחות ולא להשוות המידות כגון שהמהדרין מן המהדרין ידליקו בכל יום ח' נרות וכיו"ב. ומיישב שב"ש וב"ה חלוקין אם מציינים את הנס שבמנורה או הנס שבפך, שהנס שבמנורה בכל יום ויום ניתוסף ונתגדל הנס והיינו טעמא דב"ה, וב"ש אזלי בתר הנס שבפך שבכל יום נחסר בו רק חלק שמיני ולכן פוחת והולך, עיי"ש כל דבריו.

ובגוף הקושיא מצינו לתרץ שהמהדרין נותנים הידור לכל אחד ואחד, ואילו המהדרין מן המהדרין נותנים

הידור לכל יום ויום, היינו שמדליקין נר מיוחד אכל יומא ויומא כמו שהמהדרין נותנים נר מיוחד אכל גברא וגברא [וי"ל דהיינו טעמא דרש"י דס"ל שההידור של המהדרין מן המהדרין קאי נמי אמהדרין דאטו משום דמוסיפין הידור אכל יומא ויומא יחסירו ההידור דאכל גברא וגברא. ולעיקר קושיית התוס' שאינו ניכר, נראה לתרץ רש"י ז"ל דס"ל דע"כ עיקר ההיכרא הוא מצירוף שני ימים, שהרי בלילה הראשונה ליכא היכרא בחד גברא בביתא, ולהתוס' גריעא היכרא טפי בלילה הראשון דלדידהו אפי' בכמה בני אדם בבית ליכא הכירא אם הוא מן המהדרין מן המהדרין שאינו מדליק אלא נר אחד (ותו איכא כמה היכי תימצי דלהתוס' ליכא היכרא וכגון ב' נרות ביום שני שהרואה אינו יודע אם בעל הבית מן המהדרין ויש שני בני אדם בבית, או מן המהדרין מן המהדרין ומוסיף והולך וכיו"ב בג' נרות ביום השלישי כו'), וס"ל לרש"י דכיון דבלאו הכי עיקר ההיכרא מיום ב' ואילך י"ל דההיכרא הוא בצירוף יום אתמול, וטעם הדבר דלרש"י ההיכרא הוא לא במספר הנרות אלא בהיותו מוסיף או פוחת, דכיון דכל עצמו של ההידור הוא להיות מוסיף ופוחת, א"כ גם ההיכרא הוא במה שפוחת או מוסיף אדאתמול, ובצירוף יום אתמול הא היכא היכרא בכל גווני].

אך לפי היסוד האמור י"ל טפי שכל עיקר טעם המהדרין מן המהדרין הוא כלפי הענין של העלאת נר תמיד, שע"י שמוסיפין או פוחתין נר בכל יום מדגישים שהימים משורשרים זה בזה.

***

וי"ל בביאור מחלוקת ב"ש וב"ה אי פוחתין או מוסיפין שחלוקין על איזה יום מתייחסים כשבאים לציין את המעלה של הדלקת נר תמיד, אי על היום הראשון או על היום התשיעי, דב"ה סברי שענין זה יש לציין ביחס ליום הראשון שעמו נעשה הנס כאמור לעיל, ולכן בכל יום מוסיפין והולכין לציין שכל יום נוסף לא נתלש מן היום הראשון ונתקיים בו העלאת נר תמיד, והיינו "כנגד ימים היוצאים", שכל יום ויום מתחבר ליום שלפניו, ואילו ב"ש ס"ל שמתייחסים ליום התשיעי, שהרי מן היום התשיעי והלאה נתקיימה העלאת נר תמיד לדורות בלא נס, אלא שהשמונה ימים הראשונים הם שהיו בסכנה זו של תלישות ממצוות העלאת נר תמיד, ולכן ביום הראשון מדליקין ח' נרות לציין שאלו הח' "ימים הנכנסים" לא נתלשו מן היום התשיעי, וביום השני ז' נרות שאלו הז' ימים כו' (וא"ל א"כ למה יש לציין את השמיני הסמוך לתשיעי, ופשוט דלולא הנס לא היו מדליקין בו וממילא היה נחסר בו גם הענין של העלאת נר תמיד).

וי"ל ע"ד הדרש דבפרי החג שהם כנגד אוה"ע פוחתין והולכין כי ההתייחסות היא ליום שאחריהם דהיינו

היום השמיני שאין אלא פר אחד ואיל אחד שכנגד ישראל, וראה זוהר בראשית דף רסא,ב: ד״א דבגיניהון דשבעה צדיקיא זמין קודשא בריך הוא לאעברא לכל אומין דעלמא ולא ישתאר בעלמא אלא קודשא בריך הוא בלחודוי וישראל גוי אחד בגין כך הכא שבעה יומין, ת״ח דבגין כך מתמעטין והולכין, וביומא תמינאה שלטין ישראל לחודייהו בעלמא ומקריבין פר אחד איל אחד רזא דיחודא, עכ״ל.

ובעומק יותר י״ל דמה דאמרי ב״ש וב״ש הידור לממה״מ שמוסיפין ופותחין בכל יום נר אין הכוונה שבכל יום ויום יש הידור להדליק מספר כולל של נרות כנגד הימים, אלא בין לב״ש ובין לב״ה כל יום לעצמו אינו מדליק אלא נר אחד, וההידור הוא שביום השני לב״ה חוזר ומדליק את הנר של אתמול (הנר של היום היוצא כאמור להדגיש חיבורו אליו) עד שביום השמיני מדליק את הנרות של כל הימים, ולב״ש איפכא שביום הראשון מדליק את הנרות של כל הימים עד שביום השמיני מדליק את הנר של יומו בלבד. ובהא יש ליישב מה שהקשו המפרשים על ב״ש למה הרחיקו להביא טעם כנגד פרי החג והרי הטעם של מעלין בקודש אשכחנא בדוכתא טובא ובודאי אית להו האי טעמא. ולהאמור ניחא דס״ל לב״ש שביום השני אין לו להדליק הנר דאתמול שכבר עבר, ולא שייך מעלין בקודש כי היכי דלב״ה לא שייכא מעלין בקודש ביום תשיעי שאחר חנוכה דאזלא לה מצוותו.

ועפי״ז יש ליישב קושיית הגר״א על המחבר (באו״ח סי׳ תרעא) גבי סדר ההדלקה דהמחבר פוסק שמדליק תחלה הנר החדש לשמאל והולך ומדליק דרך ימין הנרות הקודמים, והשיג עליו הגר״א דהנר החדש אינו אלא משום הידור ואיך יעזוב עיקר המצוה וידליק ההידור, ועוד דמשום דרך ימין אין לו לעזוב עיקר המצוה, עכת״ד. ולהאמור נמצא איפכא שהנר שמוסיף לשמאל בו מקיים עיקר המצווה, והנר שלימין הוא ההידור שחוזר ומדליק את הנר דאתמול ואדברה משום הא טעמא גופא דהגר״א יש לו להתחיל דוקא בנר שבשמאל שבו מקיים עיקר המצוה.

***

שבתי וראיתי דהא דכתבנו דחלוקין ב״ש וב״ה אי אזלינן בתר יום ראשון או יום תשיעי, י״ל בזה ב׳ אופנים, האם עיקר ההדגשה הוא: א) מה שכל יום ויום קשור לזה שלפניו (לב״ה) או שלאחריו (לב״ש). או: ב) מה שכל אחד מן הימים נעוץ בתחילת הימים (לב״ה) או בסוף הימים (לב״ש). וי״ל דהיינו מה בין הני תרי טעמי דכנגד הימים ודמעלין בקודש, דלטעם דכנגד הימים ההתבוננות היא מה שכל יום קשור ליום הראשון, ואילו לטעם

דמעלין בקודש, היינו עליה מעלה אחר מעלה, כל יום אחר יום שלפניו.

ובזה יש לבאר שיטת התוס' דסברי דהממה"מ קאי אעיקר דינא, דהתוס' ס"ל כאופן הב' שהעיקר הוא נעיצת כל יום ביום הראשון, ולכן בעינן שיהא הכירא באיזה יום לחנוכה קאימנא, וזה עומק כוונתם דאמרי דליכא הכירא דיסבור שכך בני אדם יש בבית, היינו דאפי' היכא הכירא שהוא מן המהדרין מן המהדרין מ"מ יותר ניכר ההכירא שיש ריבוי בני אדם בבית ופחות יש הכירא לאיזה יום בחנוכה קאי, דלאו איהו מארי דחושבנא לחשב כמה ימים לכמה בני אדם, אבל לרש"י לא איכפת דליכא הכירא לאיזה יום בחנוכה קאי דההיכרא הוא במה שמוסיף ופוחת אדאתמול ודו"ק.

עד כאן מרשימה שכתבתי לפני שנים הרבה, וכאן אוסיף תשובות על כמה השגות ששמעתי על הנ"ל משך השנים.

***

השגה א': סוף סוף הרי לא היה נס ביום הראשון דחנוכה, ומה הועלנו בתירוצנו.

ותשובתי על זה, דמגוף דברי הב"י יש להוכיח, דכהאי גוונא — אם נוכיח שאחד הימים לא היה בו עצמו נס אבל היה צריך לנס, שאילולי הנס היתה הדלקת אותו היום מתקלקלת - בכגון דא לא קשיא ליה הקושיא מעיקרא. וההוכחה, דאחד מג' התירוצים שמתרץ הב"י, הוא שבכל יום ויום אחר שמלאו את הכוסות מצאו את הכד מלא. מעתה צא וחשוב אימתי היה הנס האחרון של חנוכה, הרי היה בליל יום ז', אבל ביום ח' דחנוכה לא היה נס, לא בלילו ולא ביומו, ואם כן מה הועלנו בתירוצנו, דפרנסנו את הנס ביום הראשון וגרענו את היום השמיני מהנס. אלא על כרחך דכיון דאותו יום שמיני צריך לנס, דהא לולי הנס לא היתה הדלקה ביום השמיני, אזי אף על פי שלא בו ביום עצמו נס, בזה לא קשיא לן כלל. ולסבר האוזן נדמה זה למה שכתב הכוזרי (מאמר ב, סי' ד) על הנבואה שהיא תמיד קשורה בארץ ישראל, "ולא נתנבא נביא אלא בה או בעבורה", הרי ד'בעבורה' חשיב כ'בה', הכא נמי אע"פ שלתירוצנו לא היה נס 'בו' ביום הראשון, הרי שפיר היה הנס 'בעבורו'.

השגה ב': לפי ההסבר שבהדלקת הנר בביהמ"ק היו ב' עניינים, הא' הדלקת כל יום לעצמו, ב' הדלקת נר תמיד שזה נעשה ע"י צירוף הימים זה לזה בלי הפסק. א"כ כיון שידעו שאין להם די שמן ואין סומכין על הנס היה להם להמתין עד ליל ח' כדי שיוכלו לעשות המצוה כתקנה.

והביאור בזה י"ל, דהנה לשון התורה "לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד" מכוון לב' עניינים, האחד מצוה, והשני תכלית. והמצוה היא להדליק נר בכל יום תמיד,

והתכלית שע״י ההדלקה נעשה רצונו של מקום שהנר דולק תמיד בכל יום במקדש ברציפות, והוא דבר דממילא אתעביד. ולצד זה השני משמעות הכתוב ׳להעלות נר תמיד׳ דומה לכתוב ׳לריח ניחוח׳, דנוסף לכך שבאמת צריך כוונה שיהא הקרבן לשם ריח ניחוח, כדתנן (זבחים ד, ו): לשם ששה דברים הזבח נזבח כו׳ לשם ריח לשם ניחוח כו׳, הא ברור שהכוונה בפסוק היא גם שזה תכלית הרצון בקרבן שיהיה לריח ניחוח, וחלק זה הוא נעשה ממילא כשישראל זוכין. ואם כן יש לומר שמצות נר תמיד להדליק בכל יום מקיימים גם כשאין די שמן אלא ליום אחד ויודעים שלמחר יחדלו, שהתורה לא נתנה שיעור למיעוט הימים שיתקיים בהם מצות נר תמיד, ובאמת אפילו ביום אחד הוא מתקיים, הגע עצמך שלא נברא העולם אלא ליום אחד או שמצאו הפך ביום אחרון של שית אלפי שנין, כל יום ויום שנתן הקב״ה לישראל הוא יום שלם שמקיימים בו נר תמיד.

אך מכל מקום מצד התכלית - אף שמצד העושין קיימו מצות נר תמיד כתקנה - הרי שמצד התוצאה אם ח״ו פסקה ההדלקה נמצא שלא נתקיימה הכוונה, והוא עלבון להדלקת יום הראשון. הגע עצמך שלא היה נעשה הנס ובליל ג׳ היו מוצאים פך טהור נוסף, וכן בליל ה׳, וגם בליל ז׳, כמה עלבון היה לישראל ולביהמ״ק שהתורה אמרה ׳להעלות נר תמיד׳ ואנו מדליקין לסירוגין. ודומה כעבד שרבו צוה לו למזוג לו קיתון ושפך על פניו, דאין לומר שהיה ריעותא בפעולתו של העבד ושלא קיים מצות רבו, ואדרבה אילו היה אומר לא אמזוג אלא אמתין שילכו פניו הזועפות של רבי ואז אמזוג לו, אז היה כמועל, ומ״מ אף שעשה כדין אם שפך לו על פניו יש עלבון, ואם נעשה לו נס שהלכו פניו של רבו וריחם עליו וקבלו בפנים יפות, יש לו להודות ולהלל.

השגה ג׳: הראוני ב׳לקט ופרט׳ (חוברת יד, דברי רימ״ש הלפרין שליט״א), שהקשה על דרכנו הנ״ל ביישוב קושית הב״י, שכן לפי״ז נמצא שגם היום התשיעי היה בו נס, כי גם הוא יצא נשכר מחיבורו לשרשרת הימים, והניח בצ״ע. ולדידי לא חזינן קושיא דקפידת התורה בענין נר תמיד הוא שלא יארע קיטוע של אף יום אחר שהחלו להדליק, ולא חיישינן למה שהיום הראשון של ההדלקה אינו מחובר לימים שלפניו, כי כן היה ביום הראשון של ההדלקה בימי משה, ואין חסרון בהדלקת אותו יום כי הקפידא היא שלא יפסק מכאן ואילך. וכן ביום ראשון של בית שני מיום שהדליקו משם ואילך המצוה, וכך גם אחר שפסקה ההדלקה בימי יוונים ונכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור, לא היתה דאגתנו מיום התשיעי ואילך, כי ידענו שבדרך הטבע בידינו להספיק שמן ככל הצורך מיום התשיעי ואילך, ואין יום זה

צריך לנס לא בו ולא בעבורו, ולכן גם אחר שמצאו את הפך הטהור ליום אחד, לא נכון לומר שכעת נולדה צרה ליום התשיעי כי צריך לחברו עם כ"ה בכסליו, כי יום התשיעי חשיב לענין זה כהדלקת יום ראשון של בית שלישי מהרה יבנה, ואין ענינו נשואות אלא איך לחבר ח' הימים שהיו בסכנת קטיעה.

ומשל לדבר (בציור הדומה לנמשל ולא בכל הפרטים), כי הימים דומים לחברים היוצאים במחול, כל אחד ידיו על כתפי חברו, וכל אחד משתדל שלא לשמוט ידיו מכתפי חבריו כדי שלא לפרוש מן המחול אבל אין דעתו נתונה על זה שמאחוריו דלא עליה רמיא. ומיהו, אין זה סותר למ"ש (לתרץ קושית הגר"א שהובאה לעיל) שלבית הלל עיקר ההידור הוא לשוב ולהדליק את הנר דאתמול, דההידור הוא להדליק את הנר של אתמול לחברו במצות נר תמיד עם הנר דהאי יומא. כנלענ"ד.

בין שמן נס לשמן ברכה

אחד השאלות היותר נידונות בענייני חנוכה, היא הקושיא על כשרות השמן למנורה, הואיל "ונעשה נס והדליקו ממנו שמונה ימים", היאך היה מותר להשתמש בשמן, הא קיי"ל דאסור ליהנות ממעשה נסים (תענית כד,א), והיאך מותר למנורה, הא כתיב (שמות כז, כ): "שֶׁמֶן זַיִת זָךְ" ואין זה שמן זית אלא שמן נס.

וארכו הדברים מאד (ר' מצות נר איש וביתו' להגר"א שלזינגר שליט"א, כרך ב, סי' סא, עמ' שיט ואילך), ואף נקודת הביאור דבעינן למימר קמן, להבדיל בין שמן נס לשמן ברכה, כבר העלה בספר 'כלי חמדה' (פ' ויקהל) בשם החידושי הרי"מ זי"ע, ומ"מ לא אמנע מלהעלות על ספר הדברים אשר רחש ליבי להטעים הדברים כפי מה שחנני השי"ת.

דהנה מצינו במסכת ראש השנה שבעת שנכנסו ישראל לארץ הביאו את העומר שהקריבו ממה שגדל בחמישה יום מיום כניסתם לארץ (בי' בניסן) ועד יום הקרבת העומר בט"ז בו. דאיתא התם: "בעו מיניה חברייי מרב כהנא עומר שהקריבו ישראל בכניסתן לארץ מהיכן הקריבוהו, אם תאמר דעייל ביד נכרי (שגדל אצל הכנענים עד שלא עברו ישראל את הירדן) קצירכם אמר רחמנא ולא קציר נכרי כו'. אמר להן, כל שלא הביא שליש ביד נכרי כו'. בחמשה יומי מי קא מליא כו' אלא כו' ארץ צבי כתיב בה". ופירש"י: ארץ צבי, מה צבי קל ברגליו מכל החיות, אף ארץ ישראל קלה לבשל פירותיה מכל הארצות, עכ"ל. ובפשטות לשון רש"י נראה שאין

זה נס אלא טבעה של ארץ ישראל הוא. ואולם לשון המאירי הוא כך: "ובחמשה ימים שמיום כניסתם עד יום הנף נגמר הבישול, אם דרך נס, אם לקלות הארץ ומהירות ביכור בישוליה", ולשון המאירי דומה כמסתפק בדבר. ומצאנו במקום אחר, במסכת תענית (ה,א) ברעב שהיה בימי יואל, שג"כ הביאו ישראל עומר ממה שזרעו בב' בניסן שירד להם יורה ומלקוש בחודש אחד, ואמרינן התם: יצאו וזרעו שני ושלישי ורביעי וירדה להם רביעה שניה בחמשה בניסן הקריבו עומר בט"ז בניסן, נמצאת תבואה הגדילה בו' חדשים גדילה בי"א יום כו'. ולשון רש"י שם ד"ה אמר ליה: ומקרא זה בימי יואל בן פתואל נתקיים, שיורה ומלקוש היה בראשון על ידי נס כו'. הרי לנו דלא תלינן המעשה בקלות הארץ ומהירות ביכור בישוליה, אלא נס הוי.

ונראה דרש"י כאן והתם עולים בקנה אחד וכן דברי המאירי לא כמסתפק אמר אלא דתרוייהו איתנייהו ביה, גם נס וגם טבע. והענין הוא דארץ ישראל שבה בחר המקום בטבעה יש בה כוח ברכה עצום, וגם בטבעה ארץ ל' ריצה שהיא רצה לעשות רצון קונה, ומשתדלת לסייע לישראל לקיים התורה והמצוות, ובעתי רצון מיוחדים כשהארץ רואה את דביקות ישראל במקום, אז המקום רומז לה כביכול ומתגלה טבעה האמיתי והברכה הטמונה בה, ואז מתרחש הנס, אבל אין הנס עצם ריבוי הפירות כי זה טבעה של הארץ, אבל הנס הוא שהקב"ה מגלה את טבעה והרגלה משמת ימי בראשית, אלא הואיל ולא זכו עדיין, אין רואים טבע זה אלא בעתים מיוחדים.

ואם כן יש לחלק בן שמן נס לשמן ברכה, דלא דמיא שמן נס שבא ע"י גזירת נביא ומכוח וְתִגְזַר-אוֹמֶר וְיָקָם לָךְ (איוב כב, כח) וצדיק גוזר והקב"ה מקיים, דאז נקרא שמן נס, ואז באמת הוא פטור ממעשר כמו התוספתא שהביא רד"ק הובאה לעיל, וגם אינו נקרא שמן זית ואינו ראוי למצות נר תמיד. אבל שמן הברכה הוא שהריבוי נפעל ע"י גילוי הברכה הקיימת מאז ומעולם, ותוספת הפרי המתגלה צריך עישור (אם לא נתעשר לפני גילוי הברכה, אבל בנתעשר לפני כן י"ל שאותו מעשר ג"כ מתגלה בו הברכה, ונמצא שעישר כדין ואכ"מ) והוא ראוי ומובחר לכל המצוות.

והנה, לכאורה אינו דומה הנידון שאנו דנים עליו בשמן הנס של חנוכה, להברכה שהיתה בתבואה כשנכנסו לארץ וכן הברכה בימי יואל פתואל, דשם לא חזינן נס ממש של ריבוי בחומריות הפרי, אלא ע"י שגדל במהירות, אבל כאן בחנוכה שנתרבה גוף חומריות השמן יותר ממה שהיה

מעיקרא, מהיכי תיתי שאפשר לקרוא לדבר זה שמן ברכה, והלא דומה כנס ממש. אבל יש להביא ראיה דגם באופן זה שייך ברכה ונקרא ברכה ולא נס, ממה דאיתא ביומא (לט,א) בדברי נסים שהיו בימיו של שמעון הצדיק, וביניהם שנו שם: "ונשתלחה ברכה בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים, וכל כהן שמגיעו כזית יש אוכלו ושבע, ויש אוכלו ומותיר, מכאן ואילך נשתלחה מאירה בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים וכל כהן מגיעו כפול כו'". הרי לנו דגם ריבוי בגוף כמות החומר נקרא ברכה, דהא ודאי מה שאחר ימי שמעון הצדיק כל כהן הגיעו רק כפול לא היה משום שנתרבו הכהנים דא"כ מאי רבותא דימי שמעון הצדיק, אלא אותם י"ב חלות שמידתם קבועה וקצובה מראש (ויקרא כג, יז) שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה חַלּוֹת שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים יִהְיֶה הַחַלָּה הָאֶחָת, הם עצמם בימי שמעון הצדיק נתחלקו למספר מסויים של כהנים והגיע לכל אחד ואחד כזית, ואחר ימיו נתחלקו לאותו מספר אוכלים והגיע לכל אחד ואחד רק כפול, ומכל מקום אכלוהו הכהנים בימי שמעון הצדיק וזכו משולחן גבוה וקיימו בו בהידור מצות (ויקרא שם, ט): וְהָיְתָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וַאֲכָלֻהוּ בְּמָקוֹם קָדֹשׁ גו', ולא אמרינן כזית של נס אכלו. (וכבר הובא לעיל הא דתנו רבנן בבבא מציעא (מב,א), ההולך למוד את גורנו אומר יה"ר שתשלח ברכה במעשה ידינו כו'. ומשם נמי מוכח שהברכה שייכת גם בכמות הפרי ולא רק באיכותו, אבל שם אין הכמות קצובה וידועה מראש דהא עכשיו בא למוד אותו, ולכן עדיפא לן להביא ממעשה דשמעון הצדיק ששם הכמות קצובה וידועה כנ"ל ואפילו הכי שייך ביה ברכה).

מעתה י"ל כן גם לגבי חנוכה, דהא הפך שמן היה מזיתי ארץ ישראל, ובאותה עת רצון גדולה כשראה הקב"ה התשובה וההתקרבות של ישראל אליו הראה ג"כ חיבתו לישראל, ונתגלתה הברכה הטמונה בזיתים, ואמנם היה כאן נס שנתגלה הטבע, אבל השמן עצמו אינו שמן נס אלא שמן ברכה. כך לענ"ד.

טעם הרמ"א שיש מצוה בסעודות חנוכה משום חנוכת המזבח

בשו"ע הל' חנוכה (תרע, ב) כתב: "רבוי הסעודות שמרבים בהם הם סעודות הרשות, שלא קבעום למשתה ושמחה". והוא מדברי הטור כאן שכתב: "היה אומר הר"מ מרוטנבורק ז"ל שרבוי הסעודה שמרבים בהם הן סעודת הרשות שלא קבעו אלא להלל ולהודות ולא משתה ושמחה".

והוסיף הרמ"א: "ויש אומרים שיש קצת מצוה ברבוי הסעודות, משום דבאותן הימים היה חנוכת המזבח (מהר"א מפראג). ונוהגין לומר זמירות ותשבחות בסעודות שמרבים בהם, ואז הוי סעודת מצוה (מנהגים)".

וצריך טעם לדברי הרמ"א במה שכתב דמשום דבאותן הימים היתה חנוכת המזבח חשבינן ליה לסעודת מצוה, למה דוקא חנוכת המזבח עושה הסעודה למצוה יותר משאר עניינים שיש בחנוכה. והמפרשים האריכו, ועי' מה שהאריך בזה בשו"ת 'שואלין ודורשין' (ח"ז סי' ל). ואשר חנני השי"ת בליבי אביעה:

הנה בימי החנוכה בימים ההם היו ג' עניינים, והם: א. נצחון המלחמה. ב. נס פח השמן. ג. חנוכת המזבח. וי"ל דמשום נצחון המלחמה לחוד לא ראו החכמים לקבוע יו"ט, דאף שהיתה תשועה גדולה, מי יימר שהוא דבר של קיום, דדרך המלכים היום זה נוצח ולמחר האחר, ושמא יאספו היוונים אוכלוסין ויבואו בחיל עצום ולא יוכלו להם עוד. תדע שהרי הרבה ימים טובים של נצחונות מנויים במגילת תענית ובטלו, וכבר בטלה הנבואה ומאן חכים למימר דשאני נצחון זה משאר הנסים המנויים באותה מגילה. אך כשאירע נס פך השמן, היה זה סימן שנתרצה הקב"ה לישראל בעבודתם בביהמ"ק ובהורמנות מלכי חשמונאי, וידעו שהוא דבר של קיום, וכמ"ש הרמב"ם (הל' מגילה ג, א) ש"חזרה המלכות לישראל ליותר ממאתים שנה", ועל כך קבעו יו"ט בהלל והודאה, שהוא שבח והודאה למקום שנתרצה להם. אך לא קבעו משתה ושמחה על כך, כדי שלא יהיו דומין לאומות העולם שעושים משתה והוללות ביום שנצחו במלחמה, ואין דרכינו דרכיהם אלא על קרבת ה' אנו נותנים הודאה.

ואין להקשות מאי שנא מפורים שתיקנו בו משתה ושמחה, דודאי לא דמיא, כי מי פתי ידמה בליבו כי זרוענו הושיעה לנו בפרס והכל יודעין דאכתי עבדי דאחשוורוש אנן (מגילה יד,א), ומתפללים ביום הקדוש שיתן הקב"ה בלב מלכות ויועציו עלינו לטובה, ולכן לא חששו לתקן משתה ושמחה. אבל חנוכה שבא הנצחון ע"י המכבים שהיו עזים במלחמה כאריות ונשתייר זכרם

אף אצל אומות העולם כגבורי עולם[א] הכא איכא למיחש שכעבור שנים ודורות ייתפס החג כקילוס לגבורת הזרוע לכן לא תיקנו אלא הלל והודאה.

מעתה נראה דאילו לא היתה חנוכת המזבח בכ"ה בכסליו, והיה בו רק נס הנצחון ונס הפך אבל חנוכת המזבח היתה נדחית לזמן אחר, וכגון שהיה נדרש זמן לתקן מזבח ה' ההרוס, - אזי אם לדורות היה בא אדם ועושה משתה ושמחה בח' הימים דמכ"ה בכסליו לא היה יכול להיחשב סעודת מצוה, כי לשמחה מה זו עושה, אם משום נצחון המלחמה ונס הפך הא בהדיא מנעו חכמים עצמם מלקבוע שמחה מהטעם האמור (דכאמור מנס הפך הכירו בטיב הנצחון), והאיך תהיה זו סעודת מצוה. אבל עכשיו שהיתה גם חנוכת המזבח באותן הימים, אם עושה אדם סעודה ומכוין לשמוח בחנוכת המזבח שהוא דבר שהיו עושין בו שמחה תמיד בישראל כדמצינו במשכן (שמו"ר נב, ב) ובבית ראשון (מל"א ח, סה) ובבית שני (עזרא ג, יא) כשעלו מבבל, אזי על ידי ענין זה בדוקא נחשב לסעודת מצוה.

ויבואר עוד די"ל דחלוקה היתה שמחת החנוכה בשנה ראשונה משאר כל השנים שלאחריו. דבאמת בשנה הראשונה עיקר השמחה היתה חנוכת המזבח, כי זו היתה עיקר שמחתם, כי לא יצאו למלחמה אלא בשביל העבודה בביהמ"ק, דאילו הניחו היוונים את ישראל לעבוד את ה' ורק היו רוצים שיעלו להם מיסים וארנוניות, בשביל חירות בעלמא לא יוצאין למלחמה. אם כן העיקר היא העבודה והחירות הוא הטפל, לכן עיקר השמחה היתה חנוכת המזבח, ומזה נשתייר לדורות השם חנוכה ע"ש חנוכת המזבח כי זו היתה השמחה מתחילתה.

וכך יש לדייק גם מלשון מגילת תענית, דבתחילה כתוב שם כעין לשון הגמרא דידן: "כשגברה יד בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד כו' לשנה אחרת קבעום שמונה ימים טובים". ומיד ממשיך שם ואומר: "ומה ראו לעשות חנוכה שמונה ימים והלא חנוכה שעשה משה במדבר לא עשה אלא ז' ימים כו', אלא בימי מלכות יון נכנסו בני חשמונאי להיכל ובנו את המזבח וסדוהו בסיד וכל ז' הימים היו מתקנים בכלי שרת", עכ"ל המגילת תענית. דלכאורה תמוה על מה מתמה ושואל ומה ראו לעשות חנוכה ח' ימים, והרי כבר פתח וסיפר נס ההדלקה שמונה ימים, אלא יש לומר ברישא מדבר על חנוכה לדורות דזה היה משום הנס שהיה ח' ימים, ואח"כ חוזר לחנוכת המזבח דשנה הראשונה ומבאר

א. עי' 'סדר הדורות' להגר"י היילפרין זצ"ל, ג'תרכב, וז"ל: "מכבאי בלשון יון גבור ואיש מלחמה, וי"א שכך היה כתוב על דגלו מכבי, ר"ת מ'י כ'מוך ב'אלים ה'".

למה מלכתחילה נהגו בחנוכה ח׳ ימים ולא ז׳.

אך כשבאו חכמים לקבוע היו״ט לדורות, לא קבעוה על חנוכת המזבח, כי הלכו להם בעקבי הדורות הראשונים, דכמו שבמשכן ובבית ראשון ושני, אף שהיה יום חנוכת הבית שמחה גדולה לא קבעוה לדורות, אף הם לא ראו נכון לשנות בשמחת הקמת מזבח ה׳ ההרוס ולא קבעוה לדורות אלא לשעתה.

אך על הריצוי שנתרצה להם הקב״ה בעבודתם בביהמ״ק ועל חזרת המלכות לישראל, שע״י נס פך השמן הכירו שהיא עובדה לדורות ושינוי ביסוד מצבו של עם ישראל שנפרק מעול מלכויות[ב], על כך קבעו יו״ט ובהלל והודאה דוקא כנ״ל[ג]. והיינו דאמרינן ״לשנה אחרת קבעום בהלל והודאה״, דוקא לשנה אחרת כי בשנה ראשונה היתה שמחת חנוכת המזבח עיקר ומשנה ב׳ ואילך נס פך השמן ונצחון המלחמה הוא העיקר[ד].

וי״ל טפי מיניה, הטעם שלא נקבע היום הקמת המשכן ואחריו ימי הקמת הבית הראשון והשני ליו״ט, הואיל והיו עתידין ליחרב, וכ״ש אחר שחרבו לשמחה מה זו עושה לשמוח ביום שנבנה הבית ובעוונותינו לא זכינו שיתקיים. וכל זה אמת בתקנה לרבים לעשות משתה ושמחה חזיא מילתא דתמיהא, אבל היחיד או היחידים שעושים סעודה בימי החנוכה להודות ולהלל בשירות ותשבחות ומתכוונים ומזכירים גם את החסד והשמחה של המאורע שאירע ביום זה של חנוכת המזבח, אז ודאי נחשב כסעודת מצוה, כי באמת כל הארת פנים שהראה לנו המקום היא נצחית, ובפנימיות המקדשות קיימים לעד ועניינם עתיד להתחדש עם המקדש השלישי שיגלה במהרה בימינו (עי׳ ׳משכני עליון׳ לרמח״ל עמ׳ לה-לז).

ב. אלא שבעוונותינו בית חשמונאי לבסוף החמיצו ומעט מעט חזרו ונשתעבדו לרומי ונעשית מלכות חשמונאי למלכות הזלה.

ג. וגם ממה שציין הרמב״ם שחזרה המלכות לישראל על יתר ממאתים שנה, פרט שלא צוין לא בסוגיא דחנוכה ולא ב׳על הנסים׳ ולא במגילת תענית, אלא הוסיף עובדה זו שאינה הלכתית, יש להסיק מכך שהוא פרט חשוב במהות היו״ט דחנוכה.

ד. וגם ממה שציין הרמב״ם שחזרה המלכות לישראל על יתר ממאתים שנה, פרט שלא צוין לא בסוגיא דחנוכה ולא ב׳על הנסים׳ ולא במגילת תענית, אלא הוסיף עובדה זו שאינה הלכתית, יש להסיק מכך שהוא פרט חשוב במהות היו״ט דחנוכה.

גדר 'רשות הרבים' בחנוכה

בספר 'מצות נר איש וביתו' למו"ה אליהו שזלינגר שליט"א, מביא (כרך א, עמ' רפה) ששמע הוראת דין מהגרי"ש אלישיב זצ"ל, דהדרים בקומות העליונות שיש יותר מכ' אמה מרשות הרבים, ידליקו בפתח ביתם או בכניסה לחדר המדרגות, משום דלא שייך פרסומי ניסא כלפי היחידים הדרים ממול בקומות העליונות, דפרסום הנס נתקן בפתח הפונה לרשות הרבים, והיינו למקום שהרבים מהלכין בו. ולהלן שם (כרך ב, עמ' ריד) מביא שתמה בפני הג"ר יצחק זילברשטיין שליט"א (חתן הגריש"א זצ"ל) דאם צריך רשות הרבים א"כ נבעיא רשות הרבים דאורייתא ורק אז יקיים מצות פרסומי ניסא.

ומביא שם תשובת הגר"י זילברשטיין: "התשובה לשאלתכם היא, דכל רשות שבה מהלכים רבים, נחשב לגבי נר חנוכה "פתח ביתו מבחוץ" פרט למקום הפונה ליחידים. וט"ז אמה וששים רבא, רק לגבי שבת נאמרו דבעי דומיא דדגלי מדבר, אולם לגבי חנוכה מספיק נר הפונה לרשות הרבים מבלי שנצטרך דלהוי דומיא דדגלי מדבר" וע"ע מש"ש.

והעירותי שם דיש לעיין בסברת הגריש"א, דהואיל והעלינו שגדר רשות הרבים לגבי נר חנוכה אינו תלוי בגדרו לגבי שבת, מהיכי תיתי דאין חדר מדרגות נחשב רשות הרבים. דלכאורה מאי גריעא מחנות, ואי משום שבחנות שכיחי אינשי דמעלמא ובחדר מדרגות לא שכיחי אלא בני הבית ומיודעיו, הא נמי שכיחי עניים המתדפקים על הפתחים וכן רוכלים. ואמת אמנם דבחנות שכיחי טפי, אך אטו נימא דבמנין הנכנסים תליא מילתא, וכמה שיעורא, ואטו רב גדול או פרנס דשכיחי רבים גביה ישתנה הדין בחדר מדרגות של ביתם.

אך יש לבאר סברת הגריש"א דיש לחלק, דסתם אדם עשוי ליכנס לחנות, אבל אין סתם אדם עשוי ליכנס לחדר מדרגות אלא אנשים מסויימים דהיינו מי שיש לו צורך לאחד מבני הבית או עניים ורוכלים דמלאכתן בכך. ובלשון אחר: רשות הרבים לגבי חנוכה אינו תלוי בכמות הרואים והצופים בנר של חנוכה אלא בפרהסיה של המקום שהנר מונח בו, ולכן חנות אפילו היא קטנה ומעטים באים לתוכה, כל אדם עשוי לבא לתוכה, וגם כל מי שבא לתוכה נוהג מנהג פרהסיא, משא"כ חדר מדרגות הוא מקום של פרטיות, ובאדם חשוב שרבים מעריבים לפתחו היינו שבאים הרבה יחידים, וגם כ"א נוהג מנהג של מקום פרטי, ע"כ. והואיל מו"ה הגר"א שלזינגר להדפיס דברינו שם, ונתברדו בכמה ספרים.

אורח שהשתתף בפריטי ונתבע ע"י בע"ב לשלם חלקו בנזקי שרפה

בשו"ת 'שואלין ודורשין' (למו"ה אליהו שזלינגר שליט"א, חלק יא סי' נב), הביא מה שראה לידידו הג"ר יצחק זילברשטיין שליט"א, שנשאל על מעשה שהיה. אורח התאכסן בבית חבירו, ולפני ההדלקה נתן לבעל הבית שקל להשתתף עמו בדמי השמן ולצאת ידי המצוה. לסוף נפלה דליקה וגרמה נזק רב, ובא בעל הבית וטוען לאורחו: הואיל ונעשית שותף במצוה נעשית שותף גם בנזקי השרפה.

וצדדי הספק (כפי שנתבאר בשו"ת שם וע"ע באריכות ב'גם אני אודך' שו"ת מהגר"מ דיין שליט"א, ח"ג סי' יט), אם נעשה האורח שותף ממש במעות או שזו שותפות רק לצורך המצוה, או דנימא דע"י הפריטי נעשה כאחד מבני הבית שיוצאים יד"ח אע"פ שאינם שותפים. ולמסקנא העלו דאין האורח צריך להשתתף בשילום הנזק.

והדברים ארוכים (והמבקש ימצאם ערוכים במקומות שציינתי), ובאתי כאן רק להעלות ב' נקודות שלא ראיתי נידונים בענין זה:

א. אפשר לומר בפשטות שאף אם הוא נחשב שותף ממש בשמן אין עליו אחריות נזקים, דהוי כאילו התנו על כך, דאנן סהדי דאילו התנה ראובן לשמעון בפירוש: שמע נא אחי הריני נותן לך חלק בשמן זה בפריטי שנתת לי ובתנאי שאם יעלה הבית או בית השכנים באש אזי תשא בהוצאה חלק כחלק, סתמא שלא היה מקבל, ואף שכל בעל בית המדליק בביתו יודע שאחת לכמה אלפי רבבות הדלקות אפשר שתארע שריפה וינזק, כיון שביתו הוא ויודע מוצאיו ומבואיו ודרכי השתמרות הנזקים בבית זה, סומך שנקט דרכי הזהירות בדרך הטבע ואם מן שמיא נגזר עליו נפלה נא ביד ה', אבל אורח אינו סומך על זהירותו ולא אמזליה ולא אזכותיה דבעל אכסניא ולא קביל עליה, והוי כמין עסקא שאין תנאיה מפורשים אבל כולי עלמא ידעי שכך היא דעת בני אדם ועל מנת כן עשו. שהרי אדם נכנס לפונדק כל אכילתו וכל שתיינו ולינתו ושאר הנאותיו בקצבה ובמנין ועל הכל בא עמו בעל הבית חשבון, ואילו האורח אוכל ושותה ולן ורוחץ ונהנה מאורה ומיזוג קור וחום ומשרתים, ואינו צריך קנין על כך ואף לא הסכמה בפה (על התשמישים ורק על עצם האירוח), אלא כיון שכך דרך העולם ודרך כל הארץ, כל מארח וכל אורח כאילו התנו וקבלו עליהם התנאים הנהוגים בין אורח למארח.

ובין התנאים גם שהבעל הבית הוא האחראי לנזקים שיארעו בתוך ביתו אם לא בפשיעה או רשלנות האורח, ומצינו ששוכר חייב בקצת דברים בתיקוני הבית לפי שנובעים מצרכי הדייר ולא מצרכי בעל הבית, וכגון סולם מעקה ונקב (ב"מ קא,ב), אך האורח פטור מהשתתפות מכל אלה, כי כן דרכו של עולם שהבעל הבית מקבל עליו הוצאות הבית ופריעת קלקוליו ונזקיו ואינו מטילן על אורחו, וגם האורח בהיות בעל הבית רשאי לומר לו צא והוא משתחוה ונכנס משתחוה ויוצא ואינו בעל דעה ולא בעל מאה להתערב בניהול ענייני הבית גם אינו מקבל על עצמו לא הוצאות ולא אחריות נזקים בדברים שאם יביע דעתו עליהם ייראה כמתמיה ומשיג גבול רעהו. ועל כן כשנותן פריטי לבעל הבית להשתתף בשמן לנר חנוכה, הוי כאילו התנו על כך בפירוש שיהא האורח פטור מנזקי שריפה ואינו שותף אלא במצוה[ה].

ב. וגם הרי יכול לומר השתתפתי עמך בשמן ובפתילות ולא באש, כלשון השו"ע (תרעז, א): "צריך לתת פרוטה לבעל הבית להשתתף עמו בשמן של נר חנוכה", אבל האש כיון דנר לאחד נר למאה י"ל דאין לו שוויות ממונית ויוצא באש של בעה"ב, ואם כן למה ישלם שמעון, דהוי כשדה קוצים של ראובן ששמעון הוסיף שם חבילה של קוצים, ומשנה ערוכה בב"ק נט,א, אחד הביא את העצים ואחד הביא את האור המביא את האור חייב.

ה. הערת הר"ש קסלר שליט"א: עדיין יש להעיר קצת דאמנם כל דבריו ישרים ומסתברים, אבל זה כלפי העיסקא הכללית שבין המארח לאורחו שבזה יש 'דרך העולם ודרך כל הארץ, ותנאים הנהוגים בין אורח למארח', ובזה אין בעה"ב יכול לגולל על האורח חיובים שעל פי דרכו של עולם אין מוטלין עליו, שעל דעת כן נשתתפו, ואם יעשה כן ימנעו מלהתארח אצלו, אבל ענין ההשתתפות בפריטי אינו כלול בעיקר הסכם האירוח, ואין מחויב בעל הבית לספק לו נר חנוכה ויכול להדליק בעצמו, ואם בא להשתתף עם בעה"ב הוא עסק חדש ופרטי ולמה יוותר בעה"ב על הזכויות המגיעות לו בדין. עכ"ד.

תשובה: סברא היא דודאי הוא בכלל האירוח, דהא משלם בעדו טבין ותקילין בכל אכילתו ושתייתו ושאר צרכיו ואיך נעשה כילי בפרוטות אלו של נר חנוכה, ומה שנוטל פריטי מהאורח אין זה כחס על השמן אלא אדרבא מגודל נדיבותו שיודע שההלכה מחייבת את אורחו להשתתף בפריטי בעבור זאת מכבדו לקבל הפרוטות, דלולי החובה ההלכתית של האורח היה דומה בעיניו כעלבון מה שמציע לו להשתתף בזה, שאכל משמנים וממתקים משלחן נגידים והשיב פריטי לשמן נרות חנוכה, אבל בנדיבות לבו פושט ידו לקבל הפרוטות להשלים כל צרכי אורחו גם הרוחניים, ונותן לו בלב שלם חלק בממונות של שמן הנרות ובלי שמטיל עליו אחריות ממונית בשמן זה לענין הזק שריפה.

ואין לומר דאע"פ שאינו שותף באש מ"מ מעשה ההדלקה הוא בשליחותו כדי שיצא בו ידי חובתו, דהא לא ירדנו לדון בזה אלא מתוך שנעשתה שותפות ממונית ביניהם, ולולי שנשתתף בפריטי לא עלה על הדעת שיתחייב, כי השליחות היא להוציאו במצוה ע"י ההדלקה שלו, והוא שותף במצוה ע"י הפרסומי ניסא שנעשה גם בממונו, ועצם ההדלקה המארח מזכה לאורח להוציאו בהדלקה שלו, והמצוה שבגופו בנר חנוכה היא ההשתתפות הממונית ולא מעשה ההדלקה.

הגאון רבי אלון ארביב שליט"א
מח"ס חקת הפסח

מה מקור לאמירת פרק צא שבתהלים שכתוב לומר ז' פעמים בקול וא' בלחש

בע"ה, כ"א בכסלו התשפ"ו, יושב בסד'ר
וישב יעקב
כב' ידידינו הרב שמואל כהן
שלום וברכה!

לשאלת כת"ר מה מקור לאמירת פרק צא שבתהלים שכתוב לומר ז' פעמים בקול וא' בלחש, וכב' הציג את המובא בשם ספר עדות יהוסף (מנהגי ויז'ניץ) לאחר אמירת הנרות הללו נוהגים רבותינו הק' לומר בעמידה מול פני המנורה בקול רם, בנוסח מיוחד את הפסוק ויהי נעם ומזמור יושב בסתר עליון ז' פעמים, ולאחר מכן עוד פעם אחת בלחש.

ראשית נבאר שסגולות הם דברים שעוברים מכאן ומכאן ובדרך רמז אפשר לומר והייתם לי סגולה, וכפירוש רבנו אור החיים הק' (האחרון על הפסוק והייתם לי סגולה) וזה טעם פיזור ישראל בד' רוחות העולם לחזר אחר הסגולה שהיא אבידתם. והנה זולת עונם של ישראל היו יכולים השגת הדבר בלא פיזור בעולם אלא בכח עוצם תורתם היו מולכים בכל העולם ושואבים כל בחינות הקדושות מכל מקום שהם. ע"כ, ומשמע שאף שנראה שאין מקור מהימן, אך עוצם התורה הוא זה שמחזיר את הסגולה האבודה, ואם כן, סגולה זו לומר שמונה פעמים פרק צא, הוא כסגולה חשובה ונהגו בה רבים וגם טובים מרבותינו הק', ואפשר לומר בדרך סברא מכוח תורתנו ע"פ רמז (בפשיטות) שאמירת פרק צא בתהלים שמונה פעמים הם כנגד ימי הדלקת הנרות.

ולעצם שאלת כת"ר מדוע לומר ז' פעמים בקול ופעם אחת בשקט, מדוע שלא נאמר את כל השמונה בקול, ננסה להשיב בס"ד:

שבע הם דרך הטבע שכל העולם מתנהל 'כל השביעין חביבין' (מדרש ויק"ר) והאמירה בלחש שהיא השמונה, מוכיח ענין נסי ועליון, שהרי שמונה הוא מעל הטבע, את נרות החנוכה אנו מדליקים על נס הקשור במנורת המקדש, אך במנורת המקדש הודלקו רק שבעה נרות, ואילו אנו מדליקים בחנוכה שמונה נרות, ופשוט שאי אפשר להגיע לשמונה ללא שבע, ומכוח השבעה אנו מגיעים לשמונה.

ולכן אנו אומרים שבע פעמים פרק צא בתהלים כנגד ניהול העולם, ואת

השמונה בלחש, אנו מציינים בלחש שהרי אנו עדיין לא נגאלנו, ובמאמרם ז״ל בערכין (יג:) בענין הכינור של ימות המשיח, ושל ימות המשיח שמונה שנאמר (תהלים יב, א) למנצח על השמינית על נימא שמינית של עולם הבא עשר שנאמר (שם צב, ד) עלי עשור ועלי נבל עלי הגיון בכנור ואומר (שם לג, ב) הודו לה׳ בכנור בנבל עשור זמרו לו שירו לו שיר חדש שהוא יהיה של שמונה נימין (לעומת כינור המקדש שהיה של שבע נימין). המספר שמונה מרומז גם בפסוק אז ישיר משה, שעל-פי דברי חז״ל הוא מתייחס לזמן הגאולה. והנה, המלה אז בגימטרייה שמונה, והיא מורכבת מא׳ וז׳ דבר המסמל את ייחודו יתברך, ה׳ מנהל את עולמו בדרך הטבע המסומל במספר שבע, ואילו את היום השמיני מתנהל ברוח, טבע זה הקול! הרוחניות זה רמז לשמונה, שהוא הרוח ללא קול[א], שלכל ברורה מלכותו ית׳ בלא רעש, ודו״ק. ועוד על הפרק בתהלים (יב) למנצח על השמינית פירש הרד״ק וזה המזמור נאמר ברוח הקדש על העתיד על דור שהיו מתגברים הרשעים על העניים וכו׳.

חנוכה בשונה משאר החגים, חנוכה רומזת לימות המשיח, ימי המשיח (שאנו נמצאים בהם כרגע) מלווים בקשיים עקבתא דמשיחא וכו׳, אף גם בחנוכה למרות הנסים הגדול היה צריך כוח יתר (וגם נסי) להוכיח את היוונים (והמתיוונים) במלוכתו יתב׳, כמו שאז גם היום, מלווה בקשיים, ובד״כ הקשה מתנהל בשקט וזה לכאורה הטעם למה לומר את אחד משמונה פרקי צ״א בשקט.

אומר עוד פרפרת על האמור בקהלת (יא, ב) תן חלק לשבעה וגם לשמונה, תן חלק לשבע פעמים (תהלים צא) וגם לשמונה, רמז לחנוכה השמינית.

ואסיים בדברי בעל הטורים על הפסוק והיית׳ם ל׳י סגול׳ה מכ׳ל העמים. סופי תיבות מילה, רצונכם לדעת כיצד חכמתכם יתירה על כלל הגוים והנכרים בעולם, מהיכן סגולה זו?

א. כמובא במלכים א (יט, א) והנה ה׳ עבר ורוח גדולה וחזק מפרק הרים ומשבר סלעים לפני ה׳ לא ברוח ה׳ ואחר הרוח רעש לא ברעש ה׳ ופירש המצודת דוד לא ברעש ה׳ - קול הנבואה אמרה לא ברעש ה׳. יש מושג של קול שמימי אך בני אדם אינם שומעים אותו, וכמובא באבות (פ״ו מ״ב) אמר רבי יהושע בן לוי, בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב ומכרזת ואומרת: אוי להם לבריות מעלבונה של תורה וכו׳, ויקשה לנו וכי מי שומע את בת הקול באופן גשמי, ייתכן ואולי היינו יודעים היכן הר חורב, אך בא ריב״ל שהקול הוא בדממה ומי שבאמת חפץ לשמוע שומע, וכאמור בדברי ה׳ לאליהו הנביא כשהיה בהר חורב מפחד אחאב וכו׳ שמע הקול הרוחני.

הגאון רבי שמעון אריאל הכהן שוורץ שליט"א
מח"ס ביאורי אש

חידוש לחנוכה

כבוד ידידי הנכבד הרב השלם והכולל הדרשן המפורסם לשבח ולתהלה פה מפיק מרגליות ה"ה כמהר"ר גואל אלקריף שליט"א

אחדשה"ט ושכת"ר באה"ר, ראיתי לכתוב כאן מה שנתחדש לי בס"ד בנר ראשון של חנוכה שנה הזאת שנת תשפ"ו לפ"ק. איתא במדרש חנוכה כשיצא מתתיהו כ"ג למלחמה על יון אמר מובטח אני בהקב"ה שיעשה לנו נסים ונפלאות ע"ש. בזה מתורץ לי מה שהק' בס' בן גרני על התורה פר' וישב למה הקדימו מתקני התפלות לומר קודם על הנסים וכו' ואח"כ ועל המלחמות, והרי סדר הדברים היה להיפך שבהתחלה היה מלחמות ואח"כ באו הנסים והנפלאות וכו', וא"כ היל"ל ועל המלחמות ועל הנסים וכו'. וע"ש מה שכתב. ועיין גם ביתר המחברים. ובכתבים שלי כתבתי על זה כמה אנפין בס"ד. ועתה נ"ל לתרץ בס"ד ע"פ המדרש שזכרנו כשיצא מתתיהו כ"ג להלחם ביון אמר מובטח אני בהקב"ה שיעשה לנו נסים ונפלאות. א"כ בא ללמד לנו כמה גדולה מעלת בטחונו של מתתיהו בהקב"ה שהיה בוטח בטחון גמור בהש"י שיעשה לו נסים ונפלאות וינצח אותם במלחמה, ובדרך זו יצא להלחם עם היונים וכלו' בבטחון גמור בהקב"ה ולכן ניצח אותם, ואל זה רומז מסדר התפלה במ"ש על הנסים ועל הפורקן וכו' ועל המלחמות, להודיע לנו וללמד לנו כמה גדולה מעלת הבטחון של מתתיהו בהקב"ה כשיצא להלחם ביון, והיה סמוך ובטוח בהב"ה שיעשה לו נסים ונפלאות ותשועות קודם שיצא למלחמה, ולכן הקדימו הנסים והנפלאות והתשועות קודם המלחמות לפי שכך יצא מתתיהו להלחם בבטחון גמור בהקב"ה שיעשה לו נסים וכו' קודם צאתו אל המלחמות, ובבטחון גמור כזה בהב"ה ניצח את היונים.

***

לפי דברי ר"ה ופירש"י הרגיל בנר הויין לי' בנים ת"ח דכתי' כי נר מצוה וכו' ע"י נר מצוה דשבת וחנוכה בא אור דתורה. בזה מובן לי מה שהקדים הפסוק המצוה לתורה, ולכאורה היה צריך הכתוב להקדים התורה למצוה, שהרי התורה היא העיקר וכל המצוות כתובים בתורה ומן התורה אנו יודעים לקיים את המצוות, וכן דרך הכתוב להקדים התורה למצוות, והתורה

והמצוה (סוף משפטים), וזאת התורה אשר שם משה וגו׳ וס״ל אלה העדות והחקים והמשפטים וכו׳ (פ׳ ואתחנן), וכן בתפלות ובברכות שתרגילנו בתורתך ודבקנו במצותיך, והאר עינינו בתורתך ודבק לבנו במצותיך, השיבנו אבינו לתורתך וקרבנו מלכנו לעבודתך (פי׳ למצוות עיי׳ אבודרהם ובפי׳ ר״י בר יקר), פתח לבי בתורתך ואחרי מצותיך תרדוף נפשי, ולמה כאן הקדים הפסוק נר מצוה לתורה אור. ולפי הנ״ל ניחא, דלכן קאמר קרא כי נר מצוה ותורה אור לומר דע״י נר מצוה של שבת וחנוכה בא אור דתורה וזוכה לבנים תלמידי חכמים. הרחמן הוא יזכנו לראות בנים ובני בנים תלמידי חכמים עוסקים בתורה ובמצוות אמן.

***

בס״ד נר ד׳ דחנוכה תשפ״ו יש לעורר בפיוט יונים נקבצו עלי מדוע לא הזכיר בעל הפייט עיקר הגזירה להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך כמו שאנו אומרין בעל הנסים, וגם לא נזכר נס הנצחון שזהו עיקר נס חנוכה, כמו שאנו רואים בעל הנסים שהאריך הרחיב בנס המלחמה ואילו נס השמן לא בא אלא ברמז, ולמה הזכיר בעל הפייטן נס פך השמן יותר מנס המלחמה. לא׳ י״ל דרך רמז דבמ״ש וטמאו כל השמנים רומז על ענין זה דרצו להשכיחם תורתך, כי השמן זית רומז לתורה כמשז״ל, ולכן נעשה הנס בשמן לרמוז דבזכות התורה נצחו את היונים משכיחי התורה כמ״ש המפרשים ז״ל (עיין מהר״ל וזרע שמשון) הרי מרומז ענין זה של משכיחי התורה כאן באמרו וטמאו כל השמנים, וגם הנצחון של חשמונאים והיינו במ״ש ומנותר קנקנים נעשה נס לשושנים פי׳ בזכות התורה של החשמונאים נעשה להם נס השמן שהוא רומז לתורה וכדפרישית. ועדיין צ״ב.

ואולי מפני דעיקר הפיוט הזה תקנוהו לאמרו אחר הדלקת הנרות, לכן לא מזכיר בו אלא נס הנרות שהוא מרמז על נס של ההדלקה שהיה לנו בשמן ובנרות. ועדיין צ״ע.

הגאון רבי שלמה זלמן כהן שליט"א
כולל 'עטרת שלמה' מודיעין עילית

צורת החלוקה לאחים שירשו מנורה של חנוכה

הנני ליצוק שמן למאור התורה לכבוד קובצכם המופלא והנפלא לכבוד ימי החנוכה, ושייכא נמי לנלמד עתה בהרבה מאוד ישיבות, פרק השותפין בב"ב, כגון ישיבת פונביז', תורה בתפארתה, ביהמ"ד עליון, אורחות תורה, עטרת שלמה, ועוד טובא.

ויה"ר שתזכו להמשיך להגדיל תורה ולהאדירה ולהמתיקה בקרב עם סגולה בהערכה ובהערצה עצומה לעמלי תורה בטהרה

עובדא הוי בשני אחים שירשו מנורה יקרה מאביהם, והרי הוי דבר שאין בו כדי חלוקה, שדינו גוד או אגוד, אבל שניהם היו חפצים במנורה, ויש לדון כיצד חולקין.

א

חלוקה שוה בימים אבל לא בנרות

איתא בב"ב יג ע"א, אין בהן כדי לזה וכדי לזה מהו, רב יהודה אמר אית דינא דגוד או אגוד, רב נחמן אמר לית דינא דגוד או אגוד, א"ל רבא לרב נחמן לדידך דאמרת לית דינא דגוד או אגוד בכור ופשוט שהניח להן אביהן עבד ובהמה טמאה כיצד עושין, א"ל שאני אומר עובד לזה יום אחד ולזה שני ימים, והכי קיי"ל בשו"ע בסי' קע"א סעי' ח 'ואם הוא דבר שאין יכולין להשתמש בו כאחד חולקין אותו בימים'.

ולפ"ז בנידון דידן יעשו חלוקה בימים, שד' ימים ידליק ראובן וד' ימים ידליק שמעון. אבל באמת שאין זו חלוקה הוגנת שאם ראובן ידליק ד' ימים ראשונים הרי כיון שבכל יום מוסיפין נר, נמצא שהוא מדליק פחות משמעון שהרי בד' ימים הראשונים יש רק י' נרות ובד' ימים האחרונים יש כ"ו נרות.

ב

חלוקה שוה בנרות אבל לא בימים

ועל כן צריך לחלק לפי הנרות, ומשכח"ל שידליק ראובן בליל א' ב' ד' ה' ו' שבהם יש ג"כ י"ח נרות, ושמעון ידליק בליל ג' ז' וח', שמתוך כך יש י"ח נרות. אבל גם זו אינה חלוקה הוגנת, כיון שאף שהם שוים בנרות אבל אינם שוים במספר הימים שנמצא ששמעון מדליק רק ג' ימים וראובן מדליק ה' ימים. וביותר יש

לדחות, דהא נמצא דבחלוקה זו שמעון קיים ג׳ נרות שהם עיקר הדין ויתר הנרות הוי רק הידור, משא״כ ראובן קיים ה׳ נרות שהם מעיקר הדין ויתר הנרות הוי רק הידור, אך עי׳ חידוש עצום ונורא בשו״ת גליא מסכת סי׳ ו׳ דף פב ע״א דחידש דליכא נפק״מ בין נר האחד לשאר הנרות וכולהו בני חדא בקתא נינהו, ואיכא בזה הרבה נפק״מ ואכמ״ל.

וכן יל״ע אי איכא מעליותא לנר בימים האחרונים מהימים הראשונים, דבימים האחרונים איכא מעלה שמראה על יותר ימים שהמשיך הנס, אף כשמדליק נר אחד. [וכאשר מדליקין השמש בגוף המנורה, אזי כיון שמדליק כל יום גם נר שמש, נמצא שראובן משתמש במנורה יותר משמעון שהרי ראובן מדליק י״ח נרות וה׳ נרות שמש, ושמעון מדליק י״ח נרות וג׳ נרות שמש, אולם הדלקת השמש לא הוי מצוה כהדלקת הנרות, ועי׳ בקב הישר בפרק צו דאיכא קדושה בנר השמש, ובבן איש חי בפר׳ וישב אות יד הביא דיש מחמירין לא להשתמש לאור השמש, וצ״ע].

ג

חלוקה שוה בימים ובנרות

ולפיכך י״ל שידליק ראובן יום א׳ ב׳ ז׳ ח׳ ושמעון ידליק ג׳ ד׳ ה׳ ו׳ שמתוך כך יש לכל אחד מהם ד׳ ימים של הדלקה וגם י״ח נרות. או ידליק ראובן יום א׳ ד׳ ה׳ ח׳ ושמעון ידליק ב׳ ג׳ ו׳ ז׳, ובצורת חלוקה זו איכא מעלה דשמעון לא צריך להמתין עד יום השלישי שיזכה להתחיל להדליק במנורה היקרה של אביו, ועי׳ בסוגיא בשילהי סוכה נו ע״ב לענין חלוקת לחם הפנים, וברש״י שם בד״ה בוצינא טבא מקרא, משל הדיוט הוא, האומר לחבירו דלעת קטנה אני נותן לך במחובר, אם תרצה לתולשה עכשיו, תלוש, ואם תרצה להניחה עד שתיגדל ותיעשה קרא, הניחה ותגדל, טוב לו ליטלה מיד, שמא לאחר זמן יתחרט בו זה, או שמא לא יצטרך זה לזה, הכי נמי גבי משמרות מי שראוי ליטול עכשיו, לא ימתין לשבת הבאה.

[ויש לציין בזה, דאיכא ראשונים דסברי דלרבא חלוקת ימים לא הוי חלוקה, יעויין ברשב״א בב״ב שם, ובשו״ת הרשב״א ח״א סי׳ תתקנו, וח״ב סי׳ קמא, ושו״ת הריב״ש סי׳ רכז, ובחזו״א סי׳ ט׳ סק״ז ד״ה בתשובה, ובאבי עזרי הל׳ שכנים פ״א ה״ב ד״ה והנה, אולם פשיטא דאי רק זו הצורה שיכולים לחלוק אזי חולקין הכי, ואין אחד שאינו חפץ בחלוקת הימים יכול להשאיר החפץ מונח עד שיבוא אליהו.

ובעצם צורת חלוקה זו עי׳ כיו״ב בתוס׳ במנחות קו ע״א ד״ה שהן אלף דכתבו, שהן אלף ושמונה מאות ושלשים, כיצד קח בידך מאחד ועד ששים וצרף תחילתן לסופן עד האמצע

כגון אחד וששים הם ס"א שנים ונ"ט הם ס"א ושלש ונ"ח הם ס"א כן תמנה עד שלשים דשלשים ושלשים ואחד נמי הם ס"א ויעלה לך שלשים פעמים ס"א וכן נוכל למנות פרים דחג דעולין לשבעים כיצד ז' וי"ג הם עשרים וכן ח' וי"ב הם עשרים וכן ט' וי"א הם כ' וי' הרי שבעים, וכן עיי"ש בפסקי תוס' אות רמב, ובשטמ"ק שם קד ע"ב אות ה'].

ד

חלוקה שוה בימים ובנרות כאשר הראשון ידליק כבית שמאי

א). והנה בשבת כא ע"ב פליגי ב"ש וב"ה במהדרין מן המהדרין שבנר חנוכה דלב"ש פוחת והולך ולב"ה מוסיף והולך, ואיתא שם בגמ' שני זקנים היו בצידן אחד עשה כב"ש ואחד עשה כדברי ב"ה זה נותן טעם לדבריו כנגד פרי החג וזה נותן טעם לדבריו דמעלין בקדש ואין מורידין, והרי"ף הביא עובדא זו דשני זקנים וצ"ב למאי נפק"מ כתב זאת, ובבאוה"ל בסי' תרע"א ס"ב ד"ה וי"א כתב, דהרי בעלמא אסור לעשות כדברי ב"ש, אבל כאן מבואר שהיה זקן אחד שנהג כב"ש, וי"ל דהיכא שאין מחלוקת בעיקר הדין אלא רק בהידור מותר לעשות כדברי ב"ש ומשו"ה הביאו הרי"ף, אלא דסיים הבאוה"ל 'אכן מדלא הוזכר דבר זה בשום פוסק אין לצרף דבר זה להלכה כלל ולא כתבתי רק לעורר לב המעיינים'.

ומרגניתא טבא איכא בחידושי הריטב"א החדשים על שבת שכתב כן בהא דשני זקנים בצידן שאחד עשה כב"ש שבזה אין איסור לעשות כב"ש וכדברי הביאה"ל. והילך לשון הריטב"א, אחד עשה כדברי ב"ש, ואפי' למ"ד שהעושה כדברי ב"ש לא עשה כלום או חייב מיתה כדאיתא בפ"ק דברכות יא ע"א, שאני הכא שאין מחלוקתם אלא להדור מצוה בעלמא, עכ"ל. ודברי הריטב"א לא היו למראה עיני הכהן.

וכהאי חידושא כתבו באור זרוע להגרא"ז ווירדין זצ"ל, ובחי' מהר"ם בנעט בשבת שם, ובשו"ת שערי דעה ח"ב סי' ז' במכתבו לבעל הקיצור שו"ע, ובאמרי יוסף בדרושים לחנוכה דרוש יא, וכיו"ב ראיתי בשו"ת כנסת יחזקאל בסי' יז ד"ה אמנם הרמב"ם דכתב דאף ב"ה מודים דכשא"א לעשות היכר כימים היוצאין אז יעשו כב"ש, ועי' בקה"י בשבת סי' יז אות ב' מאי דהביא סמוכים כביה"ל מהסוגיא ביומא נט ע"א ובתו"י שם בד"ה שני כהנים גדולים.

וכן יש להוכיח מתשובות הגאונים החדשות ח"ב סי' צא, דאיתא התם, ואשר כתבתם מנהגנו בחנוכה להדליק בהיכל שמנה נרות, בלילה ראשונה עושין אחת משמאל ושבע לימין ובכל לילה מעתיק אחת מימין לשמאל עד לילה שמיני יעשו כולן לשמאל, יודיענו אדונינו גאון היאך

נעשה, שיש מי שאמר ששה עשרה, שמנה מימין ושמנה משמאל, ילמדינו אדונינו היאך מנהגכם וכיצד נעשה. אנו מנהגינו בבית להדליק כמנין אנשים שיש בבית כדתנו רבנן המהדרין נר לכל אחת ואחד, ובבתי כנסיות עושין כבית הלל, לילה הראשון מדליק אחד מכאן ואילך מוסיף והולך, ואין עושין כלום מהן מימין וכך יפה לעשות. וכן יש להוכיח קצת מדברי האבודרהם בהל׳ חנוכה דכתב, חנוכה נוטריקון ח׳ נרות והלכה כבית הלל שאמרו יום ראשון מדליק נר א׳ ומכאן ואילך מוסיף והולך. וצ״ב אמאי דוקא בהאי הילכתא כתב האבודרהם נוטריקון דהלכתא כב״ה הא בכל התורה כולה קיי״ל דהילכתא כבית הלל, אלא דהכא איכא מקום גדול לעשות אף כבית שמאי, לכך קמ״ל דעיקרא דדינא הוא דהילכתא כבית הלל.

[וע״י בהרוקח בפירושי סידור התפילה ח״ב עמוד תרכז דכתב, ובכל התורה הקדים שולחן למנורה, ובאמור אל הכהנים הקדים מנורה לשולחן, להקיש מצות נרות לחג, מה סוכות ח׳ ימים קורא ההלל אף בחנוכה שהיה מצות מנורה בימי חשמונאים, ומה בחנוכה נרות אף בחג הסוכות מנורות, ואשה בוררת חיטים לאור הנר, ומקישין נרות בחנוכה לפרי החג לבית שמאי].

ולפ״ז ד׳מזקנים אתבונן׳ דהאידנא מצי לעשות כב״ש, א״כ נראה דאיכא דרך לחלוק בימים ובנרות ומי שיקבל ד׳ ימים ראשונים יעשה כב״ש, וידליק ח׳ ז׳ ו׳ ה׳ ונמצא דמדליק כ״ו נרות וד׳ ימים, ואחיו יעשה כב״ה, וידליק ה׳ ו׳ ז׳ ח׳ ונמצא דנמי מדליק כ״ו נרות וד׳ ימים. ובחלוקה זו נמצא דבתרי מילי הנוהג כב״ש פוחת והולך, והנוהג כב״ה מוסיף והולך, דהנוהג כב״ש פוחת והולך גם בכמות הנרות, וגם במנורה דבתחילה אית ליה מנורה יקרה מאביו ואח״כ פוחת והולך ומדליק במנורה רגילה שלו, והנוהג כב״ה מוסיף והולך גם בכמות הנרות, וגם במנורה דבתחילה אית ליה מנורה רגילה שלו ואח״כ מוסיף והולך במנורה יקרה מאביו.

ואע״פ דכל אחד רוצה להדליק כב״ה, אבל בזה אפש״ל שיטילו גורל מי יקבל בד׳ ימים ראשונים ומי יקבל בד׳ ימים אחרונים, וכמו שעושים גורל בכל חלוקה מי יקבל בצפון ומי יקבל בדרום. איברא דיש לחלק דבין צפון לדרום ליכא כ״כ נפק״מ, דליכא מעלה בצפון יותר מהדרום, משא״כ הכא דכל חד חפץ לעשות כמנהג להדליק כב״ה, וכן עוד כמה מעלות דאיכא בימים הראשונים כשהחיינו, או זריזין מקדימין למצוות, ומצווה הבאה לידך, וכדיתבאר בסמוך.

ואע״ג דלענין זמן פלג המנחה קיי״ל דמצי לעשות כרבי יהודה אבל בתנאי שיעשה כך לעולם, וכדאיתא ברבינו יונה בברכות כו ע״א ד״ה דעבד ובשו״ע בסי׳ רלג סעי׳ א׳, וא״כ אף

הכא יצטרך לעשות לעולם כב"ש, וי"ל דדוקא התם שזה תרתי דסתרי, א"נ דשאני הכא דפלוגתת ב"ש וב"ה זה רק לענין הידור וכמש"כ הביאור הלכה.

ויל"ע האם הכא יצטרך לעשות התרת נדרים כיון דכל השנים הדליק כב"ה, ומסתברא דלא יצטרך, דהא להריטב"א והבאוה"ל אינו מבטל הנהגה טובה אלא מחליף מהידור אליבא דב"ה להידור אליבא דב"ש. ויש לפלפל דאי בנ"ח אפשר לעשות כב"ש, אמאי לא אשכחן ענין להדר ולהדליק בכל לילה פעמיים, אחת כב"ה ואחת כב"ש, וי"ל.

ובחידושי מהרצ"א בשבת שם כתב במאי דאמר ר' יוחנן שני זקנים וכו' אחד עשה כב"ש ואחד עשה כדברי ב"ה זה נותן טעם לדבריו כנגד פרי החג וזה נותן טעם וכו'. לכאורה מה משמיענו ר' יוחנן בזה, והוא דהנה נדקדק עוד למה אמר עשה כדברי ב"ש כדברי ב"ה, וגם למה אמר נותן טעם לדבריו, 'לדבריו' מיותר, ועוד קשה ביותר אאותו זקן שעשה כב"ש והלא הלכה כב"ה בכל מקום, על כן נראה לי באפשר כוונת ר' יוחנן לאשמעינן דבכאן מאן דעבד כב"ש עשה ולא מקרי עבריין, הגם דאמרו לר' טרפון כדאי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי ב"ה בברכות י ע"ב הגם דב"ה ג"כ מודו דיוצא בהטיה, עכ"ז שאני הכא דהנך ב' זקנים פליגי בהא פלוגתא באנפי נפשייהו, וז"ש אחד עשה כדברי ב"ש ולא כב"ש, לא שפסק כב"ש רק תנא הוא ועשה מעצמו ומסברתו כך, וזה שאמר זה נותן טעם לדבריו דווקא ולא לדברי ב"ש.

[וחידוש עצום כתב הגר"ז בשולחנו דאי עבר ועשה כב"ש לא יצא ידי חובתו וצריך לחזור ולברך, ובש"ס לא אשכחן כזאת, עי' במעשה דר' טרפון בברכות יא ע"א, ובסוכה לענין שולחנו בתוך הבית, דכתב הגר"ז בסי' תעג סעי' ו, אם חל במוצאי שבת צריך לומר הבדלה לאחר הקידוש ואם יש לו נר יברך עליו קודם ההבדלה לאחר הקידוש ואחר ההבדלה יברך שהחיינו נמצא סדר הברכות יקנה"ז. ואם שינה הסדר שהקדים המאוחר ואיחר המוקדם יצא ולא יחזור ויברך חוץ מאם הקדים הקידוש לברכת היין שצריך לחזור ולברך ברכת הקידוש לפי שעשה כדברי בית שמאי כנגד דברי בית הלל וכל העושה כדברי בית שמאי לא יצא ידי חובתו, ועי' בשערי הוראה ח"ה מעמוד מ'].

ואפשר לומר דמשום הכי הביא ג"כ הרי"ף הך מעשה בהלכותיו, להורות מאן דעביד בהא כב"ש לא מיקרי עבריין, כל זה אני כותב בדרך אפשר לא להלכה ולא למעשה, ונראה דאעפי"כ נפק"מ להלכה גם לדידן דפסקינן כב"ה, דאם אין לו שמן בליל ה' רק על ארבעה נרות היה לנו לחוש שלא להדליק רק נר אחד דאם ידליק ארבעה יעשה כב"ש, אבל להיות דמאן

דעביד בהא כב״ש לא מקרי עבריין שפיר ידליק מן הנמצא תחת ידו, עכ״ד החי׳ מהרצ״א הנפלאים. ודוק מדבריו לשיטת האבי עזרי ודעימיה, והובא בסמוך בביאור המעלה בריבוי הנרות.

ובחכמת שלמה על השו״ע בסי׳ תרעז סק״ב כתב, דהנה בזה היה נראה להבין הפלוגתא מה דפליגי אמוראי בטעמא דבית שמאי ובית הלל, דחד סבירא ליה דטעמא דבית שמאי כנגד ימים הנכנסין וטעמא דבית הלל כנגד ימים היוצאין, וחד אמר טעמא דבית שמאי כנגד פרי החג וטעמא דבית הלל מכח מעלין בקודש וכו׳. ולכאורה מה נפקא מינה לדינא הוי בזה. אך לפי הנ״ל יש לומר דנפקא מינה לגר שנתגייר וקטן שהגדיל באמצע ימי חנוכה, הנה לטעמא דבית שמאי כנגד ימים הנכנסין, גם הגר חייב להדליק לפי ערך ימי חנוכה הנכנסין, ככל אדם. אבל לבית הלל דהוי כנגד היוצאין, הרי ביוצאין לא הוי בר חיובא, ולכך אין שייכות מהדרין בו, ומדליק רק נר אחד. או כיון דלא אפשר כנגד היוצאין, מודו בית הלל דמדליק כנגד הנכנסין, ודוקא היכי דאפשר להדליק כנגד היוצאין מדליק כן, אבל היכי דלא אפשר מודו בית הלל דמדליק כנגד הנכנסין.

ובזה יהיה החילוק בין הטעמים, דאידך טעמא דבית שמאי כנגד פרי החג, דזה תינח אם התחיל בחיובא אז דומה לפרי החג, כיון דהדליק כל מנין החיוב, אבל אם התחיל באמצע ולא הדליק כלל כל החיוב, אינו דומה לפרי החג, אז מודו בית שמאי דאין בו הידור כלל. ובית הלל סבירא להו דמעלין בקודש ולא מורידין, ולכך מדליק גם הוא כנגד היוצאין אף דלא הוה בר חיובא אז, כדי להיות מעלין בקודש. ויהיה נפקא מינה טובא בין הטעמים, דלטעם כנגד היוצאין או הנכנסין אז לבית שמאי גר שנתגייר וקטן שהגדיל מדליק ככל אדם כנגד הנכנסין, ולבית הלל דהוי כנגד היוצאין, בגר לא שייך כן, בזה סבירא להו דאין בו הידור כלל, או דמדליק כנגד הנכנסין. ולאידך טעמא כנגד פרי החג ומעלין בקודש, הוי להיפוך, לבית שמאי בגר וקטן שנתחייבו באמצע אין בו הידור כלל, כיון דאינו דומה לפרי החג, ולבית הלל גם בזה מדליק ככל אדם להיות מעלין בקודש, כן נראה לפענ״ד.

ובהכי אתי שפיר מה דהרי״ף [שם ט, ב] והרא״ש [שם פ״ב סימן ד] העתיקו הפלוגתא של טעם בית שמאי ובית הלל, ולכאורה הא אין בו נפקא מינה לדינא. ולפי הנ״ל שפיר יש בו נפקא מינה לדינא, עכ״ל החכמת שלמה, ועיי״ש עוד מאי דדן לחדש בזה נפלאות, דחיוב ההדלקה רק בתחילת הלילה עד שתכלה רגל מן השוק, ואי נתגייר אח״כ או קטן והגדיל לפי שעות אחר זמן זה, אזי כבר אינו צריך להדליק. וכיו״ב כתב הפמ״ג בשו״ת מגידות ח״ב סי׳ קסב היכא דקבר מתו בחצי שעה הראשונה.

וע"ע בעיקר האי עניינא בשל"ה פר' וישב חנוכה תורה שבכתב, צאן יוסף, בד"ה בפרק במה, ובהגהות יעב"ץ וחי' חת"ס בשבת, ובדרשות חת"ס ח"א דף סח, ובשו"ת מקום שמואל בשער התירוצים, שו"ת תירוש ויצהר סי' ג', זרעו של אברהם, ובטוב עין להגרא"מ הורביץ על הירושלמי ביבמות פ"א ה"ו, ובריש הספר בתוכן הענינים אות א', ובגליוני הש"ס ביבמות יד ע"א, ובשו"ת חסדי אבות שבסוף ספר יבין דעת סי' יז אות יז, ובכלי חמדה בסוף וישב, ובחי' רבי אברהם משה בשבת סי' כד, ובמשכנות אפרים סי' כה, ובמנחת שלמה תניינא סי' נח אות ב', ובספר יוצר אור לבעל שו"ת בית היוצר מחוסט בדף קלט ע"א.

ב). ומסתברא דראובן שהתחיל להדליק כב"ש, אינו יכול באמצע החנוכה, לאחר שהמנורה היקרה יוצאת מרשותו, להדליק כב"ה שמוסיף והולך, אלא צריך להמשיך להדליק כב"ש שפוחת והולך. ועוד יש להוכיח הכי, דהנה ידוע פלוגתת רבותינו האחרונים מה הדין כשלית ליה מספיק נרות הידור לכל ימי החנוכה, האם ידליק ביום השלישי ב' נרות, וכן דעת החיי אדם ועוד וכדיובא לקמן בסמוך, ולכאורה אמאי לא ידליק ביום השביעי ב' נרות ואז יקיים את ההידור כבית שמאי, אלא מוכח דלא שייכא למימר דחלק ימים ידליק כב"ה וחלק ימים ידליק כב"ש.

ואשכחן בשפתי צדיק חנוכה אות מב עמוד קנה דכתב דמאריכות הגמ' בטעמא דב"ש במעשה בב' זקנים שהיו בצידן, משמע שאם אין אפשרות כב"ה שאין לו רק יום ראשון כגון שהמומחין מייאשין שלא יחיה יותר ידליק ח', וכן ההולך בשיירא ויודע שלא יוכל להדליק רק יום א' ידליק ח', כי טעם זה יוכל לקיים. ואני מסופק אם למחר יחיה אם ידליק ז' שיעשה כל דברי ב"ש, או יחזיר לדברי ב"ה, ונראה שידליק כל יום ח', ויקויים עכ"פ ואין מורידין, עכ"ד השפתי צדיק.

ג). אולם איכא מרבותינו הראשונים דמבואר בדבריהם דאין לעשות כדברי בית שמאי אף בהידור דהדלקת נ"ח, דבשבלי הלקט בסי' קפו הביא שרבינו יצחק נשאל במי שלא הדליק בלילה אחת אם ישלים למחר, וכתב דל"ש השלמה, ועיי"ש שכתב וכ"ש בשאר לילות דלא מדליק דעבר יומו ודחוי הוא, ועוד הלכה כב"ה ואי הוה עביד בשאר לילוותא טובא וקא חזי ליה אינשי אמר עובר על דברי חכמים הילכך הואיל ודחוי דחוי וכו', ומבואר שאין לעשות השלמה כיון שאילו ידליק יותר ממספר הנרות שצריך בלילה זה יחשדו בו שאינו נוהג כב"ה, ומבואר להדיא מהשבולי הלקט ורבינו יצחק שגם בזה אסור לעשות כדברי ב"ש.

והכי מבואר בדברי הביאור הגר"א שהובאו בביאור הלכה שם, דלא ביאר כחידוש הביה"ל, ויל"ע ממש"כ

בשנות אליהו בברכות פ״א מ״ג. ועי׳ בשו״ת משנת יוסף ח״ו סי׳ קכו בסופו דכתב דהאידנא אין לעשות כב״ש, דכבר קיבלו על עצמם כל ישראל כב״ה, ואם מאן דהוא ישנה, יעבור בזה על אל תטוש תורת אמך. ובספר שפע חיים ח״ה עמוד קיד כתב דהרי״ף הזכיר להך עובדא דב׳ הזקנים, להורות שלא כל הרוצה ליטול את השם יטול, אלא רק הם שהיו מפורסמים בחסידות היו רשאים לעשות כן, ומאידך עי׳ בשפע חיים שם בעמוד רכה, ובח״ד עמוד תה.

בספר ׳מור ואהלות׳ באהל מנורה הטהורה סי׳ ה׳ כתב משמיה דהבת עין בעניני חנוכה עמוד כא ליישב קושיית הבית יוסף אמאי מדליקין נ״ח ח׳ ימים הא הנס לא נעשה אלא ז׳ ימים, וכתב ליישב דהנה ב״ה סברי בנר חנוכה מוסיף והולך, ואם יהיה חנוכה רק ז׳ ימים אם כן ביום הד׳ של חנוכה ידליק ד׳ נרות, וגם לב״ש דסברי פוחת והולך, גם כן ידליק ביום ד׳ ארבעה נרות, ולא יהיה היכר אם כב״ה או כב״ש, לכן אמרו שיהיו ח׳ ימי חנוכה, ואז בכל יום יהיה ניכר שהלכה כב״ה, גם ביום ד׳ יהיה ניכר. וזהו שרמז האבודרהם, חנוכה, נוטריקון ח׳ נרות והלכה כב״ה, והכונה ברמז זה, דלפיכך מדליקין ח׳ ימים ולא ז׳, כדי להורות שהלכה כב״ה שמוסיף והולך, דאי ידליקו רק ז׳ ימים, נמצא דביום ד׳ ליכא היכר שמעלין בקודש, עכ״ד הבת עין, וכ״כ בויקהל משה, גורדון, פר׳ ויחי, ובילקוט אברהם, ליפשיץ, בסי׳ תרע אות קפא, ובנטע שעשועים בסי׳ יא.

ולפ״ז כתב במור ואהלות דמיושב אמאי לא עבדינן חנוכה ט׳ ימים משום ספיקא דיומא, ולהמבואר אתי שפיר דאי ידליקו ט׳ ימים אזי ביום החמישי לכו״ע ידליקו ה׳ נרות ולא יהיה ניכר שזה כב״ה. אלא דצ״ע דאף אי הוו חוששין לספיקא דיומא, מסתברא דלב״ש היו מתחילין בח׳ נרות, ולא בט׳ נרות, ולב״ה היו מסיימים ביום האחרון בח׳ נרות, ולא בט׳ נרות, דהא הנס לא היה יותר מח׳ ימים. ועי׳ במרומי שדה בר״ה יח ע״א דכתב, קשה לי אמאי לא נהגי במקום שאין השלוחין מגיעין תרי יומי משום ספיקא וכו׳ אבל בחנוכה ופורים אמאי לא, כמו שחשו חכמים לשלוחים. ונראה משום דבחנוכה אי אפשר, דאי מדלקי ביום שני נר אחת ושתי נרות מספיקא דיומא, הוי להו תלתא, ויהא נראה שהוא יום שלישי, ובע״כ דסמכו על הרוב. וכן עי׳ בפר״ח בסי׳ תרע שילהי סק״א דכתב, והטעם שלא קבעו ט׳ ימים משום ספיקא דיומא, הוא, דכיון דהוי מידי דרבנן לא אטרחום רבנן. אי נמי, רצו לרמוז גם כן ביטול מצות המילה. אי נמי, הכי עדיף טפי, שידעו בכיוון כמה היה הנס, לא פחות ולא יותר.

ובעיקר האי עניינא ליישב קושיית הב״י ע״פ הקושיא אמאי לא עבדינן ט׳ ימים מספיקא דיומא, ע״ע בפמ״ג במשב״ז סי׳ תרע סק״א, ובנפש חיה

בשו"ע שם, ובאורח לחיים שם, ובקול קול יעקב בשבת כא ע"ב, ובבני אהרן שם, ובבית מנוחה שם, ובקול יהודה שם, ובזרע ברך שם, ובכרם שלמה שם כג ע"א, ובשו"ת בית ישראל סי' קכח, ובשו"ת פני מבין במאמר בראש הספר זכרון יצחק, ובבית לוי סי' ד', ובבנין של שמחה סי' יז, ובנפש יהונתן בפר' מקץ בעניני חנוכה, ובתולדות יעקב יוסף שם, ובערבי נחל בשילהי בראשית בדרוש לחנוכה, ובכתנות אור עניני חנוכה, ובבינה לעיתים על חנוכה בעמוד כא, ובדרשות חת"ס דף סז, עיי"ש מאי דהביא מהברכ"י וצ"ע, ובקהלת יעקב להגר"ש קלוגר זצוק"ל בעמוד מח, ובמיני תרגומא ליקוטים בדף לז, ובפתח הדביר על העיטור עמוד רכח.

ורמז נפלא כתב בספר 'ירך יעקב' להגרי"פ זצוק"ל עה"פ "אדוני שאל את עבדיו לאמר היש לכם אב או אח, ונאמר אל אדוני יש לנו אב זקן", והיינו דאדוני שאל בענין הדלקת נ"ח, היש לכם א"ב, ר"ל בסדר א"ב, דלילה הראשון נר אחד, ובשני שנים, ומוסיף והולך כב"ה. או א"ח, והיינו כב"ש, דבלילה הראשון שמונה, ופוחת והולך. ונאמר אל אדוני יש לנו הדין א"ב, כסדר א"ב, דס"ל כהלל הזקן, וזהו א"ב זקן. ויל"ע קצת דהא שמאי נמי נקרא שמאי הזקן וכדתנן בסוכה כח ע"א, וכן הא איכא למימר 'או א"ח' מא' עד ח' וכב"ה.

וע"ע רמז נפלא בעצם פלוגתת ב"ש וב"ה בבעה"ט בריש פר' בהעלותך פ"ח פ"ב דכתב, כתיב בהעלותך את הנרות, וכתיב (שמות פכ"ז פ"כ) להעלות נר תמיד, לבית הלל תחילה נר ואח"כ נרות, שמוסיפין והולכין, והיינו להעלות נר שמעלין בקודש ולא מורידין, ולבית שמאי תחילה נרות ואח"כ נר, שמורידין והולכין, להעלות נר תמיד ס"ת תרד.

ה

בביאור המעלה בריבוי הנרות

א). וביסוד הדבר דאיכא מעלה בהדלקת יום השני יותר מיום הראשון וכן בשאר הימים, צ"ב דהא סו"ס קיום מעשה המצווה של ההדלקה בתרוייהו שווין, אלא דביום הראשון דינו בנר אחד וביום השני בשנים, ומאי מעלה איכא בריבוי הנרות, ואטו בספירת העומר איכא מעלה על יום העשרים יותר מיום העשרה.

והנראה בזה, דתליא בפלוגתת האחרונים כאשר אית ליה ביום השלישי ב' נרות אי מדליק ב' נרות או רק נר אחד, דלשיטות דמדליק ב' נרות מבואר דאף דשורש וטעם התקנה היה להבחין במנין הימים, מ"מ איכא כבר תקנה על כל נר ונר מהג' נרות דיום השלישי, ולפיכך כאשר אית ליה רק ב' נרות ביום השלישי מדליקן, וא"כ ודאי דאיכא מעלה בכל תוספת נר, דהוי מצוה בפני עצמה.

[ועי׳ בזה בחיי אדם בכלל קמד דין כה, ובשו״ת גליא מסכת או״ח סי׳ ו׳ דף פא, ובשו״ת כתב סופר או״ח סי׳ קלה, ובערוך השולחן בסי׳ תרעא סעי׳ י׳, ובביה״ל עה״ת בסוגיא דחנוכה, ובמשנ״ב בסי׳ תרעא סק״ה, ובחי׳ בן אריה להגרי״ג אדלשטיין זצ״ל, ובכנסת אברהם ס׳ ז׳, ובשו״ת מנח״י ח״ד סי׳ קטו, ובקונטרס חנוכה ומגילה סי׳ ח׳, ובאבי עזרי פ״ד מחנוכה ה״א, ובמכתבים ומאמרים ח״ו מכתבים תרנח, תרנט, ובשו״ת משנ״ה ח״ז סי׳ פד ובספר יומין דחנוכה להגאב״ד דערלוי זצוק״ל במכתבם למרן האבי עזרי זצוק״ל, ובשו״ת רבבות אפרים ח״ד סי׳ קפא אות יא, ובשו״ת באר שרים ח״ג סי׳ לב אות יא, וח״ה סי׳ כה, ובשו״ת משנת יוסף ח״ו סי׳ קכו, ובשונ״ה בסי׳ תרעא דין ו׳, ובמתנה מועטת להגרא״צ טורצין זצ״ל עמ״ס שבת סי׳ עד, ובפניני האבי עזרי].

ותליא נמי היאך לבאר הא דמדליקין כנגד ימים הנכנסין, דאיכא למימר דתקנת חז״ל להדליק בגוונא שיהא ניכר איזה יום היום, והיינו לציין את היום ע״י ההדלקה, ועוד איכא למימר דכל יום נוסף שנכנס מזכהו בעוד נר מחמת ריבוי הנס. ונמצא דלצד קמא יתכן דליכא מעלה בריבוי הנרות בימים המאוחרים יותר, ולצד בתרא איכא מעלה. וכן נפק״מ באדם דאית ליה אפשרות להדליק או ביום ב׳ או ביום ג׳, ואית ליה מספיק נרות ליום ב׳ או ליום ג׳, האם איכא ענין להמתין ליום ג׳, ולשיטות דבכה״ג ליכא משום זריזין מקדימין למצוות ומצוה הבאה לידך אל תחמיצנה (עי׳ במשנ״ב בסי׳ צ סקכ״ח ובבאר היטב שם בסקי״א משמיה דהיד אליהו), דכיון דנתבאר דאיכא מעלה בתוספת נרות, אזי איכא ענין להמתין להדליק ביום שלישי.

ברם באמת יתכן דאף לצד קמא איכא ענין בריבוי הדלקת נרות, דהא בסוגיא דמצוה בו יותר מבשלוחו כתב רש״י בקדושין מא ע״א דטעמא דמילתא, דכי עסיק גופו במצות מקבל שכר טפי, וא״כ אף הכא איכא ריבוי דעוסק יותר במצוות ההדלקה. אלא דלפ״ז אי ידליק את כל הנרות בבת אחת, וכגון ע״י קיסם ארוך אזי ליכא מעלה בריבוי הנרות. [כתבתי זאת רק להגדיר הדבר, אבל לדינא אין להדליק כל הנרות בב״א, עי׳ בתורת כהנים בפר׳ אמור פרשה יג, ובפירוש הראב״ד שם בסופו, ובר״ש משנץ, ובבאור החפץ חיים]. אך אכתי איכא מעלה דטורח טפי בהכנת יותר פתילות, וגם דמשקיע במצוות יותר ממון כאשר איכא ריבוי נרות.

וכן יש לצרף לזה מאי דאיתא בסוכה לז ע״ב אמר רבה לולב בימין ואתרוג בשמאל מ״ט הני תלתא מצות והאי חדא מצוה, ואע״פ דד׳ מינים מעכבין זה את זה, ורק ביחד הם מצוה אחת, מ״מ חשיבא תלתא מצות, וא״כ הכא נמי איכא יותר חפצי מצוות בימים

המאוחרים. וכן עי' במגילה כא ע"ב דבקריאת התורה מי שקורא אפילו פסוק אחד יותר הוא משובח טפי, דאע"פ דכולהו מקיימים המצוה בשלימות, מ"מ מי שקורא ד' פסוקים ולא רק ג' פסוקים הוא משובח טפי, ברם התם איכא מעלה שהוא קורא יותר פסוקים, ובפרט בזמנם שהעולה לתורה הוא הקורא וא"כ הוא מוציא את הרבים ביותר פסוקים. וע"ע ברמב"ן בפסחים מ ע"א דחידש במאי דס"ל לרבא התם דמצוה ללתות דמצות שימור מצה לשמה, כל דמרחיב את משך קיום הלשמה על יותר פעולות בהכנת המצוה הוה הידור טפי בהמצה יעוי"ש היטב ובאבן ישראל בפ"ו מחמץ ומצה ה"ט. ועוד סברא איכא למימר דכאשר מוסיף עוד נרות הוי מעלין בקודש, ובפרט להמבואר בביאור הגר"א בסי' תרעא סק"ב, ובאבי עזרי. ועוד איכא למימר דאפילו אי ליכא מעלה בריבוי הנרות, מ"מ סו"ס הוא משתמש יותר במנורה.

ב). והנה אמרינן בב"ב שם, ת"ש, שני אחין, אחד עני ואחד עשיר, והניח להן אביהן מרחץ ובית הבד, עשאן לשכר, השכר לאמצע, עשאן לעצמו, הרי עשיר אומר לעני, קח לך עבדים וירחצו במרחץ, קח לך זיתים ובא ועשה בבית הבד. וא"כ שמא הכא הא בכל יום מצי להדליק בכל המנורה דאומר לו קח לך המנורה והדלק כל יום בכולו, ומאי דהיום יום החמישי של חנוכה ומצד החנוכה צריך להדליק רק ה' נרות זהו ענין חיצוני, אבל מצד ההשתמשות מצי להדליק בכולו, וא"כ מחלקינן רק לפי הימים ולא לפי הנרות, וכל חד יעשה כרצונו באותם ימים, ועי' כיו"ב בקה"י בסנהדרין סי' יד לענין חלוקת אתרוג. אולם פשיטא דהכא זה לא דומה לעני ועשיר, דשאני עני שזהו ענין חיצוני וכל עני יכול להיות עשיר, משא"כ הכא הא ביום החמישי אין שום ענין להדליק ו' נרות, וכן פשיטא דראובן לא מצי למימר דאני אדליק את המנורה רק כל ימי החנוכה, ואתה תדליק כל השנה כולה.

ויל"ד בדיני ממונות אי איכא חילוק בדעת בני אדם בין הדלקת הרבה נרות או קצת נרות, והאם השוכר מנורה ישלם יותר בימים שיש בהם אפשרות להדליק יותר נרות. וכן יל"ע בכל זה, מנלן דהשימוש תליא במספר הנרות, ולא תליא רק במנין הימים, ודמיא למש"כ התוס' בב"ב שם בד"ה בכור, ותימה דאמאי נקט בכור ופשוט ולא נקט פשוט ופשוט ואומר ר"ת דפשוט ופשוט ניחא ליה שיעבוד לזה יום אחד ולזה יום אחד אבל בכור ופשוט קשיא ליה אם יעבוד לבכור ב' ימים הרי נטל הבכור יותר מפי שנים שאם יש עיר רחוקה מהלך יום אחד שמשתכרים בה הרבה שיש שם סחורה בזול ופשוט שאין לו שהות אלא יום אחד לא יוכל לילך שם והבכור שיש לו ב' ימים יכול לילך שם ומשתכר יותר הרבה מפשוט ומשני דמ"מ כך חולקין.

וא״כ אף הכא אף דאיכא ימים דמדליקין יותר נרות, ואיכא כמה מעלות טובות, מ״מ החלוקה רק לפי הימים. וי״ל דהנה צ״ב הס״ד דתוס׳ דהלא כל הרווח של הבכור אינו שייך לפשוט, והבכור מרויח ביושר מחמת שמצורף אצלו ב׳ החלקים שיש לו, ואטו אי אית ליה לבכור עוד הרבה ממון ויכול ע״י צירוף ממון הירושה להרויח טפי מהפשוט אטו אית ביה טענה, ועכ״פ מבואר דזהו כל סברת המסקנא, אבל בנידון דידן כיון דבהדלקה של הימים האחרונים איכא טפי נרות, אזי ודאי דיש לחשב זאת בחלוקה.

ו

כיצד מחלקין כאשר איכא בכור ופשוט

א). וכל זאת כשהיו שניהם פשוטים, אבל כשיש בכור ופשוט, שיש לבכור פי שנים, קשה לחלק זאת, ואמנם במנין הנרות יש למצוא שראובן הבכור ידליק כ״ד נרות ושמעון ידליק י״ב, וכגון ששמעון ידליק יום א׳ ה׳ ו׳ ונמצא מדליק י״ב נרות, וראובן הבכור ידליק ב׳ ג׳ ד׳ ז׳ ח׳ שיש בהם כ״ד נרות, אבל אף שזה פי שנים בנרות, אבל אין כאן פי שנים בימים. אלא שבזה י״ל שיחלקו לפי שנים וראובן הבכור יטול ב׳ שנים ושמעון יטול שנה אחת, ועי׳ בשו״ע שם בסי׳ קעא גבי חצר שאין בה כדי חלוקה ואין רוצים לעשות גוד או אגוד שוכנים בה שנה שנה.

ומסתברא דאף שהבכור מקבל פי שניים, ומגיע לו שנתיים, מ״מ אינו מחייב שהשנתיים יהיו צמודים כבר בהתחלה, דהא ליכא שייכות בין שנה לשנה, דבשלמא בחלוקת חצר הוא מקבלם יחדיו ויש בזה מעלה שזה ברציפות משא״כ הכא בהדלקת נרות שאין שייכות בין שנה לשנה, אזי לא יקבלם ברציפות בהתחלה, אלא שנה אחת יקבל הבכור, ואח״כ שנה אחת הפשוט, ואח״כ הבכור יקבל עוד שנה שזה השלמה לפי שניים, ואח״כ שוב חלוקה חדשה של ג׳ שנים, שנה הבכור שנה הפשוט ושנה הבכור, אלא דמ״מ נפקא דהבכור יקבל שנתיים רצופות, אבל לא מדין הפי שניים, אלא מחמת הצמידות בין מחזור למחזור.

ב). ודאתינן להכי אזי אפשר לעשות כך אף בב׳ אחים פשוטים, שזה שנה וזה שנה, אלא דכל זה בדיעבד, כיון דמי יודע מה ילד יום, ואינו חפץ לדחות לשנה אחרת, ורק כשאין ברירה עבדינן הכי, ועי׳ בקדושין ל ע״א לעולם ישליש אדם שליש במקרא שליש במשנה ושליש בתלמוד, ובתוס׳ ד״ה לא צריכא ליומי, הביאו מאי דפירש בקונטרס ימי השבת כלומר שני ימים מקרא ושני ימים משנה ושני ימים גמרא, וכתבו התוס׳ דלא נהירא דא״כ אכתי הוה מצי למיפרך מי ידע כמה חיי, ונ״ל לפרש בכל יום ויום עצמו ישלש על כן תיקן בסדר רב עמרם גאון כמו שאנו נוהגים בכל יום קודם פסוקי דזמרה לומר

מקרא ומשנה וגמרא. אך מאידך פעמים להעביר בימי החנוכה את המנורה מהכא להתם ומהתם להכא נמי אינו נוח כ"כ, ותלוי ברצונם ודעתם, דפעמים חפץ שיהיה שנה שנה ואז לכל אחד יש את כל המעלות בשנה שהוא מדליק במנורה, כל הנרות, מעלין בקודש, שהחיינו וכו', ופעמים מעדיף יותר שבכל שנה יהיה לו לפחות חלק מהימים במנורה זו. ברם כאשר הם דרים בבית אביהם אזי ליכא האי מילתא.

והכא זה חלוק ממאי דאיתא בשו"ע שם לענין חצר, דעי' בשו"ע דכתב, ואם אין המקום עשוי לשכור, אם הוא חצר או חנות או בית שאי אפשר להם לדור ביחד, שוכנים בה שנה שנה, שאי אפשר שישכנו שניהם כאחד, מפני היזק ראייה, שהרי אין בה דין חלוקה, ואין אדם עשוי לטרוח כל שלשים יום לפנות מחצר לחצר, אלא משנה לשנה וכו'. ואם האחד יש לו שני שלישים, והאחד יש לו שליש, יטילו שני גורלות אחד משנה ואחד משנתים, ואותו שיש לו שני שלישים ישתמש בו שתי שנים רצופות. ואם מרחץ הוא, נכנסים בה שניהם תמיד בכל יום, וכן כל דבר שראוי להשתמש בו ביחד ואינו עשוי לשכור, כגון ספר תורה או מצע, אינו יכול לומר לו השתמש אתה יום ואני יום, שהרי אומר לו בכל יום אני רוצה להשתמש בו, ואם הוא דבר שאין יכולין להשתמש בו כאחד, חולקין אותו בימים. וא"כ דוקא בחצר שהשימוש בו רצוף לפיכך מחלקין שנה שנה משא"כ במנורה.

ג). ועוד יש לדון בכל האי עניינא כאשר איכא בכור, דתליא בספיקא רבתי לדינא דנסתפק הגר"ש אייגר (בשו"ת ר"ש אייגר ח"ב כתבים סי' סג אות ה', והובא בחי' רעק"א השלם בב"ב קכד.), בצורת החלוקה דבכורה כיצד עבדינן לה, דהנה אב שהוריש י"ב זוזים, והיו לו שני בנים, בכור ופשוט, דדינא הוא דהבכור מקבל ח' זוזים והפשוט ד' זוזים, אלא דיש לחקור כיצד מחלקים זאת, האם בראשית מחלקינן הירושה לג' חלקים, והפשוט מקבל חלק א', והבכור מקבל ב' חלקים חלק א' כפשוט וחלק א' עבור הבכורה, ונמצא דכל החלק הב' הוא עבור הבכורה והיינו ד' זוזים.

או דילמא דבראשית מחלקים הירושה לב' חלקים כאילו אין לפנינו בכור, וכל אחד מקבל חצי מהירושה דהיינו ו' זוזים, אלא דאח"כ דינא הוא דהפשוט צריך ליתן לבכור עוד ב' זוזים עבור הבכורה, ונמצא דרק ב' זוזים הם חלק הבכורה, דהא אידך ב' זוזים היה נוטל גם אילו לא היה בכור, בתורת פשוט. והיינו דהספק הוא האם כל השליש חשיב חלק בכורה או דרק שישית חשיב חלק בכורה.

ובפשוטו מבואר בראשונים כצד קמא, יעויין ברשב"ם בד' דוכתי

בב״ב, קכב ע״ב ד״ה פי שנים כאחד, קכד ע״א ד״ה אחד מצרא, וכן קכז ע״א ד״ה אמימר אמר, ובפרק מי שמת קמב ע״ב ד״ה מר בריה דרב יוסף. וכן מבואר בר״י מיגאש קכז ע״א ובמאירי קכד ע״א קכו ע״ב, ובריטב״א קמב ע״ב, וברמ״ה באות קד, ובטור סי׳ רעז, ובשו״ע סי׳ רעז ס״ב. וע״ע בהאי ענינא בתומים סי׳ קלב סק״ב, ובחידושי ר׳ מאיר שמחה בד״ה למיתב ליה אחד מצרא, ובשו״ת עטרת צבי לבעל הכוס ישועות בסי׳ ב׳, ובתשובה שכתב לו שם מהר״מ טאקליש זצ״ל, וכן עי׳ מש״כ בהרחבה בעזה״י במסכתא ב״ב.

ז

צורת החלוקה כששני האחים מדליקין באותו בית

א). כתב המשנ״ב בסי׳ תרעא סקי״ב משמיה דהחיי אדם בכלל קנד סעי׳ יא דבמנורות שלנו שיש להן ח׳ פיות מותר להדליק שני בני אדם זה בקצה זה וזה בקצה זה שהרי רואין שהדליקו שנים דאל״כ היה מדליק כסדר אחד אצל חבירו, וכן נוהגין העולם, עכ״ל. וצריך ליזהר שכאשר מדליקין בפתח תרווייהו יהיו בטפח הסמוך לפתח, אלא דהמנורה מצרפת לפתח. ולפ״ז אפשר למצוא פתרון בבכור ופשוט כאשר שניהם יכולים להדליק באותו בית ביום הראשון, אזי כל אחד ידליק בקצה אחר של המנורה, ונמצא דהבכור ידליק בימים א׳ ב׳ ג׳ ד׳ ו׳ ח׳, והפשוט ידליק א׳ ה׳ ז׳. אלא דלפ״ז הפשוט ידליק קצת יותר משליש דהא הוספנו נר, ומאידך הבכור ידליק יותר ימים, וגם יותר ימים את עיקר הדין וכנתבאר, דהא ח׳ ימים אינם מתחלקים לג׳.

ויתכן דאף ביום הב׳ והג׳ שניהם יכולים להדליק באותו מנורה, דסו״ס איכא מרחק של תרי נרות בין הג׳ נרות של ראובן לג׳ נרות של שמעון, אלא דבכה״ג ישארו ה׳ ימים לחלוקה וא״א לחלקם בשווה, איברא דאפשר למצוא פתרון דהחלוקה תהיה שווה בימים ובנרות, והוא ע״י דתרוייהו ידליקו ביום ג׳ במנורה, דהבכור ידליק בא׳ ג׳ ד׳ ה׳ ו׳ ז׳, והפשוט ידליק בב׳ ג׳ ח׳, ונמצא דהפשוט הדליק ג׳ ימים וי״ג נרות, והבכור הדליק ו׳ ימים וכ״ו נרות, שזהו פי שנים מהפשוט. ברם לכאורה זהו כעין מידת סדום, דהא אי שרי שתרוויהו ידליקו ביום השלישי, אזי ק״ו דמצו להדליק בתרי ימים הראשונים, ואמאי שלא ידליקו גם אז, וכי משום דלבת״ה החלוקה לא תהיה שווה אזי עתה לא ינצלו זאת יותר, ועי׳ ביבמות יא ע״ב, כאן שנה רבי לא ישפוך אדם מי בורו ואחרים צריכים להם.

ברם יל״ע דכאשר שניים מדליקין בבית אחד זהו פחות חיוב מהדלקה אחת בבית אחד. ותו יל״ע דמ״מ המדליק בקצה ובמקום שאביו התחיל להדליק בכל יום אית ליה מעלה טפי מהקצה והמקום השני, דרק הוא יכול להדליק בטפח הסמוך לפתח. ועוד יש

לציין בכל זה, דפשיטא דאי אחד היה מדליק בשקיעת החמה, והשני בזמן מאוחר יותר, אזי ליכא נידון, דהא אפשר לקיים שניהם, דאחרי שהראשון קיים מצוותו, השני ידליק, אולם מיירי דתרוייהו מדליקין באותו זמן, ובפרט דאחים נינהו ומנהגם שווה.

ודאתינן להכי דבימים הראשונים איכא מעלה ששניים יכולים להדליק בו, אזי אפילו אם האחים לא נמצאים בבית אחד, מ"מ יש לחשב שהמקבל בימים הראשונים הרויח שאף בני ביתו יכולים נמי להדליק, והאם לפ"ז יקבל פחות ימים מהשני שמדליק בימים האחרונים, אך מ"מ הדלקה של בני ביתו זה רק של מהדרין, אלא דאכתי נפק"מ כאשר לשני נמי איכא בני בית.

ב). ועוד יש לפלפל דשני האחים יכולים להדליק יחדיו את כל הנרות ע"י דתרוייהו יחזיקו את השמש וידליקו, ועי"ז כל ההדלקה מתייחסת לשניהם. ובעלמא איכא בזה ג' דרגות, זה יכול וזה אינו יכול, והיינו דאחד יכול להדליק לבדו ואחד אינו יכול, דבכה"ג ההדלקה מתיחסת רק ליכול. ועוד דרגה זה אינו יכול וזה אינו יכול ורק בצירופם יחד יכולים, דבכה"ג ההדלקה מתיחסת לתרוייהו. ועוד דרגה זה יכול וזה יכול, והיינו דכל אחד יכול להדליק לבדו, ובזה איכא פלוגתא רבתי אי איכא חילוק בין שבת לשאר דיני התורה.

ואשכחנא בספר פתחי שערים להגר"י וינגוט זצ"ל עמ"ס שבת כג ע"א דהביא מנהג שכמה אנשים היו אוחזין השמש ביחד ומדליקין הנרות חנוכה, ודן שם מכמה סוגיות לענין שנים שעשאוהו, אולם יתכן דדוקא התם דכולהו הוו בני בית וסמוכים על שולחן אביהם אז מהני שמדליקין יחדיו, אבל בנידו"ד דאיכא חובה על כל אחד, נר איש וביתו, אזי לא מהני דידליקו ביחד, דנהי דההדלקה מתייחסת לתרוייהו, אבל חסר כאן בחיוב של הדלקה נר איש וביתו, ולפיכך בודאי דעדיף שידליק לבדו במנורה רגילה ולא יחד עם אחיו במנורה יקרה של אביהם, וכן יעויין בשו"ת אמרי יושר ח"ב סי' ז' בסופו.

ואשכחן כיו"ב בכמה דוכתי, א. לענין שחיטה בשישראל ונכרי שאחזו בסכין אחד ושחטו בו יעויין ביו"ד שילהי סי' ב' ובש"ך והגר"א שם. ב. וכן לענין ד' מינים ששניים נטלו ביחד את הד' מינים יעויין בשו"ת האלף לך שלמה בסי' שעב, ובקונטרס בנוי לתלפיות ח"ב סי' כח, ובשו"ת אבני נזר יו"ד סי' שצא, ובוידבר משה מערכת ל' אות יא, ובספר עץ השדה סי' תרנא אות א' בסופו, ובספר ארחות יושר להג"ר יצחק מולכו זצוק"ל בפט"ז, ובספר מועד לכל חי בסי' כג אות קמז, ובמקראי קודש ח"ב סי' ז. ודוק בשו"ע בסי' תרנח סעי' ו' להכשיר ליתן לולב לקטן בעוד הגדול נמי תופס את הלולב,

אך יתכן דהתם הוא מדין אחר של כמאן דפסיק וכמבואר בדברי הגר״א, ועי׳ מש״כ בזה בענין קנין ד׳ אמות. וכן יש לדון להוכיח מהדין שלא יהיה חציצה בידו כאשר נוטל ד׳ מינים, כרצועות התפילין או טבעת וכרמ״א בסי׳ תרנא סעי׳ ז׳ ובמשנ״ב סקל״ו, ולכאורה אי שנים שנוטלים לולב שפיר הוי, מאי איכפ״ל שאיכא חציצה הא איכא אצבעות שאין בהם חציצה וסגי בהכי, אלא מוכח דבעינן דיטול לבדו, ולכך כאשר איכא חציצה באצבע אחת חסר בלקיחה. ג. ולענין מילה בשו״ת באר יצחק סי׳ יד ענף ג׳ וענף ה׳ וענף ז׳, ועיי״ש דהאריך לעוד כמה ענינים לענין שנים שעשו בדברים שדוחים שבת כהקטרת אימורים, וקצירת העומר, ובשחיטת קדשים, וכן דן לענין תגלחת נזיר מצורע, ומילה בצרעת יעויי״ש, וכן עי׳ בחתן סופר בסדר עבודת היום ח״א דף כג. וכן עי׳ בשו״ת הרמ״א בסי׳ עו והובא בשאג״א בסי׳ נט לענין מילה בשבת שיהיה ע״י שנים שעשאוה דאחד ימול והשני יפרע, ועי׳ בשו״ת נוב״י תנינא או״ח סי׳ כב, ובפתחי תשובה יו״ד סי׳ רסו סקט״ז, ובשו״ת חלקת יעקב או״ח סי׳ קיב בשולי הגליון. ד. ולענין שילוח הקן בשו״ת פרי חיים בסי׳ סא. ה. ולענין קרבנות במעייני חכמה במ״ע קכ ובמהר״ם שיק מצוה ח׳. ו. ולענין כתיבת ס״ת בשו״ת אבני ציון ח״ב סי׳ כט. ז. ולענין שנים שעשו מלאכה ביו״ט אי לוקין, יעויין בחי׳ הגרעק״א בשבת צג, והובא בגליון הרמב״ם מהדורת רש״פ בפ״א משבת הט״ז. וכן כיו״ב לענין תשביתו ביו״ט ע״י הבערה בברכת שמעון בפסחים ה ע״א. ח. ולענין שנים שבישלו בשר בחלב ביחד, עי׳ במקור חיים בהגהות לשו״ע באו״ח סי׳ רסו, ובישועות מלכו בפ״ט מכלאים ה״ט. ט. לענין יו״ט חידש הפמ״ג שזה חלוק משבת, דכתב בספרו תיבת גמא בפר׳ פקודי פרק יא אות ב׳, שאלה שנים שעשו מלאכה ביום טוב אי מפסלי לעדות, עיין שבת צ״ג א׳, ושו״ת הרשב״א ז״ל סימן כ״ח, ושו״ת חכם צבי ז״ל סימן פ״ב, מסייע זה יכול וזה יכול חייב בשאר איסורין ובשבת מיעטה התורה מחטאת וכרת וסקילה, הא איסור תורה יש, וממילא ביום טוב לוקה דבשבת לאו שניתן לאזהרת מיתת ב״ד אין לוקין, וער״מ ז״ל פ״א מהל׳ שבת הלכה י״ו דפטור מטעמא דלאו שניתן לאזהרת מיתת ב״ד. גם יצוייר בשבת הזיד בלאו ושגג בכרת וסקילה דאין לוקה וכשר לעדות וביו״ט לוקה ומפסל לעדות, ועיין בספר אורים ותומים לרבינו הגדול מו״ה יונתן ז״ל בחו״מ סימן ל״ד, וצ״ע בזה. י. במקור חיים על המג״א בסי׳ רסו בס״ק ז׳ דן אי איכא שביתת בהמתו כאשר ב׳ בהמות עושות מלאכה, וכן עי׳ במהרי״ל דיסקין בפר׳ מקץ. יא. לענין קרבנות שחט אחד סימן בחוץ, והשני שחט סימן השני, ותליא בשיטות אי ישנה לשחיטה מתחילה ועד סוף, ואיכא

בזה ג׳ צדדים, או שתרוייהו פטורים, או שרק הראשון חייב, או שרק השני חייב, ובאבנ"ז באו"ח סי׳ רמד סק"ז נקט דתרוייהו פטורין דהוו כשנים שעשו, וכן עי׳ בחזון יחזקאל על התוספתא בזבחים פי"ב ה"א ד"ה שחטו שנים, וכן נתבאר אצלינו בחולין כט ע"ב.

יעויין עוד בכל זה בירושלמי בחגיגה פ"ב ה"א, ובריטב"א בקדושין מג ע"א, וברמב"ם בפ"ט מכלאים ה"ט, ובשו"ת הרשב"א ח"א סי׳ כח, ובשו"ת חכם צבי סי׳ פב, ובפנ"י ובבכור שור בשבת צג ע"א, ובבכור שור בחולין פב, ובתבואות שור יו"ד ב׳ ד׳, ובמג"א סי׳ תסו, ובחי׳ הגרעק"א בזבחים קח ע"א, ובתועפות ראם על היראים במצוה רפא אות ד׳, ובאמרי בינה דיני שבת סי׳ לג, ובמשך חכמה שמות פ"כ פ"י, ובשו"ת ר׳ שלמה אייגר ח"ב, ובשו"ת ארץ צבי ח"א דף צה, ובאבנ"ז שם ובאו"ח בסי׳ שמא אות ו׳, ובחלקת יואב או"ח סי׳ יד, כח, ובשו"ת תירוש ויצהר סי׳ ב׳, ובשו"ת שי למורא סי׳ א׳, ובשיח יצחק עמ"ס מכות ח ע"א, ובפי׳ הרש"ר הירש ויקרא פ"ד פכ"ז, ובאגרות משה או"ח ח"ג סי׳ נב, ובמשנת רבי אהרן עמ"ס שבת סי׳ יב אות ג׳, ובספר שעשועי רעיונים להגר"ב לזנובסקי זצ"ל בכלל ח׳ עמוד טז, ובדרך אמונה בהל׳ כלאים פ"ט ה"ט בצהה"ל ס"ק קכג, ובשלמי יוסף בזבחים ח"ב סי׳ צ, ובקובץ נר שאול עמוד תתצא, ובמדרש הלכה המובא בייקרא דאורייתא ויקרא פי"ז פ"ג, ובקרואי מועד סוכות סי׳ טז, ובארחות שבת ח"ג עמוד רעא, ובמאסף הנפלא ׳אהלי העמוד׳ פר׳ לך לך תשפ"ו גליון קיז מעמוד א׳, וכן בגליונות לבתר הכי, ובמקו"א הארכנו בזה עוד בעזה"י.

ח

האם המדליק ביום הראשון לא קיים את המהדרין מן המהדרין

איתא בשבת כא ע"ב, ת"ר מצות חנוכה נר איש וביתו, והמהדרין נר לכל אחד ואחד, והמהדרין מן המהדרין בש"א יום ראשון מדליק שמנה, מכאן ואילך פוחת והולך, ובה"א יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך. ויש לדון, דיתכן דביום הראשון שמדליקין נר אחד אין בזה את המהדרין מן המהדרין, וא"כ המדליק ביום הראשון הפסיד האי מעלה.

והנה דעת התוס׳ בשבת כא ע"ב ד"ה והמהדרין, דהמהדרין מן המהדרין אינם מקיימים את ההידור של המהדרין להיות כל אחד מבני הבית מדליק, דאי כל חד ידליק כנגד ימים היוצאים, א"כ ליכא היכר כמה המה הימים היוצאים, כיון דסברי אינשי שכך הם הבני אדם בבית, ולפיכך המהדרין מן המהדרין הדליקו נר אחד לכל בני הבית, ובשני שנים, ולפ"ז נמצא דביום הראשון עדיף שכל בני הבית, כל אחד ידליק, דכיון שלא מתקיים המהדרין מן המהדרין שכנגד ימים היוצאין, אזי לפחות יהיה מהדרין לכל אחד.

ועי׳ בפר״ח בסי׳ תרעא ס״ב דמבואר בדבריו דבהדלקת נר אחד ביום הראשון עי״ז ניכר המהדרין מן המהדרין ביום השני כשביום השני מדליק ב׳ נרות, דכתב שם, אבל התוספות בשבת כא ע״ב ד״ה והמהדרין כתבו, דב״ש וב״ה לא קיימי אלא אנר איש וביתו, משום דאיכא היכרא שרואין בלילה הראשון אחד, ובכל לילה הולכין ומוסיפין, דליכא למימר שכל כך בני אדם שיש בבית הדליקו, דלא מיתרמי מילתא דבלילה ראשונה לא נמצא אלא איש אחד בבית, ובכל לילה ניתוסף איש אחד. משא״כ כשבלילה הראשונה עושין נר לכל אחד ואחד, שאז כשרואין בלילה השנייה רבוי נרות, אומרים, לפי שיש כך בני אדם בבית הדליקו כל כך. השתא כיון דנפישי, לא מיכווני לראות אם הוכפלו הנרות בכל לילה כנגד הנרות שהדליקו בלילה ראשונה.

ולפי דברי הפר״ח נפקא דאדם שלא הדליק ביום א׳ יהא חסר בהידור המצוה של יום ב׳, וביותר דנמצא לדבריו דמצות מהדרין של יום ב׳ תליא בהדלקה של יום א׳, והוא חידוש דהמהדרין מורכב מב׳ ימים. אך יתכן דכונת הפר״ח דהוי רק הכנה למצוה. ועוד יש לציין בזה, דביום הראשון שמדליק נר אחד הרי הוא כנגד ימים היוצאים, ואדרבה אי מדליק בכל יום רק נר אחד, אזי נמצא דביום הראשון קיים את ההידור, דאז זה בשלימות כנגד ימים היוצאים, והדברים צ״ע טובא.

ועוד יל״ע לפ״ז דההידור של ההדלקה תליא בהדלקה של אתמול, א״כ לכאורה ראוי שידליק כל ימי החנוכה באותה מנורה, וא״כ הכא החלוקה לימים לאו חלוקה מעלייתא היא, וסמך לזה, דהא דנו בפוסקים אי כשמוסיף והולך מתחיל מנר דאתמול מדהוא העיקרי, ומבואר דאיכא מעלה להנר שנמצא במקום שהודלק אתמול ומיום א׳ להיחשב הנר העיקרי, ולא אמרינן שכל יום פנים חדשות הם.

ותליא נמי במאי דדנו רבותינו האם כל ימי החנוכה מצוה אחת היא, או דכל לילה ולילה מצוה בפני עצמה היא, יעויין בתוס׳ בתענית כח ע״ב ד״ה ויום, ובבית יוסף בסי׳ תרעו בשם תשובה אחת, ובשו״ת מהרי״ל סי׳ כח, ובתשובת הרמ״ה בסוף שו״ת תולדות אדם להרשב״א, ובב״ח בריש סי׳ תרעו, ובחכמת שלמה בשו״ע סי׳ תרעז סק״ב, והבאנו מדבריו לעיל, ובשפ״א בשבת כא ע״ב, ובצ״פ מהדו״ת בהל׳ יסוה״ת פ״ו ה״ח בסופו, דף נט ע״ב טור א׳, ובקונטרס המילואים לכלי חמדה בפר׳ וישב, ובשו״ת מהרי״א או״ח סי׳ רה, ובשו״ת מחנה חיים מהדורא תליתאי או״ח סי׳ נא, ובדמשק אליעזר על הביאור הגר״א בשילהי סי׳ תרעב. וכן איכא בזה מכתב מכת״י מהצפנת פענח להגאון ר׳ רפאל אריה לייבוש תאומים פרנקל זצ״ל, ובתו״ד כתב שם דיוק נפלא, דבחז״ל איתא שקבעו שמונת ימי חנוכה, ר״ל שהוא דוקא ח׳ ימים ולא

פחות, ולפיכך חידש דקטן שהגדיל בימי החנוכה הרי הוא פטור גם בשאר ימי החנוכה לאחר שהגדיל כיון דהכל חיוב אחד, וכן איכא בזה נפק"מ כאשר אינו יודע אימתי מתחיל חנוכה, האם ידליק תשעה דממנ"פ יקיים המצוה או דידליק רק שבעה דספיקא דרבנן לקולא, ותליא בר"ן בפסחים קח ע"א, ועי' בהאי מכתב בשו"ת צפנת פענח החדשות ח"א סי' מו, וברשמי שאלה סי' כא, מח, ובקובץ כרם שלמה חשון כסלו תשמ"ג, ובויען אברהם ח"א או"ח סי' עו, ובשו"ת אבני חפץ להגרי"ב גולדברגר בח"ב סי' ל'.

ועוד יש לפלפל בזה, דאי נימא דבהדלקת נר אחד ביום הראשון לא מתקיים בזה המהדרין מן המהדרין, א"כ אמאי שלא ידליקו ביום הראשון שמונה נרות כב"ש, דהא נתבאר לעיל מהביאור הלכה ועוד, דבהידור נ"ח שרי לעשות כדברי ב"ש, וא"כ לפחות שיקיים המהדרין מן המהדרין לפי ב"ש, אלא דלפ"ז יבטל ההידור דמחר, או דיום השמיני, וכן תליא במאי דכתבנו לעיל האם יכול לעשות חלק ימים כב"ש וחלק כב"ה. וכן כאשר ידליק ביום השני שניים הוא מוריד לב"ה, דאתמול הדליק ח' והיום ב', דהא מורידין זה לאו דוקא כל יום אחד פחות. וכן לב"ש איכא ענין לעשות כפרי החג, והכא לא יעשה זאת דהא יירד בשש נרות ביום השני.

ט

המדליק ביום הראשון אית ליה נמי ברכת שהחיינו

ועוד יש לדון, דביום הראשון איכא מעלה שהוא גם מברך שהחיינו ובהא ליכא חלוקה לשני. ושמא יחלקו באופן שהשני ידליק בזאת חנוכה, די"א דזה גם מעלה, והוי הסכם ביניהם דהוי איזה פיצוי. אלא דבכה"ג ליכא למימר כמו שכתבנו לעיל דראובן יקבל את שני הימים הראשונים ושני הימים האחרונים, ושמעון יקבל את ארבעת הימים האמצעיים, דנהי שזה חלוקה שוה בימים ובנרות, אבל נמצא שראובן קיבל גם את השהחיינו וגם את הזאת חנוכה, אלא י"ל שראובן יקבל את הימים א' ד' ו' ז', ושמעון יקבל את הימים ב' ג' ה' ח', ובכה"ג ראובן יקבל את היום הראשון ושמעון יקבל את היום האחרון, והוי נמי חלוקה שוה בימים ובנרות. ובבכור ופשוט נפקא דידליק בא' ה' ו', דהוי י"ב, והבכור ידליק בשאר הימים, אלא דשמונה ימים אינם מתחלקים לשלושה.

[במהרי"ל בהל' חנוכה אות יא כתב דמנהג רבותיו לאסור מלאכה ביום האחרון של חנוכה, וכן ביום הראשון, אולם מהא ליכא ראיה דאיכא מעלה יותר בהדלקה של זאת חנוכה יותר משאר ימים, ברם להמבואר בסמוך מהסוגיא בזבחים אתי שפיר. וכן עי' בבני יששכר מאמרי חודש כסלו

טבת מאמר ב אור תורה אות ט׳ דכתב דהנה מה שכתב הרוקח שעל האות ט׳ של האור כי טוב יש בה ד׳ תגין לרמז על ל״ו נרות ד׳ פעמים ט׳, הנה אוסיף על דבריו, הנה שארי האותיות של טו״ב הם ו״ב בגימ׳ ח׳, לרמז על ח׳ יומין דחנוכה ידליקו ל״ו נרות, ומה שנחלקו הח׳ ימים לאות ו׳ ולאות ב׳, הוא לרמז שמדריגות יש באותן הימים, כי יום א׳ ויום ח׳ רבו יתירא אית להו כמו שכתב המהרי״ל ז״ל שנהגו שלא לעשות בהם מלאכה, והטעם נראה וכו׳. ומשמיה דהגרי״ח זוננפלד זצוק״ל ראיתי דהנה איתא בב״ק קיב ע״ב דנותנין לבעל חוב תשעים יום, ואז כתבינן אדרכתא אניכסיה, ומכאן רמז דזאת חנוכה הוא גמר החתימה דימים נוראים, דמר״ה עד זאת חנוכה איכא תשעים יום].

איברא דלענין שהחיינו י״ל דהא הברכה אינה על המנורה אלא על הקיום מצוה שעושה, והא מצי לעשות אף במנורה אחרת, ונמצא דהשימוש במנורה זאת אינו מעלה ואינו מוריד לעצם ברכת השהחיינו ולא חשיב דאיכא השתמשות יתירה על השתמשות השני, דלא חשיבא השתמשות בגוף החפץ. ברם אכתי יל״ע, דהא אילו לא היה לו מנורה אחרת, אזי נמצא דמנורה זו זיכתהו בשהחיינו על המעשה הדלקה, וא״כ אף כשאית ליה מנורה אחרת סו״ס האידנא בהאי מנורה בירך שהחיינו. ותו דמ״מ הוא חפץ לברך שהחיינו על הדלקה שעושה במנורה של אביו, וכשם שחפץ להדליק במנורה של אביו אף שיכול להדליק במנורות אחרות.

ועוד יל״ע קצת, דהא איכא הרבה מהקדמונים דכתבו דההדלקה בלילה הראשונה זהו לא על נס פך השמן, אלא על ניצחון היוונים, וא״כ נמצא דמי שלא הדליק בהאי מנורה בלילה הראשון לא בירך ע״י מנורה זו על ההצלה והנצחון מהיוונים, דבמאירי בשבת כא ע״ב ד״ה ונחזור כתב בתו״ד, ולילה הראשון שלא היה שם נס השמן מברכין על הגאולה ועל הודאת מציאת הפך ושאר הלילות על נס השמן וכו׳. ובפר״ח בריש סי׳ תרע כתב בתו״ד, קשה, איך אנו מדליקים בליל כ״ה הוה לן להדליק בליל כ״ו, וי״ל, עם מאי דמקשים ששבעה לילות הוה לן להדליק, שכך היה הנס, ובהכי ניחא, דלילה הראשונה הוא משום הנצחון, והז׳ לילות האחרות הוא משום הנס. ובהכי ביאר בפמ״ג בסי׳ תרעג סקי״ב בא״א את הנהגת המהרש״ל דנהג לברך שהחיינו ביום שני דחנוכה על מנורה חדשה, וזהו בשביל שהחיינו על נס פך השמן, דביום ראשון השהחיינו היה על ניצחון המלחמה. וכבר מבואר הכי באוצר המדרשים במדרש חנוכה עמוד קלה, דאיתא התם, והעלו הנרות ממנו שמונה ימים, ׳ועל הצלתם׳ ונס האסיך ההוא קבלו וקיימו היהודים עליהם ועל זרעם להיות עושים את שמונת ימי חנוכה בהלל ובהודאה בכל שנה ושנה

וזכרם לא יסוף מזרעם, ע"כ המדרש. וע"ע בחיי אדם בכלל קנד סעי' ב', ובבינה לעתים בדרוש יח, ובבנין שלמה ובידי אליהו על הרמב"ם בפ"ג מהל' חנוכה, ובהעמק שאלה שאילתא כו סק"י, ובחכמת שלמה בסי' תרעו סק"א, ובספר החיים בסי' תרע ס"א, ובספר ברכת שהחיינו הכי איתמר סי' מא מעמוד תרעא.

ובעיקר ההערה דמי שמדליק לבדו ביום הראשון אית ליה מעלה דמברך שהחיינו, יש להוסיף דבשלמא בשנה הראשונה שמקבל המנורה מצי לברך שהחיינו על המנורה אף ביום השני, שזה היום הראשון שמדליק בה, ובפרט לשיטת המהרש"ל (הובא בבאר היטב בסי' תרעג סי"ג, ובא"ר סקט"ו, ובפמ"ג סקי"ב בא"א וכדצויין לעיל בסמוך), אלא בשאר השנים מאי איכא למימר. ובאמת אף בשנה הראשונה זה לא ניחא, כיון דאין השהחיינו על ההדלקה אלא על הכלי חדש והוא פחות חיוב. ותו דעל הכלי לא צריך לברך שהחיינו דוקא בשעת ההדלקה, וכבר בירכו באיזה יום בשנה על כל הירושה, דהא לא מברכינן על כל כלי וכלי שיורש מאביו. ותו דאין ברכתו שהחיינו אלא הטוב והמטיב, ברם אי משום הא איכא למימר דמ"מ איכא תוספת ברכה, שהחיינו על המצוה ועל היום, והטוב והמטיב על הירושה וההשתמשות. ואכתי יתכן דלראשון איכא עוד מעלה שהוא הראשון שמדליק, וחזינן לענין וקדשתו דהוי מעלה, וכמתני' בגיטין, ובסוגיא שם נט ע"ב, תנא דבי רבי ישמעאל וקדשתו לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון וליטול מנה יפה ראשון.

י

נרות חנוכה שדולקין בשבת או ר"ח אי אית להו מעלה טפי

איתא בזבחים צ ע"ב איבעיא להו תדיר ומקודש איזה מהם קודם תדיר קודם משום דתדיר או דלמא מקודש קדים דקדיש, ת"ש תמידין קודמין למוספין, ואע"ג דמוספין קדישי אטו שבת למוספין אהנאי לתמידין לא אהנאי, ופרש"י, כיון דהאידנא קריבין אם כן שם שבת עליהם, ת"ש מוספי שבת קודמין למוספי ראש חודש אטו ראש חודש למוספין דידיה אהני למוספי שבת לא אהני, ת"ש מוספי ראש חודש קודמין למוספי ראש השנה אע"ג דראש השנה קדשה אטו ראש השנה למוספי דידיה אהני למוספי ראש חודש לא אהני, ת"ש ד"א ברכת היין תדירה וברכת היום אינה תדירה ותדיר ושאינו תדיר תדיר קודם אע"ג דברכת היום קדישה אטו שבת לברכת היום אהנאי לברכת היין לא אהנאי.

הרי חזינן דכיון דנעשה בשבת או ר"ח ומועד אזי אית להם שם של שבת או מועד ואית להו קדושה טפי, ולפ"ז יתכן דהדלקת נ"ח של שבת ושל ר"ח

נמי אית ליה מעלה טפי, וכן כשר״ח חל בשבת איכא מעלה טפי וכמבואר בסוגיא, ויש לחשב שהחלוקה תהיה שווה, וברוב השנים איכא בחנוכה רק שבת אחת, ור״ח טבת פעמים איכא תרי יומין ופעמים רק יום אחד. ואע״פ שמדליקין מערב שבת, מ״מ הא בעינן שיהיו דלוקין בשבת. וכן יש לציין בזה מאי דבב״י בסי׳ תרפב הביא דעת הראבי״ה דמי ששכח על הניסים במוסף בשבת או ר״ח צריך לחזור. וכן עי׳ בבן איש חי שנה שניה בהקדמה לפר׳ שמות דהביא דכתבו המקובלים דגדול הפועל הנעשה מעסק התורה ביום שבת אלף פעמים יותר מן הנעשה מעסק התורה של ימי החול.

אלא דיל״ע קצת, דהנה עיקר הסוגיא צריכה תבלין, דוכי כל דבר שעושה בשבת אית ליה קדושת שבת, דבשלמא קרבן התמיד הוא בא מחמת השבת, אלא ברכת היין מאי טעמא, ובהכרח דאף ברכת היין כיון דהקידוש חל גם על ברכה זו, לפיכך אית לה קדושת השבת, והא ראיה דברכת היין לאו ברכת הנהנין היא ולפיכך אף אי יצא כבר מ״מ מוציא וכדקיי״ל בסופ״ג דר״ה, ולפיכך לברכת הקידוש בשבת איכא מעלה של מקודש, משא״כ בשאר מילי. ותו דבקרבן תמיד, הא מעיקרא היה מצות התמיד להקריב בכל יום מימי השבוע דבר יום ביומו, ותמיד של שבת נתחייב מתחילת חיובו שיבוא ליום השבת. ולפ״ז בנרות חנוכה דלא שייכי לימי השבוע, ולא באו בשבת מחמת השבת, לא שייכא סוגיית הגמ׳. אולם הא חזינן בסוגיא דאפ״ה שבת נמי גרמה ליה, ומוכח דכיון דנעשה בשבת אזי אע״פ דאף בחול הוא נעשה, מ״מ אית ליה מעלה טפי ויותר קדוש.

ובאור שמח בפ״ד מהל׳ עבודת יום הכיפורים ה״א כתב דגדולה מזו מצאנו בפרק תמיד נשחט (פסחים נט ע״ב) דאימורי פסח שחל להיות י״ד בשבת קרבין ביום טוב, דהוי חלבי שבת, וקרבין ביום טוב, אלמא דפסח הבא בשבת מקרי חלבי שבת, אע״ג דהוא ענין מקרי שתלוי בקביעות ב״ד מקרי חלבי שבת, ואהני ליה קדושת שבת, כש״כ הכא דדחו יוהכ״פ דעבודתן בכה״ג כמו תמיד. אבל מכל מקום לא מצאנו לרבינו שיאמר דסילוק וסדור בזיכין והקטרת בזיכין יהיה בכ״ג דוקא ביוהכ״פ, וטעמו, כיון דהוא מונח משבת שעבר אין זה מיוחד לאותו יום דיהיה בכ״ג, אע״ג דסלוק בזיכין הוי כמו קמיצה, כמו דאמרו מנחות (ח ע״א), מכל מקום אם יהא מונח על השולחן עד שבת הבאה כשרים להקטרה, ולא מיפסלי בלינה, וכמבואר בזבחים (צ ע״א) ועיי״ש בתוס׳ ד״ה לשולחן מדמינן ליה, א״כ אין זה מיוחד לאותו יום, ולא בעי שיהיה בכה״ג, והכי משמע פשטא דמשנתינו דפרק שתי הלחם כו׳ (מנחות צט ע״ב) וד׳ כהנים נכנסין כו׳, הקטירו הבזיכין כו׳, חל יוהכ״פ להיות בשבת כו׳ מתחלקות

לערב, משמע דכל הסדר הוא ג"כ ביוהכ"פ שחל בשבת ולכן לא זכר רבינו דין בזיכין בכה"ג וברור. וכן נ"ל דקדושת יוהכ"פ חיילא על שבת ג"כ, להקדישו בשבות מכל אכילה, דקדושת יוהכ"פ גם לשבת אהני שיוקדש בענות נפש, ולכן ביוהכ"פ שחל בשבת וחולה שיש בו סכנה שצריך לאכול מורה אני דלא מקדש גם על שבת, דזה קדושת שבת אז שלא לאכול בו, ופשוט.

ודבר נפלא איכא בהערות וביאורים להגאון רבי אריה צבי פרומר זצוק"ל לספר שיורי קומץ המנחה למהרא"ל צינץ דף נה דכתב דמשה רבינו הוסיף מדעתו יום אחד כדי שיחול מתן תורה בשבת משום דמצוה הנעשית בשבת מקודשת טפי מהנעשית בחול. וע"ע בעיקר האי ענינא ברש"ש בפסחים שם נט ע"ב, ובספרי הגר"י ענגיל זצוק"ל בכמה דוכתי, בגליוני הש"ס בב"מ עח ע"ב, ובלקח טוב כלל ו' אות ה' ד"ה המקום הי"ג, ובשב דנחמתא דף נג ע"ב, ובאתוון דאורייתא כלל טז.

יא

לנסר המנורה לשניים, וצורף אומן יתיך ויתאים החצי החסר כדמות וכצלם של המנורה המקורית

ויש שנתנו עיצה דאפשר לעשות כמשפט שלמה (זו הפטרה נדירה ביותר, ופעם הבאה שיקראו זאת יהיה בשנת תת"א, שנזכה ונחיה בבנין ביהמ"ק במהרה בימינו) ולנסר את המנורה לשניים, וצורף אומן יתיך ויתאים החצי החסר כדמות וכצלם של המנורה המקורית, והביאו סימוכין לזה ממש"כ בחסד לאברהם תאומים מהדו"ק חו"מ כט, דאיתא התם עובדא במצרן שתבע לסלק קונה שרכש מקום בבית הכנסת סמוך לו, והקונה טען שלמצרן יש עוד מקומות בבית הכנסת, והמצרן טוען שהמקום הזה יקר לו מאוד כיון שאביו ישב עליו, וגם לו יש אח קטן וכאשר יגדיל יהיה המקום דחוק לשניהם, ולכן חפץ לסלק את הקונה, ואז יחלק את מקום אביו ויתן ג' רבעים לאחד, ורבע אחד בצירוף מקום שני, והחסד לאברהם קיבל את טענתו. הרי שרבע מקום אביו שפיר נחשב למקום אביו, אף שזה רק רבע ורק בצירוף המקום הסמוך אפשר לשבת עליו, ובפרט הכא שבד' ימים יכול להדליק במנורה זו ללא שום צירוף של הצורף.

אלא דיל"ע, וכי ס"ל דאחד מצי לכפות על אחיו להוציא הוצאות לשלם לצורף בעבור צורת חלוקה זו, ושמא מיירי שאחד מוכן לשלם כל ההוצאות מכספו. ועוד יל"ע דלכאורה יש לחלק בין המקרה של החסד לאברהם לנידו"ד, דהרי במנורה שחתכה וחיבר לה חלק אחר, הרי פנים חדשות באו לכאן, משא"כ במקום בספסל, יושב ברבע מקום שכבר מחובר להמשך הספסל, והרבע הזה הוא אותו מקום שישב אביו

ונשאר בצורתו כפי שהיה עם המשך הספסל. אולם יש להביא ראיה משבת קיב ע״א דבכה״ג לא חשיב פנים חדשות, דחזינן התם לענין סנדל דאיכא חילוק אי נפסקה כולה או שנשאר רצועה אחת, דאיתא התם, תניא סנדל שנפסקו שתי אזניו או שתי תרסיותיו או שניטל כל הכף שלו טהור אחת מאזניו או אחת מתרסיותיו או שניטל רוב הכף שלו טמא רבי יהודה אומר נפסקה פנימית טמא החיצונה טהור ואמר עולא ואיתימא רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן כמחלוקת לענין טומאה כך מחלוקת לענין שבת.

וכן יש לציין בזה, מאי דקיי״ל דבגדי מלך אסורין להדיוט, וזהו אפילו היכא דמקטינן או מרחיבן, אלא דהתם עיקר צורת הבגד נשאר, ועי׳ במחצית השקל באו״ח סי׳ שיא ס״ק טז דכתב, ומאי דקשיא ליה למהר״ש קאיידנוור הא ראויים למלך אחר, יש לדחות דמהידוע שמלבוש המתוקן לאדם אחד בקושי ימצא אדם שיהיו הבגדים כמדתו, כי זה ארוך וזה קצר, זה עב ושמן וזה דל ורזה וכדומה, ואם אדם אחר ירצה ללבשן צריכים תיקון שיהיה כמדתו, וא״כ בשלמא אי בגדי דוד היו מותרים לכל אדם, ברוב עם אי אפשר שלא ימצא אחד שיהיה כמדתו, אבל השתא דאסורים לכל אדם ולא היו ראויים כי אם לשלמה, אפשר לא היו כמדתו והיו צריכים תיקון, לכן בשבת דאין ראויים ללבישה בלי תיקון הם מוקצים. וכן עי׳ במשנה בב״מ לז ע״א גבי המפקיד ב׳ כלים אחד יפה מנה ואחד יפה אלף זוז וכו׳ ומתוך הגדול נותן דמי קטן לשני וכו׳, ופרש״י בד״ה מתוך הגדול ׳ישברנו׳, ועיי״ש בסוגיא בע״ב דאיכא פסידא דגדול, ובראשונים שם, וברש״ש, ובמהר״ם שיף בד״ה ברש״י ד״ה פסידא, ובביאור הגר״א בסי׳ ש סק״ט, ובדברות משה בסי׳ מא הערה כד.

יב

עוד הערות והארות בעיקר הדברים

א). יל״ע בכל מאי דנתבאר דבתחילה מדליק במנורה של אביו ואח״כ במנורה רגילה, אי ליכא בהכי ריעותא דמעלין בקודש ואין מורידין, ובשלמא בגוונא דזה המנורה שיש לו אזי פשיטא דליכא האי דינא, דהא זה מאי דאית ליה השתא ואינו צריך לחשוב על זמנים אחרים, ואטו בשביל זה לא ידליק האידנא במנורה מהודרת, אך יש לדון כאשר אית ליה אפשרות לבחור את ימי החלוקה, האם ראוי שישאיר לימים האחרונים כדי שלא יהיה מוריד בקודש.

אולם הא לק״מ דאין כאן חפצא דמורידו מקדושה חמורה לקדושה קלה כתפילין של ראש לתפילין של יד, ואף דאשכחן דקודם מתעטף בטלית ואח״כ מניח תפילין משום מעלין בקודש אף דזה לא חפצא אחד, מ״מ התם הגברא מתעלה

דבתחילה הוא עטור בטלית ואח"כ בתפילין, וכמש"כ בביאור הלכה בריש סי' כה בד"ה שמעלין בקודש, על האדם קאי שצריך לילך מדרגא לדרגא ולהתעלות בקדושה כי מתחלה הוא רק מכסה את עצמו בכיסוי של מצוה וע"י התפילין הוא מקשר את עצמו בקשר היחוד והקדושה. וכן יש לציין כאן מאי דכתב הט"ז בסי' קנד סק"ז, ולולי דמסתפינא אמינא מילתא חדתא, דהא דאמרינן דאסור לעשות מקדושה גדולה קדושה קלה, היינו כל זמן שראוי לקדושה גדולה, אבל אם אינה ראויה רק לקלה, טפי עדיף שיעשו בה לכל הפחות קדושה קלה, ממה שתהיה פנויה ותגנז. ויעוין בדעת תורה בסי' קנד ס"ו שהאריך בדבר, והביא שהבכור שור במגילה כו ע"ב הביא ראיות לדחות את הט"ז, ובתועפות ראם או"ח סי' ג דהאריך והוכיח כהט"ז, וסיים והסומך על הט"ז לא הפסיד.

ב). ובעצם האי עובדא עי' כיו"ב בשערי תשובה בריש סימן תרלט דהביא דכתב בר"י בשם מז"ה שהביא תשובת רבינו האי גאון שכתב, שאלת אחים או שותפים שאין להם מקום לעשות סוכה גדולה ועשו סוכה קטנה שאינה מספקת לכולם והשיב לענין אכילה יכול כ"א לבדו לאכול זה אחר זה אבל לענין שינה זה ישן לילה אחת וזה לילה אחת, ואם חביבה עליהם המצות תע"ב אם זה ישן מקצת הלילה וזה מקצת ואם שומרי גנות פטורים מכ"ש מי שאין לו מקום לישן בסוכה.

ג). ובעיקר האי נידון, יל"ע בכל זה, דנהי דאית ליה אפשרות להדליק נרות חנוכה במנורה שקיבל מירושה מאדם גדול וצדיק, אולם המנורה כמובן ישנה מאד, ומאידך יש לו מנורה יפה וחדשה מאד, ויש לדון במה עדיף להדליק. ויש לציין דכיו"ב דן בחשוקי חמד בברכות מא ע"א, דהנה במחנות המות בגרמניה שהה הרה"ח ר' יעקב לוי בצריף ששימש בעבר מפעל ליצור שטיחים, והנה באחד הימים מצא בשטח המפעל חבילת צמר רחלים, במאמץ רב טווה במסירות נפש חוטים ושזרם לשם מצוות ציצית, הוא נטל מגבת ועשה בה חור כדי שיוכל להכניס בה את הראש, ובמסתרים קשר את חוטי הציצית והנה זכה לבגד של ד' כנפות מהודר. לא עבר זמן רב עד אשר עבר הקול במחנה שיש כאן בנמצא טלית קטן כשר, כאלף איש היו משכימים קום כדי לזכות ללבוש את הטלית קטן, ולברך על הציצית לפני בואם של הרוצחים הנאצים ימש"ו. ויש להסתפק אדם שזכה להנצל מהתופת שיש לו טלית קטן כזה עשוי ממגבת בלויה, וחוטי ציצית עבודת יד וכו' ולעומת זאת יש לו אפשרות ללבוש ציצית של בגד נאה וחוטים נאים במה יבחר.

וי"ל דהנה נאמר במסכת יומא דף לח ע"א כשהלך ניקנור למצרים להביא דלתות מאלכסנדריה בחזרתו

עמד עליו נחשול שבים לטבעו, נטלו אחת מהן והטילוה לים, ועדיין לא נח הים מזעפו, בקשו להטיל גם חברתה, עמד ניקנור וכרכה, ואמר להם הטילוני עמה, מיד נח הים מזעפו... כיון שהגיע לנמלה של עכו היתה מבצבצת ויוצאה, הדלת שהטילו לים, מתחת דופני הספינה וכו', לפיכך כל השערים שהיו במקדש נשתנו להיות של זהב חוץ משערי ניקנור מפני שנעשו בו ניסים, עכ"ל. והנסים הרי נעשו בגלל המסירות נפש של ניקנור שהוא שוה יותר מזהב וגם כשעומדים לקיים זה א' ואנוהו ולצפותו זהב, אמרינן שהנסים גדולים יותר מהזהב. ואולי כך בענייננו, המסירות נפש של עשיית הציצית עדיף אולי מטלית נאה וציציות יפים. ואולי זה הטעם שחביב עדיף משבעת המינים, למרות שבהם נשתבחה ארץ ישראל, בכל זאת חביב עדיף בגלל ההתרגשות, עיין משנ"ב סימן ריא ס"ק י, כך גם בענייננו החביבות בגלל המסירות נפש עדיפה מטלית נאה. ומרן הגר"ח קנייבסקי זללה"ה סובר דטלית קטן מהודר עם חוטים מהודרים עדיפים. ואין ראיה משערי ניקנור דגם בלי הציפוי בזהב הם היו יפים אלא שהזהב יפה יותר אולם לאותו אדם שעשה את הציציות במסירות נפש אולי הוי לו מזכרת מצוה ולו הטלית קטן הזה עדיף. נאמר גם בביכורים (פרק ג' מ"ח) שעשירים היו מביאים ביכוריהם בקלתות של זהב והכהנים החזירום. ואילו סלי נצרים של ערבה שהביאו בהם עניים בכוריהם היו נוטלים מהם. וכתב הגר"י ניימן העניים כפי מיעוט השגת ידם, היו מביאים סל פשוט של נצרים שעשו במו ידיהם בהכנעה ובשברון לב, לכן השי"ת שוכן דכא ושפל רוח מחבב מנחה זו, והיא עדיפה מזהב ומפז וכך בענייננו, עכ"ד החש"ח, ועי' בקובץ מנורה בדרום גליון ל' עמוד קפט מאי דפלפל בזה.

ד). ואגב אורחא בחיתום הדברים יש לציין דשמעתי ממרן הגר"ח קניבסקי זללה"ה דמילת 'חנוכיה' אין יסודה מהררי קודש, ולכן כתבתי בכל הנתבאר 'מנורה', וכן הובא משמו בספר אור ישראל על הלכות חנוכה בריש פ"ג, ובספר דולה ומשקה עמוד שסא, ובקובץ דברי חפץ ח"ה מעמוד קצט.

ומרגניתא איכא בספר קדמון מלפני מאתיים חמישים שנה, והוא בשו"ת 'שדה הארץ' לרבי אברהם ב"ר שמואל מיוחס, מחכמי ירושלים ונפטר בשנת תקכ"ח, והיה מגדולי תלמידי המהרי"ט אלגאזי, דכתב בח"ג או"ח סי' לח, ראובן היה לו פמוט של נחושת שקורין אותו חנוקיאה וכו', וכן עיי"ש בשילהי סי' מא דכתב, ואל תתמה במה שנוהגים העולם להדליק בפמוטות של זכוכית ונקראין חאנוקייאס, ואין יכולין לעמוד בפני עצמן.

יג

אם יבנה ביהמ"ק באמצע ימי החנוכה כמה ידליקו

עתה דעסקינן טובא בשיטת בית שמאי,

יש להוסיף כאן סנסן נפלא, דהנה האידנא הילכתא כב"ה, אבל ידוע דלעת"ל יהיה הילכתא כב"ש, ויש להסתפק אם האידנא יבנה ביהמ"ק בעיצומם של ימי החנוכה, האם יפסיקו להדליק כב"ה ויתחילו להדליק כב"ש, ובשלמא אי יבנה בתוך החצי שעה של ההדלקה, הא הדלקה עושה מצוה ואינו צריך לחזור ולהדליק כב"ש, אלא אי יבנה לפני ההדלקה יל"ע אי ידליקו כב"ש. ועי' כיו"ב בספר שער ישכר מאמר ימי אורה אות ע' עמוד תנג, ובספר קדושת יו"ט עניני חנוכה אות טו.

ואע"פ דהמועדים עתידין להתבטל,

אבל ידוע דחנוכה ופורים לא יתבטלו וכדאיתא במגילת אנטיוכוס פסו' סט, ובמדרש לחנוכה באוצר המדרשים והובא נמי במלכות הכהנים עמוד קעד, ובבית יוסף במגיד מישרים בפרשת ויקהל דף עז ע"ב ד"ה שנת ש"ו, ובמהר"ש אלקבץ בהקדמה למנות הלוי, ובספר החיים לאח המהר"ל ח"ג ספר פרנסה וכלכלה פ"ז, ובספרו אגרת הטיול חלק הדרוש אות מ' ד"ה מועדים, ובעטרת זקנים על השו"ע בריש סי' תרעו, ובמנ"ח מצוה שא אות ב', ובשו"ת ציץ אליעזר חי"ג סי' ע'. ומאידך עי' בבן איש חיל ח"ב דרוש א' לשבת תשובה, ובמהרש"ם בדעת תורה בסי' תרעו ס"ד.

אולם י"ל דעד כמה דאף האידנא מצי לעשות בנ"ח כב"ש ולא כב"ה וכנתבאר דהוי רק הידור, א"כ אף לעת"ל לא ישתנה בזה הדין לעשות דוקא כב"ש ולא כב"ה. ועוד יל"ע, דתליא אי לעת"ל יהיה הלכה דוקא כב"ש או שיוכלו לנהוג גם כב"ש אבל יוכלו לעשות גם כב"ה. ועוי"ל, דדוקא כשאיכא פלוגתא ב"ש וב"ה לחומרא או לקולא, אז יהיה הילכתא כב"ש, ולא בסתם פלוגתא בין ב"ש לב"ה, יעויין בקדושת לוי בליקוטים על תהילים פרק קמט פסוק א', ובאמרי יוסף בפר' תולדות דף קטו ע"ב.

ועוד יל"ע דאף אם יהיה הלכה דוקא כב"ש מ"מ אחרי בנין ביהמ"ק לא מיד יהיה הלכה כב"ש, דעי' בירושלמי בסוכה פ"ה ה"א בחורבן טורינוס הרשע, באותה שעה נגדעה קרן ישראל ועוד אינה עתידה לחזור למקומה עד שיבא בן דוד, כלומר אף לאחרי בנין ביהמ"ק עוד לא עתידה לחזור עד שיבא בן דוד, (וידוע דלעת"ל יהיה הילכתא כהירושלמי, עי' בבעל הפרדס בשילהי הל' קריאת שמע, בהלכה האחרונה). וכן עי' בשל"ה תולדות אדם בית דוד אות רסה דכתב ליישב הקושיא אמאי לעת"ל צריך ערי מקלט הא לא יהיו רוצחים, וכתב, על כן נראה, שכל ההצלחות הגדולות לא יהיו תכף בביאת

הגאולה, רק בהמשך זמן, שתתרבה הדעה בישראל, ויבאו למעלת כתנות או״ר - באל״ף (בראשית רבה פ״כ סי״ב), אז תתבטל הקליפה מכל וכל, ויתקיים ׳וירד מים עד ים׳, ואז יתבטלו כל הקרבנות זולת תודה, ואז לא יצטרכו לערי מקלט. וכיו״ב איתא בחת״ס בתורת משה בפר׳ שופטים פי״ט פ״ט ד״ה ולא ישפך.

וכן יל״ע לענין חג הסוכות, דהא סוכה ישנה לב״ה כשרה ולב״ש פסולה, ויל״ע אי המשיח יבוא באמצע חג הסוכות, אי יצטרך לצאת מן הסוכה, או דכיון דכבר הוכשרה הרי דנקראית עשויה לשם חג.

ובעיקר האי ענינא דלעת״ל יהיה הילכתא כב״ש, כן שנו ושילשו רבותינו בספריהם בכמה דוכתי, ביערות דבש ח״ב דרוש ח׳, ובספרו אהבת יהונתן בהפטרת אחרון של פסח. ובספרי ר׳ צדוק הכהן בכמה דוכתי, בפרי צדיק חנוכה אות ו׳ ואות ח׳, ובפר׳ ויקהל אות יא, ובפרה אות ו׳, ובדובר צדק אות ח׳, ובקומץ המנחה ח״א אות י׳. ובהחיד״א בפתח עינים על המשנה באבות פ״ה מי״ז, ובספרו שער יוסף הוריות יב ע״ב. ובבני יששכר סיון מאמר ו׳ אות א׳ בשם קול ברמה בפי׳ על האידרא, כסליו טבת מאמר ב אות טז, ובספרו אגרא דכלה בפר׳ קרח ד״ה בקר א, ובד״ה ובקשתם, ובהערותיו על החיד״א בדבש לפי מע׳ הד׳ אות יא, ובספרו והיה ברכה עמ״ס ברכות עמוד לא. ובקדושת לוי בליקוטים על תהילים פרק קמט פסוק א׳, וכן בשמו בתוספות חדשים על המשניות בריש אבות ד״ה למה נקרא. ובדברים נחמדים על הדבש לפי שם. ובאמרי אמת פר׳ וישלח שנה תרצד ד״ה במדרש, ובפר׳ יתרו שנה תרצב ד״ה זכור את.

והכי איתא בסידור אשי ישראל בברכת יוצר אור (עמ׳ 100), כתב רבי אברהם בן הגר״א באבני אליהו וז״ל ושמעתי ממורי אבא הגאון זצללה״ה שלעתיד לבא יהיה הלכה כבית שמאי שהם מגבורות כי בגבורות ישע ימינו, וכן עי׳ ברוח חיים באבות רפ״ד, ובמלבי״ם פר׳ חוקת פי״ט בנר מצוה בריש הפרשה ד״ה וכבר אמרנו, ובדברי שאול בסנהדרין נא ע״ב, ובראש יוסף שבת לא ע״א, וביבין שמועה מהגר״ש אלגזי כלל שא שג, ובזכרון שמואל, ווילנא תרמ״ה, משמיה דהיד אליהו, ובשו״ת דבר אליהו סי׳ צב, ובשו״ת ויצבר יוסף סי׳ מה, ובסדר הדורות סדר תנאים ואמוראים אות ש׳ בערך שמאי בשם ספר ויקהל משה לר׳ משה גראף, מהדורא שנת ה׳תקא דף מב ע״ב ודף נ״ד א׳, ובמקדש מלך על הזוהר בראשית דף יז ע״ב ד״ה ואתקיים, ובערבי נחל ויקרא אמור דרוש ה ד״ה וידוע, ובבגדי שש באבות רפ״ד, ובשו״ת משיב שלום סי׳ קא אות ב׳, ובמאיר עיני חכמים להגאב״ד מאוסטרובצה בח״א סי׳ כ׳, ובחשק שלמה במכתבו לשדי חמד (ונדפס

בבנין שלמה ח"ב סי' לט, מ, ובשדי חמד ח"ט בדברי חכמים סי' נז בסופו), ובאמרי יוסף בפר' תולדות דף קטו ע"ב, ובספר שער יששכר מאמר ימי אורה אות ע' עמוד תנג, ובספר קדושת יו"ט עניני חנוכה אות טו, ובשיח יצחק וולטמאן עמוד עא, ובחלק שמעון פראג תמ"ז ערך ז' בנימין ד"ה ונקדים עוד, ובאלף כתב ח"א אות תי, ובשארית ישראל דרוש ד' מאמר ג', ובילקוט מאורי אור עמוד נב, ובבני שלשים בקונטרס וילקט יוסף אות קו, ובמגדלות מרקחים עמ"ס ביצה, ובקוב"ש בדברי סופרים סי' ה' אות טז, ובמקראי קודש יו"ט עמוד ק', ובמכתב מאליהו ח"ג עמוד שנג, ובמרגליות הים סנהדרין קט ע"ב אות ו', ובשלמי תודה חנוכה סי' י"ג עמ' קכט.

ובמסילת ישרים בשילהי פרק כ כתב, ומעשה דר' טרפון יוכיח (ברכות י') שהחמיר להטות כב"ש ואמרו לו כדאי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי בית הלל, אף על פי שמחמיר היה, וזה שענין מחלוקת בית שמאי ובית הלל היה ענין כבד לישראל מפני המחלוקת הגדולה שרבתה ביניהם, וסוף סוף נגמר שהלכה כבית הלל לעולם, הנה קיומה של תורה שגמר דין זה ישאר בכל תוקף לעד ולעולמי עולמים ולא יחלש בשום פנים שלא תעשה תורה חס ושלום כשני תורות, ועל כן לדעת המשנה הזאת יותר חסידות הוא להחזיק כבית הלל אפילו לקולא מלהחמיר כבית שמאי. וזה לנו לעינים לראות אי זה דרך ישכון אור באמת ובאמונה לעשות הישר בעיני ה'.

הגאון רבי שמחה בונים לונדינסקי שליט"א
מח"ס סוכת חיים

דין שמחה וסעודה בחנוכה

דעת רש"י ודעימי' דאין כאן דין שמחה וסעודה

איתא בגמ' (דף כ"א ע"ב) בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה וכו', נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים, לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה, ע"כ. ופרש"י (ד"ה ועשאום) וז"ל, לא שאסורין במלאכה שלא נקבעו אלא לקרות הלל ולומר על הניסים בהודאה, עכ"ל. ומבואר דאין כאן חיוב שמחה בחנוכה. וכן דייק בחידושי מהרצ"א. וכ"כ בשו"ת מהר"ם מרוטנברג (סי' תר"ה) וז"ל, דסעודת הרשות נראה דלא מיקרי וכו', או כגון בחנוכה שמרבים סעודות אלו לאלו, עכ"ל. ועי' בטור (סי' תר"ע) שהביא דבריו. וכ"כ בתשב"ץ (סי' ק"ע) וז"ל, ובחנוכה ובמשתאות לאכול זהו סעודות הרשות, כדאמרינן במס' שבת וכו', עכ"ל. וגם ברבינו פרחי' (דף כ"ד ע"א ד"ה איבעיא להו) כתב וז"ל, ונמצא סעודות בימי החול בחנוכה קרוי סעודת רשות, עכ"ל.

וגם בשו"ת מהר"י ברונא (סי' קל"ז) כתב וז"ל, עוד הגידו לי שמהר"ר אברהם הכהן לא רצה להניח הבחורים לנגן הזמר אכלו משמנים על השלחן, לפי שמשמע כאלו נתקן ע"פ ת"ח, וזה אינו כלל, שהרי כתב מהר"ם שסעודת חנוכה אינה סעודת מצוה, והזמר מתחיל אכלו משמנים וכו', עד תמכור לצורך חנוכה, משמע דסעודת מצוה היא, עכ"ל. ועי' גם בשו"ת מהרי"א (או"ח סי' ר').

טעם הלבוש אמאי אין כאן חיוב משתה ושמחה בחנוכה

ולשי' זו יל"ע אמאי שונה דין חנוכה מפורים. וכתב הלבוש (סי' תר"ע סעיף ב') וז"ל, ומפני שלא נמסרו ישראל באותו זמן ביד מושל אחד שהי' מושל עליהם להריגה כמו שהי' בימי המן, אלא שבאו האויבים עליהם למלחמה ולא בקשו מהם אלא הכנעה ולהיות ידם תקיפה על ישראל ולהעבירם על דתם וכו', לכן לא קבעום אלא להלל ולהודות ולא למשתה ושמחה, כלומר כיון שהם רצו למנוע אותנו מזה לכפור בדת ח"ו, ובעזרתו יתברך לא הפיקו זממם וגברה ידינו, לכך קבעו אותם לחזור ולשבח ולהודות לו על שהי' לנו לאלוקים ולא עזבנו מעבודתו, אבל בימי המן שהיתה הגזירה להרוג ולהשמיד את הגופות שהוא ביטול משתה ושמחה ולא את

הנפשות וכו', לכך כשנצלו ממנו קבעו להללו ולשבחו יתברך ג"כ ע"י משתה ושמחה וכו', עכ"ל. ועי' גם בס' מועדי ה' (על הסמ"ג הל' חנוכה ד"ה מוסיף והולך).

ותמה הט"ז (שם סק"ג) על הלבוש דהא פרש"י בפ' כי תצא (דברים כ"ג ט') גדול המחטיא את האדם יותר מהורגו, ע"ש. דהיינו דכיון דהיונים רצו להחטיא את ישראל וגדול המחטיאו יותר מההורגו, א"כ בימי חנוכה צריך יותר להרבות במשתה ושמחה מימי הפורים, ע"ש. והערוך השלחן (סעיף ט') מיישב דאף שזה גרוע מגזירת הגוף, מ"מ סו"ס הם גזירות הנפש, לכך צריכין לשמח הנפש בהלל ותודה וזמירות ושירות ותשבחות, ואין להגוף ענין בזה, ע"ש.

והא"ר (סקי"ד) תי' דשם מחטיאו ברצון הוי, משא"כ הכא דהוי ע"י אונס. ובחכמת שלמה תי' באופ"א דאדרבה כן כוונתו כיון דהוי נס גדול יותר והוי נס חדש, ובעינן ניכוי זכיות, לכן אין שמחה בזה. ועי' עוד בשו"ת פרי השדה (ח"ד סי' נ"ו אות ד').[א]

ובעיקר דברי הלבוש יל"ע, דרש"י במגילה (דף ט"ז ע"ב ד"ה אורה) כתב שגזר עליהם המן שלא יעסקו בתורה. והאיך אפ"ל דבפורים לא גזר המן על הרוחניות [ועי' בקונטרס האורות של חנוכה (מש"ב הרב דוד צינמון שליט"א) סי' י"ד שהאריך בזה].

טעם הב"ח אמאי אין כאן חיוב משתה ושמחה בחנוכה

הב"ח (סי' תר"ע) כתב שבחנוכה התרשלו בעבודה, ולכן נגזרה הגזירה לבטל התמיד והדלקת המנורה, ולכן גם קבעום להלל שהיא קיום של עבודה בלב, ובפורים נהנו מסעודתו של אותו רשע, ולכן נגזרה גזירה על הגופים שנהנו מאכילה ושתי' של איסור, ולכן כשעשו תשובה עינו את עצמם וכשנושעו קבעום למשתה ויו"ט.

וכעין זה כתב בשו"ת כתב סופר (או"ח סי' קל"ז) וז"ל, דבפורים נתחייבו

א. ובס' לקראת המועדים (חנוכה אות ל"א) כתב דבעיקר קושית הט"ז דס"ל שמשום גדול המחטיאו מההורגו יתחייב משום זה משתה ושמחה, אף דלכאו' אין כאן אבדון הגוף, צ"ל כמ"ש רש"י שמחטיאו גרוע, משום שההורגו הורגו בעולם הזה, והמחטיאו מוציאו מן העולם הזה ועולם הבא, ע"ש. היינו שבמצב של חטא הרי אין לו גם תכלית הנאת העולם הזה, נמצא שיש על החוטא אבדון מן העולם הזה ממש, ולכן שפיר שייך ע"ז שמחת משתה כקושית הט"ז. ולפי"ז י"ל שאין לתרץ כמ"ש הא"ר שגרעון המחטיאט הוא רק במזיד, דהא לענין מה שיש להחוטא אבדון והרג בעולם הזה, אין חילוק אם החטא באונס או ברצון, ואף אם הוא מצב של חוטא באונס, עכ"פ חסר מן החוטא הנאה האמיתי של עוה"ז שהוא קיום התורה והמצוות, א"כ שפיר הק' הט"ז דמשום גדול המחטיאו כ"ש שיהא חיוב סעודה בחנוכה.

כלי׳ על שנהנו מסעודתו של אותו רשע, ויש תיקון במה שקלקלו בשמחה ומשתה של מצוה, עכ״ל.

טעם הט״ז אמאי אין כאן חיוב משתה ושמחה בחנוכה

הט״ז (סק״ג) כתב ישוב אחר וז״ל, דבפורים הי׳ הנס מפורסם להצלת נפשות, וע״ז יש שמחה בעולם הזה, משא״כ בחנוכה, דאע״ג דהיתה ישועה ממנו יתברך במלחמה, מ״מ לא הי׳ מפורסם על צד הנס, רק בנרות הי׳ הנס מפורסם, על כן קבעו להלל ולהודות, כי אין מזה שמחה בעולם הזה, והצלת נפשות הי׳ טפל בזה, על כן עשו עיקר מן הנס המפורסם שהוא מורה על הודי׳, כי כן ראו רצונו יתברך בזה, עכ״ל.

ובס׳ סדר למשנה (על הרמב״ם פ״ג ה״ג) העיר עליו וז״ל, שמדברי יוסיפון נראה שהי׳ נצחון המלחמה ההיא יותר מפורסם וגלוי ממה שהיתה נס פורים וכו׳, ואדרבה כל ניסי פורים לא הי׳ בפירסום אלא הכל נתלבש דרך הטבע וכו׳, עכ״ל. וכן בס׳ נימוקי או״ח (אות א׳) העיר בזה, ע״ש.

ובשו״ת כתב סופר (או״ח סי׳ קל״ז) מבאר וז״ל, ונראה לי להמתיק דבריו, דודאי גם נצחון המלחמה מאת השם היתה זאת, כמו שכתוב בעל הניסים רבים ביד מעטים וכו׳, אלא שמי שלבו נוקפו יוכל לומר שהי׳ בטבע, כי היו החשמונאים גבורי כח כאשר היו באמת, לכן הראה השם להם השגחתו בדבר הנראה לעין כל בנרות וכו׳, עכ״ל. ועי׳ בפמ״ג (משב״ז סק״ג).

טעם הגליא מסכת אמאי אין כאן חיוב משתה ושמחה בחנוכה

בשו״ת גליא מסכת (דף פ״א ע״א ד״ה והדרשנים) כתב ישוב אחר אמאי אין חיוב משתה ושמחה בימי חנוכה, שדרכו של עולם במלחמה יחליפו כח זה לעומת זה, כי לפעמים מתגבר אחד לנצח לפי שעה, אבל עדיין אין הניצוח חלוטה וקבוע שבקרוב יתגבר שכנגדו עליו ויחלישו, וכיון שבימי החשמונאים לא ידעו אם התשועה היא נצחית שהרי לא הי׳ להם נביאים, לכן לא קבעו ימי משתה ושמחה על נצחון מלכות בית חשמונאי, משא״כ בנס דפורים ידעו שהישועה היא נצחיות, שהרי הי׳ להם נביאים, לכן קבעו אלו הימים לימי משתה ושמחה, ע״ש.

טעם המאמר מרדכי אמאי אין כאן חיוב משתה ושמחה בחנוכה

המאמר מרדכי (סק״ג) כתב ישוב אחר וז״ל, דבפורים היינו טעמא שקבעום למשתה ושמחה, שהתשועה באה להם ע״י משתה ושמחה, דהיינו סעודה ומשתה היין שעשתה אסתר המלכה, ומתוך המשתה נתלה המן ועלה מרדכי לגדולה וצמח קרן ישועתינו, ולזה התקינו חכמינו שבאותו

הדור לשמוח בהם זכר לנס וכו', משא"כ בחנוכה שהנס הי' בענין הנרות כנזכר לעיל, ולכן לא היתה תקנתם לשמוח בהם באכילה ושתי', רק תקנו להודות ולהלל לו יתברך ויתעלה על שהושיענו מיד אויבינו ולהדליק נרות בימים אלו, להיות אלו הימים נזכרים ונעשים כל ימי עולם זכר לנס, כן נ"ל נכון שבכל דבר תיקנו מה שיש בו זכרון הנס טפי, עכ"ל.

דעת הרמב"ם ודעימי' דיש חיוב משתה ושמחה בחנוכה

הרמב"ם (פ"ג ה"ג) כתב ז"ל, התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת הימים האלו שתחלתן מליל חמשה ועשרים בכסלו ימי שמחה והלל וכו', עכ"ל. וכתב במעשה רוקח וז"ל, מדקרו להו ימי שמחה, משמע דס"ל דהסעודות באלו הימים אינם רשות אלא מצוה, דהא קיי"ל דאין שמחה אלא בבשר והיינו דרך סעודה, עכ"ל. וכן ביאר בס' בנין שלמה.

וכן מבואר מהתוס' (מס' תענית דף י"ח ע"ב ד"ה הלכה) וז"ל, דאי אחנוכה ואפורים אינו יכול להתענות, דיום משתה ושמחה כתיב, עכ"ל. ובהגהות חשק שלמה כתב וז"ל, וצ"ע דהא בחנוכה לא מצינו שקבעום למשתה ושמחה, רק דאסור בהספד ותענית וכו', ונראה דהתוס' ס"ל כדעת המרדכי הארוך שקבעו למשתה ושמחה, עכ"ל.

ובשו"ת הרשב"א (ח"א סי' תרצ"ט) כתב וז"ל, שאלת עוד מי שנשבע או נדר על דרך חוץ ממועדים ויו"ט, אם חנוכה ופורים בכלל יו"ט או לא וכו'. תשובה וכו', שאין ימים אלו מבוררין בלשון בני אדם לקרותם ימים טובים ולא מועדים, אבל אם פירש שאומר שאף עליהם הי' בדעתו נאמן, שאף אלו יש בהם שמחה ועונג, שאפי' שבכללן אינן בכלל מועדות ובכלל ימים טובים, עכ"ל. ומבואר דחנוכה דומה לפורים בדין משתה ושמחה.

והראבי"ה (הל' חנוכה סוף סי' תתמ"ג) כתב עוד וז"ל, ואם טעה ולא אמר על הניסים בתפלה אין מחזירין אותו, אבל בברכת המזון מחזירין אותו, עכ"ל. והאריך עוד בזה (הל' ברכות סי' קל"א) וז"ל, ובחנוכה ופורים טעה ולא אמר על הניסים בתפלה אין מחזירין אותו וכו', ובברכת המזון מחזירין אותו אם פתח ברחם השם וכו', דימי משתה ושמחה כתיב בהו בחנוכה ופורים, עכ"ל. ועי' בחידושי הלכה שהארכנו עוד בזה.

אמאי משום נס השמן קבעו חנוכה

איתא בגמ' (דף כ"א ע"ב) בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון דלא למיספד בהון ודלא להתענות בהון, שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל

השמנים שבהיכל, וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהי׳ מונח בחותמו של כה״ג, ולא הי׳ בו אלא להדליק יום אחד, נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים, לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה, ע״כ. ומבואר דכל עיקר קביעת ימי חנוכה הוא משום נס הנעשה בפך שמן.

וצ״ב מהו החידוש הגדול בנס זה שהי׳ בפך השמן שהתקינו חז״ל להדליק נרות שמונה ימים על פתחי הבתים להראות ולגלות הנס ברבים, דהא באמת מצינו שנס שנתרבה השמן נעשה ג״כ ליחידים, כדמצינו באשה האלמנה שנעשה לה נס ע״י אליהו שכד הקמח לא כלה, והשמן שבצפחת לא חסר, כמבואר במלכים (א׳ י״ז) ואמרו חז״ל כי הנס הי׳ שנה תמימה. וכן מצינו באשת עובדי׳ ע״י אלישע דאסוך השמן נעשה כמעיין, ונמלאו כל הכלילם הריקים כמבואר במלכים (ב׳ ד׳).

ואיתא במדרש רבה (בראשית פ׳ י״א) ויברך א׳ את יום השביעי ר״א אומר ברכו בנר, ובי הי׳ המעשה, פעם אחת הדלקתי את הנר בע״ש, ובאתי ומצאתי אותו במוצאי שבת דלוק ולא חסר כלום. ועי׳ עוד במדרש רבה (חיי שרה פ׳ ס׳) כל ימי׳ שהיתה שרה קיימת הי׳ נר דלוק מליל שבת ועד לילי שבת, כיון שמתה פסק אותו הנר, וכיון שבאת רבקה חזר. וגדולה מזה מצינו בגמ׳ תענית (דף כ״ה) שפעם אחת הדליקה בתו של רבי חנינא בן דוסא אור לשבת, ונתחלף לה כלי של חומץ בכלי של שמן, והיתה עציבת שיכבה הנר, ואמר לה בתי מאי איכפת לך מי שאמר לשמן וידלוק יאמר לחומץ וידלוק, והי׳ דולק כל השבת עד שהביאו ממנו אור להבדלה.

ועוד מצינו שגם לגדולי האחרונים אירע נס בנר של מצוה, דכתב בס׳ קב הישר (פ׳ צ״ו) וז״ל, ושמעתי מפי מורי ע״פ קבלה שהענין הוא כך, כשהי׳ המהרש״ל לומד וחיבר הספרים ים של שלמה אירע לו שהי׳ לו רק נר קטן ודולק לפניו והי׳ זמן קרוב להכבות, והי׳ דולק כמה שעות יותר משלשה וארבעה נרות שלמים, והכיר בנרו ובנסו כי ה׳ עמו, כ״ז אירע להמהרש״ל נס ממש כנס חנוכה בביהמ״ק, עכ״ל.

תי׳ החידושי הרי״ם

בחידושי הרי״ם (עה״ת פ׳ וישב) תי׳ דנס שנעשה לרבים הוא יותר גדול מנס שנעשה ליחיד וז״ל, הצדיק אשר כל הנהגותיו ומעשיו הם מחוץ לדרך הטבע, מתנהגים עמו בשמים בניסים ונפלאות מחוץ לדרך הטבע, אבל נס חנוכה אם לא היו כל ישראל ראויים לנס לא היתה המנורה דולקת, יען שהמנורה של הציבור היתה, ולהעלות את כל ישראל למדריגה זו זהו נס גדול, עכ״ל.

תי' המאורות נתן

בס' מאורות נתן (סי' א') תי' דבאמת האחרונים הקשו למה הוצרכו לנס שהדליקו מהפך שמונה ימים, והלא טומאה הותרה או דחוי' בציבור, וא"כ היו יכולים להדליק בשמן טמא. ותי' שהשי"ת רצה להראות את חביבות בני ישראל, דאע"פ שמן הדין היו מותרין להדליק בטומאה מ"מ נעשה להם נס כדי שידליקו בטהרה ולהראות כי רצה השם את מעשיהם. ועפי"ז י"ל דהא דאנו מפרסמים את נס המנורה, לא את עצם הנס, אלא מפרסמים את החביבות שהקב"ה חיבב את בני ישראל, וזה ניכר בנס חנוכה יותר משאר הניסים.

תי' הנתן פריו

בס' נתן פריו תי' דב' מיני ניסים יש כאן, יש נס שלא לצורך אלא לאותה שעה בלבד, ואין כחו מתקיים לעולם, ויש נס שכחו להשפיע אורו לדורות, ובכל פעם שמגיע הזמן שאירע בו הנס מתעורר כח אותו הנס מחדש. ולכן בשלש רגלים, כל זמן מסוגל למה שנתחדש באותו הזמן. ולכן י"ל דאיתא בגמ' (דף כ"א ע"ב) לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה, דהטעם דלא קבעו זאת בשנה שנעשה בו נס, משום דוקא לשנה הבאה שראו שזמן זה מסוגל, לכן קבעו אותו לדורות, וזה הי' הגילוי דשאני משאר כל הניסים. ופורים, עכ"ל. ועי' בחידושי הלכה שהארכנו עוד בזה.

בערב שבת איזה נר מדליקין תחילה נר חנוכה או נר שבת

דעת הבה"ג ודעימי'

כתב הבה"ג (הל' חנוכה) וז"ל, ברישא מדליק דחנוכה והדר מדליק דשבתא, דאי אדליק דשבת ברישא איתסר לי' לאדלוקי דחנוכה משום דקבלה לשבת עלי', עכ"ל. וכ"כ בשו"ת לרש"י (סי' ר"צ) הפרדס (לרש"י סדר חנוכה ד"ה איבעיא להו) סידור רב עמרם גאון (דף ל"ו ע"ב) ובהעיטור (הל' חנוכה).

ומשמע משי' אלו דלא מהני תנאי שיוכל להדליק נר חנוכה אחר נר שבת. ועוד משמע דהדלקת נר שבת ע"י האשה אוסר אף על שאר בני הבית להדליק אח"כ נר חנוכה ולעשות שאר מלאכות האסורות, דאל"כ אמאי קאמר דאי מדליק דשבת ברישא איתסר, הא יכולה האשה להדליק נר שבת ובעלה ידליק אח"כ נר חנוכה. ואפי' אם אין לה בעל יכולה לעשות שליח שידליק עבורה נר חנוכה, דהא ליכא איסור שבות לומר לישראל אחר שלא קיבל עליו עדיין שבת לעשות מלאכה עבורו כמו שפסק הרמ"א (בסי' רס"ג סעיף י"ז).

תמיהת הרמב"ן וישוב הר"ן

הרמב"ן תמה על שי' זו וז"ל, וכמה רחוק זה הטעם, אם אמרו (עירובין דף מ' ע"ב) ביוהכ"פ כן אם אמר זמן משום שמוסיפין מחול על הקודש ואוכלין ופוסקין מבעוד יום, ויכול הוא להפסיק ולקבל עליו שלא יאכל מבעוד יום, וכיון שאמר זמן הרי קבלו מעתה, אבל הדלקת נר שבת אם הדליקו מבעוד יום מה קיבול שבת יש בכך, הרי כדי שלא יהא טרוד בערב הוא עושה, א"כ הדליק נר של שבת לא ידליק נר אחרת, ואדרבה לא מפני שהוא שבת הוא מדליק, אלא מפני שעדיין אינה שבת מדליק, וכי גמר הדלקה קונה שביתה. ועוד הרי אמרו בשילהי פרקין (דף ל"ה ע"ב) שלישית להדליק את הנר, הדליק המדליק ושוהה כדי לצלות דג קטן או כדי להדביק פת בתנור, אלמא בתר הדלקת הנר מותר לצלות דגים ולהדביק פת בתנור, דכולהו ודאי מדלקו וזמן דכולהו אינשי להדלקה, ובתר הכי מאן דאדליק גופי' מדביק פת בתנור וצולה דג קטן מדלא הויא תקיעה בתרייתא דהדלקה, ש"מ דכל כה"ג לאו קבלה הוא ושרי, עכ"ל.

והר"ן (דף י' ע"א בדפי הרי"ף) הביא תמיהת הרמב"ן על שי' זו, וע"ש שהשיב קושיא ראשונה, דכל מקום שנאמר שבות מוסיפין מחול על הקודש כדאיתא ביומא (דף פ"א ע"ב). והוכיח עוד דחז"ל לא חייבו דע"י הדלקת נר יקבל שבת בע"כ, אלא רצו שיקבל עליו שבת, דמי שמדליק בערב שבת כבר הוא גומר בדעתו שלא יעשה מלאכה לאחר מכן, ונמצא מקבל שבת לאחר הדלקתו וז"ל, וכיון דכל הני שמעתתא מוכחי שחכמים תיקנו שתהא הדלקת הנר מלאכה אחרונה, מי שמדליק את הנר כבר גומר בדעתו, שלאחר מלאכה זו לא יעשה שום מלאכה אחרת, ואין לך קיבול שבת גדול מזה, עכ"ל. ע"ש באריכות דבריו.

דעת המרדכי ועוד בדעת הבה"ג

והנה הר"ן מיישב תמיהת הרמב"ן, אך עדיין יש לבאר דהא הרמב"ן כתב דיש להדליק נר שבת תחילה, משום דהוא תדיר, ותדיר קודם, ואם נימא דבשבת חנוכה הסדר הראוי מחמת תדיר ואינו תדיר, א"כ ממילא אין אומדנא כזו, דרוצה לקבל שבת, ואמאי לא ידליק תחילה נר שבת.

והמרדכי (בפ' במה מדליקין סי' רצ"ז) כתב וז"ל, דעצם ההדלקה יש בה קבלת שבת, והיינו דכן תיקנו חז"ל דנאסר במלאכה לאחר ההדלקה, עכ"ל. וע"ש בחידושי אנשי שם.[ב] ומבואר דזהו דין בעצם תקנת הדלקת הנרות, שבזה יקבל שבת, ואין זה אומדנא בעלמא.

ב. ובשבלי הלקט (סי' נ"ט) משמע דמקבל שבת ע"י הברכה שמברך על הדלקת נרות. וכן ברבינו ירוחם (דינין והלכות סי' כ"ט, הובא ברמ"א סי' רס"ג סעיף ה') כתב דכן המנהג שלא

ונראה דזהו דעת הבה"ג, ולכן ס"ל דידליק נר חנוכה תחילה, ולא אמרינן בה דתדיר קודם.

ועי' בס' האשכול (הל' חנוכה ופורים) שכתב וז"ל, וחזי לן כיון דדרך בני אדם לקבל שבת בהדלקת נר שבת מוטב להדליק נר חנוכה ברישא, ואי משום שבת תדיר, אכתי לא מטי זמני', עכ"ל.

דעת הרמב"ן ודעימי'

כתב הרמב"ן וז"ל, משמע דאף להדליק אמרינן מקדימין נר ביתו לנר חנוכה, שכל התדיר והמשובח מחבירו קודם לחבירו, עכ"ל. הרי דס"ל דמצד ב' טעמים יש להדליק נר שבת תחילה, וכדיעה זו כתב גם הרשב"א בחידושים, וכ"כ בתשובות (ח"א סי' אלף ע'). וכ"כ הריטב"א שבלי הלקט (סי' קפ"ה) והרא"ש (סי' כ"ד).

דעת התניא רבתי

כתב בתניא רבתי (סי' ל"ה) וז"ל, אבל בשם הגאונים מצאתי, ודאי אורח ארעא לאדלוקי דחנוכה ברישא, והדר לאדלוקי של שבת, למהוי ברכה קרוב לקיבול שבת, ולעולם כי מדליק של שבת לא מיתסר במלאכה אם יש שהות ביום, עכ"ל. ומבואר דס"ל כדעת הרמב"ן דלא נאסרה במלאכה בהדלקת הנרות, ואפ"ה ס"ל מטעם אחר דידליק נר חנוכה קודם, משום דיהא מדליק נר שבת סמוך לשבת.

ויל"ע מהו המקור לזה. והא כפשוטו הטעם דמדליק נר שבת סמוך לשקיעה משום דאחר הדלקת נר אין ראוי לעשות שום מלאכה. וכ"כ בארחות חיים (הל' חנוכה סי' ט"ו).

דעת המחבר

המחבר (סי' רס"ג סעיף י') בדין נר שבת הביא שי' הבה"ג וגם שי' הרמב"ן, ומתחילה כתב דכיון שהדליק נר שבת חל עליו שבת ונאסר במלאכה, וי"א שמועיל תנאי, וי"א שאין קבלת שבת תלוי בהדלקת הנר. והרמ"א כתב שהמנהג שהאשה המדלקת מקבלת שבת אבל שאר בני הבית מותרים במלאכה, וגם לאשה המדלקת מועיל תנאי. ובהל' חנוכה (סי' תרע"ט) כתב כשי' הבה"ג, דבערב שבת מדליקין נר חנוכה תחילה ואח"כ נר שבת. וצ"ע הרי בהל' שבת לא הכריע המחבר בזה, ומדוע כאן סתם כהבה"ג.

והנה בב"י בהל' חנוכה הביא שי' הראשונים שחולקים על הבה"ג וס"ל שאין בהדלקת הנר קבלת שבת האוסרת במלאכה, אולם למעשה ידליק של חנוכה תחילה, משום דאף לדברי החולקים על הבה"ג אם רצה להדליק של חנוכה תחילה רשאי. ולכן פסק

לברך קודם הדלקה, ומטעמא דחיישינן דנאסר במלאכה לאחר הברכה, וא"כ אם מברך קודם הדלקה ייאסר להדליק.

בשו״ע בסתם דידליק של חנוכה תחילה. אולם צ״ע בזה, שהרי להחולקים על הבה״ג הרי הוא מחוייב להדליק נר שבת תחילה משום דיש חיוב להקדים את התדיר. וכן תמה הרמ״א (בדרכי משה).

ונראה לומר דהטעם שמחבר פסק להדליק נ״ח תחילה דחשש להבה״ג, אין זה משום דאסור לעשות מלאכה לאחר הדלקת הנר, אלא שהרמב״ן הק׳ על הבה״ג היכן מצינו שהדלקת הנר תחשב קבלת שבת, אדרבה הרי הוא עושה מלאכה, וביאר הר״ן דהבה״ג לא רוצה לומר שעצם ההדלקה האחרונה שהיו עושין בערב שבת היתה הדלקת הנר, והיינו טעמא לפי שהדלקה מלאכת מצוה היא לצורך השבת, ונמצא שהיא כתחילת שביתה וקבלתה, ע״ש. ולפי״ז י״ל שאף שלהלכה לא נאסר במלאכה, אבל אין זה משום דחולקים בעצם היסוד של הבה״ג שהדלקת הנר צריכה להיות המלאכה האחרונה, אלא דס״ל דאפ״ה לא חל עליו איסור שבת לעשות שום מלאכה, אבל ודאי שכן הוא שההדלקה צריכה להיות המלאכה האחרונה משום דכל ענין ההדלקה הוא להראות כבוד שבת, ע״כ יש לראות שזו תהי׳ המלאכה אחרונה מכל המלאכות, שבזה רואים שההדלקה הזו היא לכבוד שבת, אבל איסור לא חל עליו.

ולפי״ז אתי שפיר מדוע אין חיוב להקדים נר שבת, דמכיון שהוא רוצה להדליק נר שבת בסוף היום כדי שזה יהא המלאכה האחרונה, ממילא כשבא להדליק נר חנוכה הרי זה כמו שלא הגיע עדיין זמנו של נר שבת, ולכן יש לו להקדים הדלקת נר חנוכה.

ביאור דעת הרמב״ם דחייב להזכיר על הניסים בברכת המזון

קושיא על שי׳ הרמב״ם

כתב הרמב״ם (פ״ב מהל׳ ברכות ה״ו) וז״ל, בחנוכה ופורים מוסיף באמצע ברכת הארץ על הניסים וכו׳, כדרך שמוסיף בתפלה וכו׳, עכ״ל. ומבואר דס״ל דחייב להזכיר על הניסים בברכת המזון. וצ״ע דאיתא בגמ׳ (שבת דף כ״ד ע״א) איבעיא להו מהו להזכיר של חנוכה בברכת המזון, כיון דמדרבנן הוא לא מדכרינן, או דילמא משום פרסומי ניסא מדכרינן. אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא אינו מזכיר, ואם בא להזכיר מזכיר בהודאה, רב הונא בר יהודה איקלא לבי רבא סבר לאדכורי בבונה ירושלים, אמר להו רב ששת כתפלה, מה תפלה בהודאה אף ברכת המזון בהודאה, ע״כ. ומבואר בסוגית הגמ׳ דאינו מחויב להזכיר, ורק דאם רצה להזכיר יכול להזכיר [ואינו הפסק]. וכן תמה הכס״מ והלחם משנה.

ישוב הכס״מ

הכס״מ תי׳ וז״ל, ואע״ג דאמרינן דחנוכה אינו מזכיר, ועוד שאמר את״ל חנוכה דרבנן אינו מזכיר,

כתב רבינו שמזכיר מדאשכחן הנך אמוראי שהיו מזכירין ולא היו חולקים אלא באי זה מקום יזכיר, עכ"ל. וצ"ע במש"כ דהא האמוראים שהזכירו לא משום דס"ל דצריך להזכיר, דלא בעי רק לומר דמזכירין בהודאה, ומנא לי' דמחויב להזכיר. ועי' לקמן עוד בזה.

דעת הלחם משנה

הלחם משנה תי' וז"ל, י"ל דבירושלמי אמרן דכשלא הזכיר על הניסים דחיובא חוזר, וכמו שכתב הגה"ה, ורבינו לענין חזרה לא רצה לפסוק כירושלמי כיון דתלמודא דידן הוי רשות ההזכרה, א"כ החזרה הוי ברכה לבטלה ולא שבקינן תלמודא דידן ועבדינן כירושלמי, אבל לענין חיוב ההזכרה פסק כירושלמי, משום דאפי' לתלמודא דידן אין כאן איסור, דהרי קאמר דהוי רשות, וא"כ ראוי להחמיר כירושלמי, והוא טעם נכון, עכ"ל.

ונראה בביאור דבריו, דדין החיוב ודין דמחזירין הוי ב' נידונים נפרדים, דהנידון אי הוי חיוב או רשות תלוי בבעית הגמ', מיהו אפי' אם הוי חיוב י"ל דאין מחזירין אותו, דלא עדיף מבתפילה דהוי חוב ואפ"ה אין מחזירין אותו, כיון שהוא יום שאין בו קרבן מוסף. ועי' בירושלמי דמבואר דדין מחזירין בברכת המזון תלוי אי איכא חובת אכילה, ולכן ס"ל הרמב"ם דלענין אי הוי רשות או חוב פסק כהירושלמי דהוי חיוב, אבל לענין אי מחזירין או לא, פסק דאין מחזירין כהבבלי. אך צ"ע במש"כ, דהרי סו"ס אמאי פסק כהירושלמי ודלא כהבבלי.

ביאור היומין דחנוכה

כתב בס' יומין דחנוכה (סי' ל"א) ליישב באופ"א, דהרמב"ם נמשך אחרי פי' רבינו חננאל, וז"ל ר"ח, אמר רבא מזכיר של חנוכה בברכת המזון כתפילה, מה תפלה בהודאה, אף ברכת המזון בהודאה, עכ"ל. נראה דכך הוא גירסתו בגמ', ולגירסא זו צריך להזכיר של חנוכה בברכת המזון גם לש"ס דילן, ולכן שפיר כתב הרמב"ם דחיוב הוא להזכיר על הניסים.

ביאור חדש

ונראה לפרש דהרמב"ם לא ס"ל כשי' רש"י דאמירת על הניסים הוא מדין קביעות ההודאה, אלא ס"ל כדעת התוס' דהוא רק מדין הזכרה מעין המאורע. וזהו כהזכרת יעלה ויבוא ורצה, ולכן הזכירו הרמב"ם בהל' ברכות ולא בהל' חנוכה. וכן מפורש בתוספתא (שהביא הרא"ש סי' ט"ו) כל יום שאין בו קרבן מוסף כגון חנוכה ופורים בערבית שחרית ומנחה מתפלל י"ח ואומר מעין המאורע, ואם לא אמר אין מחזירין אותו, ע"כ. הרי מפורש דדין על הניסים בחנוכה הוא דין הזכרה דמעין המאורע, ורק כיון שהם ימים שאין בהם קרבן מוסף אין מחזירין אותו.

ולפי"ז יש ליישב שי' הרמב"ם שפסק דאיכא חיוב באמירת על הניסים בברכת המזון בחנוכה, משום דס"ל דיסוד דברי רבא דליכא חיוב להזכיר ורק אם בא להזכיר מזכיר בהודאה, הוא משום דאיהו ס"ל דאין דין אמירת על הניסים בחנוכה דין הזכרה מעין המאורע, ואינו אלא מדין הודאה [כמו שפירש"י], ומה"ט ס"ל דאמירת על הנסים דברכת המזון הוי רשות, דדין הודאה הוא דוקא בתפלה. ומ"מ אף דסגי בתפלה רשות הוא בידו להוסיף הודאה על נס חנוכה גם בברכת המזון.

אולם בדברי רב הונא בר יהודה דס"ל לאדכורי על הניסים בבונה ירושלים, מבואר דאינו מדין הודאה אלא מדין הזכרת מעין המאורע, וזה מוכרח בדבריו, דאם אמירת על הניסים הוא מדין הודאה ודאי שצריך להזכירו בהודאה ולא בברכת בונה ירושלים, ומדסבר לאדכורי בבונה ירושלים מבואר דאיהו ס"ל דדין אמירת על הניסים הוא מדין הזכרה דמעין המאורע, ולכן סבר לאדכורי בבונה ירושלים, שהוא כמו כל הזכרה דמעין המאורע, וכמו יעלה ויבוא ורצה, שמזכירים מעין המאורע בבונה ירושלים, לכן פסק הרמב"ם דדין הזכרת על הניסים בברכת המזון היא חובה, משום שפסק כרב הונא בר יהודה דהוי דין הזכרה מעין המאורע.

ועדיין צ"ב, דהרי הרמב"ם פסק דצריך להזכירו בהודאה, וע"כ הוא משום דאין זה מעין המאורע רק הודאה, וזהו כשי' רב ששת, וא"כ אמאי חייב עליו. וצ"ל דגם רב ששת לא פליג בעיקר הדין, ורק בא לומר דכיון דחזינן בתפילה דאיכא הזכרה בהודאה גם הזכרה בברכת המזון הוא בהודאה, אבל בעיקר יסוד הדברים ודאי גם איהו ס"ל דדין על הניסים הוא הזכרה מעין המאורע.

עוד ביאור בדעת הרמב"ם

וי"ל עוד, דהרמב"ם אזיל לשי' דס"ל (פ"ג הל' חנוכה ה"ג) דחנוכה הם ימי יו"ט, דמפרש הגמ' לעיל שעשאום י"ט היינו ימי שמחה, ולכן מזכיר של חנוכה גם בברכת המזון, כיון דכל היום הוא יום של שמחה, וכמו שביארנו לעיל בדעת התוס'.

הגאון רבי אברהם מאיר הכהן קפלן שליט"א
מח"ס 'תורת אמך'

אסור ליהנות מנר חנוכה דאסור ליהנות ממעשה ניסים

בגמ' בשבת (קנ"א ב') איתא: אמר רבי חנינא אסור לישן בבית יחידי וכל הישן בבית יחידי אחזתו לילית. ושמעתי ממרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל (בשיעור יום ב' אור לכ"ד תמוז תש"ע) בשם מרן החזו"א זצ"ל שאסור לישון בבית יחידי בלילה גם כאשר יש נר דלוק. והוסיף ואמר שיש שהתירו לישון בבית יחידי כאשר יש בו נר חנוכה דלוק, אך זה לא מובן כלל ואינו מועיל. וכן כתב לי מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל שאסור לישון יחידי בבית שיש בו נר חנוכה דלוק.

אך שאלתי את מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל, מדוע לא נימא בזה "שומר מצוה לא ידע דבר רע" [וכמו שיש שהתירו מחמת כן לישון יחידי בסוכה, ואכהמ"ל בזה]. וכתב לי וז"ל: "אסור ליהנות ממעשה נסים". ע"כ. ויש לעיין לברר ולבאר בדברי רבינו מרן זללה"ה כמה נקודות.

א. מדוע נר חנוכה מיקרי "מעשה ניסים"

בפשטות צ"ב טובא בדברי רבינו, דמדוע נרות חנוכה שאנו מדליקין מיקרי מעשה ניסים, והלא המעשה ניסים היה בימי החשמונאים בזמן בית שני כאשר מצאו את פך השמן והיו ניסים, והנרות שאנו מדליקין היום אי"ז אלא זכר לניסים שנעשו לאבותינו בימים ההם, וא"כ מדוע בנרות חנוכה שלנו יש דין שאסור ליהנות ממעשה ניסים.

ונראה לבאר בזה עפמש"כ בס' עמק ברכה להגר"א פומרנצ'יק זצ"ל (עמ' קכ"ד) על ברכת שעשה ניסים וז"ל: ומה שמברכים אותה בשעת הדלקה או בשעת ראיית הנר, הוא כדתנן בר"פ הרואה, דהרואה מקום שנעשו בו ניסים לישראל מברך שעשה ניסים לאבותינו, כמו"כ כשרואה הנר חנוכה, דהוי זכרון על הזמן ההוא, הוי כרואה מקום הנס, ולפיכך מברך על הנס. ע"כ. שו"ר שכן ביארו בהרחבה חו"ז מרן הגאון רבי צבי מרקוביץ זצ"ל בספרו "ארשת צבי" (סי' י"ד) ומו"ר הגאון הגדול רבי יצחק אייזיק הלוי פרג זצ"ל בס' ציץ השדה (סוף חלק יומי דחנוכה קמא) ;[הבאנו דבריהם לקמן הערה...], ותמכו יתדותם בדברי שאילתות דרב אחאי גאון (פר' וישלח) וז"ל: דמחייבין בית ישראל להודות ולשבח קמי שמיא בעידנא דאיתרחיש להו ניסא וכו' וכד מטי דוכתא

דמיתרחיש להון ניסא כגון מעברות הים והירדן וכו׳, וכד מטי יומא דאיתרחיש להו ניסא לישראל כגון חנוכה ופורים מחייב לברוכי ברוך אשר עשה ניסים לאבותינו בזמן הזה, בחנוכה על שרגא ופורים על מקרא מגילה שנאמר ויאמר יתרו ברוך וכו׳. ע״כ. הרי דכלל השאילתות ברכת שעשה ניסים בחנוכה ופורים בהלכתא של הרואה מקום שנעשו בו ניסים, ויליף להו מקרא ויאמר יתרו ברוך ה׳ אשר הציל וכו׳, ומהאי קרא ילפי׳ בסוגיא דברכות הנ״ל ברכת מקום שנעשו בו ניסים, והוא להדיא כנ״ל.

וכיון שלמדנו שזמן הדלקת נר חנוכה וראיית הנר בנרות שאנו מדליקים, הוא כרואה מקום שנעשו בו ניסים לישראל המחייב ברכת שעשה ניסים, מסתבר לומר נמי שנרות חנוכה שאנו מדליקין אי״ז רק זכר לניסים שנעשו לאבותינו בימים ההם בזמן הזה, אלא נרות אלו הם בעתמם מעשה ניסים, והם נמצאים בזמן הנס ובמקום הנס, ושפיר כתב רבינו על נר חנוכה שאסור ליהנות ממעשה ניסים.

ב. מדוע הותר ליהנות משמן נס להדלקת המנורה מ״ש מנר חנוכה

הנה ידועה קושיית האחרונים איך השתמשו בשמן של נס חנוכה עבור המנורה, והרי אסור ליהנות ממעשה ניסים. ויש שתירצו עפ״ד המהרש״א בקידושין (ח״א כ״ט ב׳), דנס הנעשה ע״י תפילה לא מיקרי נס ואין מנכין לו מזכויותיו. וי״ל דקודם שמצאו את הפך שמן הטהור, העתירו הרבה תפילות בשביל שימצאו שמן טהור, ולכן כאשר מצאו את השמן היה מותר ליהנות ממנו. אך צ״ב דאמנם הנס של מציאת השמן הטהור באה ע״י תפילה, אבל ריבוי השמן לשמונה ימים לא בא ע״י התפילה, וא״כ לכל הז׳ ימים עדיין מיקרי מעשה ניסים שאסור ליהנות ממנו. ואולי צ״ל שהעתירו בתפילה למצוא שמן טהור לשמונה ימים, ובזכות התפילות נתרבה השמן, וממילא היה מותר ליהנות מהשמן כל השמונה ימים.

אך לפי תירוץ זה, צ״ב מדוע אסור לישון עם נר חנוכה, והלא כמו שהיה מותר ליהנות בשמן הטהור עבור המנורה כיון שנמצא ונתרבה ע״י התפילות, א״כ בכל נר חנוכה ג״כ מותר ליהנות ממנו, כיון שהדלקת נר חנוכה הוא זכר לנס פך השמן שנמצא ונתרבה ע״י התפילות, ואין שום מקום לאסור את ההנאה ממנו.

מיהו תירוצים נוספים נאמרו בזה, א. מצוות לאו ליהנות ניתנו, והנאה שבמעשה מצוה לא מיקרי הנאה. ב. בס׳ מקראי קודש להגרצ״פ פראנק זצ״ל (עמ׳ ט״ו) הביא בשם חכם אחד, שהוכיח מכאן שהאיסור ליהנות ממעשה ניסים הוא רק במה שנעשה לצורך האדם, אבל לא בנס שנעשה לצורך גבוה. ובשו״ת מנחת אלעזר

ממונקטש (ח"ב סי' ע"ח) כתב כנ"ל בהרחבת הדברים, דהך דאסור ליהנות ממעשה ניסים, הוא משום דאין כבוד הנס שבא ממקום גבוה לשמו ולהשתמש בו לצורך הנאה גופנית בלבד, כי הוא בא רק לצורך תועלת גדול ונמרץ ולמען כבודו יתברך, להראות כוחו ויכולתו בשידוד המערכות והטבעיות, אבל לדבר מצוה בודאי אין זה הנאה גופנית ומצות לאו ליהנות ניתנו, ואדרבא זהו העלאת מעשה הנס לקיים בזה מצות ה', דאי לא תימא הכי. יוקשה על נס דחנוכה גופא שנתרבה השמן ע"י נס, וא"כ האיך היה מותר להדליק במנורה בשמן שע"י הנס.

ג. במס' אבות (פ"ה מ"ה) מונה התנא את עשרה הניסים שנעשו לאבותינו במקדש, והם נעשו באופן רגיל וקבוע בביהמ"ק. ולפי"ז יתכן שמפני כך היה מותר להשתמש בשמן שהושג בנס בביהמ"ק, שהרי הניסים היו מצויים במקום זה. ד. כמו שהיה מותר ליהנות מהמן ומהמים במדבר שהיו מעשה ניסים, דע"כ כיון שנעשו לשם כן זהו רצון ה', כך צ"ל לענין נר חנוכה, דודאי ברור שזהו רצונו הגמור של השי"ת, ולכן ברור שחייבים ליהנות מזה. ה. בס' מקראי קודש (שם) תירץ עפמש"כ החיד"א בנחל קדומים פר' בשלח, דהא דאכלו ישראל את המן במדבר ולא היה אסור מצד שזה מעשה ניסים, כיון דרק ליחיד אסור ליהנות ממעשה ניסים דמנכין לו זכויותיו, אבל בציבור דאין מנכין שפיר מותר ליהנות, ולפ"ז גם משמן המנורה לא קשה מידי.

והנה כל הני תירוצים נכונים לענין הדלקת המנורה בביהמ"ק, שזה מצוה, וזה לא לצורך האדם ולהנאה גופנית, והוא נס שנעשה בקביעות בביהמ"ק, ומוכח שזהו רצון ה' בנס זה שידליקו את המורה, וכן שהוא מעשה ניסים של ציבור, אבל לענין לישון עם נר חנוכה שאין בזה את כל הסברות הנ"ל, פשוט שאסור להשתמש במעשה ניסים.

ג. מדוע כתב רבינו "אסור" ליהנות ממעשה ניסים, הרי בגמ' תענית מבואר ש"אין ראוי"

מקור הדין שלא ליהנות ממעשה ניסים הוא בגמ' בתענית (כ"ד ב'), שרב מרי ברה דבת שמואל, אמר לאנשים לא לקנות מהחול שהביאו מלאכים ומילאו בו ספינה, והחול נהפך לקמח משובח כסולת, כיון שזה מעשה ניסים. וכתב שם רש"י, וז"ל: וכמה דאפשר להתרחק ממעשה ניסים יותר טוב ונכון. ע"כ. הרי מבואר ברש"י שאין איסור ליהנות ממעשה ניסים, אלא רק שאין ראוי, וא"כ צ"ב במש"כ רבינו שאסור ליהנות ממעשה ניסים.

אולם באמת בגמ' תענית לעיל מיניה (כ"ד א') כתוב שאלעזר איש ברתא נתן כל כספו להשיא יתום ויתומה ולא השאיר לנישואי בתו כלום מלבד זוז אחד, ומהזוז הזה קנה חיטים ונעשה

לו נס שע״י חיטים אלו נתמלא כל האוצר בחיטים, ואמר לבתו שהוא נשבע שהחיטים אסורים עליה בהנאה כהקדש, ויש לה בחיטים רק כאחד מעניי ישראל המתפרניסים מן הצדקה. ורש״י שם כתב את הטעם, וז״ל: משום דמעשה ניסים הוא ואסור לאדם ליהנות ממעשה ניסים כדאמר לעיל (כ׳ ב׳) ואם עושין לו נס מנכין לו מזכויותיו. ע״כ. הרי דכאן כתב רש״י שיש איסור ליהנות ממעשה ניסים וכמש״כ רבינו, אבל הלא צ״ע דלכאורה רש״י סותר את משנתו.

וכבר עמד בסתירה זו המצפה איתן שם (כ״ד ב׳), ותירץ דדוקא בנס שנעשה ליחיד כבמעשה של אליעזר איש ברתא שנתרבו החיטים באוצרו, הוא דיש איסור ליהנות ממעשה ניסים דמנכין לו מזכויותיו, אבל בנס שנעשה לרבים כבמעשה של רב מרי ברה דבת שמואל ששם הקמח נעשה סולת לרבים אין איסור, דאין מנכין זכויותיהן של רבים, ולכן בזה רק אין ראוי ליהנות ממעשה ניסים אבל איסור ליכא.

ולפי״ז צ״ב טובא בדברי רבינו שכתב שיש איסור ליהנות ממעשה ניסים של נר חנוכה, שהלא בדברי המצפה איתן מבואר שבנס שנעשה לרבים אין מנכין מזכויותיהן של רבים ורק שאין ראוי ליהנות מזה, ונר חנוכה הוא נס של רבים, ומדוע כתב רבינו על נר חנוכה שיש איסור ליהנות ממעשה ניסים.

מיהו ראיתי מובא (בס׳ מנחם משיב נפש) בשם ס׳ משכנות יעקב שתירץ באופן אחר, והוא שאצל אלעזר איש ברתא היה ידוע לו ולאשתו שהתבואה באה ממעשה ניסים ובשבילם נעשה הנס, ולכן היה אסור להם להשתמש בזה כיון שמנכין להם מזכויותיהם, משא״כ ברב מרי ברה דבת שמואל שהזהיר האנשים שלא לקנות מהקמח שנעשה בנס ע״י המלאכים, שם לא היה ידוע לכו״ע שהוא ממעשה ניסים, ולכך לא היו מנכין להם מזכויותיהם.

ולפ״ד המשכנ״י א״ש מש״כ רבינו שיש איסור ליהנות ממעשה ניסים של נר חנוכה, כיון שבנס זה היה ידוע לכולם שהשמן שנתרבה נעשה ע״י מעשה ניסים והנס נעשה בשבילם, ובאופן זה יש איסור ליהנות ממעשה ניסים.

עוי״ל עפמש״כ בס׳ בן יהוידע, שהקשה ע״ד רש״י שכתב שאלעזר איש ברתא לא רצה ליהנות מן החיטים שנתרבו באוצרו משום שאין נהנים ממעשה ניסים, דא״כ כיצד מבואר בנביא (מלכים א׳ י״ז ט׳) שאמר הקב״ה לאליהו הנביא שילך צרפתה וימצא שם אשה שתתן לו לאכול, וכשבא לשם אמרה לו האשה שאין לה כי אם מעט קמח ומעט שמן, ואמר לה אליהו בדבר ה׳ שהקמח לא יכלה והשמן לא יחסר עד שיתן הקב״ה גשם על הארץ, והיאך נהנה אליהו ממעשה ניסים. ותירץ שיש

לחלק, אצל אליהו הנס היה נסתר, והיינו שהיא לקחה מן הקמח שהיה שם והנס היה שמיד שלקחה חזר הקמח לכמות שהיה בתחילה, ולא היה נס שיתוסף הקמח על השיעור שהיה שם קודם, אלא הנס היה שאף כשלקחו לא נחסר, משא"כ אצל רבי אלעזר הנס היה גלוי שנתמלא החדר בחיטים ונמצא שם הרבה יותר ממה שהניח שם, ובמעשה נס כזה אסור ליהנות.

ולפי"ז י"ל דבנר חנוכה הנס ג"כ היה נס גלוי, שהרי לא היה בשמן אלא להדליק יום אחד ונעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים, דהיינו שנמצא בשמן הרבה יותר ממה שהיה שם בתחילה, ובנס גלוי אסור ליהנות ממעשה ניסים זה, וא"ש מש"כ רבינו שאסור ליהנות ממעשה ניסים. [ודלא כמש"כ הגרי"ח סופר שליט"א (קובץ בית אהרן וישראל ק"ד תשס"ג) עפ"י הנ"ל, דהנס של פך השמן דחנוכה היה כעובדא דכד הקמח וצפחת השמן דהאשה הצרפית, שבכל פעם ופעם שהטיבו את המנורה והשתמשו בפך השמן, נשלם החיסרון שנתמלא במקומו שמן בפך ולא ניכר החיסרון, וכל כי האי תו לא מיקרי מעשה ניסים, וא"ש איך הדליקו את המנורה בשמן של נס. ואולי זה תלוי בתירוציהם של התוס' הרא"ש והב"י דלהלן].

ד. לכאורה בחלק מהשמן יהא מותר ליהנות כיון דאינו מעשה ניסים, תלוי מה היה נס פך השמן

והנה הבן יהוידע שם הוסיף, ומה שהתיר אלעזר בן ברתא לבתו כאחד מעניי ישראל, אף שאין נהנים ממעשה ניסים, כיון שאף לו היה חלק בחיטים אלו, שהרי היה לו בתחילה שווי זוז חיטים באוצר הזה, ובשווי שיעור זוז התיר לבתו ליקח.

והנה כתב התוס' הרא"ש (שבת כ"א ב'), וז"ל: ונעשה נס והדליקו ממנו שמונה ימים. וא"ת ולמה קבעו שמונה ימים, והלא הנס לא היה כי אם שבעה ימים, כי היה בו שיעור ללילה אחד, וי"ל שחלקו את הפך לשמונה והדליקו בכל לילה השמינית, ואע"ג דאמרינן התם תן לה מדתה כדי שתהא דולקת מערב עד בוקר, היינו היכא דאפשר, א"נ נתנוהו בלילה ראשונה כולו בתוך המנורה ולא דלק ממנו בכל לילה כי אם השמינית, א"נ לאחר שהריקו השמן מן הפך בלילה ראשונה, נשאר הכלי מלא וניכר הנס אף בלילה ראשונה. ע"כ. וכ"כ הב"י (או"ח סי' תר"ע) עי"ש. נמצא דיש ב' שיטות מה היה הנס של פך השמן, שיטה א' היא, שבכל לילה הדליקו בשמינית של השמן שנמצא בפך, והנס היה או שחילקו השמן לשמונה חלקים ובכל לילה הדליקו בשמינית ודלק עד הבוקר, או שיצקו במנורה בלילה הראשון את כל השמן ולא דלק בכל יום אלא שמינית

מהשמן, שיטה ב׳ היא, שהדליקו בלילה הראשון בכל השמן שמצאו והנס היה שהכלי נשאר מלא. והנפק״מ במציאות היא האם בכל לילה הדליקו בחלק מהשמן שנמצא בפך הטהור וחלק זה אינו שמן של נס, או שרק בלילה הראשון הדליקו בשמן שנמצא בפך, אבל בשאר ימים הדליקו בשמן שכולו נס דמהלילה השני השמן נתרבה.

ולפ״ד הבן יהוידע הנ״ל יהא גם נפק״מ לדינא, שהרי הוא כתב שאם בתחילה היה שווי זוז חיטים שלא בא ע״י הנס, אפשר להשתמש בו, וא״כ גם בשמן של נר חנוכה, להך גיסא שבכל לילה הדליקו בחלק שמיני של השמן שנמצא בתחילה בפך, מותר להשתמש לאורו של נר חנוכה במידה של חלק השמיני שלא בא ע״י הנס, ויהא מותר לישון עם נר חנוכה בשיעור זה, אבל לאידך גיסא שהריקו את כל השמן למנורה בלילה הראשון, והנס היה בכך שהכלי נשאר מלא, א״כ בשאר הלילות לא הדליקו בשמן שהיה בפך בתחילה כלל, וא״כ בשאר הלילות יהא אסור ליהנות מאורו של נר חנוכה לגמרי. ופשוט שהנפק״מ היא רק בשאר לילות ולא בלילה הראשון, שאז לכו״ע הדליקו בשמן שנמצא בתחילה בפך הטהור, ובודאי יהא מותר להשתמש לאור נר חנוכה או בשיעור של חלק שמיני של השמן, או בכל שיעור ההדלקה, דכל השמן דלק בלילה הראשון אלא שנתרבה השמן שבכלי. ודו״ק.

ה. אפשר שיסוד האיסור להשתמש בנר חנוכה הוא משום שאסור ליהנות ממעשה ניסים

הנה לכאורה נראה לומר מסברא, ששינה לאור נר חנוכה לא מיקרי שמשתמש עם נר חנוכה שאסור כמבואר בשו״ע (סי׳ תרע״ג ס״א), שהרי אינו משתמש עם אור הנר אלא זה רק מסלק את החושך ומבריח את הלילית. שו״ר שבס׳ אור ישראל (שם הערה 820) כ״כ בשם רבינו, דלהשיטות שסוברים שיכול לישון יחידי לאור הנר, אם הוא נר חנוכה לא מיקרי שמשתמש בנר, דאינו עושה כלום אלא הנר מבריח את הלילית. ויש להוסיף בזה, דדמיא למש״כ המ״ב (שם ס״ק י״א) בשם השע״ת, דכל שאינו משמש כלום רשאי לישב בביתו בשעה שנר חנוכה דולקת. ובס׳ פסקי שמועות (חנוכה עמ׳ קט״ו) הובא בשם רבינו, שגם מי שהנר מרגיעו מפחד החושך, אי״ז נחשב לשימוש בנר ומותר. ובשעה״צ (שם ס״ק י״א) הביא את דברי הפר״ח שהובא בשע״ת, דאפילו לילך לאור נר חנוכה לראות שלא יכשל שרי, דלא מחויב להעצים עיניו דלא מיקרי תשמיש, וה״ה כאן דלא מיקרי תשמיש. ולכן לא כתב רבינו שאסור משום שמשתמש באור הנר.

אלא דעמש״כ השו״ע שאסור להשתמש בנר חנוכה, כתב המ״ב (סק״ח) ב׳ טעמים, בשם רש״י כתב, שהוא כדי שיהא ניכר שהוא נר מצוה לפרסם הנס, ובשם הר״ן כתב,

דכיון שע"י נס שנעשה במנורה תקנוה עשאוה כמנורה שאין משתמשין בה כלל. אך לפ"ד רבינו אפש"ל שהטעם הוא משום שאסור ליהנות ממעשה ניסים.

שו"ר שכ"כ בס' בני יששכר (מאמרי חודש כסלו טבת מאמר ד' הלל והודאה), וז"ל: אטעים לך מילתא בטעמא מה שנתקנו ימי חנוכה להודות ולהלל ולא נתקנו למשתה ושמחה, ונ"ל דהדין הוא דאין נהנין ממעשה ניסים, רק כשהיתה הציווי ליהנות עפ"י נביא, הנה השמחה והאכילה ושתיה היא המצוה כיון שהוא עפ"י נביא, וע"כ היו רשאים ליהנות מן המן והבאר, ובזה יתפרש לנו הפסוק בפרשת המן (שמות ט"ז ט"ו), ויאמרו איש אל אחיו מ"ן הוא, ר"ת מעשה ניסים, כי לא ידעו [מעולם] מה הוא, שלא נראה בעולם דבר כזה וחששו שאינם רשאים ליהנות מזה, ויאמר משה אליהם הוא הלחם אשר נתן ה' לכם לאכלה, וכיון שהוא מצוה מן השי"ת תאכלו ותשבעו, ע"כ בכאן כיון שכבר נפסקה הנבואה נקבע המועד הזה רק להודות ולהלל, ומה שהדליקו אז המנורה ממעשה ניסים, מצות לאו ליהנות ניתנו, וזהו שאומרים בנוסח ההודאה, והדליקו נרות בחצרות קדשך, ושם אין חשש איסור הנאה ממעשה ניסים כי בקודש היתה, וזהו שאומרים בנוסח הנרות הללו [והיא ממס' סופרים פ"כ ה"ו], אנו מדליקין על הניסים כו', על כן הנרות הללו קודש הם ואין לנו רשות להשתמש בהם, כי אין נהנין ממעשה ניסים, אלא לראותן בלבד כדי להודות ולהלל וכו', רצ"ל שנזכור בראייתן בלבד בלא תשמיש שנתקנו הימים האלה רק להודות ולהלל ולא להרבות באכילה ושתיה כי אין נהנים ממעשה ניסים. ע"כ.

הגאון רבי יעקב יהושע בוים שליט"א
מח"ס נחלת יעקב יהושע

מזוזה או נר חנוכה מה קודם

ג דחנוכה תשפו

להגאון רבי **גמליאל רבינוביץ** שליט"א

קיבלתי ספרו גם אני אודך על חנוכה, בו ראיתי בסימן יג תשובה בענין קביעת מזוזה והדלקת נר חנוכה מה עדיף.

ובסיומו הביא מהדומ"ץ הגה"צ רבי שמאי גרוס שליט"א חבר הביד"ץ דקהל מחזיקי הדת, שכתב להדליק נר חנוכה קודם, ולקבוע את המזוזה לפני שמזמר הזמירות.

שאלתי בזה, באיזה צד מדליק נר חנוכה, כי בשולחן ערוך נפסק דהרי חשיבות כל מצוה הוא בימין. ורק בנר חנוכה, שיש כבר מזוזה בימין, אמרו שידליק נרות חנוכה משמאל, ויהא מסובב במצות. אבל אם אין לו מזוזה, ידליק בימין.

ועל זה שאלתי, לפי זה, אולי כן היה כדאי לקבוע מזוזה קודם להדלקת נר חנוכה.

אבל אחרי שפסק שידליק קודם, באיזה צד ידליק, האם זה שיקבע מזוזה מיד אחר ההדלקה, אפשר שידליק בשמאל, למרות שאין כלום בצד ימין, על שם שתיכף יקבע מזוזה בימין.

או שידליק בימין, ושוב יקבע מזוזה באותו צד

א לעכטיגן חנוכה וכט"ס, שנזכה להגדיל תורה ולהאדירה

יעקב יהושע בוים
קרית בעלזא ירושת"ו

הגאון רבי נתנאל אדרי שליט"א
מח"ס ויען נתנאל

ספק שמן ששהה תחת המיטה או שעווה מה עדיף להדליק נר חנוכה

נשאלתי ע"י ידידי ורעי הרה"ג **גמליאל רבינוביץ** שליט"א רב ומו"צ בעי"ת רחובות ומח"ס גם אני אודך ועוד. וזה לשונו:

הסתפקתי אדם שיש לו שמן זית שיש "ספק" אם היה תחת המיטה בשינה בלילה, וכן יש לו נרות רגילים משעווה, במה עדיף להדליק לנרות חנוכה? והטעם? עכ"ל.

ראשית לעצם הדברים כבר כתבתי במק"א עצם הדין של שמן למאור [עי' ויען נתנאל (ח"ב סי' ל"ד)] שיש מאוד לתמוה על דברי אחרוני דורינו ע"ה או שליט"א אשר דנים בסוגיא של שמן למאור והוא מטעם של שמן שאינו אכיל והוא פלא עצום הרי מדינא דגמ' שמן אזוקי מזיק והמחלוקת היא האם מברכים שהכל או לא מברכים וא"כ ממילא לא שייך כלל גדר אכיל בשמן וממה נפשך כל שמן בעולם אינו אכיל וממילא נפל פיתא בבירא מה שדנים אחרוני דורינו לחלק וע"ש בהרחבה טפי והכא מקצר לגוף הדברים ולגוף ספק השואל.

והשתא אחר זה לעצם ספק הרב השואל שליט"א לענ"ד נראה שאין כלל ועיקר חשש ממה נפשך בשימוש בשמן אשר מונח תחת המיטה מעיקר הדין לפי חילוק רבנו הגרי"ח בעל בא"ח ע"ה (וישב ש"א הלכות חנוכה הי"ב) שכל שהוא אינו בר אכילה אין שורה עליו רוח רעה וכיוון שמדינא דגמ' (ברכות לה:) דין השמן אזוקי מזיק וכ"פ רבותינו הראשונים והטוש"ע (או"ח סי' ר"ב ס"ד) ממילא ממה נפשך חשיב פגום וא"כ לא מבעיא ספק הונח אפי' ודאי הונח אין ליחוש כלל ועיקר ויתרה מזו לענ"ד אפי' למשנת רבנו הרמב"ם ע"ה (ברכות פ"ח ה"ב) שמברך שהכל הרי אינו מטעם שאכיל שהרי ביאר להדיא שמברך שהכל משום שאינו אכיל [וע"ע לרבנו הטואו"ח שם] ועל כרחך ממה נפשך שלכולי עלמא לא מבעיא ספק הונח אלא אפי' ודאי הונח מותר מעיקר הדין ואין ליחוש כלל ועיקר.

אלא שכיוון שהעולם נמשך אחר חילוק רבנו הבא"ח בין אכיל לאינו אכיל ולא שתו ליבם כלל ועיקר שהגרי"ח ע"ה אזיל לשיטתיה (בא"ח ש"א פנחס ש"א ה"ט) שמברך על שמן בורא פרי העץ ממילא יצא לחלק (וישב ש"א

חנוכה שם) בין שמן אכיל לבין שמן שאינו אכיל ממילא נוצר דיון באחרוני הדור לגבי השמן למאור ואף שהוסיפו טענה ומענה לעניין הקריבהו כיוון שנעשה מפסולת של זיתים אף שגם בזה תמהתי מכמה וכמה טענות בתש׳ בויען נתנאל שם אי מצד שנעשה תעשייתי [מה שייך בדבר תעשייתי הקריבהו ומאי שנא ממיץ ענבים שלא שמענו מעולם שמטעם הקריבהו פוסלים והרי שאל כל יינן מה מביאים מהכרם וטוחנים זה אף אדם לא רוצה לידע וכן לגבי ביסופליט או דברים רבים הפוסלים ופוגמים עוד בנוסף ריבוי אוכלים אשר אנו אוכלים או שותים מתועשים נטחנים מינים ממינים שונים בעווה״ר וד״ב] מאי שנא ממה שכתבו חלק מאחרוני דורנו להתיר לעשות קידוש על כוס חד פעמי ומאי שנא זה מכל הקריבהו עוד בנוסף מאי שנא מסוגיא ערוכה במנחות לגבי צורת העשיה של שמן למאור ושמן למנחות הרי גם זה עשוי פסולת מגרגור שני לגבי מנחות וגרגור נוסף לגבי השמן למאור עצמו [עי׳ מנחות פו.] עוד בה הרי אפי׳ שמן שהוציאו מזיתים אשר נטעו בבית הזבלים בדיעבד כשר [רמב״ם איסורי מזבח (פ״ו הי״ד)] אפי׳ למנורה בבית המקדש והרי הוא מאוס עי׳ רש״י (מנחות פה:) ועל כרחך שכל הדברים הללו לא מעלים או מורידים ובאמת שהדיון בשמן למאור הוא למותר אחהמ״ר מכב״ק תורתם של מי שדן בכלל בזה [ויש לדון מצד מכלה ממונם של ישראל במציאות שהשמן בזמנינו פעמים שהגיע לרמה של מופקע בשביל להשיג כבישה קרה ואילו השמן למאור בפחות מכ׳ או יותר שקלים ואף שי״ל שעד שליש לצורך מצווה הני מילי כאשר מעיקר הדין הוא ולא דמיון וד״ב].

אחר כל זה מ״מ משום כבוד תורה וכבוד כהונה וכש״כ שניהם במקום אחד אמרתי שאכתוב הנלע״ד לעצם הדין שלענ״ד קמ״ל למקומות אחרים אשר יש ספק בגוף המצווה: ויש לדון מב׳ אופנים א. האם ספק במצווה אמרי׳ הקריבהו ונפסל לגבוה, ב. מאיזה טעם פסול מאכל אשר שוהה מתחת למיטה [ולענ״ד הא בהא צמודים ותלויים האחד ברעהו ויבואר בגוף הדברים בעהי״ת].

והשתא לעצם הדין לענ״ד גמ׳ ערוכה היא שנינו במשנה (סוכה מח:) נשפכה או נתגלתה היה ממלא מן הכיור שהיין והמים מגולין פסולין לגבי מזבח ובגמ׳ (נ.) ואמאי ליעביר במסננת לימא מתני׳ דלא כר׳ נחמיה דתניא מסננת יש בו משום גילוי א״ר נחמיה אימתי... אפי׳ תימא ר׳ נחמיה אימר דא״ר נחמיה להדיוט אבל לגבוה מי אמר ולית ליה לר״נ הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך אמר ה׳ צבאות.

עוד בה איתא בגמ׳ (ב״ב צז ע״א ע״ב) א״ר זוטרא בר טוביה אמר רב אין אומרים קידוש היום אלא על היין הראוי

לינסך על גבי המזבח למעוטי מאי... אלא למעוטי שריחו רע ואיבעית אימא לעולם למעוטי מגולה ואע"ג דעברי' במסננת כר' נחמיה אפילו הכי הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך.

והשתא יש לעי' חזי' להדיא דלא מבעיא מים אשר מיועדים לניסוך אלא אפי' קידוש על היין של שב"ק או יו"ט וכדו' בכלל תרוייהו נחשבים לגבוה ובשניהם אסרי' שמא שתה נחש ואמאי הרי ספק הוא ואמאי נאסר מספק וחזי' להדיא שמספק אסרו חכמים שהרי אין דרך להניח ועי' תוס' ע"ה (סוכה מח: ד"ה שהיין והמים) שמא שתה מהן נחש והארס מעורב במים ונמצא שאינו מנסך מים כשיעור... כך פי' בקונטרס ויתכן פי' זה למאי דסלקא דעתיה מעיקרא בגמרא דפריך (לקמן נ.) ונעבירינהו במסננת אבל לפי המסקנא מפרשינן משום הקריבהו נא לפחתך.

וחזיתי כמה טעמים בדבר דזה יצא ראשונה רבנו חננאל ע"ה (גליון סוכה נ.) לא קשרי ר' נחמיה כי הא גוונא אלא להדיוט אבל לגבוה דמשום גריעותא הוא לא מכשר וכי לית ליה הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך וכעין זה תמצא לרבנו הרשב"ם (ב"ב שם ד"ה אלא) שהפסול משום מאיסות וכ"כ ספר השלחן (הלכות סעודה שער ז') ועי' לרבנו הריטב"א ע"ה (סוכה נ. ד"ה אפי' תימא) מה שניפק"מ מסוגיא דסוכה הנ"ל ומכאן שאין מדליקין בבתי כנסיות אלא משמן הגון שראוי להדליק בו לפני מלכים וכן כתבו הגאונים ז"ל.

ומבואר יוצא ששמן אשר יש ספק אם נפל בו ארס אין להדליק כיוון שאין מדליקים לפני מלכים וממילא ה"ה לנידון דידן שמן אשר יש ספק אם חל עליו רוח רעה פשוט שאין מגישים לפני מלכים ופגום מצד הקריבהו [ועי' מש"כ רבנו השפת אמת (סוכה שם ד"ה אפי' תימא) ולענ"ד בנידון דידן אשר הוא משום רוח רעה ממה נפשך הקריבהו וק"ל אלא שאינו מוסכם דעי' לרבנו העולת יצחק (ציוני ח"א סו"ס נ"ה) ע"ש].

אלא שעדיין יש לדחות אף שמצד הסברא דחזי' ב' פעמים שהגמ' נחתי לדון אליבא דר' נחמיה וממילא י"ל הלכה כמותו ואתי שפיר מה שהזכרנו כראיה מ"מ עי' לרבנו הרמב"ם ע"ה (הלכות רוצח פי"א הי"ד) דסתם בכ"ג מסננת אסור והיינו כתנא קמא וממילא אין להביא ראיה לנידון דידן אלא דזה אינו והטעם פשוט שהרי הטואו"ח (סי' ער"ב) אין מקדשין אלא על היין הראוי לנסך על גבי המזבח למעוטי... ולמעוטי מגולה אפי' סיננו במסננת כתב הרי"ץ גיאת אפילו האידנא דלא קפדינן אגילוי אין מקדשים עליו... וכ"פ מרן בשולחנו הטהור (שם ס"א) אין מקדשין על יין שריחו רע... ולא על יין מגולה אפי' האידנא דלא קפדינן אגילוי. ועי' לרבנו

המג״א ע״ה (שם סק״א) שביאר שהוא משום הקריבהו[א] וכ״כ הא״ר (שם סק״א) ועי׳ תוס׳ שבת (שם סק״א) מה שהביא טעם נוסף בשם התורת חיים משום יין המשומר לצדיקים אלא שכתב שהוא נפקא מינה רק לעניין שהה שיעור מועט וד״ב.

אלא שעכ״פ לענ״ד עדיין יש לדון בעצם הדין של פסול שהה מתחת המיטה והוא נפקא מינה לנידון דידן וראשית יש לדון במהות הסוגיא הנ״ל שהרי יש כעין סתירה בין גמ׳ דילן לבין הירושלמי והיינו איתא בגמ׳ דילן (פסחים קיב.) תנא אוכלין ומשקין תחת המטה אפי׳ מחופין בכלי ברזל רוח רעה שורה עליהן. ומאידך בירושלמי (תרומות פ״ח ה״ג, ע״ז פ״ב ה״ג) א״ר אמי צריכין למיחוש למה דברייתא חששין אסור דלא למיתן בר נש פריטין גו פומא ותבשילא תותי ערסא...

והשתא על פניו חזי׳ נפקא מינה עצומה שהרי בגמ׳ דילן מבואר שאפי׳ מכוסה איכא למיחש והטעם פשוט כיוון דאתי׳ עליה משום רוח רעה ומאידך בירושלמי כיוון דבחדא מחתא עם לגבי כסף בפה וכדו׳ אין הכי נמי שהוא מצד מציאות של סכנה מציאותית ולא סגולית או רוח רעה וכדו׳ וממילא יוצא שיש מחלוקת במהות טעם האיסור או הסכנה.

ובאמת דנפקא מינה הנ״ל כבר עולה במשנת הרמב״ם והראב״ד ע״ה (הלכות רוצח פי״ב ה״ה) וכן לא יתן אדם פס ידו תחת שחיו שמא נגע בידו במצורע או בסם רע שהידים עסקניות ולא יתן התבשיל תחת המטה אע״פ שהוא עוסק בסע׳ שמא יפול בו דבר המזיק והוא אינו רואהו ועל זה השיג הראב״ד ע״ה לא יתן התבשיל תחת המטה גם זה בירושלמי ומפרשים משום רוח רעה.

אלא דהתימה כביכול דמתרוייהו אישתמיט סוגיא ערוכה כביכול בבבלי ותלי זיינם בדברי הירושלמי והראב״ד כותב שבירושלמי מבואר שהוא משום רוח רעה וצ״ב? ועי׳ לרבנו המגדל עוז ע״ה (שם) שכתב שקיבל כדברי הראב״ד בביאור הירושלמי אלא שהוקשה לו מסוגיא דסכין באתרוג או צנון וסיים אם קבלה נקבל וצ״ב ג״כ מד״ק אמאי לא הזכיר בבלי הנ״ל? ועי׳ למרן הכס״מ ע״ה (שם) שכתב שאין הכרח לפי׳ אחד על רעהו ויר״ש יצא ידי שניהם ואף ע״ד קודשו תעבור כביכול כוס התימה אלא דדברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר דעי׳ לו ביתה יוסף (יו״ד סי׳ קט״ז מחודש ס״ה אות ב׳) שאחר שהביא דברי הר״ן הסובר ג״כ כראב״ד משום רוח רעה הביא דברי הרמב״ם וביאר שכ״ה דעת

א. אין לדחות ממש״כ לגבי שעה מועטת שהרי ביאר טעמא משום דלא קפדי על שינוי מועט וממילא כלפיהם לא הוי הקריבהו שדרך להקריב לשרים וק״ל.

הרי"ף אלא שצריך לחוש לדברי הר"ן שבגמ' דילן (פסחים שם) מבואר כר"ן.

והשתא יש לעי' בתרתי בד"ק של מרן הב"י א. מה שהשווה דברי הטור לדברי הר"ן ואולי לגבי שאר הפי' ולא לעניין רוח רעה וצ"ב?, ב. מה שסיים שיש לחוש לדברי הר"ן כיוון שבגמ' דילן כוותיה תניא וצ"ב הרי במחלוקת בבלי וירושלמי קי"ל כבבלי וצ"ב? ואולי כיוון דראה לרי"ף ולרמב"ם כביכול כירושלמי ודאי הכרח להם הוא וממילא אין להקשות שתפסו כירושלמי דלא כבבלי ועל כן כתב שיש להחמיר וצ"ב? אלא שעכ"פ תיקשי אמאי לא הזכיר זה ג"כ בחיבורו כס"מ וצ"ב?

עוד צא ועי' לרבנו הפרישה (יו"ד שם סקכ"ו) שכתב שאליבא דהרמב"ם האיסור הוא משום גילוי וביאר הדברים בחיבורו דרישה (שם סק"ז) שאין מחלוקת רמב"ם ר"ן והיינו הרמב"ם שביאר שמותר כיוון דקמיירי במיטה שיושבים עליה בעת שאוכלים והתם אין שורה רוח רעה משא"כ הר"ן קמיירי במיטה שישנים עליה וכיוון שהר"ן והטור כותבים מה דנהוג האידנא כיוון דהאידנא לא נהוג לאכול על מיטות על כן סתמו והעתיקו בשתיקה רבנו החבי"ב ע"ה (כנה"ג שם הגב"י סקכ"ה). [לענ"ד אחהמ"ר אינו עולה בקנה אחד האי חילוק שהרי הראב"ד ע"ה גופיה פליג ע"ד קודשו של הרמב"ם והוא כשיטת הר"ן ועל כרחך שלא ביאר כדרישה ותלי"ת דכבר קדמני ג"ע החיד"א ע"ה (שיו"ב שם סק"ט) וע"ש מה שהוסיף בזה וע"ע לרבנו התוס' שבת (סי' רס"ב סק"א)].

עוד עי' לרבנו המעשה רוקח ע"ה (הלכות רוצח שם) שכותב לחדש ולבאר שאין כלל ועיקר מחלוקת בבלי וירושלמי אלא אליבא דהרמב"ם כביכול הירושלמי הוא תוספת על הבבלי והיינו הבבלי משום רוח רעה דווקא לאחר ששהה זמן מסויים על מנת שתוכל לשלוט הרוח רעה משא"כ הירושלמי אפי' לשעה קלה כיוון שנעלם מן העין יש לחוש א"נ אין דרכו של הרמב"ם ליחוש מצד רוח רעה וכעין שמצינו לו לעניין נטילת ידיים שחרית וממילא אתי שפיר אמאי לא חייש לדברי הגמ' ופסק כירושלמי דפח"ח וש"י מד"נ [וכן חזיתי לרבנו החיד"א ע"ה (שיו"ב שם) שכתב מדנפשיה שהרמב"ם השמיט משום רוח רעה ועי' לרבנו התבואות שור (שמלה חדשה סי' ו' סק"ד) שהרמב"ם השמיט כל הקשור לרוח רעה שהתבאר בגמ' וממילא יש ללמוד מד"ק לנידון דידן וק"ל].

והשתא לעצם הדין עי' לרבנו מרן בשולחנו הטהור (יו"ד שם ס"ה) צריך ליזהר מליתן מעות בפיו... ולא יתן תבשיל ולא משקים תחת המטה מפני שרוח רעה שורה עליהם... [ועי' ערוך השלחן ע"ה (שם סקי"א) שכתב שהאידנא אין נזהרים וצ"ב האם כוונתו רק לעניין דבר חי אשר הביא מחלוקת

או דילמא אפי׳ בדבר שאינו חי אלא היפך מדברי השו״ע וסיים ושומר פתאים ה׳ ולענ״ד ריהטת וסתימת ד״ק משמע דבכ״ג וכן לענ״ד יש ללמוד מד״ק של החיי אדם ע״ה (בינת אדם כלל ס׳ סק״ג)].

ומבואר שמרן אסר כדעת הראב״ד והר״ן הנ״ל שהוא משום רוח רעה והשתא לענ״ד יש לעי׳ לנידון דידן האם שמן בכלל האיסור וטעם הספק דאף דבגמ׳ דילן הוזכר אוכלים ומשקים מ״מ מרן בשולחנו הטהור כתב תבשיל ומשקים וממילא משמע דווקא מידי דמיכל אשר עבר בישול הא דבר חי וכדו׳ אינו בכלל ואף שבגמ׳ איתא אוכלים מ״מ מרן בשו״ע העתיק לשון הירושלמי ועירב עם הבבלי לעניין משקים [ועי׳ לג״ע החיד״א (שיו״ב שם סק״ט) מה דעמד בזה וע״ע פת״ש (שם סק״ה) בשם הגר״א וערוך השלחן (שם סקי״א)] וממילא יוצא שלגבי שמן התלות הכיצד נימא אי הוי משקה אין הכי נמי שנאסור ואי הוי מאכל אין לאסור אלא שעכ״פ י״ל ליזיל לחומרא שהרי שמן משקה הוא [רמב״ם (טומאת אוכלין פ״א ה״ב, ה״ד) אא״כ קרוש עי׳ רמב״ם (שם הי״ט)] וממה נפשך שורה עליו רוח רעה.

והשתא יש להוסיף ולדון באיזה מיטה קמיירי ובאיזה אופן נטמא ואם יש שיעור לשהייה תחילה וראש יש לדון באיזה מיטה קמיירי ועי׳ לרבנו הדרישה (שם) שביאר דהאי מיטה היינו שישנים עליה ומבואר יוצא מד״ק שדווקא כאשר ישנים אבל בסתמא מיטה אפי׳ מיועדת לשינה אם לא ישנו ושהה מאכלים תחתיה אינה אוסרת.

וכעין זה תמצא לרבנו התורת חיים (שבועות טו: ד״ה וטעמא) נראה דהיינו דאיתא בפסחים אוכלין תחת המטה רוח רעה שריא עליהן לפי שהשינה אחד מששים במיתה היא כיון דנשמתו יוצאת ולהכי רוח מסאבא שריא עליה דאיניש בשעת שינה וזה טעם נטילת ידים שחרית וכשהוא מאהיל בשעת שינה על האוכלין הריהן כאלו היו באהל המת ושריא עליהן ההוא רוח מסאבא.

מבואר יוצא שכל החשש דווקא כאשר ישן ובכה״ג ע״י השינה כביכול מת ועל כן האהיל על המאכל ושרתה עליו רוח רעה ועי׳ קרן לדוד (גרינוואלד ח״א סי׳ א׳) מה שניפק״מ לפי הנ״ל אם שיעור המיטה חולקת ראשות לעצמה היינו גבוהה י׳ טפחים אין חשש רוח רעה שבכה״ג האדם נמצא ברשות אחרת וממילא לא מאהיל כביכול, ויתרה מזו אפי׳ גבוהה ג׳ טפחים מותר ורק מג׳ טפחים ולמטה דאמרי׳ לבוד אסור [וע״ש מה שדן אי אמרי׳ לבוד בכלים וכן אי אמרי׳ לבוד לחומרא] וע״ע כעין זה לרבנו מהר״י ציוני (עולת יצחק סי׳ נ״ה) יובא לקמן בעהי״ת.

עוד לענ״ד יש ללמוד שדווקא בשינת קבע אבל שינת ארעי אינו בכלל

ואין הכי נמי שיהא חילוק ג"כ בין שינת יום לשינת לילה [כמבואר בשו"ע (או"ח סי' ד', סי' רל"א)] אלא שלענ"ד יהא קשה אליבא דהחולקים לעניין צירוף ישן למניין דעי' לרבנו הגר"ז ע"ה (סי' נ"ה סק"ח) שאין לצרפו משום שהישן הנשמה מסתלקת ואין קדושה שורה עליו ולענ"ד אחהמ"ר מכב"ק תורתם הטהורה יש לדחות בתרתי דבריהם ראשית עי' דברי מרן הב"י (או"ח סי' ד' מחודש סי"ד-סט"ז) שאחר שהביא דברי הזוה"ק והסתירה בהם סיים על כרחך על ערסיה שכתב בפרשת וישלח לאו דוקא... ובהכי אתי שפיר הא דאמרי' (סוכה כו:) אסור לישן ביום... ומיהו יש לדחות ולומר דדוקא בישן בלילה אמרו לפי שאז הוא זמנו של סטרא מסאבא אבל ביום אין לו כח לשרות על האדם ומה שאסרו לישן יותר משיתין נשמי הוא כדי שלא לעורר כח ההוא סטרא ביום שאינו זמנו מ"מ אע"פ שמתעורר ע"י השינה אפשר שאין לו כח לשרות וצ"ע....

שנית מה דמספקא לב"י ולא ברירא מילתא ומהאי טעמא מצריך מספק ליטול ידיים במשנת רבנו הרש"ש הדברים מוצקים כראי שאין ליחוש כלל על שינה ביום דעי' לו (נהר שלום הקדמת חצות מהדו"י פו ע"ב, מהדו"ח י"ם עמ' רנ"ט ואילך) מבאר העניין של אמירת ברכות השחר בחצות הלילה דהוי כישן ביום ועל כן אפי' ישן אחר חצות כל שבירך ברכות השחר אין שולט בו רוח רעה או מסאבא כלל ועיקר ועי' באחרוני המקובלים אשר דנו לגבי נטילת ידיים בישן ביום שכתבו מעיקר הדין א"צ רק ליחוש לדעת מרן [עי' מנחת אהרן (פארדו) דברי שלום נכד הרש"ש הבא"ח (תולדות ש"א הט"ר) וכה"ח (סופר סי' ד') וד"ב].

אלא שאין שיטת התורת חיים מוסכמת דעי' מאידך לרבנו הגר"א (דע"ת ברזן יו"ד שם על ס"ה) עי' ליקוטי דינים שבס' שערי רחמים בשם הגר"א שאסר גם תחת תיבה שישן עלי' אדם, ואם היו תחת המטה רק מעט הי' מחמיר על עצמו ומיקל לאחרים שציוה להשקותם מזה, ועי' למהרש"ם גופיה שכתב לדחות שיטת התורת חיים מאם הניח המאכל תחת מראשותיו ולא תחת המיטה לא תשרה רוח רעה ועל כרחך אינו מטעם אהל המת שאל"כ הכיצד מתירים בהונח תחת מראשותיו וכן הוסיף לעי' בדברי הדרישה לעניין חילוק בסוגי המיטות.

וכעין הדברים הנ"ל חזיתי לרבנו מהרד"פ ע"ה (מזמור לדוד קיא רע"ב) שכתב שמה שנהוג להניח תבשיל בין כר לכסת על מנת לשמור חומו אינו בכלל האיסור של שהיית מאכלים תחת המיטה והעתיקו היפה ללב (יו"ד שם מהדו"י ח"ג סק"ו) וסייע ד"ק מדברי הגמ' שבת (נא.) ממלא קיתון וכו'.

עוד בנוסף עי' מילי חסידותא (הובא כה"ח סופר יו"ד שם) שכתב שכל

האיסור הוא דווקא במיטה שאיש ואישה שימשו עליה אבל עומדת לשינה בלבד אפי׳ רק של האישה אין ליחוש.

ובאחרוני דורינו יש בזה עקולי ופשורי עי׳ מחדא הגר״י וייס הציץ אליעזר ועוד שהשתמשו בכל הני טעמי תריצי לעניין דיעבד וצירוף נוסף לגבי אם נאסר משום רוח רעה וכדו׳ בדיעבד אבל עכ״פ קרי ליה דיעבד וע״ע לגר״ש ואזנר ע״ה (קובץ מבית לוי חיו״ד עמ׳ צ״ג) שכל שהיה תחת מיטה שישן אדם בה אין חילוק יום או לילה נאסר אבל כל שלא ישן אדם מעליה אין ליחוש.

עוד עי׳ לרבנו הגרע״י ע״ה (יבי״א חיו״ד ח״א סי׳ י׳, שם סי׳ ט׳ אות כ״ג, ח״ט או״ח סי׳ צ״ה אות א׳, ח״י יו״ד סי׳ נ״ח הע׳ לרב פעלים ח״ב אות ח׳, הליכות עולם ח״ז עמ׳ ר״ט) נראה שהגרע״י ע״ה תופס להדיא כל שלא היה שינה מעל המיטה אפי׳ נמצא בכיסו וכדו׳ יש להקל מעיקר הדין אבל כל ששהה תחת מיטה שאדם ישן בה כתב להקל רק בצירופים וכדו׳ ע״ש.

אלא שעל כל זה עי׳ לרבנו הגר״מ שטרנבוך שליט״א (תשובות והנהגות ח״א סי׳ ח׳-י׳) שדן ליחוש טובא לגר״א ועל כן לא מבעיא מיטה אלא אפי׳ דברים שאינם נאכלים חיים ואפי׳ תחת עגלה של תינוק ועגלה חדשה וישן תינוק על גבי או רק נרדם ולמעשה כתב שכל שישן קשה מאוד להקל אבל בלא ישן יש לדון וכן דן לגבי מטוס ומה שתחת המטוס וה״ה לעניין אוטובוס ובזה כתב דאיכא כמה צירופים ללא פישוט ידיים ורגלים והוי תרתי ותלת והמחמיר יחמיר לעצמו ועע״ש, וע״ע מה שהוסיף (ח״ב סי׳ א׳) לעניין מי נטילת ידיים שהניח תחת המיטה.

עוד בנוסף לגבי זמן השיעור של השהייה הזכרנו לעיל ד״ק של רבנו המעשה רוקח ע״ה ומוכח שדווקא בשיעור מסויים של זמן אשר היא שוהה חל עליה.

אלא שעכ״פ אין לכתוב להקל מצד הדיון באחרונים לגבי רוח רעה בדיעבד אם מותר או לא עי׳ לג״ע החיד״א (שם סק״י) ופת״ש (שם סק״ד-סק״ה) ויד אפרים (שם) ועוד הרי כל זה לעניין הדיוט אבל לגבי גבוה היינו מצווה וכדו׳ לכולי עלמא אין להקל וז״פ וע״ע לבנו של הבנין עולם (יובא לקמן) מש״כ בזה (סוף התשובה שם) [ומינה לענ״ד תשובה מוצאת לכמה אחרונים שכתבו להקל בדיעבד מהאי טעמא מה שדנו האחרונים להקל בדיעבד ברוח רעה וד״ב].

והשתא לענ״ד אחר כל זה אם נרצה להוסיף ולדון הרי הכא יש להסתפק ראשית האם היה מתחת למיטה ואם היה האם בעת שישן אדם ואפי׳ ישן מי נימא דלא הייתה המיטה בגובה מסויים וכן יש להסתפק האם ישן ביום או בלילה ואפי׳ ישן מי נימא

שיש לאסור דווקא בישן אדם ולא כאשר שימשו הבעל והאישה ועוד ספיקות כאלה ואחרות ואיכא ריבוי ספיקות טובא ובכה"ג מי נימא דאיכא בכלל רוח רעה ליחוש לה וממילא אחר כל זה אין הכי נמי שיהיו מספיק מהאחרונים להקל עכ"פ בדיעבד להשתמש בזה [וע"ע דובב מישרים (ח"ג סי' ט"ל) שהיקל בתבשיל לכבוד שב"ק דאיכא שומר מצווה וגם ספק ספיקא אלא שעכ"פ לנידון דידן לא דמי כ"כ דבסוגיא דילן איכא הקריבהו וד"ב].

ובאמת שתקדים לדברים הנ"ל חזיתי שכבר מצינו באחרונים והוא דיון לגבי אתרוג שנשכח תחת המיטה אי שפיר דמי לצאת בו ידי חובת מצווה דזה יצא ראשונה רבנו מהר"י חבר ע"ה (בנין עולם או"ח סי' ל"ג) שדן בעיקר הסוגיא האם אתרוג צריך להיות מוכשר לאכילה על מנת לצאת בו ידי חובה או דילמא אפי' אינו מוכשר לאכילה שפיר לצאת ידי חובה וכתב שהנפקא מינה הוא לענין שהה תחת המיטה שנאסר לאכילה וכתב להקל מעיקר הדין בשאר ימות החג דהכא אינו מטעם שעומד לשריפה אלא שעכ"פ השתא דן ביום הראשון עצמו ובזה דן בסוגיא אם נאסר לאכילה ע"פ דברי הפוס' לגבי שהה תחת המיטה והביא דברי הגר"א שציווה לזרוק ואין להקל מצד תבשיל דהכוונה כל שיכול להתבשל עוד נראה לפסול משום הקריבהו וכיוון דרוח רעה שורה עליו נראה דפסול למצווה אלא כיון שלא נתברר דבר זה בפוסקים בפירוש מסתפינא לחדש בזה דבר ואם לא נמצא אתרוג אחר אלא זה ודאי דיש ליטלו ולענין ברכה יש לצדד בזה אם מברכין עליו כנ"ל בכל זה וצ"ע למעשה [לא כ"כ ברור מאיזה טעם היקל מצד הקריבהו עוד בה לא הזכיר דברי השו"ע שהזכרנו אחהמ"ר].

אלא דעי' מאידך למהר"י ציוני (עולת יצחק ח"א סי' נ"ה) דמה דמספקא לבנין עולם ברור להקל כתב שאין להחמיר אי מצד דקי"ל בדיעבד אין רוח רעה אוסר עוד יש לחלק בין אוכל חי לבין תבשיל עוד בנוסף הבנין עולם גופיה לא מכריע לאסור עוד בה יש לחלק בסוג המיטות דמיטות שלהם היו מחיצות המיטה יורדות עד מטה או עד פחות מג' ועל כן חשיב גוף המיטה משא"כ מיטות שלנו שתחת המיטה בטל לבית עוד יש להקל מצד שומר מצווה וכתב ששלח לגאון אחד והסכים עימו בטעמים והוסיף מה שאין העולם נזהרים האידנא דרוח רעה בטלה וכמש"כ מהרש"ל והוסיף על זה הרהמ"ח שאפי' נאמר לדינא דגמ' אסור בדיעבד מ"מ כיוון דאין כאן איסור מצד עצם הדבר רק מחמת חשש סכנה מיקרי היתר אכילה וקרינן ביה לכם ויתרה מזו הוסיף שאפי' מצד הקריבהו אין ליחוש דהא דחייש' הקריבהו דווקא בדבר שנראה אבל אינו נראה אין ליחוש והביא ראיה מרש"י (זבחים סח: ד"ה

שנסמת) וע״ש שהקשה מדברי הרמ״א וסוגיא דיין לזבחים וכתב שכיוון שהיה מציאות מסויימת של ספק דבר חשיב ניכר ע״ש.

ולענ״ד אחהמ״ר מכב״ק תורתו אם לדין יש תשובה ראשית מש״כ לגבי ספק או הקריבהו אין הכי נמי שהרגיש מיין אבל לא זכר שר דברי הטוש״ע שאפי׳ בזמנינו אין להקל והשתא מה בכלל יש להסתפק והוי ממה נפשך אין כלל ועיקר צד של ניכר ואפ״ה ומוכח שלא כחילוק ד״ק ומש״כ להביא מרש״י לענ״ד אחהמ״ר לא דמי כעוכלא לדנא דהתם אינו מצד שאינו ניכר אלא מצד שאינו מחוסר איבר שהרי הטעם של הפסול הוא מצד חסרון וכל שיש כל האברים אפי׳ שיש דוקין עדיין דרך להקריב ולא קשיא מידי עוד בנוסף מה שהביא לעניין רוח רעה שבטלה אתמהה התם לעניין נטילת ידיים אלא שאף זה קשה שהרי סתירה היא באיזה רוח רעה קמירי עוד בה יש לומר דווקא שיבתא אבל מי נימא רוח שתחת המיטה אתמהה ועצם הדימוי ברוח לכל מילי תימה היא והראיה הגר״א החמיר לגמרי והאחרונים דנו רק בדיעבד והכיצד נימא שאין רוח רעה וד״ק אחהמ״ר צריך לי ביאור.

וע״ע מה שכתבו להקל השדי חמד (כללים מע׳ ל׳ כלל קמ״א אות ל״א) מהרי״ל דיסקין (שלמת חיים זוננפלד מהדו״ח סי׳ רצ״ד) הגר״י וייס (מנחת יצחק ח״ח סי׳ נ״ז אות ה׳) והוסיפו מטעם של שומר מצווה לא ידע דבר רע [אלא שלענ״ד עצם הטענה הנ״ל יש לדחות דעי׳ לרבנו הדובב מישרים ע״ה (ח״א סי׳ ע״ד, ח״ג סי׳ ט״ל) עוד בנוסף י״ל שדווקא כאשר הטענה היא שסומך על המצווה עצמה ואילו בנידון הני פוס׳ הרי אינה עומדת לאכילה ועיקר החשש הוא מצד האכילה שבדבר וממילא עצם הדימוי להקל אינו מובן אחהמ״ר וכעין זה לנידון דידן לגבי שמן וק״ל].

עוד עי׳ מה שהאריך בזה רבנו הגרע״י ע״ה (יבי״א או״ח ח״ח סי׳ נ״א) שהזכיר מכל הנ״ל וכתב לצרף ג״כ דברי מהרד״פ לגבי תשמיש וכן שיטת האחרונים שבזמנינו במרוצף אין ליחוש לרוח רעה ולעניין הקריבהו סמך בכל כוחו ע״ד מהר״י ציוני הנ״ל וסיים אם יש לו אתרוג אחר עדיף שיצא בו י״ח אבל אם אין לו אתרוג אחר רשאי לצאת י״ח באתרוג הזה ששהה תחת המטה בשעת שינה ורשאי גם לברך עליו, וכפל הדברים (חזו״ע סוכות עמ׳ רע״א ואילך) אלא דהתם כתב להקל מעיקר הדין ולא חילק בין יש אפשרות אחרת או לא ומבואר יוצא דאפי׳ אפשר להשיג אתרוג אחר א״צ ומעיקר הדין משתמש באתרוג שיש ספק עליו.

אלא דעי׳ מאידך לרבני משפחת קנייבסקי (חזו״ע שם סוע״מ רע״ג-רע״ד) שכתבו להחמיר טובא שלא לצאת בזה ידי חובה כלל ועיקר משום

פסק הגר"א בזה ע"ש [וע"ש מש"כ הגרע"י לדחות דבריהם].

עוד עי' לרבנו הגר"מ שטרנבוך שליט"א (תשובות והנהגות ח"ב סי' שט"ז) שנשאל לגבי אתרוג שהובא במטוס אם ליחוש מצד שינה כתב לחלק הקושי בין סוגיא של רוח רעה דלא ברירא מילתא לעניין איסור כמשנ"ת לעיל במחלוקת האחרונים לבין גילוי דהתם איסור גמור בזמן הש"ס ממילא פסול מדינא אף בדיעבד והביא מחלוקת האחרונים ונוטה דעתו להחמיר אלא שבנידון שנשאל כיוון שהיה במטוס כתב שמעיקר הדין יש להקל ע"ש.

אלא שלענ"ד ממה נפשך אין להקל ראשית לפי מה שביארנו שמעיקר הדין אפי' בספק אין להקל לעשות מצווה כמבואר בגמ' ואף שיש לדון בריבוי ספיקות מ"מ הגדר של הקריבהו או לא לעניין דיעבד אלא הכיצד תתנהג ותגיש לפני המלך וודאי אין אדם שיגיש לפני מלך דברים אשר יש בהם ספיקות וכש"כ לפי הגר"א שהחמיר טובא ובאחרוני הדורות אשר הזכירו לא חזיתי להדיא טעם המצודק אמאי אין חשש מצד הקריבהו ואף שיש לדון לגבי כל הספיקות הנ"ל כל אחת בפני עצמה וכש"כ בצירוף כולהו ועצם הדיון שיש לנו ספק במהות האם בכלל היה אלא כיוון שמדברי הגמ' והשו"ע אף לגבי זמנינו משמע בכ"ג לאסור אין הכי נמי שאין לנו להקל מצד הקריבהו וכש"כ בנידון דידן שאף שהרבה מהאחרונים הקלו מ"מ כיוון שאפשר בקל לתקן בתיקון אחר והיינו להשתמש בנרות שעווה אמאי נכניס ראשנו לכתחי' לדבר אשר יש ספק למול דבר אשר יוצא מעיקר הדין.

אלא שעכ"פ עדיין יד הדוחה נטויה שהרי יש לחלק בין שעווה לבין שמן שהרי כלפי השמן איכא מעלה של הידור בנים זכרים וכדו' משא"כ בנר שעווה אלא שעכ"פ לענ"ד נראה שזה דווקא כאשר אנו דנים על ודאי שמן ללא שום חשש ופקפוק שהרי כיצד נימא שאדם יקיים מצווה בספק בגופה שיש צדדים מסויימים שאינו מקיים בכלל ויתרה מזו עומד כביזוי וכש"כ בדיני חנוכה כאשר מצינו שהרמ"א גופיה (סי' תרע"ג ס"א) שכתב שהמנהג להדליק בנר שעווה כיוון שאורן צלול כמו שמן ומוכח שאף שיש מעלה לשמן אפ"ה נהגו בשעווה כיוון שאורם צלול וא"כ במכל שכן בנידון דידן שיש ספק מצד אחד בקיום מצווה למול ודאי מצווה עוד בנוסף על הנ"ל לענ"ד נראה דיש לחלק ממה נפשך שהרי ניחא לגבי אתרוג לא מצינו מעלה של דומיא אבל לגבי נרות חנוכה האחרונים תפסו להחמיר מצד הסברא של דומיא דבית המקדש וממילא פשוט וברור שלגבי בית המקדש לא היו מסכימים כולהו להשתמש בספק שמן הנ"ל ועל כן פשוט שבכה"ג יש להשתמש בנר שעווה.

עוד לענ״ד נראה שיש להוסיף מצד הסברא ששאני נר חנוכה דמצינו בו עוד סלסולים כגון שמן שנפל בתוכו עכבר שאפי׳ בס׳ לא בטיל והכריעו האחרונים דה״ה לעניין חנוכה [עי׳ שו״ע (או״ח סי׳ קנ״ד סי״ב) ומחלוקת אחרונים באיכא ס׳ מחדא הט״ז (שם) שכתב להקל אלא מאידך המנחת יעקב (כלל כ״ב) הפר״ח (יו״ד סי׳ ק״ד) ועוד שתפסו במושלם להחמיר וע״ע כה״ח סופר (יו״ד סי׳ ק״ד) וע״ע לרבנו הגרע״י ע״ה (חזו״ע חנוכה עמ׳ פ״ז) אלא ע״ש בהע׳ מש״כ שזה דווקא כאשר הוא מאוס אבל איכא ס׳ ואין ידוע אם מאוס יש להקל] ומוכח דנקטי׳ לסלסול רב במהות של חנוכה והכא נמי בנידון דידן.

עוד עי׳ לרבנו הגרע״י ע״ה (שם עמ׳ פ״ח) שכתב שאף בשמן ששהה תחת המיטה יש להקל בשעת הדחק ובפרט במקום שיש הפסד מרובה והשתא לדידהו יש לעי׳ ראשית חזי׳ דהוי אלים טפי מאתרוג שהרי לגבי אתרוג היקל מעיקר הדין ואילו הכא לא מיקל מעיקר הדין עוד בנוסף ודאי לדידהו אם יש שעווה יעדיף אלא שעכ״פ יש לעי׳ בספק לדידהו הכיצד יהא ולענ״ד נראה שודאי אף בספק עדיף שעווה שהרי חזי׳ שאף שהיקל בסוכות לעניין אתרוג מ״מ הכא החמיר ועל כרחך דלא ברירא ליה מילתא כלל ועיקר וע״ש מה שהביא בשם הפאת שדך שאין רוח רעה נראה לעין ולא דמי לעכבר בעין ומוכח שאפי׳ שיש עוד סברות נוספות לעומת האתרוג עדיין נטה להחמיר טובא ועל כן אף לפי מש״כ להקל באתרוג מוכח שבשמן יש להחמיר טפי ולפי זה יוצא שאף האחרונים שכתבו להקל באתרוג אין הכי נמי שבשמן יהא חמור להם טפי שאפי׳ הגרע״י נקט לחומרא הכא וק״ל.

עוד עי׳ לרבנו הפני יהושע ע״ה (שבת כא. ע״ד התוס׳ ד״ה ומותר) שאף אליבא דרב הונא יש להקל להשתמש בכל השמנים כאשר אין שמן אחר שאין ליחוש שמא ישתמש לאורה ועל כרחך שכל שיש אפשרות בדבר אחר אין להקל ולהתיר להשתמש בסתמא והכא נמי וכש״כ לפי מה שכתבנו מצד הקריבהו ובזה עדיין לא עלה מזור וק״ל.

ואף שהרוצה לעמוד על כלל הדברים ולהקשות שהרי עצם הדימוי לאתרוג וכן לעניין שמן הרי התם קמיירי בודאי שהה ולא כנידון דידן שהוא ספק בעצם ועל זה נוסיף מ״מ מאידך לענ״ד כבר ביארנו שהסוגיא של הקריבהו אשר הזכרנו לעיל קמיירי אפי׳ בספק ואפי׳ בדבר שאינו ניכר והטעם פשוט כמשנ״ת שאין דרך והכא נמי הרי אין דרך להגיש וכש״כ בנידון של חנוכה אשר האחרונים החמירו לעניין הדומיא דבית המקדש על כן מעיקר הדין כיוון שאפשר להדליק בשעווה שהוא מעיקר הדין ואורו זך וטוב מכלל השמנים ומאידך הוא רק בשביל מעלה

של הידור מצד בנים מי נימא שנאמר בודאי ועל כן עדיף לנו ודאי קיום מצווה בהידור ומעיקר הדין בלא חשש של הקריבהו [אף שלעניין דיעבד יש לדון אם יוצא ידי חובה וד"ב] מאשר ספק בקיום בשביל מעלה מצד השמן עצמו שיש ספק בגופו לעניין קיום המצווה ממש וד"ב.

ואולי לענ"ד יש להביא דמות ראיה לכל הנ"ל מהא דמצינו (תענית כה.) חד בי שמשי חזייה לברתיה דהוות עציבא א"ל בתי למאי עציבת א"ל כלי של חומץ נתחלף לי בכלי של שמן והדלקתי ממנו אור לשבת א"ל בתי מאי אכפת לך מי שאמר לשמן וידלוק הוא יאמר לחומץ וידלוק תנא היה דולק והולך כל היום כולו עד שהביאו ממנו אור להבדלה.

והשתא יש לעי' אמאי כביכול נעשה הנס בחומץ הרי יכל להעשות נס גדול טפי שהרי כלפי ר"ח בן דוסא חזי' שלא שייך כלל ועיקר הנאה ממעשה ניסים כיוון שמלומד טובא [ועי' בחי' עמ"ס תענית וע"ע יעב"ץ וחיד"א (שם)] והשתא אם מעלה היא שמן אמאי שלא יהפך לשמן ואז ירוויחו גם את המעלה של השמן עצמה להדליק ואין לומר שאין דרך לעשות שהרי מצינו כבר תקדים לזה (ברכות ה:) רב הונא תקיפו ליה ארבע מאה דני דחמרא... קבילנא עלי... איכא דאמרי הדר חלא והוה חמרא... והנה חזי' שיש אומרים שנהפך החומץ ליין מחדש וא"כ כש"כ לר"ח בן דוסא שאם יש מעלה לשמן אמאי שלא יקיים ההידור הגדול ביותר ועל כרחך שכיוון שעיקר ההדלקה נעשתה לשם המצווה וכך הייתה כוונתו סגי בזה והכא נמי כיוון שהאדם אשר מוותר כביכול על הספק מצד חשש של הקריבהו ומדליק בשעווה ומקיים הדלקה באור זך וראוי אין הכי נמי שלא גרע מחומץ הנ"ל וק"ל.

עוד לענ"ד שיש להוסיף שעצם המעלה של הרגיל בנר דקמיירי בשמן אינו בדווקא הוא ותליא שהרי לעניין חנוכה לא לכולי עלמא הוא עוד בנוסף עצם שביאור הרגיל בנר אם נאמר לעניין שמן גם אינו מוסכם שהרי יש הטוענים שנאמר רק לעניין שבת עוד בנוסף אמרי שהעניין של הרגיל היינו שמדליק בזמנה ומניח שיעור המספיק [והיינו לגבי שב"ק שיהא מספיק לאורך הסעודה וכדו'] עוד בנוסף מרן בשולחנו הטהור (סי' תרע"ג ס"א) אף שהזכיר ביתה יוסף העניין של שמן זית מן המובחר בשו"ע לא העתיק וכתב שכל השמנים כשרים והרמ"א הוא שהזכיר זה אלא שסיים שהמנהג שעווה ועי' לו (דרכי משה שם ס"א) שכתב שדינו ממש כשמן זית מחמת צורת האור שלו, ואף שמאידך בגמ' שבת (כג.) התבאר מעשה דאביי ששמן זית מצד שנמשך וכן התוס' (שם) כתבו דקמיירי בנר של חנוכה מ"מ כל העניין מצד הנמשכות ולא מצד מעלה מיוחדת אלא דעי'

לפר"ח ע"ה (סי' תרע"ג על ס"א) שכתב שאף שהרמ"א השווה ביניהם מ"מ לעניין חנוכה יש עדיפות בשמן זית דומיא דהמנורה אלא שעכ"פ כבר ביארנו דזה דווקא כאשר אנו דנים על ודאי שמן ללא פקפוק אבל כאשר נופלים ספיקות נוספות אין הכי נמי שהדרי' לעיקר הדין והיינו צליל נהוריה טפי וק"ל.

עוד בנוסף לענ"ד יש לומר שבשמן הנ"ל יש להסתפק דעי' לרבנו הגר"ש קלוגר ע"ה (חכמת שלמה סי' תרע"ג) שעל מחלוקת השבות יעקב וחכם צבי לגבי אדם שבא להדליק בנרות שעווה והביאו קודם שבירך נרות שמן זית כיצד יש לנהוג ושקו"ט בזה וכתב לבאר אליבא דהחכם צבי היכי דאין ההידור בגוף המצוה, רק מצד הבעלים שעליהם לעשות מצוה מן המובחר כגון בנידון דידן דמצד הרואה אין הפרש בין שמן זית לנר שעוה ואין מעלה לשמן זית רק מצד דהנס נעשה בשמן וגם הוי דומיא דמנורה וא"כ בזה אין המצוה מן המובחר מצד הידור גוף המצוה רק מצד העושה וזה אין נלמוד כלל מזה אלי ואנוהו... והשתא לפי זה יוצא שאפי' לגבי השמן מצד המציאות אין הידור בגופו רק מצד העושה וכלפי העושה הרי תליא בהוראת חכם שהרי הספק שלו האם עדיף שמן אפי' שהוא מספק שהרי מספק נכשירו או דילמא עדיף שעווה שעכ"פ נהורא צליל טפי ועל כן ממה נפשך אפי' כלפי זה אלי ואנוהו יש לעי' ואף מצד גוף המצווה ועל כן ממה נפשך פשוט שעדיף השעווה.

אחר עלות כל הנ"ל לענ"ד נראה שמעיקר הדין עדיף ידליק בשעווה אם שהה שמן שהוא אכיל לפי משנת הבא"ח ע"ה ואפי' יש ספק אם שהה או לא אף שיש צירופים רבים להקל אין לנו בכדי להקל לעניין חנוכה כיוון דבעי' דומיא דמנורת בית המקדש עוד בה אפי' מספק ביארנו משו"ע לעניין קידוש לגבי גילוי שאפי' בימינו אין להקל וחזי' כמה חמור ההקריבהו ולא מהני מה שאינו ניכר ועל כן פשוט שהנוהגים להחמיר כמשנת הבא"ח לחלק בין שמן הראוי לאכילה לאינו ראוי שספק שהה יש להדליק בשעווה.

אלא שעכ"פ כל זה למשנת רבנו הגרי"ח ע"ה אבל לענ"ד לפי מה שכתבנו שאין גדר כזה של שמן שראוי לאכילה שהגמ' קבעה בצורה פשוטה אזוקי וכן נפסק בשו"ע ובאחרונים ואף הרמב"ם שהתיר לברך שהכל כתב להדיא לא אכיל ועל כן פשוט וברור שמעיקר הדין לא מבעיא ספק שמן אלא אפי' שמן ממש ששהה מותר מעיקר הדין והוא בא"ח מפורש כמשנ"ת וכש"כ לעניין שמן למאור וכדלעיל וצוי"מ אכי"ר.

סיכום מעשי:

1. מה שבזמנינו יש המחלקים בין שמן שראוי לאכילה לבין שמן שאינו

ראוי לאכילה בפשטות דברי חז"ל היינו רבותינו מחברי הש"ס בבלי ירושלמי רבותינו הראשונים והאחרונים לא מצינו מקור נאמן לדבר אלא לרבנו הגרי"ח ע"ה ועל כן מעיקר הדין אין לנו לבדות מליבנו חילוקים בין שמן הראוי לאינו ראוי וכל השמנים העשויים מזיתים מוגדרים כאינם ראויים לאכילה ועל כן אין נפקא מינה באיזה שמן זית מדליק למאור או רגיל שנעשה בכבישה קרה לכולי עלמא אין מעלה לזה על פני זה וכולהו כשרים מעיקר הדין וכל שהוא עשוי מזית או גפת זית וכדו' חשיב מזית ושפיר לכתחילה להדליק בו בהידור רב.

2. מהנ"ל יוצא שאף לרבנו הגרי"ח ע"ה הסוברים שאין לברך על שמן בזמנינו או אפי' לברך אלא שהכל אין הכי נמי שאם שהה תחת מיטה מעיקר הדין שרי להדליק ולא רק בדיעבד או שעת הדחק וכדומה.

3. למשנת הבא"ח שבזמנינו יש חילוק בסוגי השמנים העשויים מזית בין אכיל לאינו אכיל שמן שיש ספק אם שהה תחת המיטה ויש לו תחליף להשתמש בשעווה עדיף ידליק בשעווה ולא יסמוך על צירופים או ספיקות דעדיין איכא חשש מצד הקריבהו.

4. הקריבהו לפחתך גדר בגוף עשיית מצווה והיינו דבר אשר דרך להגיש לפני אנשים מכובדים שרים מלכים וכדו' וכל שאין דרך להגיש או מתבייש וכדו' להגיש פשוט שאין להגיש לפני מלך מלכי המלכים וממילא אין להשתמש בו לקיום מצווה [עבר והשתמש בדיעבד וכדו' יצא].

הגאון רבי יהושע בן מאיר שליט"א
מח"ס מפיקודיך אתבונן

נר חנוכה שחלק מהשלהבת מעל לעשרים אמה

תשובה על שאלת הרה"ג **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א מח"ס גם אני אודך ועו"ס.

נר חנוכה שהניחה למעלה מכ' אמה פסולה. רציתי לשאול אם חצי שלהבת בתוך הכ' אמה וחצי השלהבת למעלה מכ' אמה האם כשר ?

תשובה: נראה שמספיק אפי' ניצוץ של אש, כ"ש חצי שלהבת. וע"כ בחצי שבתוך כ' אמה יצא, אף אם השאר כליתא דמי.

אם יבוא משיח באמצע חנוכה – האם ידליקו נרות כב"ש?

ב"האוצר" גליון לו [טבת תש"פ] הובאה שאלה של הרה"ג **גמליאל רבינוביץ שליט"א** בעמח"ס "גם אני אודך" ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים, "אם יבוא משיח באמצע ימי החנוכה כיצד ינהגו, האם יעברו באמצע ימי החנוכה להדליק בסדר של פוחת והולך, כדברי בית שמאי (שהרי כידוע כשיבוא משיח ננהג כב"ש)? והאם יתחילו משמונה".

הנני מצרף תשובה שכתבתי לו בעניין לפני חנוכה תש"פ:

***

לאחר דשוה"ט כדו"כ,

א. אף שיש מקורות שלע"ל תהיה הלכה כבית שמאי[א], אין זה הלכה פסוקה, ואין לזה זכר בגמרא או ברמב"ם או שאר הראשונים, או בפוסקים האחרונים. אמנם מופיע בהרבה מקורות

א. חלק מהמקומות שמוזכר שבימות המשיח יהיה הלכה כב"ש.

פרי צדיק [חנוכה אות ח]; יערות דבש ח"ב דרוש ח; פתח עיניים, אבות, פ"ה מי"ז; בגדי שש לרב רחמים בוכריץ [אבות שם]; שיח יצחק [עמ' עא]; ביאור 'אבני אליהו' לבן הגר"א, סידור הגר"א, ברכת יוצר המאורות סוד"ה 'ובורא הכל'; ספר הדורות, כרך ב' בערך 'בית שמאי', אות ב, דף קעה, ב]; מלבי"ם בספר 'התורה והמצווה' פרשת חקת; קובץ שיעורים, קונטרס דברי סופרים, כלל ה אות טז; אגרא דכלה, רקח, ד"ה 'בוקר' א; ובספרו בני יששכר, מאמרי חודש

מאוחרים, חלקם בשם האר"י ז"ל [למרות שלא נמצא בכתבי האר"י או רח"ו], ואף הובא ברוח החיים בשם הגר"א [פ"ד בהגהה]. וצוטט רבות בספרי החסידות [ראה לדוגמא שפת אמת, פרשת קורח, שנת תרמ"ז; קדושת לוי (ליקוטים); "אמרי יוסף", פרשת תולדות ד"ה ויהי יצחק; פרי צדיק הלכות חנוכה ועוד. וראה גם הרב ש"י זוין, לאור ההלכה, עמ' שב ואילך; שם, עמ' שט]. אמנם ראה במסילת ישרים סוף פרק כ: "וסוף סוף נגמר שהלכה כבית הלל לעולם, הנה קיומה של תורה שגמר דין זה ישאר בכל תוקף לעד ולעולמי עולמים ולא יחלש בשום פנים שלא תעשה תורה חס ושלום כשני תורות, ועל כן לדעת המשנה הזאת יותר חסידות הוא להחזיק כבית הלל אפילו לקולא מלהחמיר כבית שמאי".

ב. גם לא ברור מתי בדיוק תהיה הלכה כבית שמאי, האם בבנין ביהמ"ק או בביאת המשיח, או רק בעוה"ב. הרי פשט דברי הרמב"ם שאין בין עולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכויות בלבד. וכבר הביאו ראיה גמורה לכך שלא יהיה הלכה כבית שמאי כשיבנה ביהמ"ק מגמ' ביצה ה, ב "מהרה יבנה המקדש ויאמרו אשתקד מי לא אכלנו ביצה ביום טוב שני, השתא נמי ניכול, ולא ידעי דאשתקד שתי קדושות הן והשתא קדושה אחת היא". ואי הלכה כב"ש מאי גזירה שייכא, הרי לב"ש אפי' ביו"ט ראשון גופיה שריא. וראה בזה מקראי קודש על ענייני יו"ט.

ג. תירוצים רבים נאמרו על הקושיה מהגמ' בביצה. י"א שלא בכל דבר תהיה הלכה כב"ש, וי"א שרק לעוה"ב הלכה כב"ש, וי"א שרק לחומרא הלכה כב"ש, ועוד אין ספור תירוצים.

ד. ונראה לי דבר הפשוט מבחינת ההלכה שכדי שתהיה הלכה כב"ש צריך שכך תחליט הסנהדרין. ומה שמסרו לנו בסוד ה' ליראיו שכך יהיה, כי בעולם של דין צריך לתקן את מידת הגבורה [או כל הסבר אחר], זה פשוט הסבר מדוע יומלץ לסנהדרין להחליט כך שתהיה הלכה כב"ש. אבל פשוט ש'אמת לארץ השליכה', וההלכה היא כהכרעת ב"ד הגדול שהוא 'עיני הקהל' והם "עיקר תורה שבע"פ והם עמוד ההוראה ומהם חוק ומשפט יוצא לכל ישראל... וכל המאמין במשה רבינו

סיון, מאמר ו אות א; אמרי אמת [ליקוטים]; [ראה משך חכמה, וישלח, לב, טו]; ענף עץ אבות עמ' שסו; סוף ספר זכרון שמואל (וילנא תרמ"ה) בשם שו"ת יד אליהו; עמודי שבעה דרוש כא; מדרש מלך בראשית יז, ב בשם האר"י; תוס' חדשים ריש מסכת אבות בשם ר' לוי יצחק מברדיטשוב; ערבי נחל, אמור, דרוש ה;

דיונים בנושא

הרב ישראל דנדרוביץ, קובץ 'אור ישראל', סג, עמ' רז.

ובתורתו חייב לסמוך מעשה הדת אליהם ולהשען עליהן" (רמב"ם בתחילת הל' ממרים). וזאת התורה לא תשתנה לעולם, ופסיקת ההלכה תמיד תהיה בידי ביה"ד הגדול בירושלים. דבר זה היה נכון גם אם היה מופיע ברמב"ם ובפסוקים שלע"ל הלכה כב"ש. ק"ו כשאין לו מקור ברור בהלכה.

וכיוון שכן, חשש הגמ' בביצה שיבנה ביהמ"ק, ועד ר"ה עוד לא יכריעו ביה"ד הגדול שהלכה כב"ש. וממילא יצא שיתירו ביצה ביוט"ש של ר"ה בניגוד להלכה שבאותו רגע [שכל עוד שביה"ד הגדול לא שינה את ההכרעה ההלכתית, היא כמובן "האמת", שהרי 'אלו ואלו דברי א' חיים']. **ה.** וממילא נפתרה שאלת כת"ר. אם יבוא המשיח באמצע חנוכה, וביה"ד הגדול יקום מיד ויחליט בתוך חנוכה שהלכה כב"ש, הוא גם יורה לנו כמה נרות להמשיך ולהדליק בשאר ימי חנוכה. ואם לא יספיק לקום ביה"ד הגדול, או טרם יחליט שההלכה כב"ש, - הרי ההלכה כב"ה, וימשיכו להדליק נרות כמנהג ב"ה.

תקוותי שאי"ה כמו שנפתרה שאלתו, אף תתקיים רצונו, ויגאלנו משיח צדקנו, ויבנה בית חיינו, ויזכה כת"ר לעבוד בבית אשר נקרא שם ה' צב- אות עליו.

באה"ר, בברכה"ת, וברכת חנוכה שמח!

מקום הדלקת נרות חנוכה

שלום לרב שליט"א,

מקוה ששלומו טוב.

א. לגבי מקום הדלקת נרות חנוכה בבית פרטי. כעת שאני גר בבית פרטי שיש לו חצר ואחריה הכביש (וכך הם רוב הבתים במושבנו). לכאו' יש מנהגים שונים ולכל מקום שאנשים מדליקים בו יש מקור. ובכל זאת השאלה מה המובחר.

בפשט שו"ע מקום ההדלקה, כשיש חצר שנפתחת לרה"ר, הוא בפתח החצר, מצד ימין (כי אין לנו מזוזה שם).

מנגד, מהרמ"א משמע שכיום שנהגו כבר להדליק בפנים, אין חיוב להדליק בחוץ. וכידוע הרבה נהגו כך אף שחזרנו לא"י. וחלק החזירו עטרה ליושנה.

גם לפי זה, השאלה אם להדליק בפתח הבית או בחלון. מהמ"ב עולה לענ"ד שאם בחלון יראו גם בני הבית וגם העוברים ברחוב, ואילו בפתח הבית יראו רק בני הבית (אם זו המציאות לפי מבנה הבית) -עדיף בחלון. אם כי ראיתי דעות שדווקא בפתח הבית (וחלקם נסמכים על המקובלים).

עוד סיבה כנגד פתח החצר - ראיתי בשם החזו"א שדווקא בחצרות שלהם שנועדו גם לתשמישים שונים, היה פרסומי ניסא גם לבני הבית שם, אך כיום שזה רק מעבר או לנוי, עדיף להדליק בפתח הבית מאשר בפתח החצר. ויש חולקים. ולענ"ד סברת זו שאומרים בשם החזו"א אינה מובנת כ"כ. ואף שחצר שימשה פעם לדברים רבים, הרי זמן ההדלקה הוא בסוף השקיעה, ויש נוהגים בצה"כ - זמן חשוך שבו כבר נשארים בד"כ בבתים. ורק החוזרים מהעבודה מסתובבים עדיין ברחוב אך לאו דווקא בני הבית.

עוד שמעתי שי"א שכיון שצריך אקווריום זכוכית כדי להדליק בחוץ, ומיד לאחר ההדלקה סוגרים את הזכוכית בכדי שלא תיכנס רוח, יוצא שבזמן ההדלקה הנרות אינם יכולים לדלוק חצי שעה ברוח מצויה.

למעשה, אני מסתפק מה עדיף - פתח החצר או בבית. ומי שמדליק דווקא בבית, האם עדיף בפתח הבית או בחלון.

ב. המושב עושה הדלקה בצומת שליד הכביש הראשי, במנורה גדולה שמדליקים שם מעין לפידים עם אש. איני רואה מקום להתיר לברך על זה. שהרי דווקא בביהכ"נ תיקנו להדליק בברכה. וי"א שגם במקומות כינוס (כגון חתונה) אם עושים שם תפילת ערבית וכד'. אך במקום אחר, זה כנגד הדעות הללו וספק ברכות להקל. רציתי לשמוע דעת הרב.

תודה רבה הרב,

***

תשובה:

רוב ברכות ושלומים להרב.

א. כל המנהגים והמקומות כשרים[ב]. אני אישית סובר שכשיש בית ויש חצר לפני הבית הפתוח לרה"ר, אם יש לחצר 'פתח' הלכתי, דהיינו שתי מזוזות ומשקוף ממש, עדיף להדליק בפתח החצר. לעומת זאת אם הכניסה לחצר היא כעין פרצה בגדר, ללא מזוזות וללא משקוף מלמעלה, אזי ראוי להדליק בפתח הבית הפונה כלפי חוץ. כמדומה שזה גם מנהג ירושלים[ג].

אם מדליקים בפנים, אז לדעתי עדיף בחלון שיראו גם מבחוץ מאשר בפתח הבית מבפנים.

ב. ראה 'הליכות שלמה', מועדים, חנוכה, פרק יד סעיפים ד-ה, ובהערות שם.

ולענין דברי החזו"א לגבי חצר, ראה ב'דבר הלכה' שם אות ו.

ג. ראה 'דבר הלכה' שם אות ח. כך גם שמעתי ממו"ר הגאון רש"ז אורבאך זצ"ל, וכמדומה שכך הייתה גם דעתו בראשונה. גם הוא עצמו היה מדליק בכניסה לבית, בראש טור מדרגות שירד לרחוב.

השאלות על ה׳אקווריום׳ הם רבות. התירוצים רבים ופשוטים. בירושלים אמרו בשם המהרי״ל דיסקין שלא להדליק באקווריום, מכיוון שזה לא ראוי לדלוק בזמן ההדלקה כי דלת הזכוכית עדין פתוחה [למרות שאני עומד לסגור את הדלת]. ועכשיו עשו אקווריומים חדשים שהפתח מאחור.

אבל מו״ר הגרשז״א זצ״ל ששאלתי אותו פעם על זה, צחק ואמר שכל גדולי ירושלים הדליקו באקווריום, וגם המהרי״ל דיסקין, וממילא לא נראה לומר שהוא אסר. רק שהוא היה אוהב לשאול את התלמידים והסובבים אותו בדרך הלמדנות והחידוד – למה זה מותר.

הוא סיפר לי שפעם הלכו בשבת וראו תרנגולים מסתובבים בחוץ עם ׳בנד׳, כעין טבעת מפח מסביב לרגלים לצורך זיהוי הבעלים [בטבעת מוטבע שם או מספר]. והוא שאל למה מותר למה אין בזה משום שביתת בהמתו. אז פירסמו שהמהרי״ל דיסקין אסר. וכשנודע לו שפרסמו בשמו שאסר, צחק ואמר – בגלל שאתם לא יודעים למה מותר, זה לא אומר שזה אסור, רק שאתם לא יודעים ! בכל אופן, ולרוב השיטות אין בעיה בהדלקה באקווריום, שהרי כך דרך הדלקתו שהדלת עשויה להיסגר, ולכן אין בזה בעיה. ראה עוד בשו״ת הר-צבי (ח״ב קי״ד), והוסיף בשם הגר״א ראי״ם זצ״ל שהגאון המהרי״ל דיסקין היה מהדר שתהיה העששית תלויה ופתוחה בשוליה למטה כדי שבשעת ההדלקה ג״כ יכולים הנרות לדלוק אף מבלי הסגירה. שיטתם בנויה על דברי הלבוש והפרמ״ג שהדלקה עושה מצווה. אך הגרצ״פ פרנק האריך ללמד זכות על מנהג המשתמשים בעששית. וכן התיר בספר לב חיים (ח״ג קמז); מועד לכל חי (כז, מ״ב), כה״ח (תרע״ג ה). יסודם בנוי על דברי הט״ז (סק״ז) שאף אם אוחזה מעט זמן ואז מניחה כשהיא דולקת – יצא, שהרי הנחה עושה מצווה. ראה גם ב׳מנחת שלמה׳ (תנינא, סימן נח, אות ב בסוגריים); וב׳הליכות שלמה׳, מועדים, חנוכה פרק טז, סעיף ו. וכך מובא בשמו של הגר״מ אליהו זצ״ל, מקראי קודש (הררי פ״ז [יד]) וראה שם באריכות.

ב. בנוגע לשאלתך ביחס להדלקת חנוכיה בצומת וברכה עליה, יש בזה שיטות שונות. אם מתכנסים הרבה אנשים מהמושב ומדליקים בפומבי י״א שכיוון שיש פרסומי ניסא אפשר לברך, אך אם אחד מדליק לבד, רצוי שלא יברך [ראה שו״ת ריב״ש קי״א].

ובענין זה אולי יש לומר כי היא מח׳ ראשונים דאיתא בגמרא בפ׳ במה מדליקין [כג, ב]. יום הראשון

הרואה מברך שתיים שהחיינו ועל הניסים, ומחלוקת ראשונים היא אימתי מברך הרואה. האם יברך גם כאשר הדליקו עליו בתוך ביתו או אף כאשר השתתף בפרוטה אבל לא שמע הברכות ולא ראה הנרות או רק כאשר לא הדליקו עליו בתוך ביתו.

והנה ברש"י שם ביאר בשם רבי יהודה שביאר בשם רבי יעקב דלא הוזקקה ברכה זו אלא למי שלא הדליק בביתו עדיין או ליושב בספינה עכ"ל. מלשונו שאמר שלא הדליק "עדיין" משמע אע"פ שעתיד להדליק בכ"ז יברך שהחיינו ועה"נ. אבל הטור לא פירש כך את דברי רש"י אלא עדיין היינו דגם אח"כ לא ידליק וע"כ מדמה אותו ליושב בספינה וכן פירשו הר"ן וכ"כ המרדכי וכ"כ הרא"ש שרק כאשר לא הדליק ואף לא עתיד להדליק.

משמע מדבריהם כי ברכת שהחיינו ושעשה ניסים שייכת רק אם זו המצוה היחידה של הרואה. דהיינו שחכמים תיקנו על הדלקת נרות את ברכת 'על הניסים', ו[בלילה ראשון] שהחיינו. ועוד תיקנו שהמדליק יברך גם 'להדליק'. על כן מי שהדליקו עבורו בביתו, או שידליק יותר מאוחר, כבר בירכו עבורו את הברכות שתיקנו לחנוכה, ושוב אינו מברך כלל.

אך מובא במג"א [תרע"ו, א] כי המהרש"ל פסק כי גם מי שהדליקו עליו בתוך ביתו יברך שהחיינו. ובאמת קשה להלום סברה זו. כי הרי כבר יצא יד"ח המצוה ומה מקום לשהחיינו בשעת ראייתו.

אלא לפי"ז נבין גם את סברת המהרש"ל, שס"ל כי יש לברך על פרסומי ניסא בלבד. ולכן באמת כאשר הדליקו עליו קיים מצוות הדלקת נרות. אבל חסר עדיין ענין פרסומי ניסא שאין פרסומי ניסא נעשה אלא בראית הנר וגם לגביו – יש פרסומי ניסא.

ולמעשה היום נהגו לא לברך על נרות בחתונה או מסיבה שאין עמה תפילה וכדומה, למרות שיש רבים שאמרו כן לברך[ד]. בכל אופן, עדיף שלא יברכו, בעיקר אם ההדלקה לא נעשית 'בכנופיא'. אבל אם זה עושה מחלוקת בין אנשי המושב, הנח להם לישראל.

בברכת אהבה רבה ואהבת עולם,

ד. ראה הרב שמואל אריה ישמח, "האוצר" גליון מח, טבת תשפ"א, "הדלקת נר חנוכה בשטח ובמסיבות וסדרי עדיפות בהדלקה" עמ' נג- סט, בעמ' ס-סא; עמ' -סב-סז. שהביא את החולקים בשאלת הדלקה במסיבות. וראה להלן תשובה ט.

מים אחרונים אחרי אכילת סופגניה; ברכת הרואה בבני עדות המזרח הנוהגים כמחבר; פטור בנזק כשרץ להדליק נרות 'מפני החשד'.

בס"ד, כסלו התשפ"ב

בימי אורה, יושפע שפע ברכה, ברבי' והמשכה, בבריאות גופא מלא חופניים, אורך ימים ושנות חיים לכבוד הרה"ג יהושע בן מאיר שליט"א

שלומך ישגא לעולם

א. ראיתי דבקובץ חוקת המועדים על חנוכה (עמוד יח) לרב שיינברג כתב כי כשאוכל סופגניה וידיו מלוכלכות בשמן עליו לעשות מים אחרונים. האם נוהגים הכי לעשות מים אחרונים אחר אכילת סופגניה (כלומר חוששים לטעם של נקיות, ולא רק של מלח סדומית).

ב. האם ספרדי יכול לברך על נר חנוכה ברכת הרואה על הנוהגים כשיטת הרמ"א. כגון: דרואה מספר חנוכיות של הילדים (ואילו החנוכיה של כסף של האב כבויה).

וחשבתי למימר דאי נימא דיש להחמיר בזה, הרי יכולים אנו למימר כי לעולם אין לברך ברכת הרואה, דהרי יתכן דהנר שרואה הוא נר שהודלק מפני החשד (דבנר מפני החשד אין מברכים, רמ"א תרעא, ח). ואציין דראיתי בזה מחלוקת, דבשו"ת מנחת שלמה (תנינא נח אות א) איתא דגם על נר של חשד מברכים ברכת הרואה. ואילו בספר פניני חנוכה (פסקי הגריש"א עמוד קל) העלה דאין מברכים ברכת הרואה על הדלקה מפני החשד.

ג. האם מי שהדליק בפתח ביתו, ורץ להדליק גם בצד אחר של ביתו מפני החשד. ובריצתו הזיק (התנגש באדם ונשברו משקפיו), האם הוא פטור כדין רץ להדליק נר חנוכה.

בברכת התורה ובציפיה לישועה

***

תשובה: רוב שלום עד בלי ירח להאי גברא רבה, מפיץ דבר ה' זו הלכה,

אחרי דשוה"ט כדו"כ,

א. איני חושב שיש חיוב של 'מים אחרונים', אבל ודאי שבעת ברכה יש דין שצריך שיהיו ידיו נקיות, מפני כבוד הברכה. שאלה אחרת היא אם באכילת הסופגניות ידיו מתלכלכות ממש, או שיש רק מעט שמן, שאם אדם לא מקפיד על כך, לא נ"ל שיש חיוב רחיצת ידים.

ב. נראה שצודק כת"ר שאין לאדם לחשוש שמא הנר אינו נר של ברכה. ובודאי לשיטת מו"ר זצ"ל שאף על נר של חשד מותר לברך ברכת הרואה. [ומה שהביא כת"ר מספר 'פניני

חנוכה' בשם הגרשז"א, נראה שהוא טעות, כמו שהבאת מ'מנחת שלמה' תנינא, נח אות א, בהערה 1. וכך מובא גם ב'מנחת שלמה' חלק שני (תשנ"ט) סימן נח אות מג]. וכן אומרת הסברה הפשוטה, שהרי רואה נר חנוכה שהודלק ע"פ ההלכה. ובשום מקום, למיטב ידיעתי, לא מצאנו בש"ס או בראשונים, ואף לא בשו"ע והנו"כ שצריך לחשוש שמא מדובר בנר של חשד.

יתירה מזו, אם מדובר בנר שמדליק איש מאנשי הבית, שלדעת הרמ"א [והרבה ראשונים] זו מצוות 'נר לכל אחד', הוי ודאי נר של מצווה, אף לנוהגים כשו"ע שלא מדליקים כל אנשי הבית. כיוון שהמדליק עושה ע"פ ההלכה ומברך ע"פ ההלכה, עדיפא מנר של חשד, שבו המדליק ודאי אינו מברך. ואף שבן עדות המזרח נוהג כראשונים אחרים וכדעת המחבר שלא מברך – מי שעושה ע"פ הלכה ומברך ודאי שהוי נר של מצווה וברכה.

הנה הרואה חנוכייה שהנר הראשון כבה, לכאורה מברך ברכת הרואה, שהרי הברכה חלה על כל הנרות, כדכתב המג"א בריש סימן תרע"ו. וע"ש בפמ"ג, ובמשב"ז ס"ק ב, שבלא כיוון בברכה על כל הנרות, משמע מהג"א שחוזר ומברך על שאר הנרות [רק הק' מה שייך 'וציוונו' על מהדרין. ויש לתרץ שכך הייתה התקנה, שיש הדלקה מהדרין ומהדרין מן המהדרין, ועל כן גם בזה שייך 'וציוונו'].

אך מודינא שיש מקום רב להסתפק אם רואה נרות שיודע שהדליק קטן [שאחרת ליכא למיחש להא, דאזלינן בתר רוב]. ומ"מ נ"ל שאף שאין הקטן מצווה בהדלקה, מ"מ פרסומי ניסא איכא בהדלקה [ובכך יש עוד תירוץ לקושיית הפמ"ג 'היכן ציוונו' על מהדרין. שהרי עיקר התקנה היה משום 'פרסומי ניסא'. ופרסומי ניסא יש בהדלקה כמהדרין ובמהדרין מן המדרין, ויש גם בהדלקה של קטן. וראה גם 'מנחת שלמה' חלק ב, סימן נח אות מב, שגם בהדלקת קטן יש איסור להנות מהאור, עיי"ש, והובא ב'הליכות שלמה' שם, פרק טו, סעיף יא]. ולכן יכול הרואה לברך.

ג. אמנם דעת רבי יהודה במשנה ב"ק פ"ו מ"ו (סב, ב) ש'בנר חנוכה פטור'. אך הרשב"א שם כתב שזה דין מיוחד בנר חנוכה כיוון שמצווה להדליק בחוץ, ולא בכל מצווה פטור. ורק בע"ש הרץ פטור כיוון שנכנס קדושת השבת, ע' מרדכי ב"ק רמז לט. מ"מ להלכה פסק הרמב"ם כרבנן (פי"ד הי"ג) שגם בנר חנוכה חייב. וראה ביאור הגר"א חו"מ תיד ס"ק יב. וזה כשיש מצווה להדליק בחוץ, ק"ו שאין מצווה לרוץ, וודאי לא יותר משאר המצוות. א"כ הדברים ק"ו, ומה ברץ להדליק נר חנוכה חייב, רץ להדליק מפני החשד ודאי חייב.

קנה דירה וטרם עבר לגור בה, אם חייב להדליק בה

שלום הרב,

יש לי בבקשה שאלה,

במהלך חנוכה, אקבל מפתח לדירה שקנינו ואתחיל לשפץ ולצבוע שם. אך נגור בינתיים בדירה אחרת שכורה.

האם נצטרך להדליק נרות חנוכה גם בדירה החדשה? או רק בדירה בה נישן. ?

תשובה: כל עוד אתה לא גר שם, ואפילו לא העברת לשם דברים, אין שום צורך להדליק שם נרות [ראה 'הליכות שלמה', מועדים, חנוכה, פרק יג, סעיף י].

חנוכה שמח ויישוב טוב בדירה שלך בארה"ק.

הדלקת נרות חנוכה במניינים בחצרות

למרן הגה"צ רבי יהושע בן מאיר שליט"א

עד חנוכה בוודאי ירחם ה' עלינו שלא יהיה קורונה אמן כן יהיה רצון רק למען יגדיל תורה ויאדיר רציתי לשאול אם מתפללים בחניה או בחצר האם צריך להדליק שם נר חנוכה כמו בבית כנסת ?

בברכת כהנים באהבה כעתירת. גמליאל הכהן רבינוביץ מח"ס גם אני אודך ופרדס יוסף החדש על המועדים

***

תשובה: כב' הרה"ג שליט"א,

כמובן שאני מצטרף לתפילתו של כת"ר שליט"א שעד חנוכה יסיר הקב"ה כל מחלה וכל מגיפה מעל עמו ונחלתו. ואוסיף לברך שכבר נוכל להדליק נרות במנורה הקדושה במקומו בעזרה, בחנוכת בית א-לקינו במהרה בימינו. ויזכה כת"ר הגאון שליט"א לברך שהחיינו על הדלקת המנורה [פשוט שאף אם לא ידליק בליל כה בכסליו, מ"מ בהדלקה ראשונה של כת"ר של המנורה בביהמ"ק שיבנה במהרה בימינו, ודאי יברך שהחיינו על תחילת עבודתו בבית ששם ה' נקרא עליו].

הרבה קולמוסים נשברו על הטעם שאף לדעת המחבר שלא מברכים על הלל בר"ח [ולא אומרים קידוש בביהכנ"ס בליל שבת] שבכל אופן מברכים על הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת (תרע"א, ז). וכבר הקשה כן בחכם צבי (סי' פח), והובאו דבריו בבאר היטב. ואחר כל הטעמים, נראה שהטעם העיקרי הוא כמש"כ הגר"א

(ס"ק כא) על מש"כ המחבר שמדליקין בביהכנ"ס: ראיה מהלל בלילי פסחים שנתקן על הכוס ואומרין בבית הכנסת משום פרסומי ניסא כמו שכתוב בירושלמי (ברכות פ"א ה"ה) בענין ברכה הסמוכה לחברתה "והרי אשר גאלנו שניא שאם שמעה בבית הכנסת יצא". ומבוארת כוונתו שהכריע כדעה שכיוון שיש בזה פרסומי ניסא וקידוש השם גדול, אף לדעת המחבר מברכים על זה. ויש להוסיף טעם שהביאו האחרונים, ואף מו"ר הזכירו במנחת שלמה (תנינא ב-ג סימן נח, אות ג בסעיף ב) ויסודו בפסקי רבינו ישעיהו מטראני (סוכה מד, ב) - שמה שלא מברכים על מנהג הוא כשכל הדבר נובע ממנהג. אבל בהדלקת נר חנוכה יש מצווה מדברי סופרים, רק שלא תיקנו בהדלקה בביהכנ"ס אלא רק בבית. וא"כ המנהג לא יסד דבר חדש, רק הרחיב את תקנה"ח גם לביהכנ"ס. ולמנהג כזה אף לדעת המחבר מברכים. ואף שהדברים צ"ע קצת מהא שהמחבר כתב שלא עושים קידוש בביהכנ"ס, למרות שקידוש הוא ודאי מצווה גמורה, מ"מ שערי תירוצים לא ננעלו. [ונ"ל בפשטות, שעיקר התקנה בנר חנוכה היה 'פרסומי ניסא', וכבר כתבתי כן במק"א לשאלה של נר חנוכה שהדליק קטן. ופרסומי ניסא יש כמובן גם בביהכנ"ס, ואף יותר מבבית. רק כחובה הטילו על היחיד שידליק. אבל ההדלקה בביהכנ"ס היא הרחבה של תקנת 'פרסומי ניסא'. משא"כ קידוש תיקנו במקום סעודה. ואכהל"ז].

והנה במסיבות ועצרות בליל חנוכה נחלקו פוסקי זמנינו. ראה בשבט הלוי (ח"ד סימן סה) שגם לעניין ביהכנ"ס דנו הפוסקים, והבו דלא להוסיף עליה [זאת למרות שבח"א (סימן קפה) כתב שעיקר הטעם בהדלקה בביהכנ"ס הוא משום פרסומי ניסא, וזה יש יותר במסיבות]. וכ"כ באז נדברו (ח"ו סימן עה) בשם מו"ר הגרשז"א זצ"ל. וכ"כ במנחת יצחק (ח"ו סימן סה אות ג), ובציץ אליעזר (חלק טו סימן ל' והניף שוב ידו בחלק כב סימן לז), שלדעת כולם אין לברך במסיבות וכדומה. אולם הרב רוזנטל בספרו 'משנת יעקב' כתב לברך על הדלקה במסיבות. וביביע אומר (ח"ז או"ח סימן נז) נטה לפסוק כמותו [אך כתב שרצוי שלכתחילה אחר ההדלקה יתפללו מעריב]. ונ"ל להוסיף שבעיקר נכון הדבר בימינו שלרוב במסיבות כאלו יש אנשים שלא הדליקו נר חנוכה, חלקם עדיין כי טרם הגיעו הביתה, וחלקם שלא ידליקו בכלל, והוי כמו קידוש בביהכנ"ס שכבר הביא הב"י שיש אומרים שגם נ"ח מדליקים בביהכנ"ס משום מי שאין לו בית ולא ידליק בביתו, ע"ש. [ראה הרב שמואל אריה ישמח, "האוצר" גליון מח, טבת תשפ"א, "הדלקת נר חנוכה בשטח ובמסיבות וסדרי עדיפות בהדלקה" עמ' נג- סט, בעמ' ס-סא; עמ' -סב-סז.

שהביא את החולקים בשאלת הדלקה במסיבות].

לעצם השאלה לגבי מנייני חצרות
וכדו׳, ראה בשיח יצחק לר׳ יצחק וויס הי״ד (סימן שלח, שלט) שכתב לברך אף בביהמ״ד שאין בו מניין קבוע בשחרית. וראה שם בהערת רבי עקיבא יוסף שלזינגר [בעל הלב העברי] שכתב תנאים בדבר, ולפי תנאים אלו אין לברך במנייני בחצרות בימינו. ואחרים אמרו שתיקנו רק בביהכנ״ס שהוא ׳מקדש מעט׳. אמנם נ״ל פשוט שאין זה דין ב׳בית הכנסת׳ אלא במקום שקבוע לתפילה. א״כ ודאי שאם מתפללים באופן קבוע בחצר, יש לו, לגבי דין נר חנוכה, דין בית הכנסת. ויתירה מזו, נ״ל שאף אם המקום לא קבוע כ״כ, הרי אם היה שם מניין [ספרדים או נוסח ספרד] ודאי היו אומרים הלל בברכה בליל פסח, ולא היו חוששים כלל. א״כ לדעת הגר״א ה״ה הדלקת נרות בביכנ״ס. כי, כאמור, העיקר הפרסומי ניסא וקידוש השם הגדול שאנו מודים לו על הניסים ועל הנפלאות. והדברים ק״ו ממסיבות. וכאמור, הגר״ע יוסף זצ״ל כתב שלכתחילה להחמיר במסיבות שאחרי ההדלקה יתפללו מעריב, הרי ק״ו כשמתכנסים להתפלל מנחה ומעריב.

ע״כ נ״ל שיש להדליק בברכה.

בברכה״ת ובאה״ר,

עניה לקדיש באמצע הדלקת נרות חנוכה.

בס״ד כסלו התשפ״א

בימי אורה, יושפע שפע ברכה, ויתברך
משמי מרומים, כבוד הרה״ג
יהושע בן מאיר שליט״א

שלומך ישגא לעולם

בעקבות הנגיף קורונה הציבור
מתפללים בחצרות.
ונשאלנו לגבי שאלה מצויה בימים אלו. כאשר מדליק נרות חנוכה, ואחר שהדליק את הנר של אותו יום שומע קדיש, האם יענה אמן יהא שמיה רבה או שאין לו לענות עד שיסיים להדליק את כל הנרות?

אשמח לחוו״ד כת״ר.

ובזה הנני דושה״ט, בברכה מרובה

***

תשובה: רוב שלום עד בלי ירח ליד״ע
המפיץ דבר ה׳ זו הלכה

לאחר דשוה״ט כדו״כ,

אני משיב בקצרה מפני הכבוד.

באו״ח (תרעו, ד) כתב המחבר ׳אחר
שהדליק אומר הנרות הללו׳. וכתב המ״ב שם (בסק״ח) ׳אחר שהדליק נר הראשון שהוא העיקר אומר הנרות

הללו ויגמור ההדלקות בעוד שאומר הנרות כו' . וכן נהגו רבים.

על כן נראה פשוט, שאף לאומרים 'הנרות הללו' אחר הדלקת כל הנרות, ודאי שכדאי הם הפוסקים שאומרים לפני גמר ההדלקה, שיענה איש"ר וברכו וכדומה. אמנם אחרי הברכה לפני הדלקת נר ראשון, שהוא עיקר המצוה ועליו בירך, לא יענה.

באה"ר ובברכה"ת,

הדלקת נרות חנוכה לחולה קרונה בבידוד

בס"ד כסלו התשפ"א

בימי אורה, יושפע שפע ברכה, ויתברך משמי מרומים, כבוד הרה"ג יהושע בן מאיר שליט"א

שלומך ישגא לעולם

א. חולה קורונה נשוי (עם ילדים), אשר מתגורר קבוע בבית חמיו. ועד השנה היה מדליק את נרות חנוכה בצאת הכוכבים. כעת הוא נמצא בחדרו בגלל הקורונה ויש לו כמה אפשרויות: או להדליק בחדר שלו לבד בצאת הכוכבים (אף שלא יהא בכך פרסום, אין חלון לכיוון בתים/רחוב) או להדליק בשקיעה (לפני שמשפחתו (חמיו) תדליק, ילך וידליק במקום שרגיל להדליק) או להדליק אחר שמשפחתו תדליק (שזה יותר מחצי שעה אחר צאת הכוכבים). מתי עדיף שידליק את הנרות?

ב. האם חולה קורונה נשוי אשר נמצא בחדרו לבד (ואיננו יכול לצאת למרחב הבית, בכדי שלא להדביק את משפחתו המורחבת) וידליק נרות בחדרו. האם גם אשתו תדליק בברכה במקום אחר, אשר שם יהיה פרסום לכל בני הבית?

ובזה הנני דושה"ט, בברכה מרובה

***

תשובה: רוב שלום עד בלי ירח, להאי גברא רבה, משיב לרבים דבר ה' זו הלכה,

לאחר דשוה"ט כדו"כ,

לשאלות כת"ר,

הנה כת"ר לא ציין אם מדובר באשכנזי או ביוצא עדות המזרח. ודווקא לגבי חנוכה יש נפק"מ ביניהם.

א. השיקול הראשוני הוא שמירת הבידוד. אם מבחינת הבידוד בקרונה יש עדיפות לאחד מהאפשרויות, ברור שזו האפשרות המועדפת, שהרי בוודאי לכל הדעות יוצא בכל אחד מהאפשרויות שכת"ר מנה. על כן רצוי להדר בדיני סכנה, אפילו רחוקה. אמנם אם מבחינת הבידוד כל הדרכים שווים.

לגבי מקום ההדלקה, הרמ״א (תרע״א, ז) כתב שבזמן הזה ׳אין לחוש כ״כ אם אין מדליקין בטפח הסמוך לדלת. ומ״מ המנהג... ואין לשנות...״. ע״כ נ״ל שלדעת הרמ״א יש פחות קפידא לגבי מקום ההדלקה מאשר לדעת המחבר.

גם לענין זמן ההדלקה, משמע שהמחבר (תרע״ב א-ב) יותר מקפיד שתהיה ההדלקה בצאת הכוכבים, מאשר הרמ״א (שם סעיף ב). ובכלל הרבה מבני אשכנז מדליקים בתחילת השקיעה לפני צאת הכוכבים. כמובן שלכל הדעות יוצא מפלג המנחה [שהרי בע״ש כ״ע מדליקים לפני השקיעה]. ולכל הדעות יוצא כל הלילה.

למעשה נ״ל שכל הדרכים פחות או יותר שוות מבחינת ההלכה. לבן אשכנז הייתי ממליץ להעדיף להדליק בשעת השקיעה לפני צאת, ולא לאחר אחרי צאת. אם כי, אם הוא מעדיף להדליק בחדרו, גם זו אפשרות סבירה.

לבן ספרד, אמנם המחבר מביא י״א שמדליקין מפלג המנחה, אך זה סתם וי״א, ומנהג ספרד להדליק אחרי צאת. לעומת זאת מדברי המחבר יש, כאמור, יותר הקפדה שידליק בסמוך לדלת, ושלא יאחר את ההדלקה. על כן נ״ל שידליק בסמוך לדלת חדרו, בזמן צאת הכוכבים. ושזה עדיף מלאחר אחר צאת ולהדליק במקום ההדלקה הרגיל בבית.

אך המחבר עצמו פוסק (תרע״א, ב) שרק אחד מדליק לכל הבית. כיוון שהבית של חמיו, הרי חמיו מדליק, ולא שאר בני הבית. אני מבין שאשתו וילדיו גם גרים איתו בבית חמיו. אם באופן קבוע הם כולם סמוכים על שולחן בעה״ב, הרי הוא בכלל פטור מהדלקה. אם הם מנהלים משק בית עצמאי [כשאין קרונה], אולי יש להם דין אכסנאי (ראה תרע״ז, א, ובמ״ב סק״א), ואז יוצא בהדלקת אשתו [כדאיתא שם].

ב. אם מדובר בבן עדות אשכנז, הרי רצוי שאשתו תדליק לכל בני הבית במקום הרגיל, והוא עצמו יכוון שלא לצאת, וידליק בחדרו הוא.

אולם אם מדובר ביוצא עדות ספרד, אשתו תדליק בבית, ומוציאה גם אותו אפילו הוא במקום אחר (תרע״ז מ״ב סק״ב), כ״ש כשהוא בבית רק לא יכול לצאת מחדרו. והרי זה באותו בית.

בברכה״ת ובאה״ר,

הגאון רבי ישראל פרידמן שליט"א
מח"ס 'שבט מישראל'

מה היה סופם של בית חשמונאי

ידועים דברי הרמב"ן (בראשית מט, י) בטעם דנכרתו כל זרע החשמונאים ולא נשאר מהם שריד שכולם נהרגו, וז"ל: "וזה היה עונש החשמונאים שמלכו בבית שני, כי היו חסידי עליון, ואלמלא הם נשתכחו התורה והמצות מישראל, ואף על פי כן נענשו עונש גדול, כי ארבעת בני חשמונאי הזקן החסידים המולכים זה אחר זה עם כל גבורתם והצלחתם נפלו ביד אויביהם בחרב והגיע העונש בסוף למה שאמרו רז"ל (ב"ב ג:) כל מאן דאמר מבית חשמונאי קאתינא עבדא הוא, שנכרתו כולם בעון הזה ואף על פי שהיה בזרע שמעון עונש מן הצדוקים, אבל כל זרע מתתיה חשמונאי הצדיק לא עברו אלא בעבור זה שמלכו ולא היו מזרע יהודה ומבית דוד, והסירו השבט והמחוקק לגמרי, והיה עונשם מדה כנגד מדה, שהמשיל הקדוש ברוך הוא עליהם את עבדיהם והם הכריתום.

ואפשר גם כן שהיה עליהם חטא במלכותם מפני שהיו כהנים ונצטוו (במדבר יח, ז) 'תשמרו את כהונתכם לכל דבר המזבח ולמבית לפרכת ועבדתם עבודת מתנה אתן את כהונתכם', ולא היה להם למלוך רק לעבוד את עבודת ה'", עכ"ל הרמב"ן.

והשם משמואל (מקץ שנת תר"פ) שאל על הרמב"ן, "והנה הדברים מתמיהים מאד שעם כל צדקתם וחסידותם העלימו עין ממקרא מפורש בתורה, ועוד הלא כל הסנהדרין היושבים לפני ה' וכל חכמי ישראל וצדיקי ישראל עמהם, ולמה לא העירו אזנם למסור שעוברים על מקרא שבתורה, וח"ו לומר שהעירו אותם ולא שמעו ובזדון כזקן ממרא", עיי"ש.

דברי הראשונים החולקים על הרמב"ן

ובדרשות הר"ן (דרוש שביעי) חולק להדיא על הרמב"ן וכתב שדבריו דברי תימא הם, ולא עברו כלל על צוואת יעקב אבינו ע"ה, דכוונת יעקב אבינו היה ש"לא יסור שבט מיהודה" לגמרי, ובזה שהחשמונאים מלכו לשעה לא ביטלו בזה כלל דברי יעקב אבינו, עיי"ש. וכן כתב בעל העקידה (שער לג) והאברבנאל בפר' ויחי. וכן איתא בשו"ת הרשב"א (ח"ד ס' קפז) וציין לגמ' סוכה (כז:) "אין לך שבט ושבט מישראל שלא העמיד ממנו

שופט״ הרי שהיו תקופות שלא היו השופטים דוקא משבט יהודה, ומוכח שכוונת יעקב אבינו היה שלא יסור לעד משבט יהודה.

אמנם יש לציין שכדברי הרמב״ן מבואר גם באבודרהם (לחנוכה ד״ה ׳על הנסים׳), וז״ל: ״ואע״פ שהיו חשמונאי ובניו חסידים ואנשי מעשה לקחו להם המלוכה שלא כהוגן שהם היו כהנים וכהן אין לו חלק במלכות שנאמר (דברים יז, כ) ׳ולמען יאריך ימים על ממלכתו׳ וסמיך ליה (בפסוק שלאחריו - שם יח, א) ׳לא יהיה לכהנים הלוים׳ ולפי שנעטרו בעטרה שאינה שלהם סבב הבורא ית׳ וקם הורדוס שהיה עבד מעבדי חשמונאי וכלה את זרעם ולא השאיר מהם שריד ופליט״, עכ״ל.

רבי יהודה הנשיא היה משבט בנימין

והנה בספרי גדולי הדורות, מצינו כמה וכמה מהלכים לפרש וליישב הנהגת החשמונאים. וביערות דבש (ח״ב, דרוש יז) אחר שהביא דברי הרמב״ן, הוא כותב ״ויש להליץ בעד צדיקים ישרים כאלה, איך לא שמו על לב לעבור על ׳לא יסור וכו׳׳ (בראשית מט, י), אבל אמרו בגמ׳ (סנהדרין ה.) ׳לא יסור שבט מיהודה׳ (שם) - אלו בני הלל נשיאי ארץ ישראל, ׳ומחוקק מבין רגליו׳ (שם) - אלו ראשי גלויות בבבל׳, ופירש תוס׳ (שם, ד״ה ׳דהכא׳) בשם ירושלמי (כלאים פר׳ ט, הל׳ ג) דנשיאי ארץ ישראל לא היו רק מנוקבא מזרעא דדוד ע״ש. ולפי זה אף דהוא רק מצד אם מיהודה קרי ביה ׳שבט מיהודה׳, וכן היו בני בניו של הלל. (וז״ל הגמ׳ ירושלמי, מה דאמר רבי יהודה הנשיא: ״אי סליק רב הונא ריש גלותא אנא מותיב ליה לעיל מיניי, דהוא מן יהודה ואנא מבנימין דהוא מן דכריא ואנא מן נוקבתא״. וביאר שם הפני משה, ״רבי היה גם כן מיהודה מבית דוד אלא שרב הונא היה מזכרים מיהודה ורבי מנקיבות ומצד אביו היה מבינימין״. ומה דאיתא בגמ׳ שבת (נו.) ״רבי אתי מדוד״, כתב שם בהג׳ מהר״ץ חיות דצ״ל דאתי מצד אמו מדוד המלך). וידוע כי כל הכהנים הם שלשלת אהרן, ואשתו של אהרן היתה אחות נחשון משבט יהודה, ולכך לא חששו צדיקים חשמונאים בזה, כי הם מצד אמם מיהודה, קרי ביה שבט יהודה כמו בני הלל, וכן חז״ל לא חששו להעמיד רבי אלעזר בן עזריה במקום רבן גמליאל, כי היותו כהן עשירי לעזרא הוא מצד אם מיהודה כמו זרע הלל״.

החשמונאים מצד אמם היו משבט יהודה

ויש לציין לדברי הבני יששכר (מאמרי חדשי כסלו - מאמר ד, אות לט), וז״ל: ״ואגב אבאר לך עוד, נקרא המשפחה ׳חשמונאי׳, נ״ל על פי משארז״ל (ב״ב קי.) ׳הנושא אשה צריך שיבדוק באחיה׳, והוכיחו זה מאהרן

כהן 'ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב אחות נחשון' (שמות ו, כג), הנשיא הראשון שבישראל, ולא דבר ריק הוא שנלמד הדבר דוקא מאהרן הכהן, אך הוא להורות שנשא אהרן אחות נחשון שממנו יצא חוטר מגזע ישי המצליח למלוכה, על כן זכו בניו באחרית עכ"פ למלוכה לשעתה בימי החשמונאים, על כן חשמונא"י בגימטריא נחשו"ן עם הכולל, להורות שנכללו גם המה במלוכה להיות שבאים גם כן מזרע עמינדב כמו נחשון, אבל הוא רק מלוכה לשעתה כמו שכתבתי לעיל", עכ"ל. (וכן כתב בספרו אגרא דכלה (פר' וארא) והוסיף שם, "ובזה יצא לנו טוב טעם ודעת לכינוי חשמונאי"ם לשון נחשון").

ועי' כעין יסוד זה ברבינו בחיי (שמות שם), וז"ל: "'ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב אחות נחשון', הודיענו הכתוב הזה כי התערבה משפחת הכהונה עם משפחת המלכות היא אלישבע אחות נחשון הנשיא הגדול שבישראל", עכ"ל. ובדעת זקנים (במדבר ז, יב) כתב בטעם שנחשון בן עמינדב הקריב ראשון את קרבנו בחנוכת הנשיאים אע"פ שלא היה גדול השבטים, "לפי שהיה גיסו של אהרן הכהן".

ומצינו כיסוד הזה בגמ' קידושין (עח.), בביאור הכתוב הנאמר בכהנים (יחזקאל מד, כב - הפטרה לפרשת אמור), "אלמנה וגרושה לא יקחו להם לנשים כי אם בתולות מזרע בית ישראל", דמלשון זה "מזרע בית ישראל" יליף הגמרא שגיורת אסורה לכהן שהבתולות צריכות להיות מזרע ישראל. ומביאה הגמרא מחלוקת לגבי בתולה גיורת ואביה שהיא בתו של גר ואמה בת ישראל אם היא מותרת לכהן, דר' אליעזר סובר "מזרע ישראל ואפילו מקצת זרע". כלומר, דאע"פ שמצד אביה אינה בא מזרע ישראל, עכ"ז היא כשרה להינשא לכהונה דמקצת זרע גם נקראת זרע ישראל. וזה תניא דמסייעא לדברי היערות דבש הנ"ל "לא יסור שבט מיהודה", דגם מי שמתייחס לשבט מיהודה רק מצד האם ולא מצד האב נקרא משבט יהודה.

דברי החת"ם למה נס חנוכה לא מוזכר במשנה

(וראה עוד בספר פרי צדיק (ט"ו באב, אות ה), וז"ל: "ומשיח בן דוד יכול להיות אף כשהוא רק מן הנקבות מזרע דוד וכמו שמצינו (סנהדרין צ"ח:) דאמר רב על משיח 'אם מן חייא הוא כגון רבינו הקדוש' ואמרו (בר"ר, פ' ל"ג) דאמר רבינו הקדוש ואי סליק ר"ה ריש גלותא להכא אנא קאים ליה מן קודמוהי למה דהוא מן יהודה ואנא מן בנימין והוא מן דכריא ואנא מן נוקבתא וכו' ומכל מקום אמר רב שרבינו הקדוש הוא משיח", עכ"ל.

והנה בספר חוט המשולש (עמ' קסג) ובטעמי המנהגים (אות תתמג)

מביא בשם מרן החת"ם סופר, "מרגלא בפומיה כי נס חנוכה לא נזכר כלל במשנה, ואמר טעמו כי רבינו הקדוש מסדר המשנה היה מזרע דוד המלך ע"ה ונס חנוכה נעשה על ידי בית חשמונאים שתפסו המלוכה ולא היו מזרע דוד וזה הרע לרבינו הקדוש ובכתבו המשנה על פי רוח הקודש נשמט הנס מחיבורו". ובכמה ספרים (ראה שו"ת מהריא"ץ - או"ח, ס' עח; בית נפתלי, ס' כח ועוד) כתבו שאין להאמין שדברים אלו יצאו מפה קודש רבינו החת"ם סופר, דאיך יתכן לחשוב כך על רבינו יהודה הנשיא.

והנה לפי דברינו הנ"ל יש להוכיח שאכן דברים אלו לא יצאו מפה החת"ם סופר, דהלא רבינו יהודה הנשיא לא היה משבט יהודה אלא משבט בנימין ועכ"ז היה הנשיא מכיון שאמו היתה משבט יהודה, ואם כן איך יתכן שיתרעם על החשמונאים שמלכו מכיון שהתייחסו משבט יהודה מצד אמם).

והנה לפי יסוד הרמב"ן צ"ע להבין דברי הגמרא יומא (נג:), שביוה"כ היה הכהן גדול מתפלל "לא יעדי עביד שולטן מדבית יהודה ולא יהיו עמך ישראל צריכין לפרנס זה מזה ולא תכנס לפניך תפלת עוברי דרכים", ואם בזמן החשמונאים היו המלכים משבט לוי ולא משבט יהודה, איך היו הכהנים גדולים יכולים לבקש לא יעדי עביד שולטן מדבית יהודה בזמן שהם בעצמם נטלו המלוכה משבט יהודה. ולפי היערות דבש אתי שפיר וכן איתא בספר מסגרת זהב (יומא - פ"ה, משנה א), שמאחר שהחשמונאים גם התייחסו מיהודה שבאו מזרעו, לכן התפללו תפלה זו.

ראיה שהרמב"ם חולק על שיטת הרמב"ן

והנה הרה"ק מסאטמאר זצ"ל בספרו דברי יואל (חנוכה, עמ' תיא) אחר שהביא שיטת הרמב"ן, הביא מכמה ראשונים שחולקים על הרמב"ן, וז"ל שם: "ומדברי הראשונים נראה מבואר דלאו כו"ע סבירא להו הכי ומלשון הרמב"ם בפסקיו (פר' ג, הל' א) משמע להדיא שאינו מחשבו לחטא שכתב שם וז"ל 'בבית שני כשמלכו יון גזרו גזרות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ובמצות ופשטו ידם בממונם ובבנותיהם ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות וצר להם לישראל מאד מפניהם ולחצום לחץ גדול עד שריחם עליהם אלהי אבותינו והושיעם מידם והצילם וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום והושיעו ישראל מידם והעמידו מלך מן הכהנים וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתים שנה עד החורבן השניה'.

הרי שחושבו בין הישועות שנעשו לישראל על יד הנס חנוכה שחזרה מלכות לישראל, ואלמלי היה סבור שהיה בזה חטא בעבור שלא היו מזרע יהודה לא היה מחשבו בין הניסים

והישועות, ונראה מבואר דדעתו ז"ל שלא היה בזה חטא", עכ"ל הדברי יואל. וראה בספר דברי שאול (לפר' ויחי), שגם הוכיח מדברי הרמב"ם האלו שחולק על הרמב"ן. (אמנם יש להעיר ממה שהוסיף הרמב"ם "וחזרה מלכות לישראל יתר על מאתים שנה עד החורבן השניה", והרי מלכות בית חשמונאי היתה רק לק"ג שנים (וכדאיתא ברש"י סנהדרין צז: ד.ה. עוד, בשם סדר עולם) ואח"כ מלך הורדם שהיה מלך רשע ורוצח והרג החשמונאים והסנהדרין והיה עבד ופסול למלכות, ולמה זה נכלל בישועה שחזרה המלכות לישראל, וראה לשון הרמב"ם בפירוש המשניות (סנהדרין - פר' חלק, היסוד הי"ב) וז"ל: "ומכל יסוד זה שאין מלך לישראל אלא מבית דוד ומזרע שלמה בלבד וכל החולק על המשפחה הזאת כפר בשם הש"י ובדברי נביאיו", עכ"ל. ועי' באמת ליעקב להגר"י קמינצקי (פר' ויחי), בביאור אחרת בדברי הרמב"ם, ולפי יסודו נתיישב קצת דברי הרמב"ם).

והנה גם אחר הסבירם של הרמב"ן והאבודרהם עדיין יש להפליא למה הגיע להחשמונאים עונש מר כזה, דלא רק שהם בעצמם נהרגו אלא שגם זרעם נכרתו כולם ולא נשאר מהם שריד ופליט. ולא מצינו כדוגמת עונש זה אפילו ברשעים גמורים, זולת המצריים וכמו שאומרים בפיוט מעוז צור "חיל פרעה וכל זרעו ירדו כאבן במצולה".

איפה כתוב שחיל פרעה וכל זרעו ירדו כאבן במצולה

ובמכתב מאת הגה"צ רבי בצלאל ראקוב זצ"ל אב"ד גייטסהעד לחו"ז הרב יוסף היילפרין זצ"ל, תמה על נוסח זה, וכתב: "לא ידעתי מי פירש זאת וגם אטו כל זרע מצרים נאבדו, הלא רק הגדולים יצאו למלחמה" והיכן מצינו שכל זרעם נהרגו גם כן?

וכתב הגר"ב ראקוב תירוץ נפלא: "וי"ל דכוונת בעל המעוז צור לפי דברי הרמב"ן עה"פ (דברים יא, ד) 'אשר הציף את מי ים סוף וגו' ויאבדם ה' עד היום הזה', והקשה הרמב"ן 'לא הבינותי טעם "עד היום הזה", כי כל המתים בים אבדן עולם הם אובדים ואמר ר' אברהם 'שלא קמו עוד בניהם תחתם להיות כמוהם' ר"ל כי ה' אבד הרודפים בים ואבד במצרים זרעם, ולא נשאר להם שם ושאר, כי הם הרשיעו יותר מכל מצרים לרדוף אחרי גאולי השם".

הרי שהכרתת זרעם היתה עונש מיוחד לחיל פרעה על שהעיזו לרדוף אחרי בני ישראל והרשיעו יותר משאר המצריים ולא למדו מהעשר מכות שאין לפגוע בעם הנבחר. ולפי זה יש לתמוה הרבה, איך יתכן שבשעת הדלקת הנרות כאשר אנו מזכירים נס חנוכה שנעשה על ידי כהניך הקדושים, ובד בבד אנו מזמרים הפיוט מעוז צור ומזכירים איך שהקב"ה העניש המצריים בעונש שלא

מצינו כדוגמתו, "ויאבדם ה' עד היום הזה", שחיל פרעה וכל זרעו נהרגו ונכרתו ולא נשאר להם שם ושאר, וכי שייך ששקולים מעשי חסידי עליון החשמונאים ח"ו לזה של חיילי פרעה שהרשיעו יותר מכל מצרים!

והנה הרה"ק מסאטמאר (שם), אחר שמביא הראשונים החולקים על הרמב"ן הוא מסיים: "והגם שאין בידינו להכריע בין הראשונים ז"ל, והרמב"ן דס"ל הכי בוודאי דתורת אמת היתה בפיהו אבל כדי להצדיק את הצדיקים חסידי עליון ניתן לנו גם כן למינקט כדברי שאר הראשונים שיש להם דרך אחרת בזה".

דברי רבי צדוק הכהן שלא נתשייר מזרע החשמונאים בפרסום

ואכן הרה"ק ר' צדוק הכהן בספרו רסיסי לילה (אות נז) גם עמד על מדוכה זו, וכתב בספרו שם: "כשבא הורדוס לידבק בזרעם לא עלתה בידו כמו שאמרו בריש בבא בתרא (ג:) כי זה כל שורש קדושת החשמונאים המתפשט בכל זרעם אחריהם מאחר שפעלו הקדושה לישאר קבוע לדורות עולם שלא יניחו להתערב עמהם זרע נכר. ולפי שה' יתברך רצה להניח ערבוביא זה עדיין בעולם עד עת קץ על כן נתעלם זרע החשמונאים כמו שאמרו (שם) דמאן דאמר מבית חשמונאי אתינא עבדא הוא.

וברור בעיני דמה שאמרו דלא אשתייר מיניה וכו' אין רצונם לומר דלא נשאר לגמרי מהם וחלילה מי שעשה התשועה הגדולה הזאת בישראל יכלה זרעו מן העולם, ואף דהרמב"ן פרשת ויחי נתן טעם לזה מפני שנטלו מלוכה, אין זה מספיק להסיר השאלה למה יגיע עונש זה לחשמונאי הצדיק שלא נטל מלוכה שלא ישאר כלום מזרעו. אבל ברור בעיני דהכוונה שלא נשתייר מזרעו בפרסום ומי שיתייחס אחריו, וקטלינהו לכולהי מרותיה היינו כל אותם שמצא והם נענשו בעוונם והשאר נחבאו והעלימו עצמם ולא פירסמו יחוסם. ולפי שמשכה מלכות הורדוס וזרעו מאה שנה שכל אותם הימים היה ירא לפרסם עצמו מי שהיה מבית חשמונאי על כן נשתקע ונשתכח זכר יחוסם מן העולם. ולא נשאר מי שמתייחס אחריהם אלא אותם העבדים בני הורדוס שאמר שנשא מבנותם כדי לייחס זרעו אחריהם".

(וכן מצינו לגבי קין שכתיב בו "שבעתיים יוקם קין" שכל זרעו נמחה, אבל בבראשית רבה (כג, ג) מובא נעמה בת למך היתה נכדה של קין והיא נישאה לנח וכל צאצאי העולם הם ממנהף הרי שנשאר לו המשך גדול, ועכ"ז עדיין נחשב שאין לקין זכר מכיון שאין זה ניכר).

ובדברי ר' צדוק הכהן, יש ליישב תמיהת הגאון הרד"ל בהקדמתו לפירושו על פרקי דר"א (הנקרא בית צדיק, אות א), דכותב

אודות משפחתו ויחוסו של התנא רבי אליעזר בן הורקנס, וז"ל בקיצור: "ובפסקי תוס' מנחות ס' ק"פ מצאתי שכתבו וז"ל הורקנס הוא אחי אריסתובלוס אבי רבי אליעזר עכ"ל. ובאמת הוא דבר שא"א כלל לאמרו שיהיה הורקנס אביו של רבי אליעזר זה אחיו של אריסתובלוס מבית חשמונאי שהיה מלך וכהן גדול דאם כן היכי אמרינן בפק' דב"ב (ג:) ופר"ד דקידושין (ע:) דלא אישתיור מבית חשמונאי וכל מאן דאמר מבית חשמונאי קאתינא עבדא הוא, והרי אשתייר רבי אליעזר ואחיו ובניו שחיו עוד בימי החורבן ולאחריו זמן מאוחר הרבה לימי הורדס שהיתה ק"ג שנה בפני הבית כדאיתא פ"ק דע"ז (ט.). והדבר ברור לדעתי שטעות סופר בפסקי התוס' וצ"ל ולא אבי רבי אליעזר", עכ"ד דברי הרד"ל. ולפי דברי רבי צדוק הנ"ל, אין צריכים לדחוק ולומר שנפל טעות סופר בפסקי התוס' ואפשר להניח הדבר כפשוטו, שרבי אליעזר בן הורקנס היה מזרע החשמונאים.

טעם למה נס חנוכה לא מוזכר במשנה

ועל דרך זה יש ליישב קושית הרה"ק מאפטא בספרו אוהב ישראל (לחנוכה) ששאל, "למה לא נשנית נר חנוכה במשנה, ראוי להעיר לב על זה למה לא נשנית מצות נר חנוכה בשום משנה סדר הדינים ומצותיו ופרטיו כמו שאר ההלכות כי אם בברייתות ובדברי האמוראים והלא ב"ש וב"ה היו זמן רב קודם סדר המשנה, ולא הזכיר שום דבר מדיני מצות נר חנוכה בשום משנה רק בדרך העברה בעלמא בב"ק בפ"ב (סב:) 'רבי יהודה אמר בנר חנוכה פטור'. וא"ת מפני שהיא מצוה דרבנן לכך לא נשנית במשנה, והלא נשנו במשניות כמה מצות שהם מדרבנן כמו תפילה ומגילה ועירובין וכדומה", עכ"ל.

ועוד שאלו כמה מגדולי המפרשים, למה לא זכה היו"ט של חנוכה לגמרא לעצמו כמו פורים שזכה למסכת מגילה, ולמה חנוכה אין לה אפילו פרק אחד בש"ס. ולפי הנ"ל י"ל, דבגמ' ירושלמי (מגילה - פר' ב, הל' ד) עה"פ (אסתר ט, כח) "וזכרם לא יסוף מזרעם" איתא "מכאן שקבעו לה מסכת", הרי שהטעם שנקבע נס פורים במסכת מיוחדת לעצמו היא ילפותא מהפסוק הנ"ל "וזכרם לא יסוף מזרעם", ואם כן בנס חנוכה י"ל דמאחר שלא נשאר כלום מזרעם של החשמונאים בפרסום רק בחשאי ונחבאו, לכן גם הדלקת נרות חנוכה מוזכרת רק בצינעא דרך אגב בחשאי ולא בגלוי (וכמבואר בספרי המהר"ל (גור אריה - בראשית י, ח; גבורות ה' - פר' יז, ד"ה 'ותרד'), שכל דבר שהיה המעשה בהסתר צריך להיות בהתורה גם כן בהסתר ומכוסה. וכן איתא בחזקוני ריש פר' ויצא פר' כח, פסוק י, וע"ע בספר דברי ישראל (סוף פר' תולדות)). וכן כתב החזקוני ריש פר' ויצא שלכן פרשה זו סתומה, דכיון

שנטמן יעקב אבינו בישיבת שם ועבר לכן גם התורה סתומה, ומקורו ממגילה יז.

תיקנו הלל בחנוכה כדי לכבד מלכות דוד המלך

ועוד יש להליץ בעד החשמונאים לפי דבריו הנפלאים של השפת אמת (חנוכה תרמ"ב) וז"ל: "עוד בענין קבעום בהלל והודאה כי הנס היה ע"י זכות הכהנים בני חשמונאי שהיו צדיקים עכ"ז לא רצו לתלות בעצמם ושיתפו זכות דוד המע"ה נעים זמירות ישראל לכן הוסיפו הלל והודאה על מצות הנרות, כי נחשב להם לחטא מה שלא נתנו המלכות לשבט יהודה כמ"ש הרמב"ן בפ' ויחי ולכן תיקנו בזה. וקצת מזה ראיתי אח"כ גם בשל"ה.

ודבריו צ"ב מה הכוונה שתיקנו את זה על ידי אמירת הלל, הלא כל זמן שנתנו בחזרה המלכות לשבט יהודה איך תיקנו את זה וצ"ב. ונראה שלזה ציין השפת אמת שיעיין בדברי השל"ה הק' וז"ל (מס' תמיד תורה אור אות ב) "אמרו רז"ל (סנהדרין קי.), 'החולק על מלכות בית דוד כחולק על השכינה'. והנה חטא החשמונאים הם שלקחו המלכות לעצמם, כי כבר נגזר המלכות לשבט יהודה כמו שהאריך הרמב"ן בפרשת ויחי בפסוק לא יסור שבט מיהודה, וענין החשמונאים לא פגמו בכבוד השכינה במה שלקחו המלכות, וכבודם היה לשמים, ועניינם לא היה רק כשגגה היוצאת מלפני השליט. ונעשו ניסים גדולים על ידי הכהנים הקדושים הללו, והחזירו עטרת התורה ליושנה וקיום מצותיה, וכתיב (משלי ו, כג), נר מצוה ותורה אור, על כן נתגלה בבית המקדש נס במנורה":

הרי שהגם שהסכים השפת אמת והשל"ה הק' לדברי הרמב"ן שחטאו החשמונאים במה שלקחו המלכות מיהודה, עכ"ז כוונתם היה לשמים ומעשיהם היה רק כשגגה היוצאת לפני השליט.

ואולי יש לפרש כוונת השל"ה הק', דיש ללמד זכות על החשמונאים למה לא מינו מלך משבט יהודה משום שפחדו לתת המלוכה למי שאינו כשר ואינו ראוי לאותו איצטלא, ובאותו הדור רובם לא היו כשרים ורק החשמונאים היו אנשים צדיקים, וכך היא לשון היערות דבש (ח"א דרוש ח).

"**האמת** העיקר נס שהיה בחנוכה, כי בכל צרות שבאו לישראל, בצר לישראל ושבו אל ה' בכל לב, ויצעקו אל ה' וירחם עליהם ויושיעם, אבל בגלות אנטיוכוס ימ"ש, גלו ישראל בעון הפריצים ומלשינים וכדומה, והם פקרו ולא שבו אל ה' כלל, ועיין בספורי יוסף בן גוריון כמה רעות עשו ישראל אז, והם היו סיבה לביאת יונים לארץ ישראל, והם לא שבו ועמדו במרדם כנודע, ועדת חסידים אשר היו עם מתתיהו ובניו, הם לא היו מעולם בעדת החטאים:

ואם כן אין זה מגדר להושיע לישראל, רק ה' חס על עמו והושיעם אפילו בלי תשובה כלל, וזהו הנס שהוא כנגד חק אלקים, וכביכול ה' לא יעות משפט חלילה, ואז הושיע לישראל בלי תשובה נגד משפט ה', וזה בגדר נס גדול נפלא שיעשה ה' דבר בלתי תשובה, ולכך לא ניתן לכתוב, כי כביכול הוא בגדר, כבוד אלקים הסתר דבר, שעשה ה' דבר נגד הנימוס אלהות ומשפטי ה'".

וכזה כתב האדמו"ר מאלכסנדר זצ"ל בספרו ישמח ישראל (חנוכה אות א) בשם אביו הק' וז"ל בקיצור "לכאורה קשה מפני מה קבעו הנס לדורות מזה שהיה הברכה מצויה בהפך הלא זה הוא נס השכיח, כדמצינו בר' חנינא בן דוסא (תענית כ"ה.) וכדומה, וגם בדורות האחרונים הובא בהקדמת ים של שלמה כי גם לו אירע נס בנר מצוה, ולמה לא קבעו על שאר הנסים שהיה אז אשר המה לכאורה גדולים מזה:

אכן באמת הוא דאם עם ישראל בכלל או יחיד צדיק הדור כשהם מתנהגים בדרכי השי"ת ותורתו שכיח הברכה, אבל ח"ו כשהם מתנהגים שלא בדרך התורה אזי אין להם הברכה, ולהיפך ח"ו. ואז בימי יון הרשעה היה עם ישראל בשפל המצב בדרך רע, ודור הזה פגמו גם בחלק בקרבם, והרשעים האלה הרגישו זאת אשר המה במצב רע כזה, ולכן באו עליהם למלחמה כדרך טבע עמלק.

ועפ"י דברינו אלה נוכל ג"כ לומר מפני מה לא נזכר דיני חנוכה במשנה רק בדרך רמז (ב"ק ס"ב:) ר' יהודא אומר בנר חנוכה פטור. יען כי משנה הוא אותיות נשמה בחי' פנימיות, והמה פגמו אז גם בבחי' פנימיות נפשם וכנ"ל, רק כי מטבע הקדושה אף אם היא מוכרחת להתרחק מן האדם נשאר רשימו דקדושה בקרבו, ולזאת נזכר במשנה ג"כ בדרך רושם ורמז".

ובספר טעמי המנהגים (אות תתנט), מביא בשם ספר איזור אליהו, שמצינו שינוי בלשונות התפלה בין חנוכה לפורים. שבחנוכה אומרים בעל הנסים "רבת את ריבם דנת את דינם נקמת את נקמתם", משא"כ בפורים בברכה אחר המגילה אומרים "הרב את ריבנו הדן את דינינו והנוקם את נקמתינו". לפי שבפורים היה הנס על ידי תפלת ישראל ועל ידי התעוררות דלתתא, לכך שייך לומר "הרב את ריבנו", אבל בחנוכה לא מצינו שום התעוררות דלתתא כלל, רק הקב"ה בעצמו נתן בלב החשמונאים שנלחמו בהיוונים ונצחום, לכן נאמר 'רבת את ריבם' שהקב"ה עשה מעצמו הריב עם השונא.

ועל דרך זה ביאר הרה"ק הבני יששכר הטעם שמשחקין בדרעיידל בחנוכה ובפורים בגראגער, דבחנוכה לא היתה התעוררות מלמטה רק מלעילא, כי לא עשו תשובה כהוגן רק השי"ת ברחמיו ריחם עליהם, לכן משחקין

בדרעיידל ואוחזין אותו מלמעלה. ובפורים שגזרו צום ו׳שק ואפר יוצא לרבים׳ (אסתר ד, ג) והיתה התעוררות מלמטה, על כן אוחזין מלמטה.

ולפי דבריהם י״ל שלכן פחדו החשמונאים לתת המלוכה למי שלא היה מעדתם דאיך ימנו איש משבט יהודה, דאולי הוא מן המתיוונים או שיש לו קירוב דעת לאנשיהם, ולכן בלית ברירה החזיקו המלוכה לעצמם. ולכן ״ענין החשמונאים לא פגמו בכבוד השכינה במה שלקחו המלכות, וכבודם היה לשמים״. אמנם אחר שכבר התרגלו בזה ״היה כשגגה היוצאת מלפני השליט״ שלא השתדלו בדור מן הדורות לחפש איש כשר וצדיק משבט יהודה כדי להחזיר המלוכה לשבט יהודה.

החשמונאים הרגישו כי גם חנוכה בזכות דוד המלך

ותיקנו את מעשיהם על ידי אמירת הלל, ובמאמריו לשנת תרמ״ד הוסיף השפת אמת ביאור הדבר ״ומה שקבעו להלל ולהודות דוקא יש לומר עפ״י מ״ש הרמב״ן ז״ל ושאר מפרשים כי חטאו בזה החשמונאים שהיה להם להחזיר המלכות לבית דוד. ולכן יתכן שהמה עצמם רצו ליתן חלק לדוד המע״ה בנס זה והרגישו כי ממנו היה להם סיוע לבטל מלכות היונים וידוע כי דוד המע״ה נקרא נעים זמירות ישראל והוא נטע נטיעה זו של הלל והודאה תוך לבות בני ישראל כמ״ש אודה ה׳ בכל לבב פירוש כשאמר דוד המע״ה שירה לקח עמו כל לבות בני ישראל כמ״ש ובתוך רבים אהללנו. בתוך ממש. שהביא התעוררות בכל לב אנשי בני ישראל כמ״ש בפסוק ויברך דוד את ה׳ לעיני כל הקהל״.

הרי שלעולם לא מש שבט יהודה מהמלכות, דזה שהחשמונאים היו מסוגלים לנצח היוונים במלחמה ולמלוך אח״כ, הכל היה רק בסיוע של דוד המלך, ואם כן לא סר שבט מיהודה מאחר דגם מלכות החשמונאים היה רק בכח דוד המלך.

הגאון רבי משה חליוה שליט"א
מח"ס ענפי משה ועו"ס

הדלקת נר חנוכה בכוס זכוכית שהושחרה

כבוד ידידנו הגרא"ח שצ'יגל שליט"א בעמח"ס דולה ומשקה ותפארת ההלכה ושא"ס,
שלו' וברכה וכט"ס,

במאי דכתיבנא בתשובותינו גם אני אודך בכ"מ (והובא בס' גם אני אודך מתשובותינו על חנוכה סי' י"ז) לבאר דעת מו"ר מרן שה"ת הגר"ח קניבסקי זצוק"ל שמצריך ניקוי לכוסיות זכוכית דחנוכה שהושחרו דהוא מה"ט דילמא ע"י האי שחרוריתא לא מתחזיא הפתילה ולא הוי פרסומי ניסא, והעיר מע"כ נ"י דאת"ל דכן הוא נימא למיחש בכל נר חרס וכה"ג שלא לאדלוקי בי' מחששא הנ"ל, ויפה העיר. אך עיקר המכוון בזה דכשידליק בנר חרס משים אל ליבו דתתחזי הפתילה ע"מ שיהיה פרסומ"נ ואך דכשמדליק בכוסית זכוכית לא דייק ביה כולי האי דמימר אמר דבלא"ה מתחזיא הפתילה בדופן הזכוכית ולזה איכא למיחש דהיכא שהכוסית מלאה שחרוריתא לא ישית אל ליבו לדבר זה ודין גרמא שעי"ז לא יהיה פרסומ"נ ולזה יש ליזהר לנקותה. ואמנם כתבנו הך טעמא כטעם נוסף ועי' בתשובותינו גם אני אודך ח"ב (סי' י"ג)

משכ"כ בזה, וצ"ע בכל זה.

רמז דשמן פתילה וכלי דנר חנוכה מכוונים כנגד מחשבה דבור ומעשה

כבוד ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס,
שלו' וברכה וכט"ס,

כתב הגה"ק מהרא"ד זלה"ה מאוורויטש בספה"ק בת עין (דרוש לפ' חנוכה מפ' וישב) וזל"ק ואפשר לומר על דרך מוסר על מה מרמז ענין חנוכה, דהנה צריך האדם לקדש ולטהר ג' לבושין אלו **מחשבה דבור ומעשה** שהם נגד ג' שמות אלו אהי"ה אלקי"ם אדנ"י וכו' וכו' ושלשה שמות אלו גימטריא עק"ב, וזהו עקב אשר שמע אברהם בקולי (בראשית כ"ו ה') מרמז שהיה אברהם מקדש ומטהר ג' לבושין אשר שהמה מרומזים בנר חנוכה, היינו **שהשמן** שהיה חתום מרמז על בחינת **מחשבה** שהיא סתום וחתום, שהוא נגד אהי"ה

שהוא חתום (בביאורי החסידות בספה"ק בת עין הנדמ"ח ציינו למ"ש בזוה"ק (ח"ג י"א א') אהיה דא סתימא עילאה, ע"ש). **והפתילות** מרמזות על בחינת **דבור** כמו שאמרתי על פסוק (במדבר י"ט ט"ו) וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו שהוא מרמז על הפה, **והכלי** מרמז על בחינת **מעשה** שהוא נגד שם אדנ"י, וצריך להמשיך בחינת אור בשלש בחינות הנזכרים לעולם וביותר בבחינת דבור צריך לקדש ולשמר את עצמו לכך האור נאחז בפתילה יותר משנאחז בשמן או בהכלי שהמה רק לקיים את האור, וזה מרמז שצריך להמשיך בחינת אור לבחינת דבור, וליזהר מאד מלדבר חס ושלום דברים שלא כהוגן שעיקר הכל תלוי בהפה כמו שכתוב (קהלת ו' ז') כל עמל האדם לפיהו. על כן צריך ליזהר מאד להמשיך בחינות אור בשלשה לבושין אלו אמן כן יהי רצון, עכלה"ק.

ויש לרמוז בעזרת ה' יתברך לדברי קדשו דהנה **שמן פתילה וכלי** עם הכולל עולה בגימטריא **מחשבה דבור מעשה**, דמכוונים הם חד כנגד חד וכמבואר באר היטב בדברי קדשו דהבת עין.

וי"ל נמי ראשי תיבות **מחשבה דבור מעשה** עולה בגי' **חנכ"ה** עם הכולל. (י"ב כסלו יומא דהילולא קדישא דהגה"ק בעמח"ס בת עין זיע"א).

בענין מה שחנוכה הוא תיקון התהו

כבוד ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס,

כתב הגה"ק רא"ד זלה"ה מאוורויטש בספה"ק בת עין (דרוש לחנוכה מפ' וישב) בתו"ד וזל"ק חנוכה הוא תיקון התהו, וכמאמר הכתוב (בראשית א' ב'-ג') והארץ היתה תהו וגו' ויאמר אלהים יהי אור וגו' אור זה מרמז לאור של נר חנוכה, נר מצוה ותורה אור (משלי ו' כ"ג) ואף על פי שבריאת העולם היתה בראש השנה מכל מקום ידוע ששלימות הבריאה היתה אחר כך מעט מעט בכל עת כידוע ושלימות תיקון התהו היתה בחנוכה, עכלה"ק וע"ש בכ"ד קדשו.

והאיר ה' את עיני דיש לרמוז לדברי קדשו דהנה "**תיקון התהו**" עולה בגימטריא מכוונת **לאו"ר נרו"ת חנוכ"ה**. (י"ב כסלו יו"ד קדישא דהגה"ק הבת עין זיע"א).

רמז לחנוכה במה שנראה ליוסף דמות דיוקנו של אביו בחלו"ן

כבוד ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס,

בספה"ק בת עין (דרוש לחנוכה מפ' וישב) כ' בתו"ד אמ"ש בסוטה (דף ל"ו ב') שאמרו שנראה ליוסף דמות דיוקנו של אביו בחלו"ן וזל"ק ראשי תיבות של **ל'**הדליק **נ'**ר **ח'**נוכה רמזו שבזה האיר עליו נ"ר חנכ"ה עם שם העצם ברוך הוא גימטריא שס"ה מצוות ל"ת רמז שבזה תיקן הפגם שנעשה ע"י שס"ה מצוות ל"ת ומאיר עליו אור ה' יה"ר שנזכה לזה אכי"ר עכלה"ק, וע"ש בכד"ק.

וי"ל בעזה"י דהנה **חלו"ן** אתוון **ל"ו נ"ח**, דהוא ר"ת **ל"ו נרות חנוכה** (דאיכא ל"ו נרות מלבד השמש) וזהו דנראתה לו דמותו של אביו בחלון, ר"ל דבזה האיר עליו נר חנוכה, וא"נ **חל"ן** עה"כ בגי' **חנוכ"ה**. (י"ב כסלו יו"ד קדישא דהגה"ק רא"ד זיע"א מאווריטש בעמח"ס בת עין).

ענינים שונים בהלכות חנוכה

למע"כ שכני וידידי וכו' וכו' מוהר"מ חליוה שליט"א,

ברכת מזל טוב על הוצאת ספריו החדשים המלאים זיו ומפיקים נוגה "חיבת דבר" ו"גם אני אודך" - חנוכה, וברכת יש"כ על שזיכני להנות מהם, ואקוה לעיין בהם עוד בעזה"י.

וכעת ברצוני לדון באיזה ענינים מספרו הנפלא גם אני אודך הנ"ל סי' ה' אשר האריך לדון ולפלפל שם כיד ה' הטובה עליו בענין הדלקת הנר שמפני החשד והביא שם בשם ס' ארבעים לבינה, ובשם ספר מחשבת עם משמועות מרן שה"ת זללה"ה דמסתבר שאין חיוב לחזר על הפתחים בשביל הנר דחשד.

ובאמת יל"ד בזה דהנה כבר הקשו האחרונים בהא דפסק השו"ע סי' תרע"ג סעי' ב' הדלקה עושה מצוה לפיכך אם כבתה קודם שעבר זמנה אינו זקוק לה, וצ"ב דהא עכ"פ איכא חשד, והשע"ת שם סקי"ב הביא מהשבו"י שכתב דאע"ג דאין זקוק לה מ"מ צריך להניח את הנותר מנ"ח של שעוה או של שמן כל זמן עת ההדלקה דאם לא יעשה כן חיישינן לחשדא שלא הדליק כלל וראיה מחצר שיש לה ב' פתחים וכו' משום חשדא וקשה מאי חשדא איכא שידינוהו לכף זכות ולומר דאדליק אלא שכבתה ואין זקוק לה כהסכמת הפוסקים אלא ודאי שלא הניח הנותר באותו מקום איכא חשדא לומר שלא הדליק כלל יעו"ש.

והדברים מחודשים מאוד לומר דמתקיים פרסומי ניסא והצלה מחשדא אף ע"י שיירי הנרות שכבו, וצ"ב דלפ"ז נימא דבחצר שיש בה ב' פתחים מעיקרא יהא סגי בשיניח בפתח השני נר כבוי ובזה ינצל מהחשד וצ"ע.

[ובעיקר קושייתו יש מקום לדון דהחשד הוא שיעמדו שם כל משך זמן ההדלקה ויראו שאינו מדליק ויל"ע].

תו צ"ע בשע"ת סי' תרע"א סקי"ד שהביא מברכ"י בשם מכתם לדוד שיש אופן שמברך על הנר שמדליק משום חשד יעו"ש וצ"ב.

גם צ"ע מההיא דברכות דביהכ"נ שיש לו שני פתחים ליכא חשד וכשה"ק הב"י ומכל זה היה נראה [וכמדומה ששמעתי יסוד זה לפני כמה שנים ואיני זוכר ממי] דהדלקת הנר שמפני החשד אינה היכ"ת בעלמא להנצל מהחשד משום והייתם נקיים, אלא שמאחר שהקפידה התורה על חשד, כאשר תקנו את מצות הדלקת נ"ח לפרסומי ניסא הרחיבו את המצוה שיהא פרסומי ניסא ברור וודאי שכולם ידעו שהוא קיים את המצוה ולא יהיה לרואים צד שלא הדליק, ועכ"פ כל זה רק בתורת תוספת ופרט במצות ההדלקה, וכיון שקיים מצותו וקיי"ל כבתה אין זקוק לה שוב אינו מחוייב גם מצד החשד [דמשום והייתם נקיים גרידא יש לדמותו לביהכנ"ס שיש לו ב' פתחים שאין חושדים בו וכקו' הב"י וכל החיוב בנ"ח הוא רק בתור הרחבה לעיקר החיוב].

[ואפשר שבזה יתיישב מה שמקשים העולם אמאי לא סגי בתליית מודעה רבא שהנרות חנוכה נמצאים בפתח השני (ומיישבים שיאמרו שגם בפתח השני תלה מודעה כזאת ולהנ"ל ניחא דכיון שיש חשד שוב נוסף בחובת המצוה דהדלקת נ"ח להדליק גם בפתח ההוא וחובה זו לא תתקיים אלא בהדלקה].

ומעתה יל"ד דלפ"ז אפשר שגם יצטרך למכור כסותו לצורך הנר דחשד, וכן יל"ד לגבי שאר דיני והידורי המצוה עי' בסמוך.

אלא דצ"ע בכ"ז ממה דהוכיחה הגמ' בשבת דין זה מפאה ולהנ"ל הרי בחנוכה הוא דין מיוחד בפנע"צ ולא סתם והייתם נקיים דעלמא, ולע"ע אין בידי ישוב לזה, וצ"ע.

ובעיקר הנידון אם צריך למכור כסותו, וכן יל"ד אם יש מצוה להדר את הנר שמפני החשד ולהדליקו בשמן וכו', בזכרוני מונח שבגליון "חדוותא" שיצא לאור לקראת חנוכה תשפ"א הביאו הרבה תשובות מרבינו מרן שה"ת זללה"ה בענין הנר דחשד, ואיני זוכר כ"כ את תוכנם אך זכורני שעל כל השאלות השיב מרן זללה"ה שיש להחמיר בנר דחשד כבנר של עיקר המצוה [כמדומה שדנו שם לענין

הדלקתו ע"י קטן וכיו"ב] מלבד שאלה אחת שהשיב לקולא - באופן שהיה נר דלוק בפתח השני מלפני זמן המצוה האם צריך לכבות ולהדליקו שוב וע"ז השיב מרן זללה"ה דאי"צ. ואחר ההתבוננות הבנתי דבכה"ג מעיקרא לא חל עליו חיוב דלא היה חשד כלל. ומשא"כ אחר שחל עליו חיוב המצוה היא שיעשה באופן הכשר לעיקר המצוה, ויל"ע אם דברי מרן זללה"ה שנדפסו שם סותרים למה שהביא כת"ר בשמו בדין מוכר כסותו וצ"ע בכל זה.

עוד ראיתי להעיר במה שכתב בסימן ט' דקטנים מישך שייכי בפרסומי ניסא וצ"ע מהמבואר במשנ"ב הל' מגילה סי' תר"צ סקס"ג בשם הפמ"ג לגבי מגילה שלא בזמנה דאין הקטנים מצטרפין לעשרה אף שגם שם הענין הוא פרסומי ניסא.

ובעיקר הנידון שם משמע דפשיטא ליה דבעינן שיהיו עוברים ושבים בפועל ולא סגי במה שהוא מקום שיש בו רשות לרבים וצ"ע במתגורר באי בודד האם אינו מקיים את המצוה.

ובמה שכתב בסימן י"א לגבי שלהבת נ"ח שחלקה תוך כ' אמה שיוצא בה יד"ח הדברים מסתברים, ומתוך דבריו נתעוררתי לדון עד"ז לענין הדין לכתחילה להדליק בתוך עשרה טפחים דבהכי איכא פרסום הנס טפי דדבר העשוי לאור אין דרך להניחה כ"כ למטה, וכלפי זה מסתבר שכל שהיא שלהבת אחת היא נידונית ביחד ומעתה יל"ד האם כשחלקה למטה מי"ט וחלקה למעלה מי"ט חשיב כאילו כולה למטה מי"ט או למעלה מי"ט, וצ"ע.

ואסיים בברכה שיזכה כת"ר לחבר עוד חיבורים מועילים ויפוצו מעיינותיו חוצה להגדיל תורה ולהאדירה.

ידידו שכנו
משה שווארץ

מכתב תשובה מבעמח"ס ענפי משה ושא"ס שליט"א להנ"ל

משה שפיר קאמר ה"ה ידידנו הרה"ג המופלא ומופלג בתורתו וביראתו צנא מלא ספרא כש"ת מוה"ר משה שווארץ שליט"א בעמח"ס בשלם סוכו,
אחדשה"ט וש"ת באהבה,

ענוות צדקו תרבני במכתבו היקר על ספרנו גם אני אודך בעניני חנוכה והנני בזה בהודאה מקרב לב על אשר אצל מזמנו היקר לעיין במילי קטיני דילן ומיני ומיני' יתקלס עילאה,

מ"ש מע"כ נ"י אדברי השבות יעקב דכ' דאע"ג דכבתה אין זקוק לה מ"מ צריך להניח את הנותר מנ"ח של שעוה או שמן כל זמן ההדלקה דאלת"ה חיישינן לחשדא דלא אדליק כלל. ונו"נ בזה בחכמה, ובתו"ד כ' דלכאו' נימא דמעיקרא כל דאית לי' ב' פתחים דיניח בחד מינייהו נר כבוי ובזה ינצל מחשדא וצידד די"ל דהחשד הוא שיעמדו שם

כל משך זמן ההדלקה ויראו שאינו מדליק.

הנה עי׳ בספרנו ענפי משה בהל׳ ועניני חנוכה (סימן י״ז) דעמדנו בדברי השבו״י ובתו״ד הערנו כמ״ש מע״כ נ״י ויישבנו כעין דבריו לפימ״ש מו״ר מרן רשכבה״ג הגראי״ל שטינמן זצוק״ל בספרו אילת השחר עמ״ס שבת (דכ״א א׳ ד״ה כבתה אין זקוק לה) וע״ש בכל מאי דמייתינן בהא, ע״ש (וע״ע בס׳ גם אני אודך מתשובותינו על חנוכה (סי׳ כ״א) מ״ש בדברי השבו״י ומ״ש לקמי׳ (סימן נ״א סק״ג) ע״ש).

ומ״ש מהשע״ת סו״ס תרע״א (ס״ק י״ב) מהברכ״י, הנה בברכ״י (שם, ס״ק י״א) כ׳ וז״ל מי שיש לו חצר של שני פתחים שמברך באחת ויום אחד שהיה טרוד הוא ציוה שידליקו וכן עשו והדליקו בפתח אחד ועד שלא הדליקו בשני בא יכול הוא לברך כשידליק בפתח שני, הרב מהר״ד פארדו בשו״ת מכתם לדוד א״ח סימן כ״ג, עכ״ל. ואין תח״י ס׳ מכתם לדוד לעיוני בנמוקיו דצ״ע אי מיירי דבירכו בהדלקה ראשונה ואת״ל דבירכו צ״ע מ״ט יוכל לברך אנר דחשד (ובכה״ח סי׳ תרע״א (ס״ק צ׳) קמציין להא ולא העיר בזה ולא מידי).

ומ״ש מע״כ נ״י מהמ״ב דהל׳ מגילה סי׳ תר״צ (ס״ק ס״ג) התם מיירי אמגילה בזמנה ואה״נ גבי מגילה שלא בזמנה שהוא רק משום פרסומי ניסא כ׳ המ״ב סי׳ תרפ״ח (ס״ק כ׳) דאפשר דסגי בקטנים ע״ש בכ״ד, ועי׳ בס׳ ענפי משה בהל׳ ועניני חנוכה (סי׳ כ״ג) מ״ש גבי קטן שהגיע לחינוך אם מוציא אחרים יד״ח בהדלקת נ״ח, ויש להאריך בזה מכ״מ בהל׳ חנוכה דדנו גבי קטנים, וע״ע בס׳ ענפי משה בהל׳ ועניני פורים (סימן כ״ה) מ״ש בהמנהג להביא קטנים וקטנות לשמוע מקרא מגילה, ע״ש היטב.

ומ״ש גבי הדר באי בודד לענין הדלקת נ״ח עי׳ בשעה״צ סי׳ תרע״ב (ס״ק י״ז) ועי׳ בשו״ת אג״מ (או״ח ח״ד סי׳ ק״ה סק״ז) ובמק״א הבאנו מזה מדברי רבוותאי, והנידון דכתיבנא בגא״א (חנוכה, סי׳ ט׳) הוא היכא שמדליק במקום שאינו ראוי להדלקה מחמת גבהו ואך דבגובה שמולו ישנם אופנים שיראו את נרותיו.

ומ״ש מע״כ נ״י בסו״ד לדון בשלהבת שחלקה למטה מי״ט וחלקה למעלה מי״ט היכי לידייני׳, מסתברא מילתא דשפיר מקיים בזה דינא דלכתחילה מאחר דחלקה דהשלהבת תוך י״ט, ועפמ״ג סי׳ תרע״א (משב״ז סוסק״ה) דכ׳ וז״ל והוי יודע למעלה מכ׳ אמה היינו אף בנרות שעוה ארוכים כל שבמקום הלהב הם למעלה מכ׳ אמה פסולה, וכ״ש למ״ש הט״ז דבלילה אין ניכר הכתלים והנרות כ״א במקום שדולקים ועיין סימן תרל״ג ס״א חללה כ׳ אמה וצ״ע כאן יע״ש, עכ״ל. ואיכא לדיוקי מדברי הפמ״ג ז״ל דאזלינן בתר מקום הלהב והיינו מקום התחלת

השלהבת ואם כן אם חלק השלהבת תוך כ' אמה סגי בהא וכדכתיבנא בגא"א חנוכה (סי' י"א) ודוק בזה, ועי' נמי בשו"ת מנחת יצחק חלק שישי (סי' ס"ה סק"ב), ע"ש.

ומ"ש בדעת מו"ר מרן שה"ת הגר"ח קניבסקי זצוק"ל אי בעי לחזר עה"פ בשביל נר דחשד עי' בספר מועדי הגר"ח ח"ב (תשובה תרמ"ח) דנשאל בזה מו"ר זצוק"ל והשיב דכן (והיינו דבעי לחזר) ואיברא דבס' לבנימין אמר (עמ' נ"ח) השיב בזה מו"ר זצוק"ל דאולי, וצ"ע בזה.

הנני חוזר וכופל הודאתי על מכתבו היקר ויה"ר שיזכה להוסיף חיל בעמלה של תורה מתוך בריו"ג ונהו"מ לאי"ט.

כבוד ידידנו הרה"ג החריף ובקי כש"ת מוה"ר אברהם דבדה שליט"א בעמח"ס בכורי אביב ושא"ס,
שלו' וברכה וכט"ס,

שואל ומוכר כסותו לנר שבת וחנוכה

בקונטרסו פנינים לחנוכה (עמוד י"ד) כ' מע"כ נ"י דבשו"ע סי' תרע"ח (סעיף א') כ' דמי שאין ידו משגת גם לנר חנוכה וגם לנר שבת יקנה נר שבת מפני שלום ביתו. והנה קי"ל סי' תרע"א (סעיף א') דאפי' עני המתפרנס מן הצדקה שואל או מוכר כסותו ולוקח שמן לנ"ח משום פרסומי ניסא וא"כ זה העני כאשר ימכור כסותו ויש בידו מעות צריך להקדים נר שבת לנ"ח משום שלום בית ומה יעשה. והנה הביאוה"ל סי' רס"ג (ד"ה על הפתחים) מייתי מהפמ"ג דגם לנר שבת צריך לחזר עה"פ ולמכור כסותו וא"כ מלכתחילה ימכור כסותו לנר שבת הקודם לנ"ח ואך דהשאלה להשי' דא"צ למכור כסותו עבור נר שבת מה יעשה, דהא לנר שבת אינו חייב למכור כסותו, אתו"ד ומייתי בזה כמה צדדים.

הנה מאי דהעמיד השאלה בזה להשיטות "דאין צריך למכור כסותו עבור נר שבת" יל"ע מי ומי ההולכים בדרך זו מאחר דלפנינו דעת הביאוה"ל וכמ"ש מע"כ נ"י ומצאתי נמי בכה"ח סי' רס"ג (ס"ק י"ט ד"ה שואל על הפתחים וכו') דכ' וז"ל ועיין סימן תרע"א סעיף א' דשם כתב או מוכר כסותו יעו"ש וא"כ לפי מה שכתב בסעיף ג' דנר שבת קודם לנר חנוכה כל שכן דצריך למכור מלבושו לצורך נר שבת, מחצית השקל עכ"ל, וע"ש בכ"ד, ולא הביא חולק בזה, אכן שבתי וראיתי במשנה אחרונה על הביאוה"ל הנ"ל דמייתי מספר שפת הים דהביא ראיה שא"צ למכור כסותו לנר שבת ע"ש היטב ושוב אייתי מהגרא"ב פינקל זלה"ה לדון דאכתי מאי יעביד בערב שבת חנוכה כשאין לו מעות לא לנר

שבת ולא לנר חנוכה, ע"ש היטב. ומסתמא יש מזה עוד בספרים וכעת לא עיינתי בזה.

תו ראיתי למע"כ נ"י דהביא דדנו בזה קמי' הגרי"י פישר זלה"ה ואמר שיקנה נר ויתנה שאם הנכון להדליקו לנר שבת יהיה נר ששבת ואם לחנוכה יהיה נר חנוכה, ושאלו קמי' מה יברך עלה, ואמר הרי הוא ערום (שמכר כסותו) וערום אינו מברך. ומע"כ נ"י העיר דאטו כשאמרו מוכר כסותו כיוונו שישאר ערום לגמרי, ותו דישנו מוכר כסותו דנשאר לו בגדים אחרים ומה יברך בכה"ג, אתו"ד.

ועי' נמי בספרנו ענפי משה בהל' ועניני פסח (סי' רכ"ו) מאי דהבאנו דמו"ר הגאון הגדול ציס"ע רבי יוסף ליברמן זצוק"ל בעמח"ס שו"ת משנת יוסף ושא"ס אמר לן דאין צד דמוכר כסותו היינו שישאר ערום בלא בגדים ואך דהכוונה שימכור מלבושיו הנותרים, ע"ש.

ותו יש להעיר בזה דאת"ל דמיירי בערום ממש הא הו"ל ביזוי מצוה להדליק באופן זה וכמ"ש רמ"א ז"ל סי' ער"ה (סעיף י"ב) נהגו לכסות הקטנים שלא יהיו ערומים בפני הנרות משום ביזוי מצוה וכ"כ הרוקח, ע"ש. ובתשובותינו גם אני אודך חלק נ"ב (סימן ח') וחלק נ"ז (סימן ו') כתבנו מזה ואכמ"ל, וי"ל.

ועי' בס' ענפי משה בהל' ועניני חנוכה (סימן כ"ט) מש"כ בעזה"י אי מהני לאדלוקי בער"ש נר אחד לשם מצות נר חנוכה ואחר שיעור הזמן שצריך לדלוק לנ"ח יעלה נר זה למצות נר שבת ע"ש, ועמ"ש התם נמי גבי קיום מצוה בלא ברכה, ויש בכל זה אריכות דברים ואכמ"ל כעת.

קניית שמן זית להדלקת נר חנוכה משמן שייצר נכרי

שלמא רבא ונהורא מעליא למע"כ ידידנו מזכה הרבים הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס,
אחדשה"ט וש"ת,

אחזיקנא טיבותא למע"כ נ"י על אשר יגע באונו והונו ללקט פ"ט סימנים כמנין "חנוכה" בעניני חנוכה מתשובותינו גם אני אודך ולהדפיסם בפני עצמם בקונטרס נפרד, תורה מפוארה בכלי מפואר, ומה' ישא ברכה ויזכה להמשיך להאיר לארץ ולדרים באורה זו תורה מתוך בריות גופא ונהו"מ.

וע"ד השאלה אם יש ענין להמנע מלהדליק נר חנוכה בשמן זית המיוצר ע"י עכו"ם, הנה לפני שנתיים בזמן המלחמה לא תקפ"ץ שלחתי מכתב למרן הגר"י זילברשטיין שליט"א בזה"ל יש שמן זית כתית המיוצר באופן

פרטי ע"י בני ישמעאל הארורים ימ"ש האם יש ענין להמנע מלהדליק בו כעת מחמת מיאוסם [כשאין חשש כשרות וכו'].

והשיבני מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א במכתב וז"ל מצוה לקנות מישראל קודם שקונה מנכרים כמו שנאמר בתורה וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך וגו' (ויקרא כ"ה י"ד) ודרשו חז"ל בתורת כהנים (פרשת בהר פרשתא ג' הובא ברש"י שם) מנין כשהוא קונה לא תהיה קונה אלא מיד עמיתך, תלמוד לומר או קנה מיד עמיתך, וכתב באהבת חסד (פרק ה' ס"ו) שצריך לקנות מיהודי אפילו אם יצטרך להוסיף מעט יותר מאשר אצל הנכרי, וכל שכן בעניננו, אבל אם אין שמן מישראל אי אפשר למנוע מצות נר חנוכה בגלל זה הגע עצמך מקום שיש רעב וישמעאלים נותנים לחם לאכול האם ימותו ברעב כדי לא לקנות מישמעאלים, ודאי שמי שעושה כן הרי הוא מאבד עצמו לדעת וקיום מצוות לא חשוב פחות מלחם לאכול, עכ"ל.

ובקונטרס ה' איש מלחמה (עמוד רט"ו) מייתי למאי דהשיבנו מרן הגרי"ז שליט"א וציין בהערה דבחשוקי חמד עמ"ס סוכה (דל"ג ע"א עמוד רס"ז) דן במי שיש לו מאתיים ש"ח בלבד ולפניו שתי אפשרויות או לקנות אתרוג מהודר מישראל במחיר זה או לקנות במחיר זה אתרוג מהודר שבמהודר מנכרי את מי יעדיף, אם את המהודר מישראל שיש בו מעלת קנה מיד עמיתך או את האתרוג המהודר מהנכרי שיתרונו ביפיו אף שקונה מן הגוי, ע"ש. ויש בזה נ"מ נמי למאי דקמן בענין שמן זית רגיל מישראל או כתית מנכרי, ועי' בספרנו ענפי משה בהלכות ועניני סוכה ולולב (סימן קל"ה) מ"ש לדון בענין קנית אתרוג מסוחר יהודי על פני קנייתו מסוחר נכרי באופנים שונים, ע"ש.

הדלקת גפרור שבו מדליק את נר חנוכה לאחר הברכה

כבוד ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס,
שלו' וברכה וכט"ס,

בספר כאיל תערוג מתורתו דמו"ר מרן רשכבה"ג הגראי"ל שטינמן זצוק"ל (מועדים, עמוד תקנ"ג) מייתי מס' כשחר אורך (עמוד רמ"ה) דאמר מו"ר זצוק"ל דבנר חנוכה אפשר לברך ורק אח"כ להדליק את הגפרור שבו מדליק את הנרות ולא חשיב חסרון בעובר לעשייתו, ע"ש.

וצ"ע אי כוונתו בזה מאחר שבלא"ה אחרי ברכת להדליק נר חנוכה צריך לברך שעשה נסים (ובלילה ראשון

אף שהחיינו) דלזה שפיר יכול לברך להדליק נ״ח ואח״כ להדליק הגפרור ולהמשיך ברכת שעשה ניסים, אך אם הכוונה שאחר כל הברכות יכול להדליק הגפרור צ״ע מ״ט אין בזה חסרון דעובר לעשייתן (מיהו יתכן לדון דאף לדרך ראשון שכתבנו יש מקום לחוש להא דעובר לעשייתן דהא ניחא ברכה דל״ה חסרון בעובר לעשייתן כיון שכן הוא דרך המצוה ומשא״כ הדלקת הגפרור שיכול לעשותה מקודם), אא״כ נימא דהדלקת גפרור ל״ה חסרון בכל דוכתא וצ״ע (כ״ד כסלו יומא דהילולא דמו״ר מרן הגראי״ל זצוק״ל).

הדלקת נר חנוכה בשני סוגי נרות דשמן ושעוה

כבוד ידידנו הרה״ג מוה״ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט״א בעמח״ס גם אני אודך ושא״ס,
שלו׳ וברכה וכט״ס,

בשו״ת שער אפרים (סימן ט״ל) דן במי שרוצה להדליק נרות חנוכה קצתם משעוה וקצתם משמן זית או שאר שמנים אם רשאי, ודן בזה מהא דגיטין פ״ב ועירובין (דף צ״ג) גבי גידוד חמשה ומחיצה חמשה וכן גבי נט״י חציה בטהרה וחציה בטבילה וה״ה גבי גט בפ״נ ובפ״נ ושוב כתב דאמנם יש לדחות דאף שמותר במקומות הנז׳ מ״מ בנ״ד משום פרסומי ניסא הוא שלא יראה הדבר שיאמרו לצרכו הדליק לפי שיאמרו שקצתם אינן כפי המהדרים דדי בנר א׳ ואינן מן המהדרים מן המהדרים כי יאמרו שני אנשים הדליקו זה משעוה וזה משמן, ע״ש.

ולכאו׳ יל״ע בהני חששי ותו דזה מיישך שייך רק אם אינו מדליק בחנוכי׳ כפי הנהוג אצלנו דבזה אף שידליק בכמה סוגים מ״מ מינכר דהויא הדלקה חדא.

גם הלום ראיתי למרן הגרחיד״א ז״ל בברכ״י סי׳ תרע״ג (ס״ק ב׳) דאייתי לדבר השער אפרים וכ׳ עלה וז״ל אך זה הדין מפוקפק אצלי דנראה דכאן לא שייך לומר לצרכו הדליקם דעין רואה דקביעי וקיימי במקום נרות חנוכה אלא כל החששא שיאמרו משני אנשים ואינם מהדרין מן המהדרין א״כ מהכ״ת לחוש דאם אמרו לחוש היינו בנר מצוה וגם דיאמרו לצרכו אדלקה ואין כאן נר מצוה כלל אבל לחוש בהדור דיאמרו דאינו ממהדרין מן המהדרין זו לא שמענו ואין לנו לגזור גזרות מדעתנו ותו לפי מנהגם דהניח כל אחד נרותיו במקום מיוחד כמ״ש מהר״א מפראג ומור״ם לעיל ריש סי׳ תרע״א א״כ כי חזו דהני נרות דשעוה ושמן כאחד במקום מיוחד ליכא למימר של שנים הם דא״כ היה צריך כל אחד להעמיד

נרותיו במקום אחד ותו לדידן דכל ההכר לבני הבית מידע ידעי שהם נרותיו והוא מהדר מן המהדרין, לכן נ"ל להקל ועמ"ש בב"י סי' תרע"ה בשם מהר"י אבוהב, עכ"ל. ומבואר דלמעשה דעת מרן הגרחיד"א ז"ל להקל בזה.

ולדברי השער אפרים לכאו' נמצא דאי אין לו אלא נר א' דשמן ונר א' דשעוה לא ידליק אלא נר אחד בלבד למיפק מחששו דכתב, ומיהו יתכן דלמאי דכתיבנא אף השע"א לא מיירי בחנוכי' כדילן (ויל"ע למאי דמייתינן בזה מהברכי יוסף).

אמנם בבן איש חי (שנה ראשונה, פ' וישב, סי"ג) כתב וז"ל אין להדליק קצת נרות משמן וקצת משעוה כדי שלא יאמרו "שני אנשים הדליקו", ועוד אין בזה הידור מצוה, ולכן טוב שגם גוף הנרות יהיו שוין בגדלן ומראיהם ומינם משום הידור מצוה, עכ"ל.

הדלקת נר חנוכה בגחלים

כבוד ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס,
שלו' וברכה וכט"ס,

נשאלתי מידידנו הרה"ג ר"ש חטשואל שליט"א ע"ד אם יוצאים ידי נר חנוכה בהדלקת גחלים, ולכאו' ל"ה כנר, וחזינן נמי דמדורה מיפסלא לנר חנוכה (עי' שו"ע סי' תרע"א ס"ד) ובטעם פסולא דמדורה כתב הלבוש סי' תרע"א (שם) דאין זה זכרון הנס שלא היה באופן זה, ע"ש. ולפי"ז לכאורה ל"ש לצאת יד"ח הדלקת נ"ח בגחלים ויל"ע סוגיא דפסחים (דף ע"ה) וי"ל. ועי' בספרנו ענפי משה בהל' וענייני חנוכה (סי' ח') מ"ש בענין פסולא דמדורה לנר חנוכה ע"ש. ועי' בספר הליכות שלמה ממרן הגרשז"א זלה"ה (מועדים, חנוכה פט"ו ס"א) מ"ש לדון אי מהני לצאת ידי נ"ח בהדלקת גזרי עצים באופן שאינם נעשים כמדורה ואינם כלים אלא אחר חצי שעה וניכר שהדליקם לשם מצוה, והספק בזה אי בעינן דומיא דמנורה שבמקדש שהאור הוא ע"י פתילה השואבת שמן וה"ה לנ"ח דנימא דבעינן פתילה השואבת (אם שמן או שעוה) או"ד דדומיא דמנורה ל"ה אלא למצוה מן המובחר, וע"ש בכל מאי דנו"נ בזה, וע"ע בהליכות שלמה (שם, ס"ג) מ"ש גבי הדלקת נ"ח בנורת ליבון ומאי דנו"נ בהערות דבר הלכה (שם) אי נפיק יד"ח הדלקת נ"ח בברזל מלובן המאיר, ע"ש היטב, ויל"ד מהתם לנד"ד.

המקפיד להתפלל מנחה עד השקיעה ורואה כי אם יאמר על הניסים תשקע החמה

למע"כ יקירנו הבה"ח כמר אליהו שניידר שליט"א מנהל קו דרך אמונה ומו"ל גליון בדרכו אמונה,
שלו' וברכה וכט"ס,

תשוח"ח בעד גליון בדרכו אמונה (גליון שכ"ה) בעניני חנוכה במשנתו דמו"ר מרן שה"ת הגר"ח קניבסקי זצוק"ל ומשנה ברכה על אשר בשפלנו זכר לנו באיזה ענינים מהספר החדש גם אני אודך בעניני חנוכה מתשובותינו ומאת ה' ישא ברכה ויתמלאו כל משאלות לבבו לטובה כה"י.

ראיתי דידידנו הגרא"מ הכהן קפלן שליט"א מייתי ממו"ר מרן זצוק"ל שמי שלא התפלל מנחה ומקפיד להתפלל מנחה עד השקיעה ורואה שיש לו עוד כמה דקות עד השקיעה ומשער בעצמו שיוכל להתחיל ולגמור שמו"ע עד השקיעה רק אם ידלג על הניסים, דאין לו להתחיל ויתפלל ערבית שתים, ושאל למו"ר מרן זצוק"ל מ"ט אין מדלגין, והשיבו "אין עושים רווחים בתפילות", ע"ש.

והנה לכאו' ביאור הדברים הוא כמ"ש בספר דעת נוטה ח"א (עמ' שס"ה במקו"ב) משמי' דמו"ר מרן זצוק"ל דשאל למרן החזו"א ז"ל אם לומר בבוקר שלום רב כדי שירויח להספיק לומר קדושה והשיבו שאין לעשות חשבונות של רווחים בתפילה אלא מאחר שעכשיו מוטל עליו לומר שים שלום יאמרנו ע"ש. ועי' בספרנו ענפי משה בהל' ועניני חנוכה (סימן ל"ג) מ"ש בעזה"י בענין דילוג אמירת על הניסים בתפילת שמו"ע בכדי להספיק אמירת קדושה והמסתעף לכמה דוכתי, ע"ש. ועכ"פ כיון שתיקנו לומר בימים אלו על הניסים בתפילה כל שמשער שא"א לו לאמרו הרי חסר לו בצורת התפילה ולהכי יתפלל ערבית שתים (ועי' בספרנו הנ"ל מאי דיש לדון בכל הא).

מכתב לקונטרס לשיח באמרתך - חנוכה

מע"כ ידידנו הרה"ג החריף ובקי מרביץ תורה לעדרים כש"ת רא"מ הכהן קפלן שליט"א בעיה"ק ירושלים תובב"א,
שלו' וברכה וכט"ס,

בחיבת הקודש קבלתי קונטרסו לשיח באמרתך תשו' שזכה לקבל ממו"ר מרן שה"ת הגר"ח קניבסקי זצוק"ל בתוספת ביאורים והערות מפרי עטו דמע"כ נ"י, ויו"ל בסיוע מכון גם אני אודך בראשות ידידנו הרה"ג מוה"ר

גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א,
ותשוח"ח.

מאי דשאל למו"ר זצוק"ל (עמוד ל"ג)
אם אפשר להניח את מותר השמן מנרות חנוכה ולשרפו בשריפת חמץ והשיבו "כן", עי' בספרנו ענפי משה בהל' ועניני חנוכה (סימן כ"ח) דמו"ר זצוק"ל כתב לן בזה "אין ראוי שמא יכשל בה". וע"ש מאי דכתבנו בזה (ומשמע דמעיקרא דדינא רשאי ואך שאין ראוי ולפי"ז יל"ד במאי דהשיבו מו"ר זצוק"ל). וע"ע מ"ש בזה ידידנו הגר"ש ויסברג שליט"א בגליון דברי שי"ח פ' ויגש תשפ"ו לפ"ק, ע"ש.

ומ"ש (עמוד ל"ז) גבי דילוג על הניסים
בשחרית ע"מ להספיק לשמוע קדושה דהשיבו מו"ר זצוק"ל דלא (ור"ל דאין לדלג עבור זה) עי' בספרנו הנ"ל (סימן ל"ג) מ"ש בזה, ע"ש.

רמז לרפואה בחנוכה

כבוד ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס,
שלו' וברכה וכט"ס,

הנה מזה זמן דמייתינן למע"כ נ"י איזה רמזים במזמור שיר חנוכת הבית לדוד (תהלים ל') הנאמר בימי החנוכה (ועי' בס' גם אני אודך חנוכה מליקוטי תשובותינו סי' נ"ה ס"ק ב') ע"ש. והן עתה ביומין דחנוכה האיר ה' את עיני דיש לרמוז בס"ד בקרא (תהלים, שם, פסוק ג') ה' אלקי שועתי אליך **ותרפאני** דהנה **ותרפאני** עולה בגימטריא מכוונת **בנרות חנוכה** וירמוז שנרות חנוכה מסוגלים לרפואה, ויש בזה רפואת הנפש ורפואת הגוף.

הגאון רבי ישעיה ליבוביץ שליט"א
דומ"צ קהילת ד'יקוב בית שמש

הנחת דבר היתר על כיסא לצורך הזזת המנורה כדי שיוכלו לעבור שם

מוצ"ש ז' טבת תשפ"ו
לכבוד הגאון מזכה הרבים הרב גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א

רצוף בזה הערות נוספות בנושא הנחת דבר היתר על כיסא לצורך הזזת המנורה כדי שיוכלו לעבור שם

א'. היתר זה הוא באופן שאין לוקח כיסא המיועד למנורה רק לוקח כיסא פשוט וכידוע על כיסא מניחים לפעמים דברי היתר ולפעמים רחוקות דברים האסורים בטלטול בשבת ומשום כך כאשר לוקח את הכיסא ומיחדו מראש לצורך הנחת תכשיט יקר ששווה יותר מהמנורה עליו ולצורך העמדת המנורה עליו א"כ אין הכיסא מתייחס למנורה יותר מהתכשיט (ואף שעיקר כוונת האדם לצורך המנורה מ"מ במציאות כשלקח את הכיסא היה כוונתו לצורך שבשבת זו יהיה גם התכשיט עליו)ולכן מועיל להתיר את טלטול הכיסא . ב'. דברי הגריש"א שאין להתיר טלטול משום שהמנורה הוקצתה בתחילת השבת שהרי אסור להזיזה שלא יאמרו לצורכה נטלה -שמעתי בשם הגרמ"ש קליין שבזמננו אין איסור זה משום שאין הדרך להדליק נרות לצורכו וא"כ אין חשד בזה.

הגאון רבי רפאל בנציון כהן שליט"א
נתיבות

רופא אשר בא לבית הספק אם יעשה פנאי להדלקת נר חנוכה או לאמירת ההלל

לידידי וחביבי לישי ולביא חובר חבורים מחוכם רבי **גמליאל רבינוביץ** שליט"א
אחר עתרת החיים והשלום וכט"ס

קיבלתי קונטרסו גם אני אודך מענייני חג החנוכה (דרך רשימת התפוצה 'אוהב ספרים') ומצאתי בו פנינים יקרים ומאירים, ובדבריו שם (עמ' טו) בשמועה שהביא משמיה דהרב זילברשטיין, אודות הרופא אשר בא לבית הספק אם יעשה פנאי להדלקת נר חנוכה או לאמירת ההלל.

הנלע"ד שיעדיף הדלקת נר חנוכה, כי אמירת ההלל יכול לאומרה ביני ובין עצמו, כשמהלך בדרכו או בהפסקתו, אך נר חנוכה זמנו עומד וקבוע, וגם צריך לקבוע לו מקום והדבר פשוט, ובמקו"א הארכתי בזה ואכמ"ל.

בברכת גמר חתימה טובה (כמנהג רבנן קדישי לאחל ביום זה יום 'זאת חנוכה')
ע"ה רפאל בנציון כהן ס"ט
נתיבות